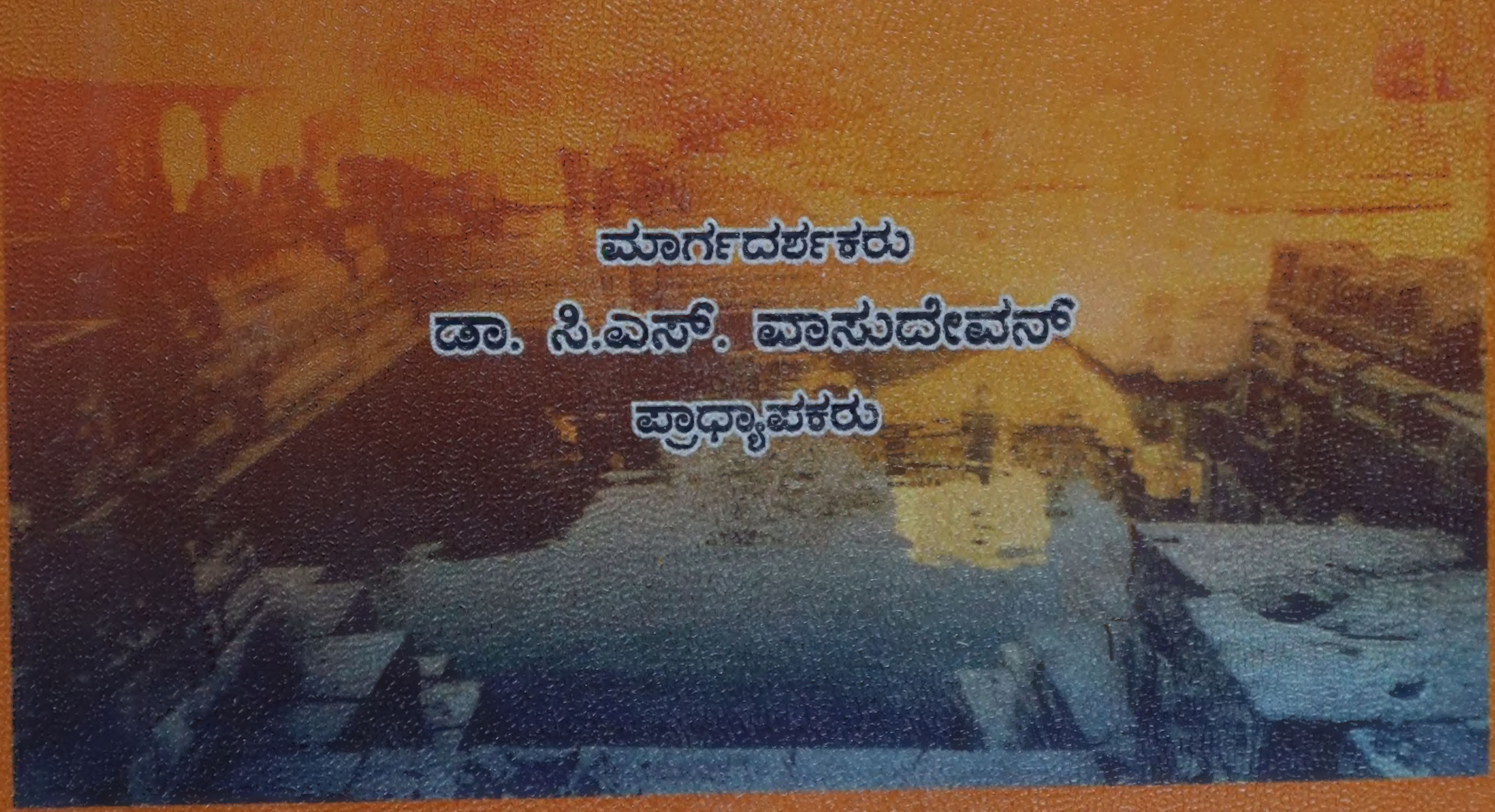
ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನ

(ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ
ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿಗಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ)

ಸಂಶೋಧಕರು
ರೇವ್ಯಾ ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ್

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು
ಡಾ. ಸಿ.ಎಸ್. ವಾಸುದೇವನ್
ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು

ಸಮಾಜ-ವಿಜ್ಞಾನ ನಿಕಾಯ
ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ
ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ೫೮೩ ೨೭೬
೨೦೧೯

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನ

(ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿಗಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ)

ಸಂಶೋಧಕರು

ರೇವ್ಯಾ ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ್

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು

ಡಾ. ಸಿ.ಎಸ್. ವಾಸುದೇವನ್

ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು

ಸಮಾಜ ವಿಜ್ಞಾನಗಳ ನಿಕಾಯ

ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ

ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ - ೫೮೩ ೨೭೬

೨೦೧೮-೧೯

ಸಂಶೋಧಕರ ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರ

"ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನ" ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಮಹಾಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಡಾ. ಸಿ. ಎಸ್. ವಾಸುದೇವನ್ ಅವರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿಯ ಸಮಾಜ ವಿಜ್ಞಾನಗಳ ನಿಕಾಯದ ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿಗಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಸ್ತುತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಈ ಮೊದಲು ಯಾವುದೇ ಪದವಿಗಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಮಾಣೀಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸಂಶೋಧಕರು

ರೇವ್ಯಾ ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ್

ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ

ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ

ದಿನಾಂಕ : 18-02-2019

ಸ್ಥಳ : ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರ ದೃಢೀಕರಣ ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರ

"ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನ " ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಮಹಾಪ್ರಬಂಧವನ್ನು **ರೇವ್ಯಾ ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ್**. ಅವರು ನನ್ನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿಗಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಈ ಮೊದಲು ಯಾವುದೇ ಪದವಿಗಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು

C. S. Vasudevan

ಡಾ. ಸಿ. ಎಸ್. ವಾಸುದೇವನ್
ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು
ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ

ದಿನಾಂಕ : 18.02.2019
ಸ್ಥಳ : ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ

ಪರಿವಿಡಿ

ಅಧ್ಯಾಯ–೧ : ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

೧.೧. ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ
೧.೨. ಅಧ್ಯಯನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ
೧.೩. ಅಧ್ಯಯನದ ವಿಧಾನ
೧.೪. ಅಧ್ಯಯನದ ಸಮೀಕ್ಷೆ
೧.೫. ಅಧ್ಯಯನದ ಸ್ವರೂಪ

ಅಧ್ಯಾಯ–ಒಂದು : ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ :

ಮಾನವನ ಉಗಮ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಭೌತಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ ವಿಕಾಸ ಹೊಂದುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಕಠಿಣ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಸರೋವರ, ನದಿ, ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಹಳ್ಳ–ಕೊಳ್ಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಂದ್ರಿಕೃತವಾಗಿತ್ತು.

ಸುಮಾರು ಏಳು ಸಾವಿರ ವರ್ಷ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ತನ್ನ ಅಲೆಮಾರಿ ಜೀವನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಂದು ಕಡೆ ನಿಲ್ಲುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದನು. ತಾನು ಬದುಕುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಟೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡನು. ಅವನು ಮೊದಲಿಗೆ ಮಹಿಳೆಯನ್ನೇ ನಂಬಿದನು. ಪ್ರಕೃತಿಯ ವಿಕೋಪದಿಂದ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯ ವಿಫಲತೆಯಿಂದ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕೆರೆ–ಬಾವಿ ಮತ್ತು ಕುಂಟೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಇಂತಹ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಮಾನವನು ಒಂದೆಡೆ ನೆಲೆನಿಂತು ತನ್ನ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದನು.

ಜಗತ್ತಿನ ಪುರಾತನ ನಾಗರಿಕತೆಗಳಾದ ಈಜಿಪ್ತ, ಮೆಸಪೋಟಿಮಿಯ ನಾಗರಿಕತೆ, ಚೀನಾ ಮತ್ತು ಭಾರತದ ಸಿಂಧೂ ನಾಗರಿಕತೆಗಳು ವಿಕಾಸ ನದಿ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿದವು. ಮಾನವನು ನಾಗರಿಕತೆಯ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕೃಷಿ, ವ್ಯವಸಾಯ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಜೀವನ ಸಾಗಿಸಿದನು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಅರಸರು, ರಾಣಿಯರು, ಮಂತ್ರಿ ಮಾಂಡಲಿಕರು, ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ಸ್ಥಳೀಯರು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದ ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೀರಿನ ತಾಣಗಳಾದ ಕೆರೆ–ಬಾವಿ ಮತ್ತು ಕುಂಟೆಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗಗಳಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಇತಿಹಾಸ ಪೂರ್ವಯುಗದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುವುದು ತಾಮ್ರಯುಗ ಮತ್ತು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯ ನೀರನ್ನು ಉಪಯೋಗ ಮಾಡಲು ಮೊದಲಿಗೆ ಅರಿತನು. ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ತುಳಿತಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಕೃತಕವಾಗಿ ತಗ್ಗುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಂತಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಮಳೆ ಇಲ್ಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆ ನೀರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸತೊಡಗಿದನು. ಮಾನವನ ನಾಗರಿಕತೆಯು ನೀರಿನಿಂದಲೇ ಆರಂಭಗೊಂಡಿತ್ತು ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು. ಹೀಗೆ ತಗ್ಗು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ನಿಂತ ನೀರಿನಿಂದ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ನೀರಾವರಿ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಆಹಾರ ಉತ್ಪಾದನೆ ಆರಂಭಿಸಿದನು. ಮಾನವನ ನಾಗರಿಕತೆ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದ್ದು ನದಿ ದಂಡೆಗಳ ಹತ್ತಿರ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಆರು ಸಹಸ್ರ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ನೀರಾವರಿಯನ್ನು ಮಾನವರು ಅರಿತಿದ್ದನು ಎಂಬುದು ಅನೇಕ ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ನಾಗರಿಕತೆಗೆ ಹೆಸರು ವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದ ಈಜಿಪ್ತ ನಾಗರಿಕತೆ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಶತಮಾನದ ಮೊದಲು ಮೆನಿಸ್ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಾಲದ ನೈಲ್ ನದಿ ಕೊಳದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ನೀರಾವರಿಯ ಕುರುಹುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಭಾರತದ ಸಿಂಧೂ ನಾಗರಿಕತೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಟ್ಟ ಇಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ನೀರಾವರಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಪುಣೆಯ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಇನಾಂಗಾಂವ್‌ನಲ್ಲಿ ಗುಂಡುಕಲ್ಲು ಹಾಗೂ ಗಾರೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದ್ದ ಸುಮಾರು ೨೪೦ ಮೀ ಉದ್ದ ಮತ್ತು ೨.೨. ಮೀ ಅಗಲ ಸಮೀಪದ ನದಿಯೊಂದಕ್ಕೆ ಅಗಲವಿರುವ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೧೫೦೦ ತಾಮ್ರಯುಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದ ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ಉತ್ಖನನದಿಂದ ಬೆಳಕಿಗೆ ತರಲಾಗಿದ್ದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ದಖ್ಖನ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರಯುಗದ ಮಾನವರು ಬೆಟ್ಟದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಅರಿತು ಬೆಟ್ಟದ ಇಳಿಜಾರಿನಿಂದ ಹರಿದು ಬರುವ ಮಳೆ ನೀರನ್ನು ಕಣಿವೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಕೆರೆಗಳಿಂದ ಕೃಷಿಯನ್ನು ಅರಿತು ವ್ಯವಸಾಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಇಂತಹವು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ, ಕರ್ನಾಟಕ, ತಮಿಳುನಾಡು, ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಖನನದಿಂದ ಬೆಳಕಿಗೆ ತರಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಮೌರ್ಯರು ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೦ನೆಯ ಜುನಾಗಢ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಸುದರ್ಶನ ಸರೋವರ ನಿರ್ಮಾಣದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ದಾಖಲಿಸಿದೆ.. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಮೌರ್ಯನ ರಾಜ್ಯಪಾಲ ಪುಷ್ಪಗುಪ್ತನು ಸಾಮ್ರಾಟ ಅಶೋಕನ ರಾಜ್ಯಪಾಲ ತುಷಸ್ಪ ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೌರ್ಯರ ನಂತರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಶಕರು. ಶಕರ ವಂಶದ

ರುದ್ರದಾಮನದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಾರಿ ಬಿರುಗಾಳಿ ಎದ್ದು ಆ ಕೆರೆಯ ಏರಿ ಒಡೆಯಿತು. ಸುದರ್ಶನ ಸರೋವರದ ನೀರೆಲ್ಲಾ ಹರಿದು ಹೋಗಿ ಕೆರೆ ಅಂಗಳ ಬರಿದಾಯಿತು. ಅದನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಕಾಣಬಹುದು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರು ಕೆರೆ, ಕಾಲುವೆ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕಲೆಯ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಕರ್ನೂಲು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆದವಾನಿಯಲ್ಲಿ ಶಾತನಾಹನರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮುಮ್ಮಡಿ ಪುಲುಮಾವಿಯ ಮೇಕೆದೋನಿ ಶಾಸನದಂತೆ ಆತನ ಸೇನಾಧಿಕಾರಿ ಕುಮಾರದತ್ತನು ಕೆರೆಯನ್ನು ತೋಡಿಸಿದನು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಕುರಿತು ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಸನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ.

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕುರಿತು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಪಲ್ಲವರು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಿದರು ಎಂದು ಅವರ ಕಾಲದ ತಾಮ್ರಪಟ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಚೋಳ ಅರಸನಾದ ಕರಿಕಾಲ ಚೋಳನು ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವನು. ಕದಂಬ ಅರಸ ಮಯೂರವರ್ಮನು ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥವರ್ಮ ತಾಳಗುಂದದ ಪ್ರಣವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಎದುರಿಗೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಅರಸ ಅಮೋಘವರ್ಷ ನೃಪತುಂಗ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲವನ್ನು ಕೆರೆಗಳ ಸುವರ್ಣಯುಗ ಎಂದು ಕರೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರು, ಬಹುಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರು ಹಾಗೂ ನಿಜಾಮರು ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವರು.

ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಪಾ (ಬಾವಿ), ಕುಲ್ಲ (ಕಾಲುವೆ), ಸರಸ್ಸು (ಸರೋವರ) ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು, ಮಹಾಭಾರತ ಮತ್ತು ರಾಮಾಯಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮತ್ತು ನಾಲೆ (ಕಾಲುವೆ)ಗಳ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು, ರಾಜನಾದವನು ಅನುಶಾಸನಿಕ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಬಗೆಗೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳಾದ ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಆಹಾರ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಕೃತಕ ನೀರಾವರಿ ಕಾಲುವೆಗಳಿಂದ ಏತ ನೀರಾವರಿ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಹರಿಸಿ ಕೃಷಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕುರಿತು, ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೋತ್ತರ ಹಾಗೂ ದೇವಿಪುರಾಣಗಳನ್ನು ನದಿವಾಹಕ ನೀರಾವರಿ ಕಾಲುವೆಗಳ ಬಗೆಗೆ, ನದಿ-ಕೆರೆ ಮತ್ತು ತಟಾಕಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ. ಬುದ್ಧನ ಜಾತಕ ಕಥೆಗಳು ಕೆರೆ ಮತ್ತು ವ್ಯವಸಾಯದ ಕೆಲವು ಉಪಯುಕ್ತ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಶುಕ್ರನು ರಚಿಸಿದ ನೀತಿಸಾರದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಮತ್ತು ನಾಲೆಗಳ ಮಾಹಿತಿ ಇದ್ದು, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ನೀರಾವರಿ ಸೌಕರ್ಯ ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಪ್ರತಿಫಲವಾಗಿ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೆಗಸ್ತಾನಿಸನ ಇಂಡಿಕಾದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಕೆರೆಗಳ ನೀರನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ವಿತರಿಸುವ ನಾಲೆ ಮತ್ತು ತೂಬುಗಳ ದುರಸ್ತಿ ಮಾಡಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು

ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಪಂಪನ ಪಂಪಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕಾಲುವೆಗಳ ವರ್ಣನೆಯ ಕುರಿತ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಮನುವಿನಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ, ಬೇಸಾಯ ಪದ್ಧತಿ ಹಾಗೂ ನಾಲೆಗಳ ವಿವರಗಳಿವೆ. ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಕುರಿತು ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನ ಕೃತಿಗಳು ರಚಿತವಾಗಿದ್ದು, ಅವು ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ವಿದೇಶಿ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಬರಹಗಳು (ಫ್ರಾನ್ಸಿಸ್ ಬುಕಾನನ್) ವರದಿಯಂತೆ ಇವು ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ವ್ಯವಸಾಯ ಪದ್ಧತಿ, ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿದ್ದು ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ, ಅವುಗಳ ರಕ್ಷಣೆ, ನೀರಾವರಿ ಪದ್ಧತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಹು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅದೇ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಭೂದಾನ ಮಾಡಿದ ಪದ್ಧತಿಯಿತ್ತು. ಈ ರೀತಿ ನೀಡಿದ ಭೂದಾನಗಳ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ತಗಲುವ ವೆಚ್ಚಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂದು ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಸುವುದು, ಬಾವಿ ಕಟ್ಟಿಸುವುದು ಪುಣ್ಯದ ಕೆಲಸವೆಂಬ ಭಾವನೆ ಅರಸರು, ರಾಣಿಯರು, ಮಂತ್ರಿಮಾಂಡಲಿಕರು, ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೧೧ರ ಹಂಪಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ-ಬಾವಿ ಕಟ್ಟಿಸುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.

'ಕೆರೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸು ಬಾವಿಯಂ ಸವೆಸು ದೇವಗಾರಮಂ ಮಾಡಿಸ।
ಜ್ಜೆರೆಯೋಳ್ಶಿಲ್ಕಿದನಾಥರಂ ಬಿಡಿಸು ಮಿತ್ರರ್ಗ್ಗಿಂಬುಕೆಯ್ ನಂಬಿದ
ರ್ದ್ಗೆರೆವೆಟ್ಟಾಗಿರು ಶಿಷ್ಟರಂ ಪೊರೆಯೆನುತ್ತಿಯೆಂತೆಲ್ಲವಂ ಪಿಂದೆತಾ।
ಯೆ ರೆದಳ್ವಾಲೆರೆವೆಂದು ತೊಟ್ಟು ಕಿವಿಯೊಳ್ಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರ ಮಾತ್ಯನಾ॥

ಈ ಮೇಲೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಪದ್ಯವನ್ನು ವಿಜಯನಗರ ಅರಸನಾದ ಪ್ರೌಢ ಪ್ರತಾಪದೇವರಾಯನ ಮಂತ್ರಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರನು ಕೂಸಾಗಿದ್ದಾಗ ಅವನ ತಾಯಿ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಸುವಾಗ ಮಗುವಿನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಿತವುಳ್ಳ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡು ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಇಂತಹ ಮಾಹಿತಿಯುಳ್ಳ ಶಾಸನವು ಹಂಪಿಯ ಕಡಲೆಕಾಳು ಗಣೇಶನ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದಿನ ಮೊಗಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು, ತಾಯಿ ಮಗುವನ್ನು ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸು, ಅನಾಥರನ್ನು ಬಿಡಿಸು, ಗೆಳೆಯರಿಗೆ ಉತ್ತಮವಾದುದನ್ನು ಮಾಡು, ನಂಬಿದವರಿಗೆ ನೆರವಾಗು, ಒಳ್ಳೆಯವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು ಎಂದು ಮಗುವಿಗೆ ಸೂಚಿಸುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯುದೇನೆಂದರೆ ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು ಪ್ರಮುಖ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಹಾಗೂ ರೈತಾಪಿ ಜನರ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜಪ್ರಭುಗಳು ಅಪಾರ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ, ಕಾಲುವೆ, ಬಾವಿ, ಕುಂಟೆ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟೆಗಳ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಅವು ಇಂದಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುತ್ತವೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಸನ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ,

'ತೋಟದ ಬಾವಿಯಿಲ್ಲ ಮರಕಟ್ಟದ ಪೇರ್ಗ್ಗೆರೆಯಿಲ್ಲ ಲೀಲೆಯಂ।
ಮಾಡದ ದೇವತಾಭವನ ಮಿಲ್ಲೋಲವಿಂ ಬಿಡದಗ್ರಹಾರಮಿ।
ಲ್ಲಾಡಲದೇನೂಂ ಭುವನ ಬುಬುಕವಾನುದು ಕೀರ್ತಿಂಬಾಪ್ರ ನಾ।
ಪಾಡಿಯೆ ಸೈಪು ಮಾದರಸ ಸಯಣರಂಬ ಮಹಾಪ್ರಧಾನರಾ॥

ಈ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಬಾವಿಗಳನ್ನು ತೋಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯಗಳು ಅತೀ ಮುಖ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಅಂದಿನ ಅರಸರು, ರಾಣಿಯರು, ಮಂತ್ರಿಮಾಂಡಳಿಕರು, ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸಮಾಜದ ಬೆನ್ನಲುಬಿನಂತಿರುವ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಸೌಲಭ್ಯ ಒದಗಿಸುವುದು ಪ್ರಮುಖ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂದು ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ದೇವಾಲಯದೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯವೇ ತಮ್ಮ ಜೀವನಧಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿದವರಿಗೆ ಅದರ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಭೂಮಿಗೆ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದವು.

ಶಾಸನಗಳ ಉಲ್ಲೇಖದ ಪ್ರಕಾರ ಅಂದು ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ತಂತ್ರಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದರ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಗಗಳೆಂದರೆ ಸ್ಥಳವು ಗಟ್ಟಿತನದಿಂದ ಕೂಡಿರಬೇಕು; ಮಳೆ ನೀರು ಇಳಿಜಾರಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಬರುವಂತಹ ಪ್ರದೇಶವಾಗಬೇಕು; ಬೆಟ್ಟಗಳು ಕೆರೆ ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವಾಗಿರಬೇಕು; ಅದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನೀರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲು ಕೃಷಿ ಭೂಮಿ ಇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಈ ರೀತಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕುಡಿಯಲು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯ ಹಾಗೂ ನೀರಾವರಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುದು ಶಾಸನಗಳು ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಪ್ರಕಾರದ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟ, ಏರು, ತಗ್ಗು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು, ಸುಮಾರು ಕೆರೆ–ಬಾವಿ, ಕುಂಟೆ, ಕಟ್ಟೆ, ಕಾಲುವೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಕರ್ನಾಟಕವು ಬಹುಪಾಲು ಬೆಟ್ಟ–ಗುಡ್ಡ, ಏರು–ತಗ್ಗುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಸರೋವರ, ನದಿಗಳ ಸಂಗಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳು ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿತ್ತು. ಈ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕತೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಗಂಗಾಸ್ನಾನ, ಗಂಗಾಪೂಜೆ, ಕುಂಭಮೇಳ, ತಲಕಾವೇರಿ ಪೂಜೆ, ನದಿ, ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವ ವಿಧಾನ, ಬಾಗಿನ ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡುವ ವಿಧಾನ ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದು ಇಂದಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ. ಈ ನಾಡಿನ ಪ್ರಮುಖ ಅರಸರಾದ ಮೌರ್ಯರು, ಶಾತವಾಹನರು, ಕದಂಬರು, ತಲಕಾಡು ಗಂಗರು, ಬಾದಾಮಿ ಚಲುಕ್ಯರು, ಮಳಖೇಡ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಲಚೂರಿಗಳು, ದೇವಗಿರಿ

ಯಾದವರು, ಹೊಯ್ಸಳರು, ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರು, ಬಹುಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರು, ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿ ಹಾಗೂ ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರು, ಮಾಂಡಳಿಕರು ಅನೇಕ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಪಾರ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು, ಕಾಲುವೆಗಳು, ಅಣೆಕಟ್ಟುಗಳು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಮೌಖಿಕವಾಗಿ ಆಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬಂದಿರುವ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಭಾಗದ ಈಶಾನ್ಯ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿರುವ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಯಲು ಸೀಮೆ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದು, ನದಿ, ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು, ಕುಂಟೆ, ಕಟ್ಟೆಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಜೀವನಾಡಿಗಳಾಗಿದ್ದು, ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಶಹಾಪೂರ, ಸುರಪುರ ಮತ್ತು ಯಾದಗಿರಿ ಎಂಬ ಮೂರು ತಾಲೂಕುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರಾಜಮನೆತನಗಳು, ಮಂತ್ರಿ ಮಾಂಡಳಿಕರು, ಸಾಮಂತರು ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವುದು ನಮಗೆ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳು ಹೇಗೆ? ಯಾವಾಗ? ಏಕೆ? ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟವು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಉತ್ತರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಮಳೆಯ ತಗ್ಗು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ನಂತರ ಕೃತಕ ನೆಲೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ನಿಂತ ನೀರನ್ನು ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಲು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಾಚೀನ ಜನರಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿರಬಹುದು. ಭೌಗೋಳಿಕ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಏತಗಿರಿಯಾಗಿ ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿದೆ. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಅಗ್ರಹಾರಗಳು, ಕೋಟೆಗಳು, ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು, ವೀರಗಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿದ್ದು, ಶಿಲಾಯುಗ ಜನರ ಅಲೆಮಾರಿ ಜೀವನ ಕೊನೆಗೊಂಡು ಒಂದು ಕಡೆ ನೆಲೆಸಿರುವುದಕ್ಕೆ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ರಾಜನಕೊಳೂರು, ಹುಣಸಗಿ, ಯಾದಗಿರಿ ಮತ್ತು ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾಧಾರಗಳಾಗಿವೆ.

ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಯುಗದ ಜನರು ಪಶುಪಾಲನೆ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯ ಆರಂಭಿಸಿದಾಗ ಅವರು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೆಂಪು, ಕಪ್ಪು, ಬೂದು ಬಣ್ಣದ ಮಡಿಕೆಯ ಚೂರುಗಳು ಹುಣಸಗಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ದೊರೆಕಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಅರಸರು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಶಾಸನ ದಾಖಲೆಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೧೪ರ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ಎರಡನೆಯ

ಜಯಸಿಂಹನ ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಶಾಸನ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಈ ಪರಿಸರಲ್ಲಿ ದಾನ–ದತ್ತಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿಗಳು ಹೈದ್ರಾಬಾದ್‌ನ ನಿಜಾಮ ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಹಾಗೂ ಕಾಕಲುವಾರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಅರಸರು ಅನೇಕ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೮ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗಿನ ಶಾಸನಗಳು, ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳು ಪ್ರಮುಖ ಆಧಾರಗಳಾಗಿ ದಾಖಲಿಸುತ್ತವೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಮೂರು ತಾಲೂಕುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ, ಶಹಾಪುರ ಎಂಬ ಎರಡು ಉಪವಿಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಗುರುಮಿಟ್ಕಲ್, ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಶಹಾಪುರು, ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಗುಲಬರ್ಗಾ (ಕಲಬುರಗಿ), ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ರಾಯಚೂರು, ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ವಿಜಯಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ, ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಮೆಹಬೂಬನಗರ ಜಿಲ್ಲೆ ಸುತ್ತುವರೆದಿದೆ.

ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕುರಿತಂತೆ ಉತ್ತರ ಭಾರತ ಹಾಗೂ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಚರ್ಚೆಗಳು ನಡೆದಿವೆ ಹಾಗೂ ಹಲವು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ನಡೆದಿವೆ. ಆದರೆ ಒಂದು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಅರ್ಥೈಸುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಡೆದ ಅಧ್ಯಯನಗಳಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆರೆ–ಬಾವಿ, ಕಾಲುವೆ, ಹಳ್ಳ ಕುಂಟೆ ಮುಂತಾದ ನೀರಿನ ತಾಣಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಅತ್ಯಂತ ವಿರಳವಾಗಿವೆ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಭೀಮಾ, ಕೃಷ್ಣ, ಕಾಗಿಣಾ ನದಿಗಳು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಮುಖ ನದಿಗಳಾಗಿವೆ. ನೀರಾವರಿ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ಮತ್ತು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ಕೆರೆಗಳು ಸುಮಾರು ೩೨೬ಕ್ಕೂ ಅಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿವೆ ಮತ್ತು ಸುಮಾರು ೪೦೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಪುರಾತನ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನ ಹೊಂದಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ನೀರಾವರಿ ಮೂಲಗಳಾದ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಡಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

೧.೧. ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ :

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದ ವಿಷಯ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಇವುಗಳ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಹಲವಾರು ಆಧಾರಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶಾಸನಗಳ

ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕೆರೆಗಳು ಮತ್ತು ಬಾವಿಗಳ ಕುರಿತಾದ ಹೊಸ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಬೆಳಕಿಗೆ ತರುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ಕೆರೆ, ಬಾವಿ, ಕಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿಗಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವು ಇಂದಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ. ನಿರ್ಮಾಣದ ವಿಧಾನ, ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನ ಬಳಕೆ, ನೀರಿನ ಮೂಲದ ವಿತರಣೆಯ ವಿಧಾನ, ಅವುಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮುಂತಾದ ಹಲವಾರು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಳಸಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ದಾಖಲೆ ಮಾಡಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸಿ ಮುಂದಿನ ಜನರಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದ ಕೆರೆಗಳು ಮತ್ತು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ಕೆರೆಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಇವೆ. ಇವುಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಆಚರಣೆಯ ವಿಧಾನಗಳು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿದ್ದು, ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಕುಂಠಿತವಾಗಿದೆ. ಸರ್ಕಾರ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಹಳೆ ಕೆರೆಗಳ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿದ್ದು, ಅದರ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಚೀನ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ಮೇಲುಸ್ತುವಾರಿಗಾಗಿ ಗ್ರಾಮ ಸಮಿತಿಯದಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದವರಿಗೆ ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಫಲವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ವ್ಯವಸಾಯಗಾರರಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಿರುವಂತೆ ಗ್ರಾಮ ಸಮುದಾಯ ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರದ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಹಂಚುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ನೀರಾವರಿ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇಂದಿಗೂ ಇಂತಹ ಪದ್ಧತಿಯು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಚರ್ಚಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ರಚನೆ, ಕೆರೆ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ, ಕೆರೆ ನಿರ್ವಹಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಅರಿತು ಇಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶ ಈ ಪ್ರಬಂಧದ್ದಾಗಿದೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗಗಳಾದ ಏರಿ ನಿರ್ಮಾಣದ ವಿಧಾನ, ತೂಬುಗಳ ರಚನೆ ವಿಧಾನ, ಕಾಲುವೆಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿದ ತಂತ್ರಜ್ಞನರು ವಿಧಾನ, ಕೋಡಿಗಳ ರಚನೆಯ ಸ್ವರೂಪ ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದ ಕಲೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಯಾವುದೇ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಕೆರೆ ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಸ್ಥಳನಾಮವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ ಬೀರಿದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮೌಖಿಕ ಆಕಾರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು ಹಾಗೂ ಕೆರೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಹಾಗೂ ಆರ್ಥಿಕ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಈ ಹಿಂದೆ ಕೆರೆಗಳ ನೀರು ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯ, ಪ್ರಾಣಿ-ಪಕ್ಷಿ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ

ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅವುಗಳು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಲು ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಅರಸರು, ಮಂತ್ರಿಮಾಂಡಳಿಕರ ಉದ್ದೇಶ ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.

ಪುರಾತನ ಚರಿತ್ರೆಯ ವಿವಿಧ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೩೨೬ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕೆರೆ ೪೦೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಇತಿಹಾಸ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ವಿವಿಧ ಆಯಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಅವುಗಳನ್ನು ದಾಖಲಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವುದು ಈ ಪ್ರಬಂಧದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.

* ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಮತ್ತು ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಶಾಸನದ ಮೂಲಕ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.
* ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆ ಮತ್ತು ನಿರ್ಮಾಣದ ಕುರಿತು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.
* ಐತಿಹಾಸಿಕ ಶಾಸನ ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯಗಳ ಆಧಾರಿತ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.
* ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮತ್ತು ಕೆರೆಯ ಸ್ವರೂಪ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.
* ಕೆರೆಗಳು ಮತ್ತು ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಿರುವ ಅರಸರು, ರಾಣಿಯರು, ಮಂತ್ರಿಗಳು, ಮಾಂಡಳಿಕರು, ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.
* ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಸಮುದಾಯಗಳಿಗೆ ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬುದರ ಕುರಿತು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ.
* ಯಾದವರು, ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಲಚೂರಿಗಳ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.
* ಬಹುಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರು, ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿಗಳು ಮತ್ತು ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕೆರೆ ಮತ್ತು ಬಾವಿಗಳ ರಚನೆಯ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕುರಿತು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.
* ಸುರಪುರ ಮತ್ತು ಕಾಕಲುವಾರು ಸಂಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.
* ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ, ಪ್ರಾಚೀನತೆ, ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಗಳ ಕುರಿತು ವಿವರಣೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.
* ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

* ಬಾವಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ, ಶಾಸನೋಕ್ತ ಬಾವಿಗಳ ಕುರಿತು ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.
* ಬಾವಿಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಕುರಿತು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.
* ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಪಾತ್ರ ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.
* ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಪಾತ್ರ ಮತ್ತು ಶಾಸನ ಹಾಗೂ ಮೌಖಿಕವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಮುಖ ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಮಹತ್ವ ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ಈ ಅಧ್ಯಯನವು ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದ ಮೂಲಕ ಮೌಖಿಕ ಆಧಾರ, ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಆಕರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಈ ಪರಿಸರದ ಸ್ಥಳೀಯ ವಿದ್ವಾಂಸರೊಂದಿಗೆ ಚರ್ಚಿಸಿ ಈಗಾಗಲೇ ಆಗಿರುವ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಅವಶ್ಯಕತೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಂಡು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧.೨. ಅಧ್ಯಯನ ವ್ಯಾಪ್ತಿ :

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನವು ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಅದು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಚೌಕಟ್ಟು ಅಗತ್ಯ. ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂದರೆ ಆ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಕೌಶಲ್ಯ ಹಾಗೂ ವಿಷಯದ ಹರಿವು. ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನದ ಮೇರೆಗಳನ್ನು (ಗಡಿ) ಗುರುತಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಒಂದು ವಿಷಯದ ಬಗೆಗೆ ಅಥವಾ ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಬಗೆಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಅದು ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ತನ್ನ ವಿಸ್ತಾರದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿರುವುದು ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನದ ಪ್ರಮುಖ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಾಗಿದ್ದು, ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಕುರಿತು ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ಭೌಗೋಳಿಕತೆಯ ಕೆರೆಗಳು ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇದರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಶಹಾಪುರ, ಯಾದಗಿರಿ ಹಾಗೂ ಸುರಪುರ ಮೂರು ತಾಲೂಕುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಸ್ತಾರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೆರೆಯ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಾದ ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮತ್ತು ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಸ್ತಾರದ ಜೊತೆಗೆ ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗುವುದು. ಕೆರೆಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಕೇವಲ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗದೆ ಕೆರೆಗಳ ಅಂಗಗಳಾದ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ಕೆರೆಯ ಅಂಗಳ, ಕೆರೆಯ ಏರಿ, ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶದ ತೂಬು, ಕೋಡಿ, ಕಾಲುವೆಗಳ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ, ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಬಳಕೆ, ಬೆಳೆಗಳು,

ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಚರಣೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಬಾವಿಗಳ ರಚನೆ, ಬಳಸುವ ವಿಧಾನ, ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಚರಣೆ, ನಂಬಿಕೆ, ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರುವ ಮೌರ್ಯರಿಂದ ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರ ಆಡಳಿತದವರೆಗೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಒಳಪಡಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

೧.೩. ಅಧ್ಯಯನದ ವಿಧಾನ :

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನವು ಬಹುತೇಕ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಇದುವರೆಗೆ ನಡೆದಿರುವ ಅಧ್ಯಯನ ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದ ಮೂಲಕ ಮಾಹಿತಿ ಕ್ರೋಢೀಕರಿಸಲಾಯಿತು. ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನಗಳು, ದೇವಾಲಯಗಳು, ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು, ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಸಹ ದಾಖಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆ, ಜಾನಪದ ನಂಬಿಕೆಗಳು, ಆಚರಣೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಕೆರೆಗಳ, ಬಾವಿಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಆಕರಗಳು ಮತ್ತು ಆನುಷಂಗಿಕ ಆಕರಗಳಿಂದ ಮಾಹಿತಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಕುರಿತು ಕಂದಾಯ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ, ಜಲಾನಯನ ಇಲಾಖೆ, ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ತಾಲೂಕು, ಗ್ರಾಮ, ಜಿಲ್ಲಾ ಪಂಚಾಯತಿಯಿಂದ ಹಾಗೂ ಕೃಷಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅವುಗಳಿಂದ ಮಾಹಿತಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅಗತ್ಯ ನಕ್ಷೆಗಳ ಮೂಲಕ ದಾಖಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಏರಿ, ತೂಬು, ಕಾಲುವೆ, ಕೋಡಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ ಪುರಾತತ್ವ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಜಾನಪದ ಆಕರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಬಹುಶಿಸ್ತೀಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರ, ಸುರಪುರ ಮತ್ತು ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಪ್ರತಿ ಗ್ರಾಮದ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿ ಸುಮಾರು ೧೭ ಹೋಬಳಿಗಳು, ೪೦೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಗ್ರಾಮಗಳು, ೩೨೬ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೆರೆಗಳು ಮತ್ತು ೧೨೬ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಬಾವಿಗಳ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡು ಭೇಟಿ ನೀಡಿ ಮಾಹಿತಿ ದಾಖಲಿಸಿ ವಿಷಯವಾರು ವರ್ಗೀಕರಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅಧ್ಯಯನಗಳಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಪುರಾತತ್ವ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಿ, ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ ಚರ್ಚೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ವಿದ್ಯಮಾನಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನ ಪೂರೈಸಿ ಈ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧.೪. ಅಧ್ಯಯನದ ಸಮೀಕ್ಷೆ :

ಭಾರತದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ನೀರಾವರಿ ಕುರಿತಂತೆ ಹಲವು ಅಧ್ಯಯನಗಳು ನಡೆದು ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತಿವೆ. ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಮತ್ತು ಚರಿತ್ರಕಾರರು ನೀರಾವರಿ ಕುರಿತಂತೆ ವಿವಿಧ ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳಿಂದ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಸಂಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಜೆ.ವಿ. ಮಾನಷೇರ್ ಮತ್ತು ಕೆ.ಸಿ. ಅಲೆಕ್ಸಾಂಡರ್‌ರವರು ನಡೆಸಿರುವ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಾರ್ಹ. ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ಕುರಿತಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿರುವ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ನೀರಾವರಿಯ ಮೌಲ್ಯವರ್ಧನಾ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗೆ ಮಹತ್ವ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅಧ್ಯಯನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆ.ಎಸ್. ರಾಜ್ ಮತ್ತು ಮುಖರ್ಜಿ ಅನಸಾರಿಯವರು ಸಂಶೋಧನೆ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಉಗಮ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸದ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೆರೆಗಳ ನೀರಾವರಿ ಕುರಿತಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿದವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರಾದ ಸುಬ್ಬರಾವ್, ನಿರ್ಮಲ್ ಸೇನ್ ಗುಪ್ತ, ಯಜ್‌ದಾನಿ ವಿಲ್‌ಕಾಕ್ಸ್, ಎಸ್.ಕೆ. ಸಿನ್ಹಾ, ಎಸ್.ವೈ ಕೃಷ್ಣಸ್ವಾಮಿ ಮುಂತಾದವರು ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರ, ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ಪಾತ್ರಗಳ ಕುರಿತು ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ.

ಇದುವರೆಗೆ ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ಮತ್ತು ಬಾವಿಗಳ ಕುರಿತಂತೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಅಧ್ಯಯನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಬಿಡಿ ಲೇಖನಗಳು ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿವೆ. ಆದರೆ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ನಡೆದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ನಡೆದರೂ ವಿರಳ. ಇವೆಲ್ಲಾ ಅಧ್ಯಯನಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ಕುರಿತಂತೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಐತಿಹಾಸಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ನೆಲೆವೀಡಾದ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಕಲೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ೨೦೦೯ರಲ್ಲಿ ವಿಭಜನೆಯಾದ ಈ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಅಧ್ಯಯನಗಳು ಮಾತ್ರ ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ. ಈ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಫಲಿತಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಅಗತ್ಯತೆಯಿಂದ ವಿವಿಧ ಆಯಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಂಡು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅಧ್ಯಯನ ಪೂರ್ವ ಸಮೀಕ್ಷೆ ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ.

ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ್ ಅವರು ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ 'ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗ್ಯಾಜೆಟಿಯರ್'ನಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳು, ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯ ಪದ್ಧತಿ, ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರದ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕತೆ ಬಗ್ಗೆ ಕುರಿತು ಅಲ್ಪವಾಗಿ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು

ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೂ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೂರು ತಾಲೂಕುಗಳ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಶೈಕ್ಷಣಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಮಾರಕಗಳು, ಭೂಮಿಯ ಬೇಸಾಯ ಪದ್ಧತಿ ಮತ್ತು ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನಗಳ ಆಚರಣೆ ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಗೋಪಾಲ ಆರ್. ಅವರು ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿರುವ 'ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸ್ಮಾರಕಗಳು, ಆಡಳಿತ ವಿಭಾಗಗಳು, ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಶಾಸನಗಳ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಲವು ಪ್ರಾಚೀನ ಬಾವಿಗಳಿಂದ ಕೆಂಭಾವಿ, ಭೋಗೇಶ್ವರ ಬಾವಿ, ಧರ್ಮಂತರ ಬಾವಿ ರಚನೆಯ ವಿಧಾನ, ವಿನ್ಯಾಸಗಳ ಕುರಿತು ಅಲ್ಪವಾಗಿ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೂ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಪುರಾತನ ಗ್ರಾಮಗಳು, ಭೌಗೋಳಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು, ಸಗರನಾಡಿನ ಹಲವಾರು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ೬೬ ಲೇಖಕರ ಲೇಖನಗಳಿವೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ಪ್ರಸ್ತುತ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪೂರಕ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡಿದ್ದು, ಇವುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರಪ್ಪ ಬಿ.ಸಿ. ಅವರು 'ಹೈದ್ರಾಬಾದ್-ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯತೆ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ರಜಾಕಾರರ ವಿರುದ್ಧ ನಡೆದ ಚಳವಳಿಗಳು, ಭಾಷಾವಾರು ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಮೇಲೆ ಕರ್ನಾಟಕ ರಚನೆ, ಪೊಲೀಸ್ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ, ಹೈದ್ರಾಬಾದ್-ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಗಡಿ ಶಿಬಿರಗಳು ಮುಂತಾದವು ಕುರಿತು ವಿಮರ್ಶೆ ಜೊತೆಗೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಿಜಾಮರ ವಿರುದ್ಧ ನಡೆದ ಹೋರಾಟದ ಸ್ವರೂಪ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ಯಾದಗಿರಿಯ ವಿಶ್ವನಾಥ ರೆಡ್ಡಿ, ಮುದ್ನಾಳ ಕೌಳೂರು ಮಲ್ಲಪ್ಪ, ಶಹಾಪುರಿನ ಬಾಬುಗೌಡ ದರ್ಶನಾಪುರ, ಸುರಪುರಿನ ಬ್ಯಾರಿಸ್ಟರ್ ರಾಜಾ ವೆಂಕಪ್ಪ ನಾಯಕ್ ಮುಂತಾದವರು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಸರ್ದಾರ್ ವಲ್ಲಬಾಯಿ ಪಟೇಲ್ ಅವರ ಸಲಹೆ ಮೇರೆಗೆ ನಿಜಾಮರ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಟ ಮಾಡಿ ಈ ಭಾಗವನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರಗೊಳಿಸಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು, ೨ನೆಯ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಹೈದ್ರಾಬಾದ್-ಕರ್ನಾಟಕದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ಪೂರಕತೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ನಿಜಾಮರ ರಜಾಕಾರ ಆಡಳಿತದಿಂದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ ತೊಂದರೆ ಮತ್ತು ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಗಡಿ ಶಿಬಿರ ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಕೊಟ್ರಯ್ಯ ಸಿ.ಟಿ.ಎಂ. ಅವರ 'ಇರ್ರಿಗೇಶನ್ ಸಿಸ್ಟಮ್ ಅಂಡರ್ ವಿಜಯನಗರ ಎಂಪೈರ್' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಪ್ರಮುಖ ಕೆರೆಗಳು, ಕೋಡಿಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿನ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಕೆರೆಗಳ ಕಲೆ, ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿ ಕಾಮಗಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಮೊದಲು ಅಲೆಮಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಮಾನವನು ಒಂದು ಕಡೆ ನಿಂತು ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರ ಬಗೆಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಬಲಿದಾನ ಪದ್ಧತಿಯ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜೊತೆಗೆ ಕೆರೆಗಳ

ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ಮಾಡಿ ಅರಸುಮನೆತನದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಕೆರೆಗಳ ವಿವಿಧ ರಚನೆ ವಿಧಾನ ಮುಂತಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದು, ಇಂತಹ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ನನ್ನ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅಂತರ್‌ಶಿಸ್ತಿಯಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಹಾಯಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಧ್ರುವನಾರಾಯಣ ಅವರು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್. ಅವರ 'ಹಂಪಿ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳು' ಎಂಬ ಕೃತಿಯು ಒಟ್ಟು ಏಳು ಅಧ್ಯಾಯನಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು, ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ಪದ್ಧತಿ ಪುರಾತತ್ವ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ಕೆರೆಗಳ ರಚನಾ ವಿಧಾನ, ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಹಂಪಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿನ ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಈ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಮುಖ ಕೆರೆಗಳ ರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಣೆಯ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಜೊತೆಗೆ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಲು ಬೇಕಾಗುವ ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣಗಳು, ಅದರ ವಿಧಾನಗಳು, ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಕೆರೆಗಳಿಂದ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ದಾನದತ್ತಿಗಳು, ಕೆರೆಗಳು ಕುರಿತು ಇರುವ ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳು, ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲವು ಸಹ ಇದಕ್ಕೆ ಹೊರತಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುವುದು ಈ ಕೃತಿಯಿಂದ ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಮಹದೇವ ಸಿ. ಅವರು ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ 'ಕೆರೆ ತೊಣ್ಣೂರು' ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ೧೪ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಲೇಖನಗಳಿವೆ. ನೀರಿನ ತಾಣಗಳಾದ ಕೆರೆಗಳ ಆರ್ಥಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆಚರಣೆಗಳು, ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಕೆರೆ–ಕಟ್ಟೆ–ಕೊಳಗಳ ಕುರಿತಾದ ಪೂರಕ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುವಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ. ರಾಜಾರಾಮ ಹೆಗಡೆ ಅವರು ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ 'ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ನಿರ್ವಹಣೆ : ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಲೇಖನಗಳಾಗಿದ್ದು, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆ, ಅದರ ಅಂಗಗಳು, ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಪಾತ್ರ, ಫ್ರಾನ್ಸಿಸ್ ಬುಕಾನನ್ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ, ಹಳೆಯ ಕೆರೆಗಳ ಕಟ್ಟಡಗಳಲ್ಲಿ ತಾಂತ್ರಿಕ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ, ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆರೆಗಳು, ತಾಂತ್ರಿಕತೆ, ಮಿತಿಗಳು, ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಜಲ ನಿರ್ವಹಣೆ ಪದ್ಧತಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿ, ಪ್ರಾಚೀನ ಕೆರೆಗಳು, ಅವುಗಳ ಮಹತ್ವ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ನನ್ನ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ದೀಕ್ಷಿತ್ ಜಿ.ಎಸ್. ಮತ್ತು ಇತರರು ರಚಿಸಿದ 'ಟ್ಯಾಂಕ್ ಇರ್ರಿಗೇಶನ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ ಎ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕಲ್ ಸರ್ವೇ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಕೆರೆಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಯುಗ ಹಾಗೂ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಕಾಲದ ಕೆರೆಗಳ ಜಲ ನಿರ್ವಹಣೆ ವಿಧಾನ ಮತ್ತು ಹಣಕಾಸು ಹೂಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕರು ಮತ್ತು ಖಾಸಗಿ ಬಂಡವಾಳ ಹೂಡಿಕೆಗಳ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕರ್ನಾಟಕ ಮತ್ತು ತಮಿಳನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವ ಇವರು ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣ

ಖಾಸಗಿಯಾಗಿತ್ತು. ಇವುಗಳ ಮೇಲುಸ್ತುವಾರಿಯನ್ನು ಗ್ರಾಮಗಳು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಕೆರೆಯ ಉದ್ಯಮದಾರನಿಗೆ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಫಲವತ್ತಾದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ಫಲವತ್ತಾದ ಭೂಮಿಯ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಈ ಕೃತಿಯು ನನ್ನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿದೆ. ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ನೀಲತ್ತಹಳ್ಳಿ ಕಸ್ತೂರಿಯವರು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಬಸವರಾಜ ಕಂಚೂರು 'ನಮ್ಮೂರು ಕೆರೆಗಳು' (ಗ್ರಾಮ ದೇವತೆಗಳು) ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಆರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು, ಆರಂಭದ ಅಧ್ಯಾಯವು ಮಳೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿದೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಶಾಸನೋಕ್ತ ಕೆರೆಗಳ ಇತಿಹಾಸ, ಮಳೆಯ ಕುರಿತಂತೆ ಜನಪದರ ನಂಬಿಕೆಗಳು, ಗಾಧೆಗಳು, ಕೆರೆಗಳ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ, ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ತೂಬು, ಕೋಡಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆಚರಣೆ, ಕೆರೆಯ ಅಂಗಗಳ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೆರೆಯ ತಾಂತ್ರಿಕ ವಿಧಾನಗಳ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡಿದ್ದು, ಇಂತಹ ಕೆರೆಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಮುನಿಯಪ್ಪ ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ 'ಕರ್ನಾಟಕ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ಅಧ್ಯಯನ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯು ಹತ್ತು ಲೇಖನಗಳ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿದೆ. ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮತ್ತು ಅದರ ಬಳಕೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೫ರ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ದ್ರಾಕ್ಷಾರಾಮದ ಭೀಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿನ ಶಾಸನ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವುದು ಪುತ್ರ ಸಂತಾನವಾದ ಸಂತೋಷ ಎಂದು ವಿವರಣೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟುವುದು ಪುಣ್ಯದ ಕೆಲಸ ಎಂದು ದಾಖಲಿಸಿದೆ.

ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ವಿನೋದಾ ಪಾಟೀಲ ಅವರು 'ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಾಚೀನ ಬಾವಿಗಳು' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಬಾವಿಗಳ ವಾಸ್ತು ಪರಿಚಯ, ರಚನೆಯ ವಿಧಾನ, ಬಾವಿಗಳ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀಕಾಂತ ಎಂ.ಪಿ. ಅವರು 'ಬಾವಿ ಬಾವಿಗೂ ಇರುವ ಅಂತರ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಬದುಕನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲು ಮತ್ತು ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿಗಾಗಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗಾಗಿ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡನು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ಕರ್ನಾಟಕ ಪುರಾತನ ಬಾವಿಗಳ ಕುರಿತು ರಚನೆಯಾಗಿದ್ದು, ಉಪಯುಕ್ತ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಹಂಪ ನಾಗರಾಜಯ್ಯ ಅವರ ಸಂಪಾದನೆಯ 'ಮಳೆರಾಯನ ಮುನಿಸು', ಗಣೇಶ ಕೆ.ಆರ್. ಸಂಪಾದನೆಯ 'ಗುಣಮಧುರ', ಬಸವರಾಜ ಎಲ್. ಅವರು ರಚಿಸಿರುವ 'ಸಿದ್ಧರಾಮ ಚರಿತೆ', ಗೋಪಾಲರಾವ್ ಎಚ್.ಎಸ್. ಅವರ ನಮ್ಮದಿದು ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಮನಗುಂಡಿ ಎಸ್.ವಿ. ಸಂಪಾದನೆಯ 'ಪರಿಸರ ಸಾಹಿತ್ಯ' ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಾಚೀನ ಚರಿತ್ರೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಕೆರೆಗಳು ಮತ್ತು ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ

ಪ್ರಮುಖ ಮಾಹಿತಿ ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ನನ್ನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಮಾಹಿತಿ ಪೂರಕವಾಗಿದ್ದು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಅನೇಕ ಲೇಖನಗಳು ಪ್ರಕಟಣೆಯಾಗಿವೆ. ದೇವರಕೊಂಡಾರೆಡ್ಡಿ ಅವರ ಸಂಪಾದನೆಯ 'ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ', ಸಂಪುಟ ೭ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಮೋಹನ್ ಎಸ್.ಕೆ. ಅವರು 'ಕರ್ನಾಟಕದ ಹಳೆಯ ಕೆರೆಗಳು' ಎಂಬ ಲೇಖನವು ಕೆರೆ-ಕುಂಟೆ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಫ್ರಾನ್ಸಿಸ್ ಬುಕಾನನ್ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಕೆರೆಯ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗವಾದ ಏರಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ರಿವಿಟ್‌ಮೆಂಟ್ ಕಲ್ಲನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ತೂಬನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಮತ್ತು ತೂಬುಗಳನ್ನು ಮಡಿಬಾವಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜೊತೆಗೆ ಮಾಸೂರು ಮತ್ತು ರಾಮಸಾಗರ ಕೆರೆಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕೆರೆಗಳೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ನಾಗರಾಜ ಎಂ.ಜಿ. ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿರುವ 'ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ಸಂಪುಟ'-೨೦೦೧ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿರುವ ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಎಸ್. ಅವರ 'ಕರ್ನಾಟಕದ ಪುರಾತನ ಬಾವಿಗಳು' ಎಂಬ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಮುದನೂರಿನ ಪುರಾತನ ಬಾವಿಗಳಾದ ರಾಮತೀರ್ಥ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣತೀರ್ಥಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೯೯ರಿಂದ ೧೨೧೮ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬಹುದು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ರಮೇಶ ನಾಯಕ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಿರುವ 'ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನಗಳ ಮರುಚಿಂತನೆ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್. ಅವರ 'ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ' ಲೇಖನವು ಮಾನವನು ಮೊದಲಿಗೆ ಮಳೆಯನ್ನೇ ನಂಬಿದ. ಅದು ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಗದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದನು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ರಾಮಾಯಣ-ಮಹಾಭಾರತದ ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ, ಮನುವಿನ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಮುಂತಾದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲೆಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಕೆರೆಗಳು ೧೭೯೯ರಲ್ಲಿ ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನ ಸೋಲಿನ ನಂತರ ಬೀದರ್, ಗುಲಬರ್ಗಾ, ರಾಯಚೂರು, ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳು ನಿಜಾಮರ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಕೆಲವು ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದವು.

ವೆಂಕಟೇಶಮೂರ್ತಿ ಆರ್. ಅವರ ಕೆಲವು ಶಾಸನೋಕ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿನಾಮಗಳ ಕೆರೆಗಳು ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ಸಂಪುಟ ೩೨ರಲ್ಲಿ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬನವಾಸಿಯಲ್ಲಿ ತಕಾಟವೊಂದು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ

ಶಾಸನ ಮತ್ತು ತಾಳಗುಂದ ಶಾಸನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿದ್ದು, ವಜಯನಗರ ಅರಸ, ವೀರ ಪ್ರತಾಪ, ಬುಕ್ಕರಾಯನ ಕೆರೆ ಸಮುದ್ರ ನಿರ್ಮಣದ ಕುರಿತು ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕೆಲವು ವ್ಯಕ್ತಿನಾಮಗಳ ಕೆರೆಗಳಾದ ರಾಯರ ಕೆರೆ, ಗೌರಮ್ಮನ ಕೆರೆ, ನೊಳಂಬರ ಕೆರೆ ಇಂತಹವು ಅನೇಕ. ರಾಮಸಾಗರ, ರಾಮ ಸಮುದ್ರ, ಸಗರ ಸಂಗಮ, ರಾಮತೀರ್ಥ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ ತೀರ್ಥ ಮುಂತಾದ ಕೆರೆಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವ್ಯಕ್ತಿನಾಮಗಳು ನನ್ನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಗೋವಿಂದರಾಜು ಸಂಪಾದನೆಯ 'ಚರಿತ್ರೆ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಪುಟ ೬'. ಸಂಚಿಕೆ-೧ರಲ್ಲಿ ಮಹದೇವ ಸಿ. ಅವರ 'ಹಂಪಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಕೆರೆಗಳು' ಎಂಬ ಲೇಖನವು ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಂಪಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನಗರಕ್ಕೂ ಕೆರೆ, ಕೃಷಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ನಿಗದಿಪಡಿಸಿ ನಗರ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಈ ನೀತಿಯನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ನಗರೀಕರಣಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡರೆ ನಮ್ಮ ನಗರಗಳ ನಡುವೆ ಕೆರೆ ಉದ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಕಂಗೊಳಿಸಿ ನಗರ ಜೀವನ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆಧುನಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪುರಾತನ ಅವಶೇಷಗಳ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಭೂಗೋಳವಿರು ವಿರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮೋಹನಕೃಷ್ಣ ರೈ (ಸಂ.) 'ಸಮಾಜ ಅಧ್ಯಯನ ಸಮಾಜ ಸಂಶೋಧನ ಪತ್ರಿಕೆ' ಸಂಪುಟ ೧, ಸಂಚಿಕೆ ೧ರಲ್ಲಿ. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿ ಪೂಜಾರಹಳ್ಳಿಯವರು 'ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಜಲ ವಿವಾದಗಳು' ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರು ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯದ ಸೇವೆಗಾಗಿ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದನ್ನು ಪ್ರಭುತ್ವದ ವಿರುದ್ಧ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಹೋರಾಟ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ನದಿ ಸಹಜವಾಗಿ ತನ್ನ ಗಡಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ಸಮುದ್ರ ಸೇರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದ ಜಲಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಉಂಟಾದವು ಎಂದು ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಕಾಲದ ಜಲ ವಿವಾದದ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು ನೀರಾವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳು ಮತ್ತು ಬಿಡಿ ಲೇಖನಗಳು ರಚನೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕುರಿತಂತೆ ಕನಿಷ್ಟ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಶಿವತಾರಕ ಕೆ.ಬಿ. ಅವರ 'ಕರ್ನಾಟಕ ಪುರಾತತ್ವ ನೆಲೆಗಳು' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ೧೨೧, ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ೨೮ ಮತ್ತು ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ೧೦ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಒಟ್ಟು ೧೫೦ ನೆಲೆಗಳು ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗ, ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ, ಶಿಲಾ ತಾಮ್ರಯುಗ, ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಮತ್ತು

ಇತಿಹಾಸ ಆರಂಭ ಕಾಲದ ನೆಲೆಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ನೀಡಿರುವರು. ಇದು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೂರಕ.

ಹಿರೇಮಠ ಬಿ.ಆರ್. ಮತ್ತು ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ ಸಂಪಾದನೆಯ 'ಮುದನೂರ ಮತ್ತು ಯಡ್ರಾಮಿ ಶಾಸನಗಳು' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮುದನೂರು ಮತ್ತು ಯಡ್ರಾಮಿ ಗ್ರಾಮಗಳು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಸಗರನಾಡು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಳಪಡುತ್ತಿತ್ತು ಮುದಿನೀರತೀರ್ಥ ಎಂದು ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು, ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿದ್ದು, ದಕ್ಷಿಣ ವಾರಕಾಸಿ ಎಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಪಡೆದಿತ್ತು. ಬಸವ ಪೂರ್ವಯುಗದ ಶಿವಶರಣರಾದ ಜೇಡರ ದಾಸಿಮಯ್ಯನ ಜನ್ಮಸ್ಥಳ ಮತ್ತು ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಸುಮಾರು ೫೦೦ ಮಹಾರಾಜರು ಇಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ ಈ ಗ್ರಾಮಗಳ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ೩೦ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಣೆ ಮಾಡಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಬಾವಿ ಮತ್ತು ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಮೂರು ಶಾಸನಗಳು ಹಾಗೂ ಭೂಲೋಕಮಲ್ಲ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ಮತ್ತು ಇಮ್ಮಡಿ ಜಗದೇವಮಲ್ಲನ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು, ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲ ಮೂರನೆಯ ತೈಲಪನ ಒಂದು ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಲಚೂರಿಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳು ಮುದನೂರು ಮತ್ತು ಯಡ್ರಾಮಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ನನ್ನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ.

ಭಾಸ್ಕರರಾವ್ ಮುಡಬೋಳ ಅವರ 'ಬರಪೀಡಿತ ನಾಡಿಗೆ ವರದಾನ ದಕ್ಷಿಣದ ಗಂಗೆ-ಕೃಷ್ಣೆ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ನಾರಾಯಣಪುರ ಅಣೆಕಟ್ಟೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸುರಂಗ ಮಾರ್ಗದ ಕಾಲುವೆಯ ಕುರಿತು ನೇರವಾಗಿ ಭೀಮಾಸಿರಿಜ್ ಗುಡ್ಡಗಳ ಸಾಲು ಎದುರಾಗುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ಸುರಂಗ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ೧೦x೧೦ಮೀ. ವ್ಯಾಸವುಳ್ಳ ಕುದುರೆನಾಳದ ಆಕಾರದ ೩ ಕಿ.ಮೀ. ಉದ್ದ ಸುರಂಗವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಈ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ೧೯೪೮ರಲ್ಲಿ ಹೈದ್ರಾಬಾದ್-ಕರ್ನಾಟಕದ ಹೋರಾಟಗಾರ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪ್ಪಗೌಡ ಕ್ಯಾನಾಲ್ ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟಿದ್ದು, ಬಹುಶ ಈ ಸುರಂಗಮಾರ್ಗ ನಾರಾಯಣಪುರ ಎಡದಂಡೆಯ ಕಾಲುವೆ. ಮುಂಚೆ ಇದು ಪ್ರಾಚೀನ ಜನರಿಗೆ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ ಅವರ 'ಕಲಬುರಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕೆಲವು ಶಾಸನೋಕ್ತ ಕೆರೆಗಳಾದ ಅಣಬಿ ಕೆರೆ, ಧರಿಯಾಪುರ ಕೆರೆ, ಸಿರವಾಳದ ಕೆರೆ ಮತ್ತು ಇತರೆ ಪ್ರಮುಖ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದು ಜೊತೆಗೆ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ತೆರಿಗೆ ಪದ್ಧತಿ ಮತ್ತು ಕೆರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳ ಕುರಿತು ಅಲ್ಪವಾಗಿ ಮಾಹಿತಿ

ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ಶಾಸನೋಕ್ತ ಬಾವಿಗಳಾದ ಮದ್ರಿಕಿಯ ಗಾಮಣ್ಣನ ಬಾವಿ, ಮದ್ರಿಕಿಯ ಸಣ್ಣ ಬಾವಿ, ಸಗರ ಬಾವಿ, ಹಾರನಗೇರಾ ಬಾವಿ ಕುರಿತಂತೆ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿದ್ದು, ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಬಾವಿಗಳು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಮತ್ತು ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಇವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು ಮತ್ತು ಅಗ್ರಹಾರಗಳ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಕಲಿಯುವವರಿಗೆ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದುಕೊಂಡು ಅಧ್ಯಯನ ವಿಸ್ತಾರದ ಕುರಿತಂತೆ ಇವುಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ ಅವರ (ಅನು) 'ಶಾಸನ ಸಂಪುಟ ೧' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಾಲೂಕು ಪರಿಸರದ ಕೆಲವು ಶಾಸನೋಕ್ತ ಕೆರೆಗಳಾದ ಯಾದಗಿರಿ ಕೆರೆ, ಯರಗೋಳ ಕೆರೆ, ಅನಪುರ ಕೆರೆ, ಹಡಗಿಮದ್ರಿ ಕೆರೆ, ಮೈಲಾಪುರ ಕೆರೆ, ರಾಮಸಮುದ್ರ ಕೆರೆ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ೨ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ, ಒಂದನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ, ೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿದರು ಎಂದು ವಿವರಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಈ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಮುಖ ಬಾವಿಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪಾತ್ರದ ಕುರಿತು ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನನ್ನ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ ಅವರ 'ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಅರಸುಮನೆತನಗಳ ಚರಿತ್ರೆ ವಿವರಿಸುವುದುರ ಜೊತೆಗೆ ರಾಜಕೀಯ ವಿಭಾಗಗಳಾದ ಸಗರನಾಡು ೩೦೦ಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಈ ಪರಿಸರದ ಜೈನಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಶೈವಧರ್ಮ ಗ್ರಾಮಗಳಾದ ಕೆಂಭಾವಿ, ಮಾಲಗತಿ ಏವೂರ ಮತ್ತು ವೈದಿಕ ಧರ್ಮದ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನತೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ದೇವಾಲಯಗಳು ಪ್ರಾಚೀನ ಅಗ್ರಹಾರವಾದ ಮುದನೂರ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಧ್ಯಯನ ಮುಂದುವರಿಸಿ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನೋಕ್ತ ಕೆರೆಗಳಿಂದ ತಿಂಥಿಣಿ ಕೆರೆ, ಅರಸಿಕೆರೆ, ಹಾವಿನಾಳ ಕೆರೆ, ಕೆಂಭಾವಿ ಕೆರೆ, ದೇವಿ ಕೆರೆ ಈ ಕೆರೆಗಳ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖದ ಜೊತೆಗೆ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ದಾನದತ್ತಿಗಳ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಶಾಸನಗಳು ಮೂಲಕ ಹೇಳಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೂ ಕೆಲವು ಶಾಸನೋಕ್ತ ಬಾವಿಗಳಾದ ಏವೂರ ಬಾವಿ, ಮುದನೂರಿನ ಎರಡು ತೀರ್ಥಗಳು, ಯಾಳಗಿಯ ಬಾವಿ, ಹಮ್ಮಡಗಿ ಬಾವಿ, ಹಗರಟ್ಟಗಿಯ ಬಾವಿಗಳು ಕುರಿತಂತೆ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾವಿಗಳ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರದ ಕುರಿತು ನಾವು ಅಧ್ಯಯನ ಹಮ್ಮಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದ್ದು, ಈ ಬಾವಿಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಆಚರಣೆಗಳು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಇಂದಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದ್ದು ನನ್ನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ, ಚರ್ಚಿಸಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಭೀಮರಾಯ ಎಲ್ ಲಿಂಗೇರಿ ಅವರ 'ಯಾದಗಿರಿ: ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ' ಎಂಬ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿವೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಮೌರ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಿಂದ ೧೯೪೮ರ ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರ ಆಳ್ವಿಕೆಯವರೆಗೆ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಈ ಪರಿಸರದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಅರಸುಮನೆತನಗಳ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೈದ್ರಾಬಾದ್-ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಚಳವಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಹೋರಾಟಗಾರ ವಿಶ್ವನಾಥರೆಡ್ಡಿ, ಮುದ್ನಾಳ ಜಗನ್ನಾಥರಾವ್ ಚಂಡ್ರಿಕಿ, ಕುಲೂರು ಮಲ್ಲಪ್ಪ, ಹನುಮಂತರಾವ್ ಬ್ಯಾರಿಸ್ಟರ್, ರಾಜಾವೆಂಕಟಪ್ಪ ನಾಯಕ ಮತ್ತು ಶಹಾಪುರಿನ ಬಾಬುಗೌಡ ದರ್ಶನಾಪುರ ಮುಂತಾದ ನಾಯಕರು ನಿಜಾಮರ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವುದನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಆರ್ಯ ಸಮಾಜದ ಪಾತ್ರ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜೊತೆಗೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಜೈನಧರ್ಮದ ಪ್ರಾಚೀನತೆ, ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಜೈನಧರ್ಮದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೨೭೭ರ ಮೊದಲು ಇತ್ತು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ಶೈವಧರ್ಮದ ಲಕುಲೀಶ, ಪಾಶುಪತ ಮತ್ತು ಕಾಳಾಮುಖ ಪರಂಪರೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಮತ್ತು ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರ ಅಂದಿನ ಸಾಹಿತ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಆಡಳಿತ ಭಾಗಗಳು, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಜಾನಪದೀಯ ಆಚರಣೆಗಳ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ನನ್ನ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಶಂಕ್ರಪ್ಪ ಎಂ. ಬಡಿಗೇರ ಅವರ ಗದಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ (ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ)ದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಏಳು ಅಧ್ಯಾಯಗಳು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು, ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಕೆರೆಗಳ ಉಗಮ, ಪ್ರಾಚೀನತೆ, ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ಪರಂಪರೆ, ಗದಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನೋಕ್ತ ಕೆರೆಗಳು, ಕೆರೆಗಳ ಇಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳು, ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಣೆ, ಕೆರೆಗಳ ರಚನಾ ವಿಧಾನ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯ ಅಂಶಗಳು ಕೆರೆಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತಾಂತ್ರಿಕತೆ, ಕೆರೆಯ ಅಂಗಗಳಾದ ಏರಿ, ತೂಬು, ಕೋಡಿ, ಕಾಲುವೆ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ಕೆರೆಗಳ ನೀರು ಹಂಚಿಕೆಯ ವಿಧಾನ, ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದಾನ-ದತ್ತಿಗಳು ಕೆರೆಗಳ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಂಬಿಕೆ, ಆಚರಣೆ, ಬಾವಿಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಮತ್ತು ಗದಗ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಮುಖ ಬಾವಿಗಳ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದು, ಇಂತಹ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧಗಳು ನನ್ನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದು, ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳು ಹಾಗೂ ಗದಗ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಅನುವು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ರೇವ್ಯಾ ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ್ ಅವರ 'ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ' ಎಂಬ ಎಂ.ಫಿಲ್. ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಏಳು ಅಧ್ಯಾಯನಗಳಿವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ

ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸ ಆರಂಭದಿಂದ ೧೯ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಅರಸರ ಚರಿತ್ರೆ ಕುರುಹುಗಳು ಮತ್ತು ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದು, ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ದೇವಾಲಯಗಳ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖವಾದ ಯರಗೋಳ ಶಾಸನ, ಏತಗಿರಿ ಶಾಸನ, ಅನಪುರ ಹೆಡಗಮದ್ರಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ಈ ಪರಿಸರದ ರಕ್ಷಣಾ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿರುವ ಪ್ರಮುಖ ಕೋಟೆಗಳಾದ ಯಾದಗಿರಿ, ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಕೋಟೆ, ಚಂದ್ರಗಿರಿಯ ಮಣ್ಣಿನ ಕೋಟೆ, ಗುರುಮಿಟ್ಕಲಿನ ಮಣ್ಣಿನ ಕೋಟೆ, ಗಾಜರ ಕೋಟೆ, ಕಾಕಲುವಾರ ಕೋಟೆಗಳ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಮುಖ ಕೆರೆಗಳಾದ ಯರಗೋಳ, ಮೈಲಾಪುರ, ಅನಪುರ, ರಾಮಸಮುದ್ರ, ಯಾದಗಿರಿ ಕೆರೆಗಳ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಈ ಪರಿಸರದ ಏತದ ನೀರು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿಧಾನ, ಬಾವಿಗಳಿಂದ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಏತ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿರುವ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ರಮೇಶ ನಾಯಕ ಅವರ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ)ದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಏಳು ಅಧ್ಯಾಯನಗಳಿವೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರ ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸಗರ–೩೦೦, ಸಗರ–೫೦೦ ಮತ್ತು ಹಗರಟಗಿ–೩೦೦ ಕಲ್ಲುಗಳ ನಾಡು ಎಂದೂ ವಿಭಜನೆ ಮಾಡಿ ಕಲ್ಲುಗಳ ನಾಡು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳ ಕುರಿತಂತೆ ವರ್ಗ, ವರ್ಣ, ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಮಹಾಜನರು, ಸ್ಥಾನಾಚಾರ್ಯರು, ಜಿನಮುನಿಗಳು, ಶ್ರಮಿಕ ವರ್ಗ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ಥಾನಮಾನ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ನಂಬಿಕೆಗಳು, ಕಲೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ, ಜೈನಧರ್ಮ, ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮ, ಕಾಳಾಮುಖ, ಪಾಶುಪಾತ, ಶೈವಧರ್ಮದ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ಭೂ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೭ರ ಏವೂರಿನ ಶಾಸನದಂತೆ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖದ ಜೊತೆಗೆ ಅಣ್ಣಮಗಾವುಂಡನ ಕೆರೆ, ಕಕ್ಕೆರಿಯ ಕೆರೆ, ಹಗರಟ್ಟಗಿಯ ಬೋವ ಕೆರೆ, ಹಗರಟಗಿಯ ಸಿಡುಲು ಬಾವಿ ಇಂತಹ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳ ಕುರಿತು ಅಲ್ಪವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೂ ದೇವಾಲಯಗಳ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳ, ಮಸೀದಿ, ದರ್ಗಾ ಹಾಗೂ ಪರಿಸರದ ಆಚರಣೆಗಳಾದ ಮೈಲಾರ ಪರಂಪರೆ, ತಿಂಥಿಣಿ ಮೋನೇಶ್ವರನ ಕಾಳಬೆಳಗುಂದಿ, ಬನದೇಶ್ವರ ಅನೇಕ ಆಚರಣೆಯ ಪದ್ಧತಿ ಕುರಿತು ಸಂಪೂರ್ಣ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಆನಂದ ಕುಮಾರ ಡಿ.ಎನ್. ಅವರ ಮಂಡ್ಯ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ, ಉಮಾದೇವಿ ಹಂಚಿನಮನಿ ಅವರ ಜಮಖಂಡಿಯ ಕೆರೆಗಳು, ಧನಂಜಯ ಸಿ. ಅವರ ತುಮಕೂರು ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳು, ಪದ್ಮ ಬಿ.ಎಸ್. ಅವರ ತುರುವೇಕೆರೆಯ ಕೆರೆಗಳು, ಮಾದಳಿ ಸೋಮಶೇಖರ ಅವರ ಡಣಾಯಕನ ಕೆರೆ ಇಂತಹ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿ ರಚನೆಯಾಗಿರುವ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಮತ್ತು ಎಂ.ಫಿಲ್. ಪ್ರಬಂಧಗಳು ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು, ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅಧ್ಯಾಯಗಳು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ನಡೆದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಗರನಾಡು ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಚಿಕೆಗಳು ಹಾಗೂ ಯಾದಗಿರಿ, ಸುರಪುರ, ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ದರ್ಶನಗಳು ಈ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದ ಪರಂಪರೆ, ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ.

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಶೋಧನಾ ಪ್ರಬಂಧ ಕೃತಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರಕಟಿತ ವರದಿಗಳು ಹಾಗೂ ನಿಯತಕಾಲಿಕೆ ಶಾಸನ ಸಂಪುಟಗಳು ಕರ್ನಾಟಕ ಸರಕಾರದಿಂದ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡ ಗ್ಯಾಜೆಟಿಯರ್, ಕೈಪಿಡಿ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಳೀಯ ಐತಿಹ್ಯ, ಕಾವ್ಯ ಪುರಾಣ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಆಕರಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಮತ್ತ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತವೆ.

ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದ್ದು ದೇವಾಲಯ, ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಸಗರನಾಡು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಧ್ಯಯನ ಚರಿತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಕುರಿತಂತೆ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಕೆರೆ-ನೀರಾವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿಂತೆ ಸಮಗ್ರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧ್ಯಯನವು ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಆಧಾರಿತವಾಗಿರುವ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಪ್ರತಿ ಗ್ರಾಮದ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿಯನ್ನು ನೀಡಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರ, ಸುರಪುರ ಮತ್ತು ಯಾದಗಿರಿ ಈ ಮೂರು ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೩೨೬ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೆರೆಗಳು ಮತ್ತು ೧೨೬ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಪುರಾತನ ಬಾವಿಗಳ ಕುರಿತಂತೆ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಹಿಂದಿನ ಉದ್ದೇಶ. ಮೊದಲಾದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ದಾಖಲಿಸಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಮೂಲಕ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

೧.೫. ಅಧ್ಯಯನದ ಸ್ವರೂಪ :

ಈ ಮೇಲಿನ ಅಧ್ಯಯನಗಳನ್ನು ಹಲವಾರು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಅನೇಕ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ವಾಸ್ತು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ನಿರೂಪಣೆ ಮತ್ತು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಏಳು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ, ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ, ಅಧ್ಯಯನದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಯನದ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಆಧಾರಿತವಾಗಿದ್ದು, ಈವರೆಗೆ ನಡೆದ ಅಧ್ಯಯನಗಳ ಸಮೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಭಾರತ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ನಡೆದ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ನೀರಾವರಿ ಗ್ರಂಥಗಳು ಹಾಗೂ ಬಿಡಿ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಆಕರಗಳ ಸಮೀಕ್ಷೆ ನಡೆಸಿ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಬಹುಶಿಸ್ತೀಯ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಚರಿತ್ರೆ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿದ್ದು, ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅರಣ್ಯ ಸಂಪತ್ತು, ಸಸ್ಯ ಸಂಪತ್ತು, ಪ್ರಾಣಿ ಸಂಪತ್ತು, ಭೂಸಂಪತ್ತು, ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣ, ಮಣ್ಣಿನ ಗುಣ, ವ್ಯವಸಾಯ ಪದ್ಧತಿ, ಜನಸಂಖ್ಯೆ, ಹವಾಮಾನ ಹಾಗೂ ಜಲಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರುವ ಮೌರ್ಯರು, ಶಾತವಾಹನರು, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಮಲಖೇಡ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಕಳಚೂರಿಗಳು, ದೇವಗಿರಿಯ ಯಾದವರು, ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರು, ಬಹುಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರು, ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರು ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳಾದ ಸುರಪುರಿನ ದೊರೆಗಳು, ಕಾಕಲುವಾರು ದೇಶಮುಖರು ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಎಂಬ ಉಪಶೀರ್ಷಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸಿಕ ನೆಲೆಗಳು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಅವಶೇಷಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಅನೇಕ ಹಲವು ವಿಚಾರಗಳು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿ ಚರ್ಚೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಭೌಗೋಳಿಕ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನವು ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದ್ದು, ಐತಿಹಾಸಿಕ ದಾಖಲೆಗಳಾದ ಶಾಸನಗಳು, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯ, ಜನಪದಿಯ, ಮಾಹಿತಿ ಮತ್ತು ಸಮಕಾಲಿನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ವಿಮರ್ಶೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಚರ್ಚೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳಾಗಿದ್ದು, ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ಉಗಮ, ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ಮಳೆ ಆಶ್ರಿತ ಕೆರೆಗಳು, ನದಿ ಆಶ್ರಿತ ಕೆರೆಗಳು ಮತ್ತು ಮಾನವ ಆಶ್ರಿತ ಕೆರೆಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿವಧ ಆಯಾಮಗಳು, ಕೆರೆಗಳ ನಾಮಾವಳಿಗಳು, ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಪರಂಪರೆ, ಜಲ ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಪದ್ಧತಿ, ಕೆರೆಯ ಅಂಗಗಳಾದ ಜಲಾಯನ ಪ್ರದೇಶ, ಕೆರೆಯ ಅಂಗಳ ಏರಿ (ಕಟ್ಟೆ), ಕೆರೆಯ ತೂಬುಗಳ ರಚನೆಯ ಮಾದರಿ, ತೂಬುಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ನೀರುಗಂಟಿಗಳ ಪಾತ್ರ, ನೀರಿನ ಬಳಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಧಾನಗಳು, ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ರಚಿಸಲಾದ ಕೋಡಿ, ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರಿನ ಬಳಕೆಯ ವಿಧಾನಗಳು ಮತ್ತು ಕೆರೆಯ ಕಾಲುವೆಗಳ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನೋಕ್ತ ಕೆರೆಗಳು, ಶಾಸನೋಕ್ತವಲ್ಲದ ಕೆರೆಗಳು ಹಾಗೂ ಕೆರೆಗಳ ಇಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳಿಗೆ

ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿ ಚರ್ಚೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಣೆಯಾಗಿದ್ದು, ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಉದ್ದೇಶ, ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯ ಅಂಶಗಳು, ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆಯ ಕ್ರಮಗಳ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೆರೆಗಳ ರಚನಾ ವಿನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ತಾಂತ್ರಿಕತೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶಗಳು, ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಿಗಳ ಪಾತ್ರ, ನೀರಿನ ಬಳಕೆ ವಿಧಾನ, ಕೆರೆಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಪದ್ಧತಿ, ಇವುಗಳ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಪಾತ್ರ, ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದಾನ–ದತ್ತಿಗಳು, ಇವುಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆ, ದುರಸ್ತಿ ಹಾಗೂ ಅಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದ ಇಂದಿಗೂ ಜನಸಮುದಾಯಗಳು ಕೆರೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿರುವ ಸಂಬಂಧಗಳ ಕುರಿತಂತೆ ಸಮಗ್ರ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡಿರುವುದರೊಂದಿಗೆ ಕೆರೆಗಳು ದೇವಾಲಯದೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿರುವ ಸಂಬಂಧ ಕುರಿತು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು, ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಮತ್ತು ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕುಗಳ ಕೆರೆ ನಿರ್ವಹಣೆ ಮತ್ತು ನಿರ್ಮಾಣದ ಕುರಿತು ಸಮಗ್ರ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಾವಿಗಳದಾಗಿದ್ದು, ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿ ಈ ಪರಿಸರದ ಬಾವಿಗಳ ಉಗಮ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಚೀನತೆ, ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಉದ್ದೇಶ, ಕಾರ್ಯಗಳು, ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿವಿಧ ನಾಮಾವಳಿಗಳು, ಇವುಗಳ ರಚನಾ ವಿಧಾನ ಮತ್ತು ತಾಂತ್ರಿಕತೆ ಅಂಗಗಳಾದ ಚೌಕಾಕಾರದ ಬಾವಿಗಳು, ಆಯತಾಕಾರದ ಬಾವಿಗಳು ಮತ್ತು ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಬಾವಿಗಳು ಎಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಇವುಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ, ನೀರಿನ ಬಳಕೆಯ ವಿಧಾನ, ನಿರ್ವಹಣೆ, ದುರಸ್ತಿ , ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ದಾನ–ದತ್ತಿಗಳು, ಬಹುಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶಾಸನೋಕ್ತ ಬಾವಿಗಳು ಹಾಗೂ ಶಾಸನೋಕ್ತವಲ್ಲದ ಬಾವಿಗಳ ಕುರಿತಂತೆ ವಿವರಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಇವುಗಳ ಇಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳು, ಜನಸಮುದಾಯದೊಂದಿಗೆ ಬಾವಿಗಳ ಪಾತ್ರ ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ವಿಧಾನಗಳ ಕುರಿತು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಚರ್ಚೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಯಾಗಿದ್ದು, ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆಚರಣೆಗಳು ಅಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದ ಇವತ್ತಿನವರೆಗೆ ಜಾರಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಬಹುಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಮೌಖಿಕವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಆಚರಣೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಜನಪದೀಯ ಮುಂತಾದ

ಆಚರಣೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಜಾರಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ಜಾತ್ರೆಗಳು, ಮೌಖಿಕ ಹಾಡುಗಳು ಕುರಿತು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಸಮಾರೋಪವಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಂಡ ಫಲಿತಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿ ಅವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಇದ್ದ ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಹಾಗೂ ರಾಜಕೀಯ ಸಂಚಲನಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ಆಕರಗಳೊಂದಿಗೆ ಮತ್ತು ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಂಡಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅನುಬಂಧದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಸೂಚಿ, ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಪದಕೋಶ, ವೃತ್ತಿಗಳ ವಿವರಗಳಿದ್ದು, ನಂತರದಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನೋಕ್ತ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಪಟ್ಟಿ, ಕೆರೆಗಳ ಒಟ್ಟು ಪಟ್ಟಿ, ಕೆರೆ ಆಧಾರಿತ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯದ ಅಂಕಿ-ಅಂಶಗಳು, ಮಾಹಿತಿದಾರರ ವಿವರಗಳು, ಭೌಗೋಳಿಕ ನಕ್ಷೆಗಳು, ಕೆರೆಗಳ ನಕ್ಷೆ, ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು ಹಾಗೂ ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಒಟ್ಟು ಏಳು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕೊನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್., ಹಂಪಿ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳು, ೨೦೦೧

೨. ನೀಲತ್ತಹಳ್ಳಿ ಕಸ್ತೂರಿ (ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅನುವಾದ) ಮೂಲ ದೀಕ್ಷಿತ ಜಿ.ಎಸ್., ಕುಪ್ಪಸ್ವಾಮಿ ಜಿ.ಆರ್., ಮೋಹನ್ ಎಸ್.ಕೆ.-೨೦೦೦

೩. ಕೊಟ್ರಯ್ಯ ಸಿ.ಟಿ.ಎಂ., ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ೨೦೦೧

೪. ರಾಜಾರಾಮ ಹೆಗಡೆ (ಸಂ.), ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ನಿರ್ವಹಣೆ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ೨೦೦೨

೫. ಮುನಿರಾಜಪ್ಪ (ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ಅಧ್ಯಯನ, ೨೦೦೯

೬. ನಾಗರಾಜ ಟಿ.ವಿ., ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿ : (ಕೋಲಾರ ಜಿಲ್ಲೆ ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ ೧೮೦೦-೧೯೫೬), ೨೦೦೮

೭. ಗೋಪಾಲ ಆರ್. (ಸಂ.), ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ, ೨೦೦೭

೮. ನಾಯಕ ಡಿ.ಬಿ. (ಸಂ.), ಬಯಲು ಸೀಮೆಯ ಜಲ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ನಂಬಿಕೆಗಳು, ಜಾನಪದ ಲೇಖನಗಳು, ೨೦೦೫

೯. ಮಹದೇವ ಸಿ. (ಸಂ.), ತೊಣ್ಣೂರು, ೨೦೦೯

೧೦. ರಮೇಶ ನಾಯಕ (ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನಗಳ ಮರುಚಿಂತನೆ, ೨೦೦೭

೧೧. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು, ೧೯೯೫

೧೨. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಕಲಬುರಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು, ೧೯೯೬

೧೩. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಅನುಶಾಸನ ಸಂಪುಟ ೧, ೨೦೦೨

೧೪. ಹಿರೇಮಠ ಬಿ.ಆರ್., ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಮುದನೂರು ಮತ್ತು ಯಡ್ರಾಮಿ ಶಾಸನಗಳು, ೧೯೯೪

೧೫. ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರಪ್ಪ ಬಿ.ಸಿ., ಹೈದ್ರಾಬಾದ್-ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಚಳವಳಿ, ೧೯೯೭

೧೬. ನಾಗರಾಜ, ಎಂ.ಜಿ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ (ಸಂ.), ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ಸಂಪುಟ ೧೬, ೨೦೦೧

೧೭. ದೇವರಕೊಂಡಾರೆಡ್ಡಿ (ಸಂ.), ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ಸಂಪುಟ ೭, ೨೦೦೭

೧೮. ಹಂಪಾ ನಾಗರಾಜಯ್ಯ (ಪ್ರ.ಸಂ.), ಜನಪದರಲ್ಲಿ ಮಳೆರಾಯನ ಮುನಿಸು, ೧೯೮೧

೧೯. ಭೀಮರಾಯ ಲಿಂಗೇರಿ, ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಗುಲ್ಬರ್ಗಾ ವಿ.ವಿ. ಗುಲ್ಬರ್ಗಾ, ೨೦೦೬

೨೦. ಶಂಕ್ರಪ್ಪ ಬಡಿಗೇರ, ಗದಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಕನ್ನಡ.ವಿ.ವಿ.ಹಂಪಿ, ೨೦೧೫

೨೧. ರಮೇಶ ನಾಯಕ, ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ಕನ್ನಡ.ವಿ.ವಿ.ಹಂಪಿ, ೨೦೧೫

೨೨. ರೇವ್ಯಾ ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ, ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಎಂ.ಫಿಲ್. ಪ್ರಬಂಧ), ಕನ್ನಡ.ವಿ.ವಿ.ಹಂಪಿ, ೨೦೧೦

೨೩. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಎಚ್., 'ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲ ಪುರಾತನ ಬಾವಿಗಳು ಅವಲೋಕನ' ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ಸಂಪುಟ ೧೬, ೨೦೧೦

೨೪. ಉಷಾರಾಣಿ ಎಚ್.ಎಸ್., 'ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ಒಂದು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ', ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಸಂಪುಟ ೭, ೧೯೯೨

೨೫. ವಿನೋದಾ ಪಾಟೀಲ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಾಚೀನ ಬಾವಿಗಳು, ೨೦೦೬

ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಗ್ರಂಥಗಳು :

೧. ದವಳೀಕರ್ ಎಂ.ಕೆ., ಸೆಟಲ್‌ಮೆಂಟ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿ ಆಫ್ ಇನಾಂಗಾಂ, ೧೯೭೮

೨. ಕಾಮತ್ ಸೂರ್ಯನಾಥ, ಹಿಸ್ಟೋರಿಯೋಗ್ರಾಫಿ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ, ೧೯೯೧

೩. ಅರುಣಿ ಎಸ್.ಕೆ. ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕಲ್ ಆ್ಯಂಡ್ ಆರ್ಕಲಾಜಿಕಲ್ ಸ್ಟಡಿ ಆಫ್ ಪಾಳೇಗಾರ ಸ್ಟೇಟ್ ಇನ್ ಸೌಥ್ ಇಂಡಿಯಾ, ೨೦೦೪

ಅಧ್ಯಾಯ–೨ : ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಚರಿತ್ರೆ

೨.೧. ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರ

೨..೨. ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸ ಕಾಲ

೨.೧. ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ

೨.೨. ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ

೨.೩. ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ

೨.೪. ಶಿಲಾ ತಾಮ್ರಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ

೨.೫. ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ

೨.೬. ಇತಿಹಾಸ ಆರಂಭಕಾಲ

೨.೩. ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆ

೨.೩.೧ ಇತಿಹಾಸ ಆರಂಭದಿಂದ ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ

೨.೩.೨. ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ

೨.೩.೩. ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೯೪೮ರವರೆಗೆ

ಅಧ್ಯಾಯ – ಎರಡು
ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಚರಿತ್ರೆ

ಯಾವುದೇ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರದೇಶದ ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರದ ಹಿನ್ನೆಲೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಭೂಗೋಳ, ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪರಸ್ಪರ ನಿಕಟವಾದ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದ್ದು, ಒಂದೇ ನಾಣ್ಯದ ಎರಡು ಮುಖಗಳಾಗಿವೆ. ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಜನರು ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ರೂಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಮಾನವನು ಉಗಮ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ನದಿ ಮತ್ತು ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿಯೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಸಂಗತಿ. ಪ್ರಾಚೀನ ನಾಗರಿಕತೆಗಳು ಕೂಡಾ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದು ನದಿ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ. ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಜೀವನ ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದುದು ಭೌಗೋಳಿಕ ಸಂಪತ್ತು. ಹೀಗೆ ಜಲಸಂಪತ್ತು, ಅರಣ್ಯಸಂಪತ್ತು, ಸಸ್ಯಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿಸಂಪತ್ತು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅರಿತ ಮಾನವನು ತನ್ನ ಸರ್ವಾಂಗೀಣ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡ ಜೊತೆಗೆ ತಾನು ನೆಲೆ ನಿಲ್ಲುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನ ರಚನೆ, ಹುಟ್ಟಿ ಹರಿಯುವ ನದಿಗಳು, ಹವಾಗುಣ, ವಾಯುಗುಣ ಉಷ್ಣಾಂಶ ಮತ್ತು ರೇಖಾಂಶವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸ ಕಾಲದಿಂದ ಅನಾಗರಿಕತೆಯಿಂದ ನಾಗರಿಕತೆಯತ್ತ ಮಾನವನು ಸಾಗುತ್ತಾ ಬೆಳೆದನು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶದ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಅಲ್ಲಿನ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರದ ಅಂಶಗಳು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ.

೨.೧. ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರ :

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅನಾಗರಿಕತೆಯಿಂದ ನಾಗರಿಕತೆಯತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಾ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿರುವ ಭೌಗೋಳಿಕ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಈಶಾನ್ಯ

ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಗಿರಿನಗರಿ ಎಂದೇ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದಿದೆ. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಪತ್ತಿನ ಜೊತೆಗೆ ಭೌಗೋಳಿಕ ಹಾಗೂ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಅಖಂಡ ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಭಾಗವಾಗಿ ದಿನಾಂಕ: ೩೧.೧೨.೨೦೦೯ರಂದು ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ೩೦ನೆಯ ಜಿಲ್ಲೆಯಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡು ಶಹಾಪುರ, ಸುರಪುರ ಮತ್ತು ಯಾದಗಿರಿ ಎಂಬ ಮೂರು ತಾಲೂಕುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಜಿಲ್ಲೆಯಾಗಿ ರಚನೆಯಾಯಿತು. ಯಾದಗಿರಿ ಪಟ್ಟಣವು ಇದರ ಆಡಳಿತ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ತೆಲಂಗಾಣದ ರಾಜ್ಯವಿದೆ. ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ವಿಜಯಪುರ ಜಿಲ್ಲೆ, ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಭೌಗೋಳಿಕ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಲ್ಲಿ ೫೨೭೦ ಚದುರ ಕಿ.ಮೀ. ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಸಮುದ್ರಮಟ್ಟದಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಅಂದಾಜು ೭೦೦–೮೦೦ ಮೀಟರ್ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ಭೂಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಅಕ್ಷಾಂಶ ೭೬°.೧೮' ರಿಂದ ೭೭°.೧೮', ಪೂರ್ವ ರೇಖಾಂಶ ೧೬°.೧೫ ರಿಂದ ೧೭°.೧೨'[೧] ಭೂಮಿಯ ಮೇಲ್ಮೈ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪರಿಸರವು ಬಹುಪಾಲು ಕೆಂಪು, ಬಿಳಿ ಮಿಶ್ರಿತ ಹಾಗೂ ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು ಮಿಶ್ರಿತ ಭೂಮಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಭೂಪ್ರದೇಶವು ಸಮತಟ್ಟಾಗಿ ಹಾಗೂ ಏರು ತಗ್ಗುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಬಯಲು ಸೀಮೆ ಭಾಗವಾಗಿರುವ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಮೂರು ನದಿಗಳಾದ ಕೃಷ್ಣ, ಭೀಮಾ ಮತ್ತು ದೋಣಿ ನದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ನದಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ಇಂದಿಗೂ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯದೊಂದಿಗೆ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಇಲ್ಲಿವೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಭೂಪ್ರದೇಶ ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿವೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ೨೦೧೧ರ ಅಂಕಿ–ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರಕಾರ[೨] ಭೌಗೋಳಿಕ ಪ್ರದೇಶದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವು ಕೆಳಕಂಡಂತೆ ಇದೆ.

ಕ್ರ.ಸಂ.	ತಾಲೂಕುಗಳು	ಭೌ.ಪ್ರ. ಚ.ಕಿ.ಮೀ.	ಜನಸಂಖ್ಯೆ		ಒಟ್ಟು	ರ್‍ಯಾಂಕ್
			ಗಂಡಸರು	ಹೆಂಗಸರು		
೦೧	ಶಹಾಪುರ	೧೭೦೬	೧೮೩೪೫೮	೧೮೦೧೬೩	೩೬೩೬೨೧	೦೩
೦೨	ಸುರಪುರ	೧೮೪೦	೨೦೮೧೭೩	೨೦೪೧೧೮	೪೧೨೨೯೧	೦೧
೦೩	ಯಾದಗಿರಿ	೧೭೨೪	೧೯೮೬೯೮	೧೯೯೬೬೧	೩೯೮೩೫೯	೦೨
	ಒಟ್ಟು	೫೨೭೦	೫೯೦೩೨೯	೫೮೩೯೪೨	೧೧೭೪೨೭೧	

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೂರು ತಾಲೂಕುಗಳು, ೧೭ ಹೋಬಳಿಗಳು ಮತ್ತು ೧೨೩ ಗ್ರಾಮ ಪಂಚಾಯತಿಗಳು ಹೊಂದಿದ್ದು ಒಟ್ಟು ೫೧೯ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ೪೮೭ ಜನವಸತಿ ಇರುವ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣ

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ೮೭೨.೦ ಮಿಲಿ ಮೀಟರ್, ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ೭೫೧.೦ ಮಿಲಿ ಮೀಟರ್ ಹಾಗೂ ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ೮೮೪.೦ ಮಿಲಿ ಮೀಟರ್‌ನಂತೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಒಟ್ಟು ೮೩೫.೭ ಮಿಲಿ ಮೀಟರ್ ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ಹೊಂದಿದೆ. ಸಾಲು ಸಾಲು ಬೆಟ್ಟಗಳು, ಅಪಾರ ಪ್ರಮಾಣದ ಅರಣ್ಯಸಂಪತ್ತು, ಭೂಸಂಪತ್ತು, ಸಸ್ಯಸಂಪತ್ತು, ಖನಿಜಸಂಪತ್ತು, ಜಲಸಂಪತ್ತು ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣಿಸಂಪತ್ತನ್ನು ಈ ಪರಿಸರವು ಪುರಾತನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಹೊಂದಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ.

೨.೧.೧. ಅರಣ್ಯ ಸಂಪತ್ತು :

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಬೆಟ್ಟ-ಗುಡ್ಡಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಸಾಲು ಸಾಲಾಗಿ ಕಣ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಸಂಪತ್ತು ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಪೂರ್ವ ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಆಕ್ರಮಿಸುತ್ತವೆ. ಗುರುಮಿಠಕಲ್‌ನಿಂದ ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಪರಿಸರದ ಮೂಲಕ ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸೇಡಂ ತಾಲೂಕಿನ ಸರಹದ್ದಿನಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಸುಮಾರು ೪೦ ಕಿ.ಮೀ.ಗಳಷ್ಟು ಸಾಗುವ ಈ ಬೆಟ್ಟಗಳು ಗುರುಮಿಠಕಲ್‌ನಿಂದ ಬೊರಬಂಡಾ, ಚಿಂತನಹಳ್ಳಿ, ಅರಕೇರಾ, ಕೆ.ರಾಮಸಮುದ್ರ, ಹತ್ತಿಕುಣಿ, ಯರಗೋಳ, ಮೇಟ್ಟನಹಳ್ಳಿ, ಕೋಡ್ಲಾದ ಮೂಲಕ ಸೇಡಂ ತಲುಪುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಗುರುಮಿಠಕಲ್‌ನಿಂದ ಪೂರ್ವ–ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಜಲಾಪುರ, ಕೇಶ್ವಾರ, ಪುಟಪಾಗ ಗ್ರಾಮದ ಮೂಲಕ ಸಾಲು ಸಾಲಾಗಿ ತೆಲಂಗಾಣ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಸೇರುತ್ತವೆ. ತೆಲಂಗಾಣದ ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಟೇಶಿಯಸ್ ಯುಗದ ಬೇಸಾಲ್ಟ್ ಶಿಲೆಗಳು ನಡುವೆ ದೊರೆಯುತ್ತಿರುವ ಅಂತಃಸ್ತರಗಳು ಭೂವಿಜ್ಞಾನಗಳ ಗಮನ ಸೆಳೆದಿವೆ.[3] ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದ ಗಿರಿದುರ್ಗವು ಸುಮಾರು ೧೦೦೦ ಅಡಿ ಎತ್ತರವಾಗಿದ್ದು, ಇದರ ಸುತ್ತಲೂ ಪಟ್ಟಣ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಶಹಾಪುರ ಪಟ್ಟಣವು ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಸಗರವರೆಗೆ ಹರಡಿದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಮೂಲಕ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಸಾಗುವ ಬೆಟ್ಟಗಳು ನಾಯ್ಕಲ್, ಖಾನಾಪುರ, ದೊರನಹಳ್ಳಿ ಮೂಲಕ ಸಾಗುತ್ತವೆ. ಶಹಾಪುರ ಪಟ್ಟಣ ಬೆಟ್ಟದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಬೆಟ್ಟವು ಬುದ್ಧನು ಮಲಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ.

ಸುರಪುರ ಪಟ್ಟಣವು ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಸುರಪುರದಿಂದ ಹಗರಟ್ಗಿ, ಹುಣಸಗಿ ಮೂಲಕ ಸಾಗಿರುವ ಬೆಟ್ಟ ಮುದನೂರು ಪರಿಸರವನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಹುಣಸಗಿ ಮತ್ತು ಬೈಚಬಾಳ ಗ್ರಾಮದ ಕೊಳಗಳು ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಕುರುಹುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ವಿಶೇಷವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಪರಿಸರವು ೨೩.೮೮೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್, ಶಹಾಪುರು ೪.೯೫೫ ಹೆಕ್ಟೇರ್, ಸುರಪುರು ೪.೮೯೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಟ್ಟು ೩೩.೭೭೩ ಹೆಕ್ಟೇರ್

ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಒಟ್ಟು ಸಾಗುವಳಿಯ ೧೮ರಷ್ಟು ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಗ್ರಾಮಗಳು ಈ ಪರಿಸರದ ಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಕಾಣಬಹುದು.

೨.೧.೨. ಭೂ ಸಂಪತ್ತು :

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಮಣ್ಣನ್ನು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳು ಕರೆಕಲ್ಲು ಮಣ್ಣು ಮಾಧ್ಯಮ, ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣು, ಆಳವಾದ ಕಪ್ಪು ಮಣ್ಣು, ಮರಳು ಮಿಶ್ರಿತ ಜೇಡಿಮಣ್ಣುಗಳು ಈ ಪರಿಸರ ಹೊಂದಿದ್ದು, ೨೦೧೧ರ ಪ್ರಕಾರ[೪] ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಒಟ್ಟು ಕರೆಕಲ್ಲು ಮಣ್ಣು ಭೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಹಾಪುರ ೧೪.೭೨೬ ಹೆಕ್ಟೇರ್, ಸುರಪುರ ೨೦.೪೩೮ ಹಾಗೂ ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ೧೬.೬೦೮ ಸಾಗುವಳಿ ಪ್ರದೇಶವಿರುವ ಭೂಮಿ ೩೩೭೭೩ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಸಾಗುವಳಿಗೆ ಮಾಡದೆ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶ ೨೩೮೫ ಹೆಕ್ಟೇರ್‌ಗಳು. ಹೀಗೆ ಇದು ವಿಶಾಲವಾದ ಭೂಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

* **ಕರೆಕಲ್ಲು ಮಣ್ಣು :** ಈ ಮಣ್ಣು ದಕ್ಷಿಣದ (ದಕ್ಕನ್) ಸ್ತಂಭ ರಚನೆಯ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿ ಶಿಲೆಯಿಂದ ಉದ್ಭವವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಅಲೆಯಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಏರಿಳಿಯುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಇದು ತಿಳಿ ಹಸಿರಿನಿಂದ, ಅಚ್ಚ ಕೆಂಪು ಮಿಶ್ರಿತ ಕಂದು ಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಣ್ಣಾಗಿದ್ದು, ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಗರಸು ಕಪ್ಪು ಗೋಡು ಮಣ್ಣಿನ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಣ್ಣಿನ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಉತ್ತಮವಾಗಿದ್ದು, ಕೆಲವು ಕಡೆ ಚೌಳನ (ಜವಳು) ಅಂಶವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ಮಣ್ಣಿಗೆ ಸಾಧಾರಣ ಮಟ್ಟದಿಂದ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಟ್ಟದವರೆಗೆ ಮಣ್ಣಿನ ಕಣಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ ಇದ್ದು, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೀರು ಬಸಿಯುವ ಶಕ್ತಿ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಜೇಡಿ ಅಂಶ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮೌಂಟ್ ಮಾರಿಯೋಟಿಕ್ ಖನಿಜವನ್ನು[೫] ಹೊಂದಿದೆ. ಇದು ಮಣ್ಣಿನ ಸವಕಳಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಗುರುಮಿಠಕಲ್ ಭಾಗದ ಕಂದಕೂರು, ಎಲ್ಹೆರಿ, ಚಿಂತನಹಳ್ಳಿ, ಪಸಪುಲ್, ಇಡ್ಲೂರು ಮುಂತಾದ ಗ್ರಾಮಗಳ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಈ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಜೋಳ, ಸಜ್ಜೆ ಇತರೆ ತೈಲ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೆಲವು ತರಕಾರಿ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಬಹುದು. ಈ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಬೇರುಗಳು ಆಳವಾಗಿ ಹೋಗಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಎಕರೆವಾರು ಕೃಷಿ ಬೆಳೆ ಇಳುವರಿ ಅತಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ.

* **ಮಾಧ್ಯಮ ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣು :** ಈ ಮಣ್ಣು ದಕ್ಷಿಣ ಸ್ತಂಭ ರಚನೆಯ ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿ ಶಿಲೆ ಪದರನ್ನು ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ರೂಪಿತಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ಮಣ್ಣು ಸಾಧಾರಣವಾದ ಆಳವುಳ್ಳ ಕಪ್ಪು ಮಿಶ್ರಿತ ಕಂದು ಬಣ್ಣದಿಂದಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು ಮಿಶ್ರಿತ ಜೇಡಿ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ. ಒಣ ವಾತಾವರಣವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣು ಬಿರುಕು ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಇದು

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಫಲವತ್ತಾದ ಮಣ್ಣವಾಗಿದ್ದು, ಕಡಿಮೆ ನೀರು ಬಳಸಿ ಉತ್ತಮ ಇಳುವರಿ ಕೊಡಬಲ್ಲದು. ಜೋಳ, ಗೋಧಿ ಧಾನ್ಯಗಳ ನೀರಾವರಿಯಲ್ಲಿ ಭತ್ತ, ಕಬ್ಬು, ತರಕಾರಿಗಳು, ಹತ್ತಿ, ತಂಬಾಕು, ಬಾಳೆ ಮುಂತಾದ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಬಹುದು. ಇದು ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಹೆಚ್ ಹೊಸಳ್ಳಿ, ಹತ್ತಿಕುಣಿ, ಯರಗೋಳ, ರಾಮತೀರ್ಥ, ಮುಂಡರಗಿ, ಒರಕನಹಳ್ಳಿ, ಮಸಕ್ಕಾನಹಳ್ಳಿ, ಅರಕೆರಾ.ಕೆ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಾಮಗಳ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

* **ಆಳವಾದ ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣು :** ಈ ಮಣ್ಣು ಕಪ್ಪುಮಣ್ಣು ನೈಸ್ ಶಿಲೆ, ಪದರಕಲ್ಲು ಗಪ್ಪು ಶಿಲೆ ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ಮಣ್ಣುಗಳು ಕಂದು ಮಿಶ್ರಿತ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ, ಕಂದು ಮಿಶ್ರಿತ ಬೂದು ಬಣ್ಣ, ಅಚ್ಚ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ ಮತ್ತು ಅಚ್ಚ ಕಂದು ಅಥವಾ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ.[೬] ಇದರಲ್ಲಿ ಜೇಡಿ ಮಣ್ಣಿನ ಭಾಗ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದು, ಈ ಮಣ್ಣುಗಳ ಸವಕಳಿಯ ಬಾಧೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ತುತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಕರೆಕಲ್ಲು ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯುವ ಕೃಷಿ ಮತ್ತು ನೀರಾವರಿ ಬೆಳೆಗಳು ಉತ್ತಮವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜೇಡಿಮಣ್ಣು, ಕೆಂಪು ಮರಳು ಮಿಶ್ರಿತ ಜೇಡಿಮಣ್ಣು ಹಾಗೂ ಜಂಬಿಟ್ಟಿಗೆ ಮಣ್ಣಿನ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಸಹ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಕೆಂಪು ಮಿಶ್ರಿತ ಮರಳು ಮಣ್ಣು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಿಂದ ಮಾಸಿದ ಕಂದು ಬಣ್ಣವಾಗಿದ್ದು, ಕಡಿಮೆ ಆಳದಿಂದ ಮಧ್ಯಮ ಆಳದವರೆಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಮಣ್ಣಿನ ಮಾದರಿಯನ್ನು ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಲವು ಭಾಗವಾದ ಸೈದಾಪುರ ಪಟ್ಟಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಭೀಮಾ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣ ನದಿಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಜೇಡಿಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಮಳೆಯಾಶ್ರಿತ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ಜೋಳ, ಹತ್ತಿ, ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಿಶ್ರಿತ ಜಂಬಿಟ್ಟಿಗೆ ಮಣ್ಣಿನ ಮಾದರಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಇಂತಹ ಮಣ್ಣಿನ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿ ಭತ್ತ, ಈರುಳ್ಳಿ, ತರಕಾರಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಬಹುದು. ಈ ಮಣ್ಣು ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

* **ಕೆಂಪು ಮಿಶ್ರಿತ ಬಿಳಿ ಮಣ್ಣು :** ಈ ಮಣ್ಣು ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಪರಿಸರದ ರಾಮಸಮುದ್ರ, ಬಳಿಚಕ್ರ, ಅರಕೇರಾ, ನೀಲಹಳ್ಳಿ, ಮುಂಡರಗಿ, ಯರಗೋಳ, ಹತ್ತಿಕುಣಿ, ಕಂಚಕರಹಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ನಾಯ್ಕಲ್, ದೋರನಹಳ್ಳಿ, ತಡಿಬಿಡಿ, ಏವೂರು, ಮಲ್ಲಾ ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಪರಿಸರದ ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕೆಂಪು ಮಿಶ್ರಿತ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬಿಳಿ ಮಣ್ಣು ಮಿಶ್ರಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕಟ್ಟಡಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಇದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶೇಂಗಾ, ತೊಗರಿ, ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯಗಳು, ಹೆಸರು, ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ ಮುಂತಾದ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಾಯುಗುಣ ಉತ್ತಮವಾಗಿದ್ದು, ಕರ್ನಾಟಕದ ವಾಯುಗುಣವನ್ನು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉತ್ತರ ಒಳನಾಡು ಜಿಲ್ಲೆಯಾಗಿದ್ದು, ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ

ಉಷ್ಣವಲಯದ ವಾಯುಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಉಷ್ಣವಲಯದ ಮುಂಗಾರು ವಾಯುಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ವಾಯುಗುಣದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಮುಂಗಾರು ಮಳೆಗಾಲ ಅಥವಾ ನೈರುತ್ಯ ಮಾನ್ಸೂನ್ ಜೂನ್‌ನಿಂದ ಸೆಪ್ಟಂಬರ್ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಳೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ನಂತರ ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್‌ನಿಂದ ಡಿಸೆಂಬರ್‌ವರೆಗೆ ಹಿಂಗಾರು. ಈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂಗಾರು ಮಳೆಗಾಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಈಶಾನ್ಯ ಭಾಗದಿಂದ ಗಾಳಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಮಳೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಡಿಸೆಂಬರ್‌ನಿಂದ ಫೆಬ್ರವರಿ ಮಧ್ಯಭಾಗದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಚಳಿಗಾಲದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಹೆಚ್ಚು ಚಳಿ ಮತ್ತು ಕಡಿಮೆ ಉಷ್ಣಾಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಮಧ್ಯಮ ವಾಯು ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಂದು ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ತುಂತುರು ಮಳೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಶೇಕಡ ೩ರಷ್ಟು ಮಳೆ ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ನಂತರ ನಾಲ್ಕನೆಯದಾಗಿ ಮಾರ್ಚ್‌ನಿಂದ ಮೇ ತಿಂಗಳವರೆಗೆ ಬೇಸಿಗೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾಗಿದ್ದು, ಆರಂಭದಿಂದ ಉಷ್ಣಾಂಶವು ಗರಿಷ್ಟ ಮಟ್ಟವನ್ನು ತಲುಪುವುದು. ಮಾರ್ಚ್, ಏಪ್ರಿಲ್ ಮತ್ತು ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಉಷ್ಣಾಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಿಂಗಳಾಗಿದ್ದು, ಗರಿಷ್ಟ ಉಷ್ಣಾಂಶ ೩೮.೭° ಸೆಲ್ಸಿಯಸ್‌ಗಳಷ್ಟಿದ್ದರೆ, ಕನಿಷ್ಟ ಉಷ್ಣಾಂಶ ೨೫.೮° ಸೆಲ್ಸಿಯಸ್‌ನಿಂದ ೨೮.೬° ಸೆಲ್ಸಿಯಸ್‌ನಷ್ಟು ಇರುತ್ತದೆ.[೭] ಸರಾಸರಿ ಹೆಚ್ಚು ಉಷ್ಣಾಂಶ ಏಪ್ರಿಲ್ ಮತ್ತು ಮೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ೪೨.೫° ಸೆಲ್ಸಿಯಸ್‌ಗಳಷ್ಟು ದಾಟಿರುತ್ತದೆ. ಕಡಿಮೆ ಉಷ್ಣಾಂಶ ಡಿಸೆಂಬರ್‌ನಲ್ಲಿ ೧೭.೫° ಡಿಗ್ರಿ ಸೆಲ್ಸಿಯಸ್‌ಗಳಷ್ಟು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಉಷ್ಣಾಂಶವು ಕನಿಷ್ಟದಿಂದ ಗರಿಷ್ಟ ಅವಧಿಯನ್ನು ಮಿರಿಸಿರುವುದು. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಬೇಸಿಗೆ ಕಾಲವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೂ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಹೆಕ್ಟರ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಭೌಗೋಳಿಕ, ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಸಾಗುವಳಿ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಭೂಮಿ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಈ ಕೋಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕ್ರ.ಸಂ	ತಾಲೂಕುಗಳು	ಭೌ.ವಿಸ್ತೀರ್ಣ	ಅ.ಪ್ರ	ಸಾಗುವಳಿ ಅಭ್ಯವಿರುವ ಭೂಮಿ			ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡದೆ ಇವರು ಭೂಮಿ			
				ವ್ಯ.ಭೂ	ಬ.ಭೂ.	ಒಟ್ಟು	ಸಾ.ಯೋ.ಭೂ	ಖಾ.ಗೋ	ವ್ಯ.ತೋ	ಒಟ್ಟು
೧.	ಶಹಪೂರ	೧೫೯೪೯೨	೪೯೯೫	೧೨೩೧೭	೩೪೫೬	೧೫೭೭೩	೧೪೧೧	೩೩೫೦	೭೫	೪೮೩೬
೨.	ಸುರಪೂರ	೧೮೫೫೨೩	೪೮೯೭	೧೦೮೮೬	೧೪೧೫೦	೨೫೦೩೬	೭೯೫	೫೬೦೧	೫೪೯	೬೯೪೫
೩.	ಯಾದಗಿರಿ	೧೭೧೦೭೩	೨೩೮೮೧	೬೪೨೦	೧೦೩೧೮	೧೬೭೬೮	೧೭೯	೨೮೦೪	೧೧೩	೩೦೯೬
	ಒಟ್ಟು	೫೧೬೦೮೮	೨೩೭೭೩	೨೯೬೨೩	೨೭೯೫೪	೫೭೫೭೭	೨೩೮೫	೧೧೭೫೫	೭೩೭	೧೪೮೭೭

೨.೧.೩. ಜಲ ಸಂಪತ್ತು :

ಪ್ರಕೃತಿಯ ಎದೆಯಿಂದಿಕ್ಕಿ ಜೀವ ಸೆಲೆಯಂತೆ ಹರಿಯುವ ನದಿಗಳು ಮತ್ತು ಹಳ್ಳ-ಕೊಳ್ಳಗಳು ಮಾನವನ ನಾಗರಿಕತೆಗೆ ನಾಂದಿ ಹಾಡುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ರಾಜ್ಯದ ಉತ್ತರ ಭಾಗದ ಈಶಾನ್ಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದು, ಸಮಭಾಜಕ ವೃತ್ತಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಧಿಕ ಉಷ್ಣಾಂಶ ವಾಯುಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕಡಿಮೆ ಮಳೆಯೆಂದರೂ ಪಶ್ಚಿಮಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ನದಿಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿನ ಜಲಸಂಪತ್ತು ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲದೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಕೃಷ್ಣ ನದಿ, ಭೀಮಾ ನದಿ ಹಾಗೂ ಡೋಣಿ ನದಿಗಳು ಎಂಬ ಮೂರು ನದಿಗಳು ಹರಿಯುತ್ತವೆ. ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಗುರುಮಿಠಕಲ್ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳ-ಕೊಳ್ಳಗಳು ಹರಿಯುತ್ತವೆ. ಹತ್ತಿಕುಣಿ ಜಲಾಶಯಕ್ಕೆ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಹುಣಸಗಿ ಹಾಗೂ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ದೊರೆನಹಳ್ಳಿ ಹಳ್ಳಗಳು ಈ ಪರಿಸರದ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದು, ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ ವಾಸಸ್ಥಳ ಮತ್ತು ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದವು ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿಲ್ಲಾ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

* **ಭೀಮಾ ನದಿ :** ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪಟ್ಟಣದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಭೀಮಾ ನದಿಯು ಕೃಷ್ಣ ನದಿಯ ಉಪನದಿಯಾಗಿದ್ದು, ಇದು ಪಶ್ಚಿಮ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿ ಪರ್ವದ ತಪ್ಪಲಿನ ಭೀಮಾ ತೀರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ರಾಜ್ಯದ ಸತಾರಾ ಪಂಡರಾಪುರ ಹಾಗೂ ಸೊಲ್ಲಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಮೂಲಕ ಹರಿದು ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ವಿಜಯಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಇಂಡಿ ಮತ್ತು ಸಿಂಧಗಿ ತಾಲೂಕ ಮೂಲಕ ಹರಿಯುವ ಭೀಮಾನದಿ ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಫಜಲ್‌ಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಮೂಲಕ ಹೈದ್ರಾಬಾದ್-ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಹೊಸೂರು ಗ್ರಾಮದ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅಣಬಿ, ಹುರುಸಗುಂಡಗಿ, ತಂಗಡಗಿ, ಬಲಕಲ್, ಬಿರನಾಳ, ಜೋಳದಡಗಿ ಮೂಲಕ ಯಾದಗಿರಿ ಪಟ್ಟಣದ ಮೂಲಕ ಕೌಳೂಳು, ಲಿಂಗೇರಿ, ಮಲ್ಹಾರ, ಭೀಮನಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮಗಳ ಮೂಲಕ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಸಂಗಮ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ ನದಿಯನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೪೩ರಲ್ಲಿ ಸಂಗಮ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ[೮] ಮತ್ತು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೪೦ರಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುಂದಿಯ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೯] ಇದನ್ನು ಭೀಮಾನದಿ ಎಂದು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರ ಮತ್ತು ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕುಗಳ ಈಶಾನ್ಯ ಮತ್ತು ಆಗ್ನೇಯ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಈ ನದಿಯ ಸೌಕರ್ಯ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಹಾಗೂ ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಿತ್ತಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಸನ್ನತಿ ಮತ್ತು ಕಣಗಿನಾಳ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಈ ನದಿಯು ಪ್ರಾಚೀನ ನೆಲೆಗಳು ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಮುಖ ನದಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ.

*** ಕೃಷ್ಣ ನದಿ :** ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ದಕ್ಷಿಣದ ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಈ ನದಿಯು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಹುಮುಖ್ಯ ನದಿಯಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೭ರ ಏವೂರ[೧೦] ಶಾಸನ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೭ರಲ್ಲಿ ತಿಂಥಿಣಿ[೧೧] ಶಾಸನ ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೪೩ ಏವೂರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ[೧೨] ಈ ನದಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು, ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೂಲಕ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ನದಿಯು ಬಾಗಲಕೋಟೆ, ವಿಜಯಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೂಲಕ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ನಾರಾಯಣಪುರ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಸವಸಾಗರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಆಣೆಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಹರಿಯುತ್ತಾ ಲಿಂಗದಳ್ಳಿ, ತಿಂಥಿಣಿ, ಉರಳಹಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಾಮಗಳ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೊನೆಗೊಂಡ ನಂತರ ಈ ನದಿಯು ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಮರಕಲ್, ಹಯ್ಯಳ, ಚನ್ನೂರು, ಕೋಡಲ, ಗೋನಾಳ ಮತ್ತು ಶಿವಪುರ ಗ್ರಾಮಗಳ ಮೂಲಕ ಹರಿಯುತ್ತಾ ದಕ್ಷಿಣ ತೀರದ ಕೊನೆಯ ಗ್ರಾಮವಾದ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ಭೀಮಾ ನದಿಯೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿ ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದ ಸುಮಾರು ಹಳ್ಳಿಗಳ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಜೀವ ನದಿಯಾಗಿ ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಚಟುವಟಿಕೆಗೆ ಈ ನದಿಯು ಸಹಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

*** ದೋಣಿ ನದಿ :** ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ನೈರುತ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ದೋಣಿ ನದಿಯು 'ದೋಣಿ ಹರಿದರೆ ಓಣಿಯಲ್ಲ ಕಾಳು' ಎಂಬ ಮಾತಿನಂತೆ ಇದೊಂದು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ನದಿಯಾದರೂ ಇದರ ಪಾತ್ರ ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು. ವಿಜಯಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಈ ಉಪನದಿಯು ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಹಲವಾರು ಪ್ರಮುಖ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವುದು ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ದಾಖಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಏರೆಯ ಭೂಮಿಯ ಮಾದಿಗನು ರಾಜನಾಗಬೇಕಾದರೆ ದೋಣಿ ಹರಿಯಬೇಕು, ದೋಣಿ ಹರಿದರೆ ಓಣಿ ಕಾಳು[೧೩] ಎಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿಯಂತೆ ಈ ನದಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ತಾಳಿಕೋಟೆ (ಮುದ್ದೇಬಿಹಾಳ ತಾಲೂಕು) ಸುರಪುರಿನ ಹಗರಟ್ಟಿಗಿ, ಕೊಡೆಕಲ್ಲು, ರಾಯನಪಾಳ್ಯ, ಹನುಮಸಾಗರ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸಿಕ ನೆಲೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ ವಾಸಸ್ಥಾನದ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದು ಈ ನದಿಯಾಗಿತ್ತು.

*** ಹಳ್ಳ-ಕೊಳ್ಳಗಳು ಮತ್ತು ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು :** ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅನೇಕ ಹಳ್ಳ-ಕೊಳ್ಳಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ನಜನಾಪುರ, ಬೋರಬಂಡಾ, ಚಿಂತನಹಳ್ಳಿ, ಹತ್ತಿಕುಣಿ, ಬಳಿಚಕ್ರ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಕಡಿಮೆ ಪ್ರಮಾಣವಾದರೂ ಹಳ್ಳಗಳು ವರ್ಷದ ಆರು ತಿಂಗಳು ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಮತ್ತು ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಹಳ್ಳಗಳು ಹರಿಯುತ್ತವೆ. ನೀರಾವರಿ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ

ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ೮೩೫.೭ ಮಿಲಿ ಮೀಟರ್ ಮಳೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿರುವ ಸುಮಾರು ೩೨೬ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೆರೆಗಳು, ೪೦೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಬಾವಿಗಳು ಇಲ್ಲಿನ ಜಲ ಸಂಪತ್ತು, ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸಾಯ ಮತ್ತು ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಚಟುವಟಿಕೆಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿವೆ. ಇದನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಕೋಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕ್ರ.ಸಂ.	ತಾಲೂಕುಗಳು	ಕಾಲುವೆಗಳಿಂದ ಕಿ.ಮೀ. ಒಟ್ಟು ನೀರಾವರಿ ವಿಸ್ತರಣೆ			ಕೆರೆಗಳಿಂದ ಒಟ್ಟು ನೀರಾವರಿ		ಬಾವಿಗಳಿಂದ	
೧.	ಶಹಾಪುರ	೬೨	೬೪೫೮೭	೨೬೫೬೧	೧೮೩	೧೮೩	೭೨೦	೭೦೨
೨.	ಸುರಪುರ	೯೮	೩೬೬೭೫	೩೩೬೮೨	೨೩೯	೨೩೯	೧೫೯೫	೧೫೩೪
೩.	ಯಾದಗಿರಿ	೦೭	೯೭೮	೮೯೮	೨೫೫೨	೨೫೫೨	೮೭೯೪	೮೪೫೬
	ಒಟ್ಟು	೧೬೭	೯೯೨೪೦	೯೧೧೪೧	೨೯೭೪	೨೯೭೪	೧೧೧೧೯	೧೦೬೯೨

ವಿವಿಧ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನೀರಾವರಿಯ ನಿವ್ವಳ ಹಾಗೂ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದ ಮಾಹಿತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ.

೨.೧.೪. ಖನಿಜ ಸಂಪತ್ತು :

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ತಾಲೂಕುಗಳಿದ್ದು, ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಚಿಕ್ಕ ಜಿಲ್ಲೆಯಂದೇ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಖನಿಜಗಳ ವಾರ್ಷಿಕ ಉತ್ಪನನಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಖನಿಜಗಳೆಂದರೆ ಜೇಡಿಮಣ್ಣು, ಬಿಳಿಪದರ ಕಲ್ಲು, ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು, ಬೆಣಚುಕಲ್ಲು ಹಾಗೂ ಮರಳು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪೆನಿನ್‌ನೈಸ್ ಮತ್ತು ಕಣಶಿಲೆಗಳಿಗೆ ಗುರುಮಿಠಕಲ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶವು ಭೂ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ತೆಲಂಗಾಣದ ಗಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ಭಾಗ ಕ್ರಿಟೇಷಿಯಸ್ ಯುಗದ ಬೇಸ್ಪಾಲ್ಟ್[೧೪] ಶಿಲೆಗಳ ನಡುವೆ ದೊರೆಯುತ್ತಿರುವ ಅಂತಃಸ್ತರಗಳೂ ಭೂವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಗಮನ ಸೆಳೆದಿದ್ದು, ಅರಕೇರಿ (ಕೆ) ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸೋಡಿಯಂ ಕಾರ್ಬೋನ್ನೈಟ್, ಗ್ರಾನೈಟ್ ಕಲ್ಲು ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸೋಡಿಯಂನಿಂದ ಗ್ರಾಸ್ ಸಹ ತಯಾರಿಸುವುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ರಾಜನಕೋಳೂರು, ಹುಣಸಗಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಅಚ್ಚ ಬಿಳಿಯ ಬೆಣಚು ಕಲ್ಲುಗಳು[೧೫] ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಭಾಗದ ಪ್ರಾಚೀನ ಜನರು ಖನಿಜ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಬದುಕನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಪರಿಣಿತರಾದರು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರು ತಾಲೂಕಿನ ಕೋಳೂರು ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸೋಡಿಯಂ ಘಟಕವಿದ್ದು, ವಜ್ರ ಉತ್ಪಾದನ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು ಅಪಾರ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಹಳ್ಳ-ಕೊಳ್ಳಗಳನ್ನು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಮರಳು ಹೇರಳವಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಎಲ್ಲಾ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಖನಿಜ ಸಂಪತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಏಷ್ಯಾದಲ್ಲಿಯೇ ರೈಲಿನ ಬಿಡಿಭಾಗಗಳ ತಯಾರಿಕಾ ಕಾರ್ಖಾನೆ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯೇ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಕೃಷಿ ಆಧಾರಿತವಾಗಿ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿವೆ. ಹತ್ತಿ ಎಣ್ಣೆ ಬೀಜಗಳ ತೈಲ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಘಟಕಗಳು, ಸಕ್ಕರೆ ಕಾರ್ಖಾನೆಗಳು, ಬಸ್ ತಯಾರಿಸುವ ಘಟಕ, ಬೀಡಿ ತಯಾರಿಸುವ ಕಾರ್ಖಾನೆ, ಎಣ್ಣೆಯ ಗಿರಣಿಗಳು, ನೇಕಾರಿಕೆ, ಕುಂಬಾರಿಕೆ ಘಟಕಗಳಿದ್ದು, ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಹುಪಾಲು ಜನರಿಗೆ ಉದ್ಯೋಗ ಕೊಡುವ ಪ್ರಮುಖ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

೨.೧.೫. ಪ್ರಾಣಿ ಸಂಪತ್ತು :

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೂರು ತಾಲೂಕುಗಳಾದ ಶಹಾಪುರ ೪೯೫, ಸುರಪುರ ೪೮೯೭ ಮತ್ತು ಯಾದಗಿರಿ ೨೩೮೮ ಒಟ್ಟು ೩೩೭೭ರಷ್ಟು[೧೯] ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶ ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ವನ್ಯಜೀವಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಗುರುಮಿಠಕಲ್ ಪಟ್ಟಣದ ನಜಲಾಪುರ, ರಾಮಸಮುದ್ರ, ಬಳಿಚಕ್ರ, ಹತ್ತುಕುಣಿ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಾಮದ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕತ್ತೆಕಿರುವು, ತೋಳ, ಕಾಡುನಾಯಿ ಮತ್ತು ಕಾಡು ಹಂದಿಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಲವು ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಜಿಂಕೆ, ನರಿ, ಮೊಲ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಹಾಗೂ ಗಿಡ-ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಗಿಳಿ, ಗುಬ್ಬಿಗಳು, ಹದ್ದು, ಕಾಡು ಕಾಗೆ, ಪಾರಿವಾಳ, ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಮುಂತಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಗೋನಾಳ ಕೆರೆಯು ಪಕ್ಷಿಧಾಮವಾಗಿದ್ದು, ವಿದೇಶಗಳಿಂದ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಬರುವುದು, ಅವುಗಳನ್ನು ನೋಡಲು ಸುಮಾರು ಜನ ಕೆರೆಗೆ ಭೇಟಿ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ಚೇಳು, ಏಡಿ, ನಾಗರಹಾವು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿ-ಪಕ್ಷಿಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆ ಸಾಕು ಪ್ರಾಣಿಗಳಾದ ಎತ್ತು, ಎಮ್ಮೆ, ಆಕಳು, ಕೋಳಿ, ನಾಯಿ, ಕುರಿ, ಮೇಕೆ, ಹಂದಿಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳಿವೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಕು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಕೋಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕ್ರ.ಸಂ	ತಾಲೂಕುಗಳು	ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಟ್ಟು ಜಾನುವಾರುಗಳು–೨೦೧೨ರಂತೆ							
		ದನ–ಕರುಗಳು	ಎಮ್ಮೆ	ಹಂದಿ	ಕುರಿ	ಮೇಕೆ	ಮೊಲ	ನಾಯಿ	ಕೋಳಿ
೧.	ಶಹಾಪುರ	೧೦೩೪೦೭	೧೭೫೮೬	–	೧೨೭೯೭೩	೭೩೮೦೧	–	೫೪೬೧	೮೨೨೮೫
೨.	ಸುರಪುರ	೯೪೦೪೫	೨೯೩೫೫	–	೧೭೨೨೧೦	೧೦೧೦೮೯	–	೯೧೨೫	೯೪೪೬೮
೩.	ಯಾದಗಿರಿ	೧೧೩೬೧೧	೨೯೬೧೨	–	೧೬೭೯೫೯	೭೮೨೫೨	–	೪೪೯೭	೧೦೦೬೪೪
	ಒಟ್ಟು	೩೧೧೦೬೩	೭೬೫೫೩	–	೪೬೮೧೪೨	೨೫೩೧೪೨	–	೧೯೦೮೩	೨೭೭೩೯೭

೨.೨. ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸ ಕಾಲ :

ಮಾನವನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸ ಕಾಲ ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಮಾನವನಿಗೆ ಬರಹ ಮತ್ತು ಓದುವ ಅಕ್ಷರದ ಜ್ಞಾನವಿರಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಮನಬಂದಂತೆ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಲೆಮಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಅವನು ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಟೆಯಾಡಿ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ಕಾಲಮಾನದ ಮಾನವನ ಉಗಮ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಬೇಕಾದರೆ ಆತನು ತನ್ನ ಜೀವನೋಪಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದಂತಹ ವಿವಿಧ ವಸ್ತುಗಳು ಆತನ ಆಯುಧಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದು ಅವಶ್ಯಕ. ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಿಲ್ಲಿದ್ದ ಆತನ ವಸ್ತುವಿನ ಆಧಾರದಿಂದ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಲೋಹಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎಂದು ವಿಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಂತವನ್ನು ಆತನ ಅವಶೇಷ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಹಳೆಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗವನ್ನು ಆದಿಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಮಧ್ಯಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಲಾಗಿದೆ. ಆನಂತರ ಲೋಹಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಶಿಲೆಯ ಬಳಕೆಯ ಜೊತೆಗೆ ತಾಮ್ರದ ಬಳಕೆಯು ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಹಂತವನ್ನು ಶಿಲಾತಾಮ್ರಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಸ್ವತಂತ್ರ್ಯಪೂರ್ವ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಭಾರತ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕದ ಹಲವಾರು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳ ಕುರಿತು ವಿದೇಶಿ ಮತ್ತು ದೇಶಿಯ ಪುರಾತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಸಂಶೋಧನೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಬರ್ಟ್ ಬ್ರೂಸ್‌ಫೂಟ್, ಕರ್ನಲ್ ಮೆಕಂಜಿ, ಮೆಡೋಸ್ ಟೇಲರ್, ಎಚ್.ಡಿ. ಸಂಕಾಳಿಯ, ಬಿ. ಸುಬ್ಬರಾವ್, ಎಂ.ಎಚ್. ಕೃಷ್ಣ, ಆರ್. ಶೇಷಾದ್ರಿ ಮತ್ತು ಅ. ಸುಂದರ ಮುಂತಾದವರು ಕೈಗೊಂಡಿರುವ ಸರ್ವೇಕ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ

ಉತ್ಖನನದ ಫಲವಾಗಿ ಅನೇಕ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಭಾರತೀಯ ಪುರಾತತ್ವ ಇಲಾಖೆ, ರಾಜ್ಯ ಪುರಾತತ್ವ ಇಲಾಖೆ, ಡೆಕ್ಕನ್ ಕಾಲೇಜು, ಪುಣೆ ಈ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಇತಿಹಾಸ ಪೂರ್ವದ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವಲ್ಲಿ ಶ್ರಮವಹಿಸಿವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮೬೩ರಲ್ಲಿ ರಾಬರ್ಟ್ ಬ್ರೂಸ್‌ಫೂಟ್ ಅವರು ಮದ್ರಾಸಿನ ಪಲ್ಲಾವರಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಶಿಲಾಯುಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸಿದರು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಇವರು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಪ್ರಾಚೀನ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಭೌಗೋಳಿಕವಾಗಿ ಸಶಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದಖ್ಖನ್ ಪ್ರಸ್ಥಭೂಮಿಯ ಭಾಗವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಮಾನವನಿಗೆ ಜೀವನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿರುವ ಬೆಟ್ಟ-ಕಾಡು ವಿವಿಧ ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿಗಳು ನೀರು ಮತ್ತು ಆಯುಧ ತಯಾರಿಕೆಗೆ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅನೇಕ ನೆಲೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಕಾಲಘಟ್ಟದ ನೆಲೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಸಿ ನಂತರ ವಿಷಯ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರ ನೀಡಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಸ್ಥಳಗಳಾದ ಕನ್ನೆಕೊಳೂರು, ಕುರಿಹಾಳ, ಕೊಲ್ಲೂರು, ತಡಿಬಡಿ, ತುಮಕೂರು, ಬಸವಂತಪುರ, ಬೀರನೂರು, ಬೂದಿಹಾಳ, ಬೇನಕನಹಳ್ಳಿ, ಮಂಗಿನಹಾಳ, ಮಾಚನೂರು, ರಸ್ತಾಪುರ, ವಿಭೂತಿಹಳ್ಳಿ, ಸಗರ ಸಿರವಾಳ, ಹುರಸಗುಂಡಿಗೆ ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಅಗತೀರ್ಥ, ಅರಕೇರಾ, ಇಮಲಾಪುರ, ಕಕ್ಕೇರಾ, ಕನಕನೂರು, ಕಾಳೇವನಹಳ್ಳಿ, ಕೋಡೆಕಲ್ಲ, ಕೊನಹಳ್ಳಿ, ಕೊಲ್ಲೂರು, ಗುಂಡಲಗೇರಾ, ಚಿಕ್ಕನಹಳ್ಳಿ, ಚನ್ನೂರು, ತಿಂಥಿಣಿ, ದಂಡ, ದೋರನಹಳ್ಳಿ ದೇವರಗೋನಾಳ, ದೇವಾಪುರ, ಫತೇಪೂರ, ಬೂದಿಹಾಳ, ಬೋನಾಳ, ಮುದನೂರು, ಯಡಿಯುಪುರ, ರಾಜನಕೋಳೂರು, ರಾಯಗೇರಾ, ಹಗರಟ್ಟಗಿ, ಹುಣಸಗಿ, ಹೆಬ್ಬಾಳ ಮತ್ತು ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕೋಲೂರು, ಕೊಂಡಾಪುರ, ಗುರುಮಿಟ್ಕಲ್, ಯಾದಗಿರಿ, ಯೆಡ್ಡಹಳ್ಳಿ, ರಾಚನಹಳ್ಳಿ, ಸಾಂಗ್ವಾರ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಾಮಗಳ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅನೇಕ ನೆಲೆಗಳು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕಂಡುಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ, ಆದಿ ಹಳೇಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ, ೨೬ ಮಧ್ಯಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ, ೩೪ ಅಂತ್ಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ, ೦೧ ನೆಲೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ, ೩೭ ನೆಲೆಗಳ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ, ೧೨ ನೆಲೆಗಳ ಶಿಲಾತಾಮ್ರಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ, ೧೯ ನೆಲೆಗಳು, ೦೭ ನೆಲೆಗಳ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ, ೧೫ ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಇತಿಹಾಸ ಆರಂಭ ಕಾಲದ ೦೬ ನೆಲೆಗಳಂತೆ ಒಟ್ಟು ೧೫೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ನೆಲೆಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ನೆಲೆಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇಲ್ಲಿನ ಪುರಾತತ್ವ

ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಂತಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಯುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳು ಆದಿ ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹಂತದಿಂದ ಇತಿಹಾಸ ಆರಂಭ ಕಾಲದ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ ವಾಸಸ್ಥಾನಗಳ ತಾಣವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೨.೨.೧. ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ :

ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿನ್ನು ಪ್ಯಾಲಿಯೋಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಗ್ರೀಕ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ಯಾಲಿಯೋ ಎಂದರೆ ಹಳೆಯ ಲಿಥಿಕ್ ಎಂದರೆ ಶಿಲೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ಕಾಲದ ಮಾನವನು ಬಹುತೇಕ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಶಿಲೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವುಗಳನ್ನು ಬಳಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಧ್ಯಯನದ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಕಾಲಘಟ್ಟವನ್ನು ಮೂರು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

* ಆದಿ ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ (೭೦ ಲಕ್ಷ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೂ ಮುಂಚೆ)
* ಮಧ್ಯ ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ (ಕ್ರಿಪೂ. ೭೦೦೦೦ರಿಂದ ೩೦೦೦೦ವರೆಗೆ
* ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಯು ಶಿಲಾಯುಗ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೪೦೦೦೦ರಿಂದ ೧೦೦೦೦ವರೆಗೆ)

* **ಆದಿ ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ :** ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆದಿ ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಶೇಷಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮೬೩ರಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ಕಂಡಿದ್ದು, ಇದೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಲಪ್ರಭಾ ನದಿ ಕೊಳ್ಳದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಂತವಿದ್ದಿದ್ದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಹಂತದ ಹಲವು ನೆಲೆಗಳು ಭೂವೈಜ್ಞಾನಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿ ಸ್ತರ, ವಿವರಗಳೊಂದಿಗೆ ಶಿಲೋಪಕರಣಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಜನರ ಜೀವನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅರಿಯುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಆಗಿನ ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಭೌಗೋಳಿಕ ಸಂಪತ್ತಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಲವು ಸ್ಥಳಗಳ ಉತ್ಖನನವು ಅವರ ವಸತಿ ನಿವೇಶನ ಹಾಗೂ ಜೀವನ ವಿಧಾನಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿವೆ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಹುಣಸಗಿಯ ರಾಜನಕೋಳೂರು ಕಣಿವೆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಉತ್ಖನನವು ಒಂದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಆದಿಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅನೇಕ ನೆಲೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಬೈಚಬಾಳ ಕಣವಿ ಪ್ರದೇಶದ ಯಡ್ನಳಿ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಆದಿ ಹಳೆ ಶಿಲಾಯುಗ ಕಾಲದ ಕೈಕೊಡುಲಿಗಳನ್ನು[೯] ಕರ್ನಲ್ ಮೇಡೊಸ್ ಟೇಲರ್ ಅನ್ವೇಷಣಾ ವರದಿಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ೧೯೭೪ರಲ್ಲಿ ಹುಣಸಗಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಖನನ ಕೈಗೊಂಡ ಕೆ. ಪದ್ದಯ್ಯ ಪುಣೆ ದಖ್ಖನ್ ಕಾಲೇಜು ಇರುವ ಈ ನೆಲೆಯನ್ನು ಆದಿ ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಂತದಂತೆ ತಿಳಿಸಿರುವುದು ಹುಣಸಗಿಯು ಉಪಕರಣಗಳ ಉದ್ಯಮ ಕೇಂದ್ರವೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ದಪ್ಪ ಚಕ್ಕೆಯಿಂದ ರೂಪಿಸಲಾಗಿದ್ದು,

ಕೈಗೊಡಲಿ, ಸೀಳುಗತ್ತಿ, ಮಚ್ಚುಗತ್ತಿ ಹಾಗೂ ಎರೆಗತ್ತಿಗಳು ಮುಖ್ಯವಾದುವುಗಳೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ವಾಸ್ತವ್ಯದ ನೆಲೆಯೂ ಆಗಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಇದೊಂದು ಮಹತ್ವದ ನೆಲೆಯೆಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ೨೪ ನೆಲೆಗಳು ಇವೆ. ಅಗತೀರ್ಥ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉಪಕರಣಗಳು ದೊರೆತಿದ್ದು, ಅಶ್ಯೂಲಿಯನ್[೧೮] ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಅರಕೇರಾ (ಹುಣಸಿಗಿಯ ಕೊಳ), ಇಸಮಪುರ, ಕನಕನೂರ (ಹುಣಸಗಿಯ ಕೊಳ), ಕುಪಿ ಕಾಳದೇವನಹಳ್ಳಿ, ಗುಲಬಾಳ (ದೋಣ್ಣಿ ನದಿ), ಚಿಕ್ಕಹೆಬ್ಬಾಳ (ಹುಣಸಿಯ ಕೊಳ), ಚನ್ನೂರು, ತೆಗ್ಗಿಹಳ್ಳಿ (ಬೈಚುಬಾಳು ಕಣಿವೆ), ದೇವಾಪುರ, ಫತೇಪೂರ, ಬೈಚನಾಳ (ಹುಣಸಗಿಯ ಕೊಳ), ಬೆನಕನಹಳ್ಳಿ (ಹುಣಸಗಿಯ ಕೊಳ), ಮಲ್ಲೂರು ಮುದನೂರು (ಬೈಚುಬಾಳ ಕಣಿವೆ), ಯಡ್ಡಹಳ್ಳಿ (ಬೈಚುಬಾಳ ಕಣಿವೆ), ಸದಾಬಾದ್ (ಹುಣಸಗಿಯ, ಬೈಚುಬಾಳ ಕಣಿವೆ), ಸಾದಬ (ಬೈಚುಬಾಳ ಕಣಿವೆ), ಹುಣಸಗಿ (ದೋಣಿ ನದಿ) ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿ ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಅವರ ಕಾಲದ ಕೈಗೊಡಲಿ, ಮುಚ್ಚಗತಿ ಹಾಗೂ ಕೈ ಚಾಕುಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಅಂದಿನ ಮಾನವನ ಪ್ರಮುಖ ವಾಸಸ್ಥಾನ ಸುರಪುರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಭೀಮಾನದಿಯ ಕಣಿವೆಯ[೧೯] ಯಾದಗಿರಿ ಮತ್ತು ಯಡ್ಡಹಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ, ಕೊರೆಗ ಮತ್ತು ಕೈಗೊಡಲಿಗಳು, ಮುಚ್ಚುಗತಿ, ಕೊಚ್ಚಗತಿ ಮೊದಲಾದ ಮುಖ್ಯ ಉಪಕರಣಗಳು ದೊರೆಯುತಿದ್ದೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ಮತ್ತು ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕುಗಳು ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಬಿಡಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಯಾವುದೇ ನೆಲೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ.

* **ಮಧ್ಯ ಹಳೆಯಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ :**

ಭಾತರದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದಂತೆಯೇ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಹಂತದ ಹಲವು ನೆಲೆಗಳು ಶೋಧಿತವಾದವು. ರಾಬರ್ಟ್ ಬ್ರೂಸ್‌ಪೂಟ್ ಮಧ್ಯ ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರೂ ಕಾಲಮಾನವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆರ್.ಡಿ. ಬ್ಯಾನರ್ಜಿಯವರು ೧೯೫೭ರಲ್ಲಿ[೨೦] ಕರ್ನಾಟಕದ ಘಟಪ್ರಭಾ, ಮಲ್ಲಪ್ರಭಾ ಹಾಗೂ ಕೃಷ್ಣ ನದಿಗಳ ಕೆಳಭಾಗ ನದಿ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ಶಿಲೋಪಕರಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದರು. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ತುಮಕೂರು ಭೀಮ ರಸ್ತೆ ಸೇತುವೆ. ಮಾಚನೂರು, ಲಿಂಗೇರಾ, ಸಿರವಾಳ (ಭೀಮಾ ಬಲದಂಡೆ) ಗ್ರಾಮಗಳ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಐದು ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದು, ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ, ಕೊರೆಗ, ದಬ್ಬಳ, ಕೊರೆಯಳ್ಳಿ ಮಾದರಿಯ ಉಪಕರಣವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ಸುರಪುರ

ತಾಲೂಕಿನ ಅಗತೀರ್ಥ ಅಗ್ನಿ (ಬೈಚಬಾಳ ಕಣಿವೆ), ಅರಕೇರಾ (ಹುಣಸಗಿ ಕೊಳ), ಇಸಮಪುರ, ಕಾಲ್ದೇವನ್‌ಹಳ್ಳಿ, ಕೊಲ್ಲೂರು, ಗುಲಬಾಳ (ದೋಣಿ ನದಿ), ಗುಡಿಹಾಳ, ಗುಂಡಿಯನೂರು, ಚನ್ನೂರು, ಜೋಗಿನಗುಡ್ಡ, ಗುಡಿಹಾಳ, ಗುಂಡಲಗೇರಾ, ದೇವಾಪುರ, ಫತೇಪೂರ, ಬನಹಟ್ಟಿ, ಬರ್ನಲ್, ಬಪ್ಪರಗಾ, ಬೂಸುರ್ಗ, ಮಟ್ಟಿಕ ದೇವನಹಳ್ಳಿ, ಮಲ್ಲೂರು, ಮಸ್ಕನೇಲ, ಮಾರಲಬಾವಿ, ಮುದನೂರು, ಲಿಂಗದಹಳ್ಳಿ, ವಜ್ಜಲ, ಹರಟ್ಟಗಿ, ಹುಣಸಗಿ, ಹುರಹಟ್ಟಿ, ಹೆಬ್ಬಾಳ ಒಟ್ಟು ೨೯ ನೆಲೆಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಲದ ಅವಶೇಷಗಳಾದ ಕಂದು, ಕೆಂಪು ವರ್ಣದ ಚರ್ಟ್ ಶಿಲೆಗಳು ಹೆರಚಕ್ಕೆ, ಮೊನೆ, ಕೊರೆಗ ಮುಂತಾದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಪತ್ತೆ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕೊಲೂರು, ಯಾದಗಿರಿ (ಭೀಮಾ ನದಿ ಪರಿಸರ) ಎರಡು ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದು ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ[೨೧] ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೂರು ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ೩೬ ನೆಲೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ ಪ್ರಮುಖ ವಾಸಸ್ಥಳ ಈ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

*** ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ :** ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೊನೆಯ ಹಂತವೆ ಅಂತ್ಯ ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ತುಲನಾತ್ಮಕ ಪರಿಶೀಲನೆಯಂತೆ ಈ ಹಂತದ ನೆಲೆಗಳು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿವೆ. ೧೯೫೯ರಲ್ಲಿ[೨೨] ಸಾಲವಾಡಗಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಕರಣಗಳ ಉತ್ಪಾದನಾ ನೆಲೆಯನ್ನು ಸುಂದರ ಅ. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೆ ಗುರುತಿಸಿದರು. ಈ ನಿವೇಶನದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಎಂ. ಶೇಷಾದ್ರಿಯವರು ವಿವರಣಾತ್ಮಕ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೃಷ್ಣ ನದಿ ಮತ್ತು ದೋಣಿ ನದಿಗಳ ಪರಿಸರದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಮಾರಲಬಾವಿ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನೆಲೆಯಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

೨.೨.೨. ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ : ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಮತ್ತು ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನಡುವಿನ ಹಂತವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಗ್ರೀಕ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಮೆಸೋ ಎಂದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಲಿಥಿಕ್ ಎಂದರೆ ಶಿಲೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ತನ್ನ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಉಪಕರಣಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಳಸಿಕೊಂಡನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಾಲವನ್ನು ಮೆಸೋಲಿಥಿಕ್ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗದ ನಿವೇಶನಗಳು ೧೯೨೯ರಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಉಪಕರಣಗಳ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಆರಂಭವಾಗಿದ್ದು ೧೯೫೬ರ ನಂತರ ಮಾತ್ರ, ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ ಉತ್ಖನನದ ನಂತರ ಈ ಹಂತದ ಉಪಕರಣಗಳು ಗಮನಾರ್ಹ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ದೊರಕದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಹಾಗೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ತರದಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳು ನೂತನ

ಶಿಲಾಯುಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಒಟ್ಟು ೩೭ ನೆಲೆಗಳಿದ್ದು, ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ದೋಅಬ್ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪದ್ದಯ್ಯ ಕೆ. ಅವರು ೧೯೭೦ರಲ್ಲಿ ಉತ್ಖನನ[೨೩] ಮಾಡಿರುವರು. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಾನವನು ಅಲೆಮಾರಿ ಜೀವನದಿಂದ ಒಂದುಕಡೆ ನೆಲೆನಿಂತು ಬೇಟೆ, ಮಿನುಗಾರಿಕೆ, ಆಹಾರ ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮತ್ತು ಉತ್ಪಾದನೆಯನ್ನು[೨೪] ಮಾಡುವುದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡನು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕನ್ಯಾಕಾಳೂರು, ಕುರಿಹಾಳ, ತುಮಕೂರು, ಬಸವಂತಪುರ, ಮಂಗಿನಹಾಳ, ರಸ್ತಾಪುರ, ವಿಭೂತಿಹಳ್ಳಿ, ಸಗರ ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಅಗತೀರ್ಥ, ಅಗ್ನಿ, ಅರಕೇರಾ, ಇಮಲಾಪುರ, ಕುಪ್ಪಿಕಾಳ, ದೇವನಹಳ್ಳಿ, ಕೋಡೆಕಲ್, ಕೊನ್ನಹಳ್ಳಿ, ಗುಬಾಳ, ಗುಂಡಲಗೇರಾ, ಚನ್ನೂರು, ತೆಗ್ಗಿಹಾಳ, ದೇವಾಪುರ, ಫತೇಪುರ, ಬರದೇವನಹಳ್ಳಿ, ಬಿಜಾಪುರ, ಬೇನಕನಹಳ್ಳಿ, ಮುದನೂರು, ಯಡಿಯಾಪುರ, ರಾಜನಕಾಳೂರು, ರಾಂಪೂರ, ಹುಣಸಗಿ. ಹಾಗೂ ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಯಡ್ಡಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನೆಲೆ ಇರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬಿಳಿವರ್ಣದ ಚರ್ಟ್ ಶಿಲೆಯ ನೀಳಚಕ್ಕೆ, ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ, ಮೊನೆ ಮತ್ತು ಕೊರೆಗೆ ಉಪಕರಣಗಳು ಹಾಗೂ ಶಿಲಾಗಟ್ಟಿಗಳು ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ ಜನವಸತಿ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

೨.೨.೩. ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ : ಗ್ರೀಕ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ನಿಯೋ ಎಂದರೆ ಹೊಸದು. ಲಿತಿಕ್ ಎಂದರೆ ಸ್ಟೋನ್ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿದೆ. ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಜೀವನದ ರೀತಿ-ನೀತಿಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಬದಲಾವಣೆಗೊಂಡವು. ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಯುಧಗಳನ್ನು ಉಜ್ಜಿ, ನಯನಗೊಳಿಸಿ ತಯಾರಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ಯುಗವನ್ನು ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅಥವಾ ನಿಯೋಲಿತಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಲ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಜೀವನದ ವಿಕಾಸದಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದು, ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅಲೆಯುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉಳುಮೆ ಮಾಡಿ ಆಹಾರ, ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಉತ್ಪಾದನೆ ಮಾಡಿದನು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶೋಧನೆಗಳು ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ೧೮೭೨ರಲ್ಲಿ ವಿಲಿಯಂ ಪ್ರೇಸರ್[೨೫] ಅವರು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕಪ್ಪಗಲು ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನೂತನ ಶಿಲಾ ಉಪಕರಣ ಹಾಗೂ ವಾಸ್ತವ್ಯದ ನೆಲೆಯೊಂದನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಸಂಗಮ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ತುಂಗಭದ್ರಾ ಕೆಳದಂಡೆಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅನೇಕ ಮಹತ್ವದ ನೆಲೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ತಡಿಬಿಡಿ, ಬಿರನೂರು, ಬೂದಿಹಾಳ, ಬೇನಕನಹಳ್ಳಿ, ರೋಜಾ, ಸಿರವಾಳ ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕುಪ್ಪಿ, ಕೋಡೆಕಲ್, ತನ್ಮುಂಡಿ, ಬಿಜಾಪೂರ ಒಟ್ಟು ೧೨ ನೆಲೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದು, ಈ

ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬೂದಿದಿಬ್ಬಗಳು, ಮಡಕೆಯ ಭಾಗಗಳು ಮುಂತಾದವು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಶಾಶ್ವತ ವಸತಿನೆಲೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾದರು. ಅಂಥ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪ್ರಮುಖ ಘಟನೆಗಳಿವೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಿಸಲಾಗಿದೆ.[೨೬] ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸುರಪುರ, ಕೋಡೆಕಲ್ ಪರಿಸರವು ಸಹ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ. ಇದರ ಕಾಲಮಾನ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಕ್ರಿಪೂ. ೩೦೦೦ರಿಂದ ಕ್ರಿಪೂ. ೧೬೦೦ ನಡುವಿನ ಅವಧಿಯೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಹಾಗೂ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ದೊರೆತ ಹುಣಸಗಿಯ ಉತ್ಖನನದಿಂದ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ೧೨ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಪತ್ತೆ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗಳು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪರಿಸರವು ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುತ್ತದೆ.

೨.೨.೪. ಶಿಲಾ ತಾಮ್ರಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ : ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವನು ಕಲ್ಲಿನ ಜೊತೆಗೆ ತಾಮ್ರದ ಬಳಕೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ತಾಮ್ರದ ಅದಿರಿನಿಂದ ಲೋಹವನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಆಭರಣ, ಗೊಂಬೆ, ಆಯುಧ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಶಿಲಾಯುಧಗಳ ಜೊತೆಗೆ ತಾಮ್ರ ಅಥವಾ ಕಂಚಿನ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಶಿಲಾತಾಮ್ರಯುಗ (ಚಾಲ್ಕೋಲಿಥಿಕ್ ಪಿರಿಯಡ್) ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಯಿತು. ಚಾಲ್ಕೋಲಿಥಿಕ್ ಎಂದರೆ ತಾಮ್ರ ಮತ್ತು ಕಲ್ಲು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನಂತರ ವಿಕಾಸಗೊಂಡ ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ತಾಮ್ರದ ಆಯುಧಗಳ ಬಳಕೆ ಸುಟ್ಟ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಬಳಕೆ ಹಾಗೂ ಸುಧಾರಿತ ವ್ಯವಸಾಯ ಪದ್ಧತಿಯ ಅಳವಡಿಕೆ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು.[೨೭] ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸುಧಾರಿತ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳ ಬಳಕೆ ಅಲ್ಪಪ್ರಮಾಣದ ಲೋಹದ ಬಳಕೆ ಜೊತೆಗೆ ಶಿಲೋಪಕರಣಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಶಿಲಾ ತಾಮ್ರಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಾಲಮಾನವು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ.ಪೂ. ೧೨೦೦-೧೦೦೦[೨೮]ಗಿದೆ.

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಭೀಮಾ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣ ನದಿಯ ಪರಿಸರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳು, ಮಡಿಕೆಯ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಮಾದರಿಗಳು, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಚಿತ್ರಗಳು ಮುಂತಾದ ಉಪಕರಣಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಸೌಂದರ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಯುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಅವರ ಮಣ್ಣಿನ ಗೊಂಬೆ ಹಾಗೂ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆನ್ನಕೋಳೂರು, ಬೀರನೂರು, ಬೂದಿನಹಾಳ ಹಾಗೂ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕಕ್ಕೇರಾ, ಕೋಡೆಕಲ್, ಚಿಕ್ಕನಹಳ್ಳಿ, ತಿಂಥಿಣಿ, ತೀರ್ಥ, ಥಂಡ, ಬೆಹತ್ತಿ, ಚಿಕ್ಕನಹಳ್ಳಿ,

ಬೋನಾಳ, ಬಂದಳಿ, ಮಲ್ಲೂರು, ರಾಜನಕೋಳೂರು, ದೇವರಗೋನಾಳ, ಹುಣಸಗಿ ಮತ್ತು ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಸಂಗ್ವಾರ ಗ್ರಾಮಗಳ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೧೯ ನೆಲೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಅವಶೇಷಗಳಾದ ಬೂದಿದಿಬ್ಬ, ಕಂದು, ಕಡುಗೆಂಪು, ಕಪ್ಪುವರ್ಣದ ಮಡಿಕೆಗಳು ನೀಳಚಕ್ಕೆ, ಹೆರೆಚಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಉಬ್ಬೆಣುಳ್ಳ ಮೂಲ ಶಿಲಾಗಟ್ಟಿ ಮುಂತಾದವುಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಕೃಷ್ಣ, ತುಂಗಭದ್ರಾ, ದೊ-ಅಬ್ ಪ್ರದೇಶ ಹಾಗೂ ಭೀಮಾ ನದಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅಂದಿನ ಮಾನವನ ಪ್ರಮುಖ ನೆಲೆಯಾಗಿತ್ತು.

೨.೨.೫. ಬೃಹತ್ (ಕಬ್ಬಿಣ ಯುಗ) ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ : ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಮೆಗಾಲಿಥಿಕ್ ಕಲ್ಚರ್ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ಕಬ್ಬಿಣದ ಬಳಕೆ ಆರಂಭ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಐರನ್ ಏಜ್ ಎಂದು ಕೂಡ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ತಾಮ್ರ ಮತ್ತು ಕಂಚಿನ ಲೋಹದ ಬದಲಾಗಿ ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಮೈಲುಗಲ್ಲನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಯುಗವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಯ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಗೋರಿಗಳು, ಕಲ್ಲು ಗೋರಿಗಳು ಜನರ ಪಾರಂಪರಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ರೂಪಿತವಾಗಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವ ಪಡೆದಿದೆ.

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಾಲಮಾನವು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೧೨೦೦ರಿಂದ ೧೦೦೦ವರೆಗೆ[೨೯] ಇತ್ತೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಾನವನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಬಳಕೆಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಹಾಗೂ ವಾಸ್ತವ್ಯದ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಗೋರಿಗಳ ನೆಲೆಗಳು ಕಪ್ಪು-ಕೆಂಪು ವರ್ಣದ ಮಡಿಕೆಯ ಭಾಗಗಳು ತಯಾರಿಸಿಕೊಂಡನು. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ನದಿಗಳ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ೭ ನೆಲೆಗಳು ಮತ್ತು ೧೫ ಶಿಲಾಗೋರಿಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ರಕಮಗೇರಾ, ರೋಜಾ, ವಿಭೂತಿಹಳ್ಳಿಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಹಲವು ಮಡಿಕೆ ಭಾಗಗಳು ಶಿಲಾ ಜೋಡಣೆ ಹಾಗೂ ವೃತ್ತಗಳು ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತಿವೆ. ಹಾಗೂ ಕೊಲ್ಲೂರು ಗ್ರಾಮದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಗೋರಿ ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಅವಶೇಷಗಳು ದೊರೆಕಿವೆ. ಹಾಗೂ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ರಾಜನಕೋಳೂರು ಮತ್ತು ಹುಣಸಗಿಯ ಹಗರಟ್ಟಿಗಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನೆಲೆಗಳು ಕಿಂಡಿಕೋಣೆ ಗೋರಿಗಳು[೩೦] ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಅವಶೇಷಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದು, ಸುಮಾರು ೧೨ ಗೋರಿಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇವರ ಶವ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಗೋರಿಗಳ ರಚನೆಯ ಮಾದರಿಯನ್ನು ಮೆಡೋಸ್ ಟೇಲರ್ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದು, ಬ್ರಿಟನ್ ದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಡೂಡ್ರಿಸಮ್[೩೧] ಸಮಾನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು, ಗರ್ಭಧಾರಿತ ಜಿಂಕೆಯ ಚಿತ್ರಗಳು, ಎಮ್ಮೆ-ಕೋಣ, ಮೇಕೆಗಳು ಚಿತ್ರಗಳು ಸ್ತ್ರೀ ಮತ್ತು ಪುರುಷರ ಚಿತ್ರಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಮಾನವ ಅನಾಗರಿಕತೆಯಿಂದ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಕಡೆಗೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದನೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

೨.೨.೬. ಇತಿಹಾಸ ಆರಂಭ ಕಾಲ : ಮಾನವನು ಜೀವನದ ವಿವಿಧ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಹಂತದಿಂದ ಲಿಪಿಯ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದ ಹಂತವನ್ನು ಇತಿಹಾಸ ಆರಂಭ ಕಾಲವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಹಂತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಲವಾರು ನೆಲೆಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಹಾಗೂ ಉತ್ಖನನಗಳು ಈ ಕಾಲದ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಭಾಗ ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿರುವ ಶಿಲಾ ಲಿಪಿಗಳು ಹಾಗೂ ವಸ್ತು ಅವಶೇಷಗಳಿಂದ ದೃಢಪಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ. ನಂತರದ ಕಾಲಮಾನದ ಪುರಾವೆಗಳಾದ ನಾಣ್ಯಗಳು, ಶಿಲ್ಪಗಳು, ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಹಾಗೂ ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಮೌರ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾತವಾಹನರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಕಾಲದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನೆಲೆಗಳು ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ರೋಜಾ ಸಿರವಾಳ ಮತ್ತು ಹುರಸಗುಂಡಿ ಗ್ರಾಮ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೊಲ್ಲೂರು ದೇವರಗೋನಾಳ, ದೇವಾಪುರ, ಹಗರಗಟ್ಟಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ೬ ನೆಲೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು ವರ್ಣದ ಮಡಕೆಯ ಭಾಗಗಳು, ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಭಾಗಗಳು ಮತ್ತು ಬಿಳಿ ವರ್ಣಚಿತ್ರದ ಮಡಕೆಯ ಭಾಗಗಳು[೨] ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಉತ್ಖನನಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಲಿವೆ.[೩೩] ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಒಟ್ಟು ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಕೋಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕ್ರ.ಸಂ.	ತಾಲೂಕುಗಳು	ಹಳೆಯ ಶಿ.ಸಂ.			ಸೂ.ಶಿ.ಸಂ.	ನೂ.ಶಿ.ಸಂ.	ಶಿ.ತಾ.ಯು ಸಂ	ಬೃ.ಶಿ.ಸಂ		ಇ.ಆಂ.	ಒಟ್ಟು
		ಆದಿ	ಮಧ್ಯ	ಅಂತ್ಯ				ನೆಲೆ	ಗೋ		
೧.	ಶಹಾಪುರ	–	೦೫	–	೦೮	೦೬	೦೩	೦೩	೦೧	೦೨	೨೮
೨.	ಸುರಪುರ	೨೪	೨೯	೦೧	೨೮	೦೬	೧೫	೦೨	೧೨	೦೪	೧೨೧
೩.	ಯಾದಗಿರಿ	೦೨	೦೨	–	೦೧	–	೦೧	೦೨	೦೨	–	೧೦
	ಒಟ್ಟು	೨೬	೩೬	೦೧	೩೭	೧೨	೧೯	೦೭	೧೫	೦೬	೧೫೮

(ಕೃಪೆ ಶಿತಾರಕ ಕೆ.ಬಿ., ಕರ್ನಾಟಕದ ಪುರಾತತ್ವ ನೆಲೆಗಳು, ಪು.-೨೦೭)

೨.೩. ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆ :

*** ಯಾದಗಿರಿ ನಾಮ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ :**

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಾಮ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿವೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೯೯ರ ರೋಣಗಿ ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೩೩ರ ಭೈರನಮಟ್ಟಿ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೩೪] ಯಾದಗಿರಿಯನ್ನು ಏತಗಿರಿ ಎಂದು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಉಪ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಐತಿಹ್ಯದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿಯು ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಏತಗಿರಿ ಎಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಮುಂದೆ ಅದು ಯಾದಗಿರಿ ಆಯಿತೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ಈ ಪಟ್ಟಣದ ಗಿರಿದುರ್ಗವು ಮಲಗಿದ ಎತ್ತಿನ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಇದು ಎತ್ತಿನಗಿರಿ–ಯಾತಗಿರಿ–ಯಾದಗಿರಿಯಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಮ್ರಾಟ ಅಶೋಕನು ತನ್ನ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಯತಿಗಳನ್ನು ಸನ್ನತಿಗೆ ಕಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಯತಿಗಳು ಯಾದಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಏತಗಿರಿ ಯತಿಗಳ ಗಿರಿ ಮುಂದೆ ಯಾದಗಿರಿಯಾಯಿತು ಎಂದು ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ಈ ಮೇಲಿನ ಐತಿಹ್ಯಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಯಾವುದೇ ಇತಿಹಾಸದ ದಾಖಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೫೭ರಿಂದ ೧೩೧೮ರವರೆಗೆ ಈ ಪರಿಸರದ ಗಿರಿದುರ್ಗವು ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೭೩ರಿಂದ ೧೧೬೨ರವರೆಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಗಿರಿದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಏತಗಿರಿ ಎಂದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವುತ್ತದೆ.[೩೫] ಈ ಗಿರಿದುರ್ಗವನ್ನು ಭೌಗೋಳಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಾಗ ಎತ್ತರದ ಗಿರಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎತ್ತರಗಿರಿ–ಎದ್ದರದಗಿರಿ–ಯಾತರಗಿರಿ ಎಂದು ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಮವು ತ ಕಾರವು ದ ಕಾರವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡಿದೆ ಎಂದು[೩೬] ತಿಳಿಯಬಹುದೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಾಮ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿರಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

*** ಪೌರಾಣಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆ :**

ನಾವು ಕರ್ನಾಟಕದ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಅರಿತಾಗ ಅನೇಕ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಪೌರಾಣಿಕ ಕತೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥೆಗಳು ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಮೈಲಾಪುರದ ಗಿರಿದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೇಮಕಟಾಕ್ಷ,

ಮಣಿಚೂರ ಪರ್ವತ[೩೭] ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು, ಮಾಲ್ಲಾಸುರನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಇವನು ಹತ್ತಾರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಸರ್ವರಾಜನಾಗಿ ಋಷಿಮುನಿಗಳಿಗೆ ಪೀಡಿಸಿದನು. ಇದನ್ನು ಅರಿತ ಶಿವನು ಭೈರವನ ರೂಪತಾಳಿ ಪಾರ್ವತಿಯು ಚಂಡಿಯ ರೂಪತಾಳಿ ಈ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಕೊಲೆ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

ರಾಮನು ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳು ವನವಾಸಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಆತನ ತಮ್ಮನಾದ ಭರತನು ರಾಮನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಬಂದಾಗ, ಹುಡುಕಿ ಬೇಸತ್ತು ಬಾಯಾರಿಕೆಯಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿಯ ಹಿರೆಹಳ್ಳದ ದಡದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕುಳಿತನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಹಳ್ಳದ ದಡದಲ್ಲಿ ಭರತೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವು ಇರುವುದು ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ರಾಮಸಮುದ್ರ ಪ್ರದೇಶದ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಶ್ರೀರಾಮನು ಅಲೆದಾಡಿದ್ದನ್ನು, ಊರಿನ ಉತ್ತರ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು ಎಂದು ಸ್ಥಳೀಯರ ಮಾಹಿತಿಯಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರ, ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥೆಗಳು, ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

*** ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆ :**

ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರವನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ನಂತರ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ೨ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನು ಚೋಳ ಅರಸರಿಂದ ಸೋಲನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಗಿರಿದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದನು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಏತಗಿರಿಯನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಮುಂದೆ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಯಾದಗಿರಿಯನ್ನು ಉಪ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು ಎಂದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೭ರ ಏತಗಿರಿಯ ಗಿರಿದುರ್ಗದಲ್ಲಿನ ಶಾಸನದಂತೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಈ ಪರಿಸರವು ವಿಜಯನಗರ ಬಹುಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರ ಮತ್ತು ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿಗಳ ಹಾಗೂ ನಿಜಾಮರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು ತಲಾ ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಯಾಗವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರು[೩೮] ಎಂದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಏತಗಿರಿ ಎಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

೨.೩.೧. ಇತಿಹಾಸ ಆರಂಭದಿಂದ ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ :

ಕರ್ನಾಟಕದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ನಂದರು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದರು. ಇವರ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯರು ಹಾಗೂ ಗುಪ್ತರು ಮತ್ತು ಶಾತವಾಹನರು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದರು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರಾದ ಕದಂಬರು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸ್ಥಾಪಕನಾದ ಮಯೂರವರ್ಮನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಅರಸ ಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದನು. ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದಕ್ಷಿಣದಿಂದ ಆಂಧ್ರದ ಶ್ರೀಶೈಲದವರೆಗೆ, ದಕ್ಷಿಣದಿಂದ ಅರಬಿ ಸಮುದ್ರದವರೆಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು[೩೯] ನಂತರ ರವಿವರ್ಮನು ನರ್ಮದ ನದಿಯವರೆಗೆ ವಿಜಯ ಯಾತ್ರೆ ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಿದ್ದನು.

ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಅರಸುಮನೆತನಗಳ ಚರಿತ್ರೆ ಇವರಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಕದಂಬರ ನಂತರ ಗಂಗರು, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಕಳಚೂರಿ ಅರಸರು, ಹೊಯ್ಸಳರು, ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರು, ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರು ಬಹುಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರು ಮತ್ತು ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿಗಳು ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಚರಿತ್ರೆ ಪ್ರಮುಖ ಮಹತ್ವದಾಗಿದ್ದು ನಂತರದ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಇತಿಹಾಸವು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದಾಗಿದ್ದು ಇದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಅಧಾರಗಳು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಆಡಳಿತ ಮಾಡಿದರು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಕಲಚೂರಿಗಳು, ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರು ಬಹುಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರು ಹಾಗೂ ವಿಜಾಪುರದ ಆದಿಲ್ ಶಾಹಿಗಳು ಮತ್ತು ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರ ನೇರವಾಗಿ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸದೊಂದಿಗೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮಹತ್ವ ಹೊಂದಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ.

* **ಮೌರ್ಯರು :**

ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮೌರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಕರ್ನಾಟಕದವರೆಗೆ ವಿಸ್ತರಣೆ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಪ್ರಥಮ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಮೌರ್ಯನು ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ನಂತರ ತನ್ನ ಕೊನೆಯ ದಿನಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ಚಂದ್ರಗಿರಿ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಳೆದನು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಮೌರ್ಯನ ನಂತರ ಅಧಿಕಾರ ವಹಿಸಿಕೊಂಡ ಸಾಮ್ರಾಟ ಅಶೋಕನ ಆಳ್ವಿಕೆಯು ಕರ್ನಾಟಕದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೨೭೩-೨೩೨ರವರೆಗೆ ಪ್ರಮುಖ ಮಹತ್ವ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿ, ಸಿದ್ದಾಪುರ ಮತ್ತು ಜಟಂಗಿ ರಾಮೇಶ್ವರ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಿಟ್ಟೂರು ಮತ್ತು ಉದಯಗೋಳ, ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಸ್ಕಿ, ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಿತ್ತಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಸನ್ನತಿ, ಕನಗನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಶಾಸನಗಳು ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಅವಶೇಷಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ರಾಟ ಅಶೋಕನ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ವಿಶೇಷ ಬೆಳಕನ್ನು ಚೆಲ್ಲುತ್ತವೆ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯರ ಯುಗ ಆರಂಭವಾಗಿದ್ದು ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಮೌರ್ಯರು ನೀರಾವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆದ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದರಿಂದ ಮಳೆ ನೀರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಇವರು ಸೌರಾಷ್ಟ್ರದ ಜುಗಾಗಢದಲ್ಲಿ ಸುದರ್ಶನ ಸರೋವರವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಕ್ರಿ.ಶ.ಪೂ. ೧೫೦ರ ರುದ್ರದಾಮನ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಸರೋವರವನ್ನು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಮೌರ್ಯನ ರಾಜ್ಯಪಾಲ ಪುಷ್ಪಗುಪ್ತ ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಇದನ್ನು ಸಾಮ್ರಾಟ ಅಶೋಕನ

ರಾಜ್ಯಪಾಲ ತುಷಸ್ಪ ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು[೪೦] ಎಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೆರೆ–ಸರೋವರ ನಿರ್ಮಾಣದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಮೌರ್ಯರ ಕಾಲದಿಂದಲೇ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಸುಮಾರು ೨೦ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಸನ್ನತಿಯು ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅರಸ ಅಶೋಕನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ದೊರಕಿದ್ದು, ಆ ಕಾಲದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಬೌದ್ಧ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಅಶೋಕನು ತನ್ನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡ ಕಳಿಂಗ ಯುದ್ಧದಿಂದ ರಕ್ತಪಾತ, ನೋವಿನಿಂದ ಬಹುಸಂಖ್ಯಾತ ಮಕ್ಕಳು, ಸ್ತ್ರೀಯರು ನಿರ್ಗತಿಕರಾದುದನ್ನು ಕಂಡ ಅಶೋಕನು ತನ್ನಿಂದ ಆದ ತಪ್ಪಿನ ಅರಿವಾಗಿ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಇಂತಹ ವಿಜಯಯಾತ್ರೆ ಯುದ್ಧಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು, ಅದರ ಬದಲಿಗೆ ದೇಶದ ಪ್ರಜೆಗಳ ಉನ್ನತಿಗೋಸ್ಕರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಧರ್ಮನೀತಿ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಧರ್ಮಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡನು ಎಂದು ಸನ್ನತಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಈ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.[೪೧] ಇದರಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಟ ಅಶೋಕನು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಥಮ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಸನ್ನತಿಯ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ಅಶೋಕನ ದಯೆ, ಕರುಣೆ, ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರ ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಜನರು ಮೌರ್ಯರ ಮನೆಗಳು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸಿರವಾಳ, ಹೊರಸಗುಂಡಿಗಿ, ಬೂದಿಹಾಳ, ರಾಜನಕೋಳೂರು, ಹಗರಟ್ಟಗಿ, ಹುಣಸಗಿ, ಯಡ್ಡಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸ ಆರಂಭ ಕಾಲದ ಕೆಲವು ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಇವು ನಂದ ಮತ್ತು ಮೌರ್ಯರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

* **ಶಾತವಾಹನರು** :

ಸಾಮ್ರಾಟ ಅಶೋಕನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದ ಜೊತೆಗೆ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಧರ್ಮವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿತ್ತು. ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಪತನ ನಂತರ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಇತಿಹಾಸವು ಕ್ರಿ.ಶ. ೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದ ಸನ್ನತಿಯು ಶಾತವಾಹನರ ವಾಸವಾಗಿತ್ತು. ಸನ್ನತಿಯಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಶಾತವಾಹನ ವಸತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಮತ್ತು ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಒಂದು ಉಗ್ರಾಣ ಇಟ್ಟಿಗೆಯ ಕಟ್ಟಡಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿದೆ. ರಕ್ಷಣಾ ಗೋಡೆ ಬೌದ್ಧಸ್ತೂಪ ಮೇಲಿನ ಅಲಂಕೃತ ಫಲಕಗಳು ಪತ್ತೆಯಾಗಿದ್ದು, ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರ ಅರಸರಾದ ಗೌತಮಿ ಪುತ್ರ ಶಾತಕರ್ಣಿ ಮತ್ತು ವಿಶಿಷ್ಠಪುತ್ರ ಪುಳಮಾವಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು, ಶಿಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿನ ಜೋಡಿ ಬುದ್ಧಪಾದ ಸಹಿತ ವಜ್ರಾಸನ, ಮುಚಲಿಂಗನಾಗ, ಯಕ್ಷಶಿಲ್ಪಗಳು, ದಾನ ಫಲಕಗಳು, ಸ್ಮಾರಕ ಶಿಲೆಗಳು ಇವು ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವು ಎಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದ ಸನ್ನತಿಯ ಭೀಮಾ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಅಣಬಿ, ಶಿರವಾಳ ಮತ್ತು ಹುರಸಗುಂಡಿಗಿ ಗ್ರಾಮಗಳು ನದಿ ಪರಿಸರಸಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದು ಸನ್ನತಿ ಮತ್ತು ಕಣಗಿನಹಾಳದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿರುವ ಅವಶೇಷಗಳಿ ಇದ್ದು ಶಾತವಾಹನರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿದ್ದವು ಎಂದು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ವಜ್ಜಲ, ಹೆಬ್ಬಾಳ, ಚೆನ್ನೂರು, ಕಾಲ್ಲೇದೇವನಹಳ್ಳಿ, ಬಾಚಿಮಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಬೆನ್ನಹಳ್ಳಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರ ಪಳೆಯುಳಿಕೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಅಣಬಿ, ಶಿರವಾಳ, ಹುರಸಗುಂಡಿಗೆ, ತಡಬಡಿ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಇವರೆ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದು ಕೆಲವು ಕುರುಹುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.[೪೨] ಅಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಆಂಶಿಕ ಅಧ್ಯಯನಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ವಜ್ಜಲ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ೨ನೆಯೆ ಶತಮಾನದ ಶಾಸನ ದೊರೆತಿದ್ದು, ಇದು ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಈ ಭಾಗದ ಪ್ರಥಮ ಶಾಸನವಾಗಿದ್ದು, "ಮುಕುಲಿಯಾನ ರಠಿನಿಯ ಸೇಬನಿರಾಯ" ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಈ ಶಾಸನ ಮುಕಲಿ ಗ್ರಾಮ ಅಥವಾ ಈ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ರಠಿನಿ (ಅಧಿಕಾರಿಣಿ ಅಥವಾ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಪತ್ನಿ) ಸೇಬನಿ ಕಾಲದ್ದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಿಸಲಾಗಿದೆ.[೪೩]

ಕ್ರಿ.ಶ. ೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಾಕೃತ ಶಾಸನವು ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಆಣಬಿ ಗ್ರಾಮದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದ್ದು ಇದು ಬ್ರಾಹ್ಮಿ ಲಿಪಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಪುರತಯಶೋಪಾಲಯ ಎಂಬ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ[೪೪] ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅನೇಕ ಗ್ರಾಮಗಳಾದ ಹಾರಣಗೇರಾ, ಗುರುಸುಣಗಿ, ಶಿರವಾಳ, ತಡಿಬಡಿ, ಹುರಸಗುಣಡಿಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರಗಳು, ಅವಶೇಷಗಳು ಪತ್ತೆಯಾಗಿವೆ. ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಅಷ್ಟಲ್ಲದೆ ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇವರ ಕಾಲದ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಮಾಹಿತಿ ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲ.

*** ಕದಂಬರು ಮತ್ತು ಬಾದಾಮಿ ಚಲುಕ್ಯರು :**

ಕರ್ನಾಟಕದ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಬನವಾಸಿ ಕದಂಬರ ಕೊಡುಗೆಯು ಅಪಾರವಾಗಿದ್ದು, ಇವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಡಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಕೆರೆಯೆಂದು ಕರೆಯುವ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕದಂಬ ರಾಜನಾದ ಮಯೂರವರ್ಮನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನೆಂದು ಆತನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ ಶಾಸನವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಕೆರೆಯು ಹುತಿಗುಂದಿ ಎಂಬಲ್ಲಿದ್ದು ಆ ಪ್ರದೇಶವು ಬಾರಿ ಕಣಿವೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಎರಡು ಬೆಟ್ಟಗಳ ನಡುವಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ ಎಂದು ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್. ಅವರ ಹಂಪಿ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳು ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.[೪೫] ಆದ್ದರಿಂದ

ಇವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆದ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಆದರೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪರಿಸರದ ಇವರ ಸಮಕಾಲೀನರಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಅವಶೇಷಗಳ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಉಲ್ಲೇಖ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕದಂಬರ ಅವನತಿಯ ನಂತರ ಕ್ರಿ.ಶ. ೫೪೦ರಿಂದ ೭೫೩ರವರೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಏಕೈಕ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿದ[೬೬] ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಚನಾತ್ಮಕ ಕಾಲವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ಚಲುಕ್ಯರು ದೇವಾಲಯಗಳು, ಜಿನಾಲಯಗಳು, ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳು, ಪುಷ್ಕರಣಿಗಳು, ನೀರಾವರಿ ಕಾಮಗಾರಿಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇವರ ಕಾಲದ ಸಾಮಂತ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಕೈಗೊಂಡ ಕಾಮಗಾರಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ಉಲ್ಲೇಖ ದೊರೆತಿದ್ದು, ಆದರೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಇವರು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಅಲ್ಪಕಾಲ ಆಡಳಿತ ಮಾಡಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರ ಯಾವುದೇ ಶಾಸನಗಳು ದೊರಕಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಯಾವುದೇ ಅವಶೇಷಗಳು ಅಥವಾ ಕುರುಹುಗಳು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಚಾಲುಕ್ಯರ ವಂಶ

ಜಯಸಿಂಹ ।

↓

ರಣರಾಗ

↓

ಪುಲಕೇಶಿ । ಕ್ರಿ.ಶ. ೫೪೩–೪೪

ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ । ಕ್ರಿ.ಶ. ೫೬೮–೫೬೭

ಮಂಗಳೇಶ ಕ್ರಿ.ಶ. ೫೯೭–೬೦೮

↓ ↓

ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಪುಲಿಕೇಶಿ ॥

ನಿಡಿಮುರಿ | ಆದಿತ್ಯವರ್ಮ I

↓

ಯುದ್ಧಮಲ್ಲ

↓

ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ

↓

ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ II

ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ೧೧ | ಭೀಮ I

ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ III

↓

ತೈಲ

↓

ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ III

↓

ಭೀಮ II

↓

ಅಯ್ಯಣ I

↓

ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ

↓

ತೈಲ II

ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ II | ದಶವರ್ಮ

ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ V	ಜಯಸಿಂಹ II
↓	↓
ಅಂಟಮಲ್ಲ	ಸೋಮೇಶ್ವರ I
↓	↓
ಭಯನೈಕಮಲ್ಲ	ಸೋಮೇಶ್ವರ II
↓	↓
ತ್ರಿಭುನಮಲ್ಲ	ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ

(ಕೃಪೆ: ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು, ಪು.XVIII)

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು :

ಬಾದಾಮಿ ಚಲುಕ್ಯರ ನಂತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಸಾಮ್ರಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದರು. ಇವರು ತಮ್ಮ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸೇಡಂ ತಾಲೂಕಿನ ಮಾನ್ಯಖೇಟ (ಈಗಿನ ಮಳಖೇಡ). ಇವರ ಮೂಲ ಪುರುಷ ದಂತಿದುರ್ಗನಾಗಿದ್ದು, ಕ್ರಿ.ಶ. ೭೫೭ರಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ಚಲುಕ್ಯರ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದನು.[೪೭] ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಎಂಬುವುದು ಮೊದಲು ಅಧಿಕಾರ ಹುದ್ದೆಯಾಗಿದ್ದು, ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಒಂದು ಕುಟುಂಬದ ಹೆಸರಾಯಿತು ಎಂದು ದೇಸಾಯಿ ಪಿ.ಬಿ. ಅವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.[೪೮] ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲವನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕದ ಅಧಿಕಾರತ್ವದ ಕಾಲ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.[೪೯] ಕರ್ನಾಟಕದ ಉಜ್ವಲ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಬೆಳಗಿಸಿದವರು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ರಾಜ್ಯ ಲಾಂಛನ ಗರುಡ ಆಗಿತ್ತು.

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಅರಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ದೊರಕಿವೆ. ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಬೆಳಗುಂದಿ. ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ದೊರನಹಳ್ಳಿ ಈ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ಇದ್ದು, ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಲಿಪಿ ವಿನ್ಯಾಸ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದೆ ಇರುವುದರಿಂದ[೫೦] ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟಕರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಮೂಲ ಪುರುಷ ದಂತಿದುರ್ಗನಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನಾದ ಒಂದನೆಯ ಕೃಷ್ಣನು ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಧ್ರುವ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈತನು ಅಪಾರ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾಗಿದ್ದು, ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಧ್ರುವನು ಶೀಲಭಟ್ಟಾಚಾರಿ ದಂಪತಿಗಳ ಮಗನಾದ ಮೂರನೆಯ ಗೋವಿಂದನನ್ನು ಪ್ರಭೂತ ವರ್ಷಗೊಂಡ ಎಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೫೧] ಇವನು ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು

ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು. ದಕ್ಷಿಣದ ಭಾಗವಾದ (ಮಾನ್ಯಖೇಡ) ಮಳಖೇಡವನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ[೫೨] ಮಾಡಿಕೊಂಡನು ಎಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೂರನೆಯ ಗೋವಿಂದನು ಅತ್ಯಂತ ಬಲಶಾಲಿ ಮತ್ತು ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾಗಿದ್ದ. ತನ್ನ ಆಡಳಿತಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಗಿರಿದುರ್ಗವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು. ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಗಿರಿದುರ್ಗವು ಒಂದು ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಸಾರ್ವಭೌಮತೆ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತದ ಪ್ರಭುತ್ವದೊಂದಿಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ಕೀರ್ತಿ ಬೆಳೆಸಿದನು. ಈ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕದ ಒಳಗೂ ಮತ್ತು ಹೊರಗೂ ಹರಡಿಸಿದನು.

ಮೂರನೆಯ ಗೋವಿಂದನ ಮಗನಾದ ಅಮೋಘವರ್ಷ ನೃಪತುಂಗನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೮೧೪ರಿಂದ ೮೭೭ರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಸ್ವತಃ ವಿದ್ವಾಂಸನಾಗಿರುವ ಇವನು ತನ್ನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜನ ಕವಿಗಳು ಮತ್ತು ಪಂಡಿತ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ನೀಡಿದ್ದನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಮ್ರಾಟ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಅಮೋಘವರ್ಷ ನೃಪತುಂಗನು ತಾನು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯಿಂದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗದ ಸ್ಥಾನ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿತ್ತು. ಅಮೋಘವರ್ಷ ನೃಪತುಂಗನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿಜಯ ಕವಿಯ ರಚಿಸಿದ 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ' ಕೃತಿಯು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ವಿಸ್ತಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ.

ಕಾವೇರಿಯಿಂದ ಮಾ ಗೋ
ದಾವರಿವರಮಿರ್ದ ನಾಡಾದ ಕನ್ನಡದೊಳ್॥
ಭಾವಿಸಿದ ಜನಪದಂ ವಸು
ದಾವಳಯ ವಿಲೀನ ವಿಶದ ವಷಯ ವಿಶೇಷಂ॥[೫೩]

ಕವಿ ಶ್ರೀವಿಜಯನು ಕನ್ನಡ ನಾಡನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾವೇರಿ ನದಿಯಿಂದ ಗೋದಾವರಿ ನದಿಯವರೆಗೆ ಕರ್ನಾಟಕ ಅಂದಿನ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ವಿಶಾಲವಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯೂ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಗಿರಿದುರ್ಗ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಜೈನ ವಿಗ್ರಹಗಳು, ಬಸದಿಗಳು, ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ. ಅಮೋಘವರ್ಷ ನೃಪತುಂಗನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೮೭೮ರಲ್ಲಿ ಮರಣ ಹೊಂದಿದ್ದಾಗ ಆತನ ಮಗ ಇಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣನು ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದನು.[೫೪] ಈತನು ಮಹಾಪರಾಕ್ರಮಿ ಅರಸನಾಗಿದ್ದು, ಪೃಥ್ವಿವಲ್ಲಭ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ, ಪರಮೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟಾರಕ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದನು ಎಂದು ವೆಂಕಟಾಪುರ ಶಾಸನದಿಂದ[೫೫] ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೮೭೮ರಿಂದ ೯೧೪ರವರೆಗೆ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಈತನು ಪೂರ್ವದ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಗೂರ್ಜರ ಮತ್ತು ಚೋಳರ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ ವಿಜಯಶಾಲಿಯಾಗಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಣೆ ಮಾಡಿದನು[೫೬] ಹೀಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅರಸರು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ಅವರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪರಿಸರದ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ

ಕೆಲವು ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು ಇವರ ಕಾಲದ ಅಗ್ರಹಾರಗಳು, ಜೈನ ಬಸದಿಗಳು ಕೆಲವು ಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಶಾಸನಗಳು ಅಲ್ಪವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಕೆರೆ-ಬಾವಿ ಮತ್ತು ನೀರಾವರಿ ಕುರಿತಂತೆ ಯಾವುದೆ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ವಂಶಾವಳಿ

↓

ದಂತಿದುರ್ಗ

↓

↓

ಧ್ರುವ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೭೮೦–೯೭೯)

↓

ಮೂರನೆಯ ಗೋವಿಂದ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೭೯೩–೮೧೪)

↓

ಒಂದನೆಯ ಅಮೋಘವರ್ಷ ನೃಪತುಂಗನ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೮೧೪–೮೭೮)

↓

ಎರಡನೆಯ ಕೃಷ್ಣ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೮೭೮–೯೧೪)

ಮೂರನೆಯ ಇಂದ್ರ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೧೪–೯೨೯) ಮೂರನೆಯ ಅಮೋಘವರ್ಷ ನೃಪತುಂಗನ

ಎರಡನೆಯ ಅಮೋಘವರ್ಷ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೨೯–೯೩೦) ಮೂರನೆಯ ಕೃಷ್ಣ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೨೯–೯೮೭)

೨.೩.೨. ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ :

* **ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು :**

ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಆಡಳಿತ ಮಾಡಿದ ಅರಸುಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖರು. ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಅಗ್ರಹಾರಗಳು ಮತ್ತು ಸುಮಾರು ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು

ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವ ಸಂಗತಿ. ಇಂತಹ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಚರಿತ್ರೆಯ ಕುರಿತು ವಿವರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರನ್ನು ಪರಾಭವಗೊಳಿಸುವ ಮೊದಲು ಅವರ ಸಾಮಂತರಾಗಿದ್ದರು. ಇವರು ಸಹ ತಮ್ಮ ರಾಜಕೀಯ ಅಧಿಕಾರ ಗ್ರಹಣ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬೀದರ್ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಸವ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಶಾಸನಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿದ್ದು, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೪ ಏತಗಿರಿ ಶಾಸನವು ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಡಳಿತದ ಬಗ್ಗೆ ಖಚಿತ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸ್ಥಾಪಕನಾದ ತೈಲಪನು ತನ್ನ ಆರಂಭದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಂಡಕಶತ್ರು ಎಂಬ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ[೫೭] ಅಂದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅರಸನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ತಾನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಈತನಿಗೆ 'ಚಾಳುಕ್ಯಭರಣ', 'ಪಂಚಾಲ', 'ರಟ್ಟಪುರಟ್ಟ', 'ಅದಮಲ್ಲ' ಎಂಬ ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ[೫೮] ಹಾಗೂ ಈತನಿಗೆ 'ಸಮಸ್ತ ಭುವನಾಶ್ರಯ', 'ಶ್ರೀ ಪೃಥ್ವಿವಲ್ಲಭ', 'ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ', 'ಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟಾಕರ', 'ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ', 'ಕುಲತಿಲಕ', 'ಅಹಮಲ್ಲದೇವರು' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದ್ದು, ಈತನು ಪಾದಪದ್ಮೋಪ ಜೀವಿಯಾಗಿದ್ದು ಬೆಳ್ವೊಲ ೨೩೦೦ರಲ್ಲಿ ಎರಡುನೂರು ಮಹಾಸಾಮಂತನಾಗಿ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ತೈಲಪನ ನಂತರ ಅವನ ಮಗ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೯೭ರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದನು ಎಂದು ಹೊಸೂರು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ.

ಒಂದನೆಯ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನನ್ನು ತ್ರಿಭುವನ ಮಲ್ಲದೇವ ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ ಎಂದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೯ರ ಮುಳಗುಂದದ ಅಪ್ರಕಟಿತ ಶಾಸನವು[೫೯] ಇದನ್ನು ಚಾಲುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೭ರ ತಿಂಥಿಣಿ ಶಾಸನವು ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ ಅಲ್ಲಿನ ಅಗ್ರಹಾರ ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುತ್ತದೆ.[೬೦] ಜಯಸಿಂಹ ಪರಾಕ್ರಮ ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಕುರಿತು ಹೊಗಳಿಕೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೮ರ ಹೆಮ್ಮಡಿಗಿಯ ಶಾಸನವು ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಣೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಏವೂರಿನ ಮೂರು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನ ಕಾಲದ್ದು ಆಗಿದ್ದು ಆತನು ಪ್ರಮುಖ ಮಹಾ ಮಂಡಳೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದಾಗ ಹೈಹಯ, ರೇರಸರ ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುತ್ತವೆ.[೬೧] ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನು ಪುಟ್ಟಲಕೆರೆಯಿಂದ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಮಾಹಿತಿಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೫ರ ಕಚಕನೂರಿನ ಶಾಸನದ ಅಭಿಪ್ರಯಾದಂತೆ[೬೨] ತೇದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆಲವು ಮಾಹಿತಿಗಳು ದಾಖಲಿಸಿದ್ದು, ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನ ಮಾಂಡಳಿಕರಾದ ಹೈಹಯ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರರ ಆಡಳಿತದ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿದ್ದರಂತೆ. ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಮೋರನಹಳ್ಳಿ, ಮದ್ರಿಕಿ, ಮುಡಬೋಳ, ಭೀಮರಾಯನಗುಡಿ ಹಾಗೂ ಅಣಬಿ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನ ಕಾಲಕ್ಕೆ

ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೭ರ ದೋರನಹಳ್ಳಿ ಶಾಸನವು[೬೩] ನೀಲಶಿವಭಟ್ಟಾರಕರಿಗೆ ಸಗರನಾಡಿಗೆ ಸೇರಿದ ದೋರನಳ್ಳಿ ಹತ್ತು ಮತ್ತಾರ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮನೆಯ ಚಟ್ಟರಸರನು ದಾನಕೊಟ್ಟ ವಿಷಯವನ್ನು ದಾಖಲಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾಸಿನ ದುಗ್ಗೋಜನ ಮಗ ಓಜನಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಿರುವ ಉಲ್ಲೇಖ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿದೆ.

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಮದ್ರಿಕಿ ಗ್ರಾಮದ ಧಮೇತಿ ತೊಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೨೭ರ ಶಾಸನದಂತೆ[೬೪] ಚಾಲುಕ್ಯ ದೊರೆ ಮಲ್ಲಿಕಾಮೋದ, ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಎಂಬ ಬಿರುದಿನ ಜಯಸಿಂಹನು ರಾಜಧಾನಿ ಏತಗಿರಿ (ಯಾದಗಿರಿ)ಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಚೋಳರ ದುರಾಕ್ರಮಣಕ್ಕೀಡಾದ ರಾಜಧಾನಿ ಮಾನ್ಯಖೇಡ ಧ್ವಂಸಗೊಂಡಾಗ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ದೊರೆ ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನು ಏತಗಿರಿಗೆ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದನು ಎಂದು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಮುಂದೆ ಕ್ರಮೇಣವಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿಯ ಗಿರಿದುರ್ಗವನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು ಎಂದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೯ರ ರೊಗಿ ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೩೩ರ ಭರನಮಟ್ಟ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೬೫] ಈತನಿಗೆ ವಂಶ ಪಾರಂಪರಿಕವಾಗಿ 'ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಪೃಥ್ವಿವಲ್ಲಭ', 'ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ', 'ಪರಮೇಶ್ವರ', 'ಪರಮ ಭಟ್ಟಾರಕಂ', 'ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ', 'ಚಾಲುಕ್ಯಭರಣಂ' ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದನು ಎಂದು ಬೆಳಗುಂದಿ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.[೬೬] ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನ (೨ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನ) ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದು, ಈತನು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಉತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನವನ ಚಂದ್ರರ್ಕತಾರಂಬರವಾಗಿ ಸಲುಹುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಬೆಳಗುಂದಿ ಶಾಸನದಿಂದ[೬೭] ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನು ಪುಟ್ಟಕೆರೆಯಿಂದ ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದರಿಂದ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಈತನ ಮಹಾ ಸಾಮಂತರಾದ ಚಟ್ಟರಸರು ಮತ್ತು ಬರ್ಮರಸರು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಬಿನೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣದ ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಭೂದಾನ ಮಾಡಿದರು. ಹಾಗೂ ಭೀಮರಥಿಯು ಬೆಳ್ಗುಂದಿಯ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ತಪೋಧನರಿಗೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಗೌತಮ ಪಂಡಿತರು ಕಾಲ್ತೊಳೆದು ಬಿಟ್ಟಿದತ್ತಿಯನು ನೀಡಿದ್ದು ಈ ಶಾಸನದ ಸಾರಾಂಶದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನ ಮಹಾಸಾಮಂತರಾದ ಚಟ್ಟಾರಸರು ಮತ್ತು ಬರ್ಮರಸರು ಕತ್ತಿಯುದ್ಧ ಪರಿಣಿತರೂ, ರಣಧೀರರೂ, ವೈರಿ ಭೇರುಂಡರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನ ಹೆಂಡತಿ ಸುಗ್ಗಲಾದೇವಿಯ ವಚನಕಾರ ದೇವರದಾಸಿಮಯ್ಯನ ಶಿಷ್ಯಯಾಗಿದ್ದಳು ಎಂದು ವಚನಗಳಿಂದ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಜಯಸಿಂಹನಿಗೆ ಹಮ್ಮಾ ಅವ್ವಲ ಮಗಳಿದ್ದಳು. ಈಕೆಯನ್ನು ಸೇವಣು ದೇಶದರಸ ಮುಮ್ಮಡಿ ಬಿಲ್ಲವನು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೪೨ರಲ್ಲಿ ಜಯಸಿಂಹನ ತರುವಾಯ ಆತನ ಮಗನಾದ ಒಂದನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದನು[೬೮] ತಂದೆ ಜಯಸಿಂಹನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದಾಗ ಬೆಳ್ವೊಲ ೩೦೦ ಮತ್ತು ಪುಲಿಗೇರಿ ೩೦೦ರನ್ನು ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನಾಗಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಈತನಿಗೆ ಅಹವಮಲ್ಲ

ಮತ್ತು ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳಿದ್ದವು. ಕವಿ ಬಿಲ್ಹಣನ ಪ್ರಕಾರ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಕಲ್ಯಾಣ ನಗರವನ್ನು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಅಲಂಕಾರದ ಕುರಿತು ಇಂತಹ ನಗರ ಇನ್ನೊಂದು ಕಂಡಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಮೊದಲು ಕೇವಲ ನೆಲವೀಡಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.[೬೯] ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಂಪದ ಮುಳಗುಂದ ಶಾಸನ, ಪು.ಸಂ. ೩೯ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೨ರ ಕಲ್ಯಾಣದ ಸಾಮ್ರಾಟ. ಒಂದನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಏತಗಿರಿ (ಯಾದಗಿರಿ) ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೪೯ರ ಯರಗೋಳ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ[೭೦] ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಇವನಿಗೆ ಮಹಾರಾಜಧಿರಾಜ 'ಶ್ರೀ ಪೃಥ್ವಿವಲ್ಲಭ', 'ಪರಮೇಶ್ವರ', 'ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ', 'ಸತ್ಯಾಶ್ರಮ', 'ಚಾಲುಕ್ಯಭರಣ', 'ಶ್ರೀ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲ' ಮುಂತಾದ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು[೭೧] ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲದೇವರ ವಿಜಯ ರಾಜ್ಯವು ಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಬರಂ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ತತ್ಪಾದ ಪಾದ್ಮೋಪ ಜೀವಿ ಶ್ರೀಮತ್ ತೊಟಕಚೆ ಮಾಚಯ ನಾಯಕಂ ಯರಗೋಳದ ಉಭಯ ಸಾಮ್ಯಮನಾಳುತ್ತಮುರೆ ಶಕವರ್ಶ ೯೮೦ನೆಯ ವಿಳಂಬ ಸಂವತ್ಸರದ ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಮಣ ಮಂಮ್ಮಾ ಕಳಿಯೇರಿಯ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ತುಂಬಿನ ಮೊದಲ ಕಾಲಗಳ್ವೆ ಮತ್ತರು ಎರಡು ಲೋಟ ಮತ್ತರೊನ್ಪು ಮಾಪ್ಪಂಗಲ್ಲ ಪಡುವ ನೀರ್ವೆಸಯೊಳೆ ಕರಿಯನಾ ಮತ್ತು ಪೆನ್ನೆರಡು ಫಳೆಯ ಗೇಣು ಮೂವತ್ತುಮಂ ಇಂತೀಧಮಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದವರ್ಗ ವಾರನಾಸಿಯಲು ಕವಿಲೆಯನಳಿನ ಪಾತಕಮಕ್ಕು ಲಿಂ ಗಮನಳಿದಂ ಸ್ವದತ್ತಾಂ ಪರದತ್ತಾಂ ವಾಯೇಹರೇತಿ ವಸುಂಧರಾ ಷಷ್ಟಿರ್ವ್ವರಿಶ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ನಿಷ್ಟಾಯಾರಿ ಜಾಯತೇ ರೆಮಿ ಎಂದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ[೭೨] ವಿವರಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಯರಗೋಳ ಉಭಯ ಸ್ವಾಮ್ಯವನ್ನು ಮಾಚಯನಾಯಕನು ಪಾಲಿಸುವಾಗ ಕೆರೆಯ ಏರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಗದ್ದೆ ತೋಟಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದತ್ತಿಯನ್ನು ಈ ಶಾಸನ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾಸನಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯುಂಟು ಮಾಡುವರಿಗೆ ಹಸುವನ್ನು ಕೊಂದ ಪಾತಕಿಗಳು[೭೩] ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಕುರಿತು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೬೦ರ ಬೆಳಗುಂದಿ ಶಾಸನದಂತೆ[೭೪] ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಈತನು ಮಹಾಸಾಮಂತನಾದ ರಾಯರಸನು ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಲ್ಲಿನ ವತ್ರಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯ ಬ್ರಹ್ಮಗಿರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಭೂದತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಬೆಳಗುಂದಿಯ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಆಚಾರ್ಯರು, ಪಂಡಿತರು, ಯತಿಗಳು ಇದ್ದರೆಂದು ಶ್ರೀ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲ ದೇವರ ವಿಜಯರಾಜ್ಯ ಮುತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನ ಮಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ ತಾರಬರಂ ಸಲುತ್ತಮಿರೆ[೭೫] ಎಂದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈತನ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಚೋಳ ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಯುದ್ಧಗಳು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ನಡೆದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪಡೆದವು. ಅನೇಕ ಭಾರಿ ಜಯಗಳಿಸಿದರು. ಒಂದನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಭೀಕರ ರೋಗವೊಂದು ಹರಡಿರುವುದರಿಂದ

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೬೮ರಲ್ಲಿ ತುಂಗಭದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಮುಳುಗಿ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದನೆಂದು ವಿವರಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ವಿವರಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಕವಿ ಮತ್ತು ಚರಿತ್ರೆಕಾರ ಬಿಲ್ಹಣ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ದಾಖಲಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ವಿವರಗಳುಂಟು.[೩೬]

ಈತನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು, ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೪ರ ಶಾಸನವು[೩೭] ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರಾಗಿದ್ದ ಹೈಹಯರ ವಂಶಾವಳಿಯ ಕುರಿತು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಕೆಂಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ರೇವರಸನ ಹೆಂಡತಿ ಮಾಳಿಯಬ್ಬರಸಿ ಮಾಹೇಳ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆನ್ನಳ್ಳಿಯ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೬ರ ಶಾಸನ, ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಭೀಮರಾಯನಗುಡಿಯ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೧ರ ಶಾಸನ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೬೭ರ ಸಂಗಮ ಶಾಸನ ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಭೂದಾನ ನೀಡಿರುವ ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೧ರ ಸಗರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ[೩೮] ರಾಣಿದೇವಲ ಮಹಾದೇವಿಯೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಅಯ್ಯಾವೊಳ-೫೦೦ ವರ್ತಕರ ಹಾಗೂ ನರಕೇಶ್ವರ ದೇವರ ಮಠದ ತಪೋಧರರಿಗೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ಅಲ್ಲಿನ ಸ್ಥಾನಾಚಾರ್ಯರಾದ ಅನಂತ ಶಕ್ತಿ ದಾನ ನೀಡಿದನು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೊರೆ ಎಂದು ಸಾಬೀತಾಗಿರುವ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೬-೧೧೨೭ರವರೆಗೆ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಆಧಾರಗಳು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೬ರಲ್ಲಿ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಕಲ್ಯಾಣ ನಗರದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವಾಯಿತು.[೩೯] ಚಾಲುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಟನಾದ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಈತನ ಸುಮಾರು ಐವತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವೈಭವೋಪಿತ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಈತನು ಆಸ್ಥಾನದ ಕವಿ ಬಿಲ್ಹಣನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಸುದೀರ್ಘಕಾಲ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ಮಾಡಿದ. ಕೀರ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವೈಭವವನ್ನು ನಾಡಿನ ಸಾವಿರಾರು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಏತಗಿರಿ (ಯಾದಗಿರಿ) ಇವನ ಕಾಲಾವಧಿಯ ಹಲವಾರು ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆತಿವೆ. ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಅನಪುರ, ಇಡ್ಲೂರು, ಹೆಡಗಮುದ್ರಿ[೪೦] ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. 'ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮಸ್ತ ಭುವನಾಶ್ರಯ ಶ್ರೀ ಪೃಥ್ವಿವಲ್ಲಭ', 'ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ', 'ಪರಮೇಶ್ವರ', 'ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ', 'ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ', 'ಕುಲತಿಲಕ', 'ಚಾಲುಕ್ಯಭರಣ' ಎಂದು ತನ್ನ ವಂಶದ ಪೂರ್ವಜರಿದ್ದ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಈತನಿಗೂ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.[೪೧] ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೭ರ ಅನಪುರ ಶಾಸನದಂತೆ 'ಶ್ರೀತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ದೇವರ', 'ವಿಜಯ ರಾಜ್ಯ', 'ಮುತ್ತರೋತ್ತರಾಭಿವೃದ್ಧಿ', 'ಪ್ರವರ್ಧಮಾನ ಮಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ', 'ತಾರಾಂಬರಂ ಕಲ್ಯಾಣಪುರದ' 'ನೆಲೆವಿಡಿನೊಳು ಸುಖ ಸಂಕಥಾ ವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರೆ' ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಕಲ್ಯಾಣಪುರದಿಂದ ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಆತನ ಪಿರಿಯರಸಿ ಚಂದಲದೇವಿಯ ಮಗ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಕುಮಾರ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯದೇವರು ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರನಾಗಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಸೋಮವಾರದ ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣದಂದು ಆನೆಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಅಲ್ಲಿನ ಆಚಾರ್ಯ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿ ಪಂಡಿತ ಮತ್ತು ಕಲ್ಲಕೆಳಗು ನಾಡಿನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಉಜ್ಜಿಗವೊಳಲಿನ ಅನೇಶ್ವರ ದೇವರ ಪೂಜೆ–ಪುನಸ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಲಿನ ಆಚಾರ್ಯ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿ ಪಂಡಿತರ ಕಾಳ್ತೊಳೆದು ಬಿಟ್ಟ ಭೂದತ್ತಿ ಕೆರೆ ದೇವರ ಕೆರಿಗಳನ್ನು ಶಾಸನ[೮೨] ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೧೫ರ ಇಡ್ಲೂರಿನ ಶಾಸನ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೮೩] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಆತನ ಪಿರಿಯರಸಿ ಚಂದಲದೇವಿಯ ಮಗನೂ, ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರನು ಆದ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಇರಿವಬೆಡಂಗ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿ ಆತನ ಮಹಾಸಾಮಂತನಾದ ಭೂತರಸನು ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ದೇವನ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ಕಲ್ಲಕೆಳಗೆ ನಾಡಿನ ಇಡುಗುಲೂರಲ್ಲಿಯ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಜಡೆಯಶಂಕರ ದೇವರಿಗೆ ಧಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದಾನ ಮಾಡಿ ನೀಡಿದನು ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಮಹತ್ವದ ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಅಂಶ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಪಿರಿಯರಸಿ ಚಂದಲದೇವಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಮಕ್ಕಳಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಮಗಳು ಇದ್ದಳೆಂದು ಚರಿತ್ರೆಕಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೭೩ರ ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಸನ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿಗೆ ಪಟ್ಟಬಂಧೋತ್ಯನವದ ಬಗ್ಗೆ ಚಾಲುಕ್ಯ ಮಲ್ಲದೇವರು ಬೆಣ್ಣೆಕಲ್ಲ ನೆಲೆಪೀಡಿನೆಂಳು ಪಟ್ಟಂ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಸುಕ(ಖ) ಸಂಕಥಾ ವಿನೋದದಿಂ ರಾಜಗೆಯ್ಯುತ್ತಮರ[೮೪] ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೬ರಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಆರನೆ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ವಿಕ್ರಮ ವರ್ಷ ಮತ್ತು ವಿಕ್ರಮ ಶಕೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ಅಣ್ಣನಾದ ಎರಡನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ವಿರುದ್ಧ ದಂಗೆಯನೆದ್ದು ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಒಡೆಯತನದ ಸಿಂದವಾಡಿಯನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೦೦ಕ್ಕೆ ಕಲ್ಯಾಣ ನಗರದಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಬಂದು ಬೆಳ್ನಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರಯ ಅರಸನೆಂದು ಘೋಷಿಸಿಕೊಂಡನು. ಎಂದೂ ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿಯವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ[೮೫] ಅಣ್ಣನ ಜೊತೆಗೆ ವೈಮನಸ್ಸು ಹೊಂದಿ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಕಲ್ಲಿನ ೧೦೭೬ರಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು ಎಂದು ಇಡ್ಲೂರು ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೭೭ರಲ್ಲಿ ಆರನೆಯ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ತನ್ನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಹೋದರ ಜಯಸಿಂಹನು ಬಂಡಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಏತಗಿರಿ(ಯಾದಗಿರಿ)ಯಲ್ಲಿ ತಲಾಪುರುಷ ಮತ್ತು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಯಾಗಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿದನೆಂದೂ ಹಾಗೂ ಯಾದಗಿರಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಉಪರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು ಎಂದು ಏತಗಿರಿ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.[೮೬] ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ಕಲೆ

ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಗೀತ ನೃತ್ಯ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿ ಮೊದಲಾದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಸರ್ವಾಂಗೀಣ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು ಎಂಬ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಸಹ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಡಳಿತ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಏತಗಿರಿ ಶಾಸನ ಇಡ್ಲೂರು ಶಾಸನ ಅನಪುರ ಶಾಸನ ಬೆಳಗುಂದಿ ಶಾಸನ ಹೊಡಗಮುದ್ರಿ ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಮಾಧ್ವಾರ ಶಾಸನಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟ ಬೆಳಕು ಚಲ್ಲುತ್ತವೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಬಹುತೇಕ ಶಾಸನಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರವು ಸುರಪುರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೭೪ ಬೈಚಬಾಳ ಶಾಸನವು[೬೭] ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಈ ಪರಿಸರದ ಮೊದಲು ಶಾಸನವಾಗಿದೆ. ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ವಿಷಯ ತ್ರಿಭುವನ ಮಲ್ಲನ ದಂಡನಾಯಕ ಸಿಂಗರಸನು ತನ್ನ ತಂದೆ ರೆಬ್ಬಣಯ್ಯನ ಪರೋಕ್ಷ ವಿನಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಎಳಮೇಲ ಸಿಂಹ ಪರ್ವನ್ಮಂಡಲಿಯ ಮಳೆಯಾಳದೇವರ ಪ್ರಶಿಷ್ಯರ ತೇಜೋರಾಶಿ ಪಂಡಿತರ ಕಾಲ್ತೊಳೆದು ಕೆಂಭಾವಿ ಹನ್ನೆರಡು ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಬೈಸಂ ನೀಡಿದನು ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಹಾಗೂ ಕಾಳಾಮುಖಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪಂಡಿತರ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೭೬ರಲ್ಲಿ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಪಟ್ಟಕ್ಕೇರಿದನೆಂಬ ವಿವರಗಳು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗುತ್ತವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೭೭ರ ಏವೂರ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ[೬೮] ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಶಾಸನವಾಗಿದ್ದು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸರ ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಏವೂರಿನ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಹಲವು ಗ್ರಾಮಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಈತನಿಗೆ ಇರುವ ಬಿರುದುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೯೯ರ ಮುದನೂರಿನ ಶಾಸನವು[೬೯] ಆತನ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದ ಗೋಮದೇವರಸನು ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಮಹಾಜನರು ಸೇರಿ ಅಗಸ್ತೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗಾಗಿ ಮತ್ತು ಸ್ಥಾನಾಚಾರ್ಯ ತೇಜೋರಾಶಿ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಿರುವ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹಾಳಕಟ್ಟೆ ಬಬ್ಬುಲೆಯ ಕಟ್ಟೆ ಅಗ್ಗಿಣಿಯ ದಾರಿ ಜನ್ಮದ ಬಾವಿ ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷ ಪದವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೯೭ರ ರಾಜನಕೋಳೂರು ಶಾಸನ್[೭೦] ಪ್ರಕಾರ ಆತನು ಕಲ್ಯಾಣನಗರ ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅರಸಿ ಚಂದಾಲದೇವಿಯು ಭತ್ತ ಗ್ರಾಮವಾಗಿದ್ದ ರಾಜನಕೋಳೂರಿನ ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ದೇವರಿಗೆ ದತ್ತಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೨೦ರ ಹುಣಸಗಿ ಶಾಸನವು[೭೧] ಕಲ್ಯಾಣಚಕ್ರವರ್ತಿ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದ ಶಾಸನವಾಗಿದ್ದು ಪಿರಯರಸಿ ಪಟ್ಟಮಹಾದೇವಿ ಮಲೆಯಮತಿದೇವಿಯರ ಸರ್ವನಮಸ್ಯದಗ್ರಹಾರ ವಿಕ್ರಮತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪಯ್ಯ ದಂಡನಾಯಕರು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರಿಗೆ ಮತ್ತು ಕೇಶವದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಭೂದತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವ ವಿಕ್ರಮತೀರ್ಥ ಹುಣಸಗಿಯ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಪಟ್ಟಣ ಅಥವಾ ದೊಡ್ಡದಾದ ಕೊಳವಾಗಿರಬಹುದು ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದ ಸುಮಾರು ೧೦೦ ಹೆಚ್ಚು ಶಾಸನಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದರೂ ನೀರಾವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕೆಲವು ಮಾತ್ರ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗುತ್ತವೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿಯು ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೦೫ರ ಧರಿಯಾಪೂರು[೨] ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಕಲ್ಯಾಣ ನಗರದಿಂದ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಈತನ ರಾಣಿಯರಾದ ಚಂದಲದೇವಿ ಮತ್ತು ಪರಮಮ್ಮೋಸ ಜೀವಿಯಾದ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ನಾಗೇಲರಸರು ಕಾಳಾಮುಖ ತಪೋಧನರಾಗಿ ಶಿಗಿತರಸನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ದಾನ ನೀಡಿ ನೀರಾವರಿಗೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಿದರು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೧೪ ಏತಗಿರಿ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೮೯ರ ಯರಗೋಳ ಶಾಸನ[೩] ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೦೭ರ ಅನಪುರ ಶಾಸನ[೪] ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೩೩ ಹೆಡಗಮದ್ರಿ ಶಾಸನ[೫] ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧-೧೨ನೇಯ ಶತಮಾನದ ಮೈಲಾಪುರ ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧-೧೨ನೇಯ ಶತಮಾನದ ರಾಮಸಮುದ್ರ[೬] ಶಾಸನಗಳು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಎರಡನೇಯ ಜಯಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳು ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಬಾವಿಗಳು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಕುರಿತು ವಿವರಣೆಯಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿಯವರು ಅನುಶಾಸನ (ಸಂ) ಒಂದರಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೩೪ ಅಣಬಿ ಶಾಸನ[೭] ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೦೫ ಧರಿಯಾಪೂರ ಶಾಸನ[೮] ೩೫ ಸಿರವಾಳ ಶಾನಸ[೯] ಈ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆ-ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ನೀರಾವರಿಗೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿವೆ. ಹಾಗೂ ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ಶಾಸನ ೧೦೨೮ರ ಮದ್ರಿಕೆ ಶಾಸನ[೧೦೦] ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨ನೇಯ ಶತಮಾನದ ಹಾರಣಗೇರಾ ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೭೮೯ರ ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಶಾಸನಗಳು ಪರಿಸರದ ಬಾವಿಗಳ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳ ಕುರಿತು ಶಾಸನಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೧೨ ತಿಂಥಣಿ ಶಾಸನ[೧೦೧] ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೩೫ರ ಅರಕೆರೆ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೫೮ರ ಹಾವಿನಾಳ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೭೭ರ ಏವೂರ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೮೯೯ರ ಮುದನೂರಿನ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೨೭ರ ಕಕ್ಕೇರಿ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೪೪ ಹಗರಟ್ಗಿ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೬೫ ಯಾಳಗಿ ಶಾಸನ, ಕ್ರಿ.ಶ.೧೩೪೦ರ ಕೆಂಭಾವಿ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೮ನೇಯ ಶತಮಾನ

ಸುರಪುರ ಶಾಸನಗಳು ಈ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿಯ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದನ್ನು ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿಯವರು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೪೦ರ ಏವೂರ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೩೯ರ ಮುದನೂರು ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೬೫ ಯಾಳಗಿ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೮೨ರ ಹಮ್ಮಡಗಿ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೨೯ರ ಹಗರಟ್ಟಗಿ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ೧೦೨೮ರ ಹಗರಟ್ಟಗಿ ಶಾಸನಗಳು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಾಗಿದ್ದು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಕುರಿತಂತೆ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಅರಸ ಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಹೆಚ್ಚು ಆದ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಡಿದರು ಈ ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸನಗಳ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಅಧ್ಯಾಯ ಮೂರು ಮತ್ತು ಐದರಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಚಾಳುಕ್ಯ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲನ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿರುವ ವಂಶಾವಳಿ

ಬ್ರಹ್ಮ

↓

ಚಳುಕ

↓

ಹಾರೀತ ಮತ್ತು ಮಾನವ್ಯ

↓

(ಅಯೋಧ್ಯೆಯನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೆಲವರು ಆಳಿದರು. ಕೆಲವರು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಬಂದರು)

↓

ಜಯಸಿಂಹ

↓

ರಣರಾಗ

↓

ಪುಲಕೇಶಿ

ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ ಮಂಗಳೇಶ

↓

ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ

↓

ಆದಿತ್ಯವರ್ಮ

↓

ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ

↓

ಮದ್ದಮಣ

↓

ವಿನಯಾದಿತ್ಯ

ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ-೨ | ೨ನೆಯ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮ

↓

೧ನೇ ತೈಲಪ

↓

೨ನೇ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ

↓

ಭೀಮರಾಜ

↓

ಅಯ್ಯಣಾರ್ಯ

೪ನೇಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಸಬೋರಧಾರೋ ಜೇದಿಮಂಡಲದ ಪಾರಿಯಾತ್ರ ದೇಶದ ಅರಸ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಅಂಶಗಳು

೨ನೆಯ ತೈಲಪ

↓

ಸತ್ಯಾಶ್ರಮ | ದೇಶವರ್ಮ | ಪುಲಿಕೇಶಿ

↓

೨ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ | ಅಯ್ಯಣ | ೧ನೇ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಜಯಸಿಂಹ

↓

ಒಂದನೇ ಸೋಮೇಶ್ವರ+ವಾಚಲದೇವಿ(ಚಾಚಲದೇವಿ)

↓

೨ನೇಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ | ಆರನೇಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ | ಜಯಸಿಂಹ

↓ (ಆರನೇಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ)

ಸೋಮೇಶ್ವರ | ೨ನೆಯ ಇರಿವಬೆಡಂಗ | ೩ನೆಯ ತೈಲಪ | ಜಯಕರ್ಣ | ಮೈಳಲಾದೇವಿ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಇಡ್ಲೂರು ಶಾಸನ ಪ್ರಕಾರ[೧೦೨] ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಪಿರಿಯರಸಿ ಚಂದಲಾದೇವಿಗೆ ಐದೂ ಜನ ಮಕ್ಕಳು ೨ನೆಯ ಇರಿವಬೆಡಂಗ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯನೆಂಬ ಮಗನಿದ್ದನೆಂದು ಹೊಸದಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

*** ಕಳಚೂರ್ಯರು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೫೬–೧೧೮೪ :**

ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಮಾಂಡಳಿಕರಾಗಿರುವ ಕಲಚೂರಿ ಅರಸರು ೩೦ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಸಾರ್ವಭೌಮರಾಗಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಿದ ಕೀರ್ತಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಕಲಚೂರಿ ಅರಸ ಬಿಜ್ಜಳನು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ಮೂರನೆಯ ತೈಲಪನನ್ನು ಕೊಂದು ಸಾರ್ವಭೌಮನೆಂದು ಸಾರಿ ಆತನ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಆರಂಭಿಸಿದನು. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೫೬ರಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರ್ಯ ಮನೆತನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು.[೧೦೩] ಈ ವಂಶಕ್ಕೆ ಕಳಿಚೂರಿ ಕೇಟ್‌ಚೂರಿ, ಕಲಟ್‌ಚೂರಿ ಎಂಬ ಪದಗಳೂ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.[೧೦೪] ಇವರ ಮೂಲದ ಬಗೆಗೆ 'ಪೃಥ್ವಿರಾಜುವಿಜಯ' ಗ್ರಂಥವು ಕಲಚೂರಿಗಳು ಮೂಲತಃ ಹೈಹಯ ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರೆಂದು[೧೦೫]. ಇವರು ಭಾರತದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಂತರಾಗಿ ಸಾರ್ವಭೌಮರಾಗಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಿದರು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೂಲತಃ ಮಧ್ಯ ಭಾರತದಿಂದ ಬಂದವರೆಂದೂ ಯದು ಮತ್ತು ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ ಅವರ ವಂಶದವರೆಂದು ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.[೧೦೬] ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಮನೆತನದ ಕೊನೆಯ ದಿನಗಳು ಮತ್ತು ಅವನತಿಯ ಹಂತಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಕಲಚೂರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸಾರ್ವಭೌಮವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿ ಸುವರ್ಣ ವೃಷಭ ನಂದಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಲಾಂಛನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೨೩ರಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರು.[೧೦೭] ಮುಂದೆ ಕಲ್ಯಾಣ ನಗರವನ್ನು ರಾಜಧಾನಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಕಲಚೂರಿ ಅರಸರು ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವನ್ನು ತಮ್ಮ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಈ ಮನೆತನದ ಮಾಂಡಲಿಕರಾದ ಎಚ್ಚಿತ ಬಿಜ್ಜಳ ಕರ್ಣ ಬೋಗಮ ಇವರು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುವಾಗ ತಲಕಾಡು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಮಂಗಳವೇಡೆಯಿಂದ ಆಳುತ್ತಿದ ಬೋಗಮನ ಮಗ ಪೇರ್ಮಾಡಿಯ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಮಗಳು ಸಾವಳಾದೇವಿಯಮ್ಮ

ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದನು[೧೦೮] ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈಕೆಯ ಮಗನೆ ಬಿಜ್ಜಳ ಎಂದು ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಳಚೂರಿ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೬೭ರ ಶಾಸನ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೧೦೯] ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಬಿರುದು ಹೊಂದಿರುವ ಬಿಜ್ಜಳನು ಶಾಸನವಾಗಿದ್ದು ಮುದನೂರು ಮಹಾಜನರು ಲಕ್ಷ್ಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಸೇವೆಗೆಂದು ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದರು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಮ್ಮಡಿ ಬಿಜ್ಜಳನು ಸಮರ್ಥ ಅರಸನಾಗಿದ್ದು ತನ್ನ ಮಾಂಡಳಿಕರನೆಲ್ಲಾ ತನ್ನ ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದನು. ಈತನಿಗೆ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಕಾಲಂಜನಪುರವರಾಧೀಶ್ವರ ಸುವರ್ಣ ವೃಷಭಧ್ವಜ ಕಳಚೂರ್ಯ ಕುಳಮಳೆಮಾರ್ತಂಡ ಕದನ ಪ್ರಚಂಡಮೌನ ಕನಕಾಚಳ ಪರನಾರಿ ಸೋದರ ಗಿರಿದುರ್ಗಮಲ್ಲ ಎಂಬ ಅನೇಕ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದನು ಎಂದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ.[೧೧೦] ಹಾಗೂ ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ಬಿಜ್ಜಣ. ಬಿಜ್ಜ ವಿಜ್ಜಳ[೧೧೧] ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಈತನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಧರ್ಮ ಕಲೆ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಉತ್ತುಂಗ ಶಿಖರಕ್ಕೇರಿದೆ ಎಂದು ಪಿ.ಬಿ.ದೇಸಾಯಿ ಅವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.[೧೧೨] ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮದ ಸ್ಥಾಪಕರಾದ ಭಕ್ತಿ ಭಂಡಾರಿ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಬಿಜ್ಜಳ ಅರ್ಥಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದರು ಇವರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ವೀರಶೈವ ಜಾಗೃತಿ ಕಲ್ಯಾಣ ನಗರದಲ್ಲಿ ಶಿವಶರಣರಿಂದ ಅನುಭವ ಮಂಟಪ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಯಿತು. ಬಸವಣ್ಣನವರು ಜಾತಿ, ಮತ, ಮೇಲು, ಕೀಳೆನ್ನ ಸರ್ವರೂ ಒಂದೇ ಸಮಾನ ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿದರು. ಕಾಯಕದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅರುಸಿ ಸತ್ಲಾಶುದ್ಧ ಕಾಯಕವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು ಬಸವಣ್ಣನವರು ಬಿಜ್ಜಳನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಸಮಾಜ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದರು. ಕೆಳಜಾತಿಯ ಮಹಾಜ್ಞಾನಿ ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುಗಳು ಶೂನ್ಯ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇರಿದಾಗ ಕಲ್ಯಾಣದ ಪಟ್ಟಭದ್ರರಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ತಮ್ಮ ನೆಲ ಕುರಿಯತ್ತಿವ ಅರಿವಾಯಿತು[೧೧೩] ಬಸವಣ್ಣನವರು ವರ್ಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ ಜಾತಿಯ ಸಮಗಾರ ಹರಳಯ್ಯನ ಮಗನೊಂದಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯ ಮಧುವರಸನ ಮಗಳೊಂದಿಗೆ ವಿವಾಹವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದಾಗ ವರ್ಣಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿ ಬಂದಿತೆಂದು ಸನಾತನಿಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥರು ಬಿಜ್ಜಳನಿಗೆ ದೂರಿದರು. ಅದನ್ನೆ ನೆಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯಥಾಸ್ಥಿತಿ ವಾದಿಗಳು ಶಿವಶರಣರ ಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿದರು. ಇದನ್ನು ಶರಣರ ಹತ್ಯಾಕಾಂಡ ಎಂದು ರಮಜಾನದರ್ಗ ಅವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.[೧೧೪] ಕಲ್ಯಾಣ ನಗರದಿಂದ ಶಿವಶರಣರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟರು.

ಬಿಜ್ಜಳನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಜನರಲ್ಲಿ ಆಂತರಿಕ ಪ್ರತಿಭಟನೆ ನಡೆಯಿತು. ಹೊಯ್ಸಳರು ಇದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಕಲ್ಯಾಣ ನಗರದ ಬಿಜ್ಜಳನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧ ಸಾರಿದರು. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಂತರಿಕ ಗಲಭೆಯಿಂದಾಗಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ನೆಮ್ಮದಿ ಕೆಡಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಬಸವಣ್ಣನು

ಸಕಲ ಜೀವಾತ್ಮರಿಗೆ ಲೇಸನ್ನೇ ಬಯಸುವ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರೇ ಕುಲಜರು ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಬಸವಣ್ಣ ಮತ್ತು ಬಿಜ್ಜಳನಲ್ಲಿ ವಾದ ವಿವಾದ ಉಂಟಾದವು ಈ ಹೋರಾಟದ ವೈಚಾರಿಕ ಕ್ರಾಂತಿ ಅಂತರ್ಜಾತಿ ವಿವಾಹದಿಂದಾಗಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಕ್ರಾಂತಿ ನಡೆದು ಹೋಯಿತು. ಬಿಜ್ಜಳನ ಅಧಿಕಾರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಕೊಲೆಯಾಯಿತು ಎಂದು ಚರಿತ್ರೆಕಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

ಬಿಜ್ಜಳನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ನಂತರ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸೋವಿದೇವನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೭೪ ಐವೂರಿನ ಬಾವಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಶಾಸನದಂತೆ[೧೧೫] ಅಲ್ಲಿಯ ಮಹಾಪ್ರಭು ತ್ರಿಪುರಾಂಕದೇವರನ್ನೂ ಅಮಗ ಮಗ ಚಂಪೆನಾಯಕ ಬಿನ್ನವಿಯಿಸಿಕೊಂಡು ತತ್ಪುರ್ಷದೇವನ ಕಾಲ್ತೊಳೆದು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕಳಚೂರಿ ಮಹವಮಲ್ಲನು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೮೨ರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ[೧೧೬] ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಕೆಂಭಾವಿಯ ತಲ್ಲಿನ ಕೇಶಿ ೧೧೬೮ರ ಹಗರಟ್ಟಗಿಯ ಶಾಸನವು[೧೧೭] ಸಂಕಮನ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು ತ್ರಿಕೂಟೇಶ್ವರ ಭೈರವ ಮತ್ತು ಗವರೇಶ್ವರ ಸೇವೆಗೆ ದತ್ತಿ ನೀಡಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಳಚೂರಿಗಳ ಕಾಲದ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಪ್ರಕಟಣೆಗೊಂಡಿದ್ದು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೭೮ರ ಸಿರಿವಾಳ ಶಾಸನ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೧೧೮] ಕೆಲವು ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರರು ಸಿಂಗಿದೇವರಸ ದಂಡನಾಯಕ ಕೇತ್ಲಯ್ಯ ಅಧಿಕಾರಪಯ್ಲ ನಯಕ ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಶಾಂತೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದತ್ತಿ ನೀಡಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೮೪ರ ವೇಳೆಗೆ ಕಲ್ಯಾಣದ ಸಾಮ್ರಾಟ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಕಲಚೂರಿಗಳ ಮಹಾಸಾಮಂತರ ಸಹಾಯ ಪಡೆದು ಪುನಃ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದನು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಸಹ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋಲನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಕಲಚೂರಿಗಳ ಕರ್ಣ ಮತ್ತು ವೀರ ಬಿಜ್ಜಳ ಎಂಬ ಅರಸರು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೯೯ರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಕೆಲವು ಕಾಲ ಮಧ್ಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ವೇಗದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಕಳಚೂರಿಗಳು, ಹೊಯ್ಸಳರು ಮತ್ತು ಸೇವುಣರ ಹೊಡೆತನದಿಂದ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಇತಿಹಾಸ ಪುಟ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಹೊಸದಾಗಿ ಆರಂಭಗೊಂಡ ಹೊಯ್ಸಳರ ಮತ್ತು ಸೇವುಣರು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳಿಗೆ ತುಂಗಭದ್ರ ನದಿಯು ಗಡಿರೇಖೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೭೦ರ ನಂತರ ಈ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಮತ್ತು ಕಳಚೂರಿಗಳು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಅವರ ನಿಜವಾದ ಸಾರ್ವಭೌಮರಾಗಿ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕೆಲವು ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಕಾರಣ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ನಿಷ್ಠರಾಗಿದ ಕೆಲವು ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರರು ಮಹಾದಂಡನಾಯಕರು ಹಾಗೂ ಅಧಿಕಾರಿ ವರ್ಗ ಸೇವುಣರಿಗೆ ನಿಷ್ಠೆ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಳಚೂರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಆಡಳಿತಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದಂಗೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಳವಳಿಗಳನ್ನು ಹೆದರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಕಲಚೂರಿಗಳ ವಂಶಾವಳಿ

ಉಚ್ಚಿತ ಸು.ಕ್ರಿ.ಶ.೯೨೫ | ರಾಜ-೦೧

↓

ಅಂರಗ ೦೧ ಕ್ರಿ.ಶ.೯೫೦

↓

ಕನ್ನಮ ೦೧ ಕ್ರಿ.ಶ.೯೭೫

↓

ಕಿರಿಯಾಸಗ(ಅಸಗನಿ) ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೦೦

↓

೨ನೇ ರಾಜ-ರಾಜವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೩೨೫ | ಬಿಜ್ಜಳ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೫೭

↓ (೨ನೇ ರಾಜ-ರಾಜವ): ಅಮ್ಮುಗಿ | ಶಾಖವರ್ಮ

ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೬೯(ಸಂಕ್ರಮಣ) ಅಮ್ಮುಗಿ

ಕೃಷ್ಣ-ಕರ್ಣಕನ್ನಮ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೬೭

↓

ಜೋಗಮ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೮೨-೧೧೧೮

ಪಾಮಾಡಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೧೮-೩೦

ನಾಗಲಾದೇವಿ

↓

ಬಿಜ್ಜಳ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೩೦ | ರಾಜ | ಮೈಳುಗಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೬೭

↓ (ಬಿಜ್ಜಳ):

- ಸಿರಿಯಾದೇವಿ ಅಂದಚಾವುಂಡ
- ವಜ್ರದೇವ ಕರ್ಣ ಕಂದರಕವಿದೇವ
- ರಾಯಮುರಾರಿ ಸೋವಿದೇವ ಹಾರಲದೇವಿ ೨ನೆಯ ಬಿಜ್ಜಳ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೯೩
- ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಮೆಲ್ಲುಗಿ ಮೆಳುಗಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೭೫-೭೯
- ೨ನೇ ಸಂಕಮ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೭೫
- ಅಹಮಲ್ಲ ೧೧೮೦ ೮೩
- ಸಿಂಘು ೧೧೩

(ಕೃಪೆ: ಗವಿಸಿದ್ದಪ್ಪ ಪಾಟೀಲ್ ಹೆಚ್. ಕುಕ್ಕನೂರು ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪುಟ.೭೯)

* **ಯಾದವರು (ಸೇವುಣರು) :**

ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದವರಲ್ಲಿ ಯಾದವ ಅರಸರು ಕೂಡ ಪ್ರಮುಖರು. ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಳಚೂರಿಗಳ ಅವನತಿಯ ನಂತರ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಇವರು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸೇವುಣರನ್ನು ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು ಇವರ ಮೂಲದ ಬಗ್ಗೆ ಇತಿಹಾಸಕಾರರಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲವಿದ್ದು ಮೂಲತಃ ಕನ್ನಡನಾಡಿನವರಾಗಿದ್ದು ಇವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಪ್ರದೇಶ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಆಗ್ನೇಯ ಭಾಗದವರಾಗಿದ್ದು, ಹೊಯ್ಸಳರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಯಾದವರಿಗೂ ಒಂದೇ ಹೆಸರಿನ ಬಿರುದುಗಳು ಇರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನ ಬಿರುದನ್ನು ಕುರಿತು ಯಾದವ ನಾರಾಯಣಂ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವಂ ಎಂದು ಹೆಸರು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ[೧೧೯] ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಯಾದವರ ಬಿಲ್ಲಮನನ್ನೇ ಸೋಲಿಸಿದುದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರ ಬಿರುದನ್ನು ಈತನು ಧರಿಸಿದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವನ್ನು ಯಾದವರು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಯಾದಗಿರಿ ಎಂಬ ಈ ವಿಷಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪುರಾವೆಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ದೂರವಾದದ್ದು ಎಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಯಾದವರು ಬೀದರ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ದಾಟಿ ತಮ್ಮ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದು ·ಇವರಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ರಾಜಧಾನಿ ನಂತರ ಉಪರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸ ದಾಖಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೧೪ರ ಐತಗಿರಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ[೧೨೦] ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಮಾತ್ರ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಇಮ್ಮಡಿ ಜಯಸಿಂಹನಿಗೆ ಹಮ್ಮಾ ಅಥವಾ ಅವ್ವಲದೇವಿ ಎಂಬ ಮಗಳಿದ್ದಳು ಸೇವುಣ ಅರಸ ಮುಮ್ಮಡಿ ವಿಲ್ಲಮನನ್ನು ಈಕೆಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದನು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವುದರಿಂದ[೧೨೧] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಮತ್ತು ಯಾದವರಿಗೆ ವೈವಾಹಿಕ ಸಂಬಂಧ ಇತ್ತು ಆದ್ದರಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಕೊನೆಯ ಅರಸರು ಮತ್ತು ಯಾದವರು ಸೇರಿ ಕಳಚೂರಿಗಳನ್ನು ಸದೆಬಡಿದರು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಯಾದವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆಧಾರಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೮೮ರ ಮುದನೂರು ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೧೨೨] ಸೇವುಣರ ಭಿಲ್ಲಮನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಇದು ಮೊದಲನೆಯ ಶಾಸನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ ಸ್ಥಳೀಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ದತ್ತಿ ನೀಡಿರುವ ಕುರಿತು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. ರಾಜನಾದವನು ಸರಳವಾದ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದನು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೦೬ರ ಎರಡೆಯಪರ[೧೨೩] ಶಾಸನದಂತೆ ಇದ್ದು ಎರಡನೆಯ ಸಿಂಘನ ಕಾಲಕ್ಕೆ

ಸಂಬಂಧಿಸಿದಾಗಿದ್ದು ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರರಾದ ಹೈಹಯ ರೇವರಸನು ರಾಜಧಾನಿ ಕೆಂಭಾವಿಯನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಎಡಯಪುರ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಿಗೆ ದತ್ತಿ ನೀಡಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸೇವುಣರು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು ಎಂದು ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತ ಭುವನಾಶ್ರಯ ಶ್ರೀ ಪೃಥ್ವಿವಲ್ಲಭ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜಂ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪರಮಭಟ್ಟಾರಿಕಂ ಯಾದವ ನಾರಾಯಣ ಪ್ರಜಾಪಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎಂಬ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದನು ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೧೪ರ ರಾಜನಕೋಳೂರು ಶಾಸನ ಪ್ರಕಾರ[೧೨೪] ಯಾದವ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎರಡನೆಯ ಸಿಂಘಣನ ಕಾಲದ ಶಾಸನವಾಗಿದ್ದು ಭತ್ತಗ್ರಾಮ ರಾಜನಕೋಳೂರಿನ ಮಹಾಪ್ರಭುಗಳು ಸಟ್ಟಿಗುತ್ತರು ತಂಬಲಿಗರು. ಅರುವತ್ತೊಕ್ಕಲು ಮುಮ್ಮುರಿದಂಡರು ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಹನ್ನವಣಿಗರು ಸೇರಿ ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ದೇವರಿಗೆ ಬಟ್ಟ ದತ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೧೮ರ ಮುದನೂರು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ[೧೨೫] ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಿದ್ದು ಕೂಡ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೨೦ರ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಇಮ್ಮಡಿ ಸಿಂಘಣನು ಕಾಲದ್ದು ಎಂದು ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೨೯ ಶಾಸನವು ಹಗರಟಗಿ ಮುನ್ನೂರು ಆಡಳಿತದ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ಈ ಪಟ್ಟಣವು ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೧೨೬] ಅದನ್ನು ಪಾಂಡವದತ್ತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೪೯ರ ಬಿಜಾಪುರ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೧೨೭] ಈ ಶಾಸನವು ಇಮ್ಮಡಿ ಸಿಂಘಣದೇವ ಕಾಲವಾಗಿದ್ದು ಸಗರಪ್ರಭು ಮಾದೆಯನಾಯಕನ ಮಗ ಬಬಯನಾಯಕ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರರು ಒಟ್ಟು ಐದು ಜನ ಸೇರಿ ದೇವಿಯ ಪೂಜೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿಯ ಕುರಿತು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೬೫ರ ಯಾಳಗಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ[೧೨೮] ಯಾದವ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮಹದೇವರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾಗಿದ್ದು, ಏಳಗೆಯ ಚನ್ನಕೇಶವ ದೇವರಿಗೆ ಮಹಾಪ್ರಭುಗಳು ಅರುವತ್ತೊಕ್ಕಲು ಮಮ್ಮರಿದಂಡರು ಸೇರಿ ಬಿಟ್ಟ ಭೂದತ್ತಿ ತೋಂಟ ನಿವೇಶನ ಮತ್ತು ಗಾಣದಲ್ಲಿಯ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ದತ್ತಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಕುರಿತು ಹಾಗೂ ದ್ವಾರಾವರ್ತಿ ಪುರಾವರಾಧೀಶ್ವರ ಗುಜ್ಜರಿಕಾಯ ಭಯಂಕರ ಹಾಗೂ ತೆಲಂಗಾರಾಯ ಸ್ಥಾಪನಾಚಾರ್ಯನೆಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಮಹಾದೇವರಾಯನು ದೇವಗಿರಿ ನೆಲೆನೀಡಿನಿಂದ ಆಳುತ್ತಿದ್ದಿರುವ ಬಗೆಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಸೇವುಣ ಯಾದವ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೦೮ರ ತಡಬಿಡಿ ಶಾಸನವು[೧೨೯] ಯಾದವ ನಾರಾಯಣ ಸೇವುಣರಾಯ ಪ್ರತಾಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಸಿಂಘಣದೇವರ ಉಲ್ಲೇಖ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಮಹಾಪ್ರಭುಗಳ ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಿದ ಕುರಿತು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಇದೆ ಅರಸನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೦೮ರ ಪ್ರಕಾರ[೧೩೦] ಸಿಂಘಣ ದೇವನು ಸಗರನಾಡಿನ ಹೈಹಯರು ಅಧೀನರಾಗಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ವಿವರಗಳ

ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಮಹದೇವ ನಂತರ ಯಾದವ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ರಾಮಚಂದ್ರ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಫಜಲ್‌ಪುರದ ತಾಲೂಕಿನ ಚಿನವಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮದ ಈತನ ಕಾಲದ ಕೊನೆಯ ಶಾಸನವಾಗಿದ್ದು ಯಾದವರು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಅವರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಭೂದಾನ ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವರೇ ಹೊರತು ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯ ಮತ್ತು ನೀರಾವರಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಯಾವುದೇ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.

*** ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರು :**

ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಅರಸು ಮನೆತನಗಳು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರುವುದು ದಾಖಲೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯು ಸಹ ಅನೇಕ ಮನೆತನಗಳು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ರಾಜನಾದವನಿಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಕಟ್ಟಲು ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ರಾಣಿಯರು, ಯುವರಾಜರು, ಅರಸರ ಸೋದರ ರಾಜಕುಮಾರರು ಮಾಂಡಳಿಕರಾಗಿ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಇಂತಹ ಹತ್ತಾರು ಮಾಂಡಳಿಕರು ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಹಾಗೂ ಇದಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಆಧಾರಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಭೂಮಿಗೆ ಅಥವಾ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಡೆಯರು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.[೧೩೧] ಇವರು ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಸರ್ವೇಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇವರು ಸೈನಿಕ ಸೇವೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ರಾಜನ ಆದೇಶ ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಕಪ್ಪ ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಡುವುದು ಮಾತ್ರ ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿತ್ತು.

*** ಹೈಹಯರು :**

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಸಗರನಾಡಿನ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿರುವ ಹಗರಟಗಿ ಮತ್ತು ಕಲ್ಲಕೆಳಗು ನಾಡಿನ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿರುವ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈ ವಂಶದ ಒಟ್ಟು ೧೧ ಶಾಸನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಹೈಹಯರ ವಂಶದವರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಿಷ್ಮತೀ ಪುರವರಾಧೀಶ್ವರರು[೧೩೨] ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಉತ್ತರ ಭಾರತದಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಬಹುದು ಎಂದೂ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಸಗರನಾಡಿನ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಂಶದ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದ್ದು ಕೆಂಭಾವಿ ನಗರವು ಇವರ ಆಡಳಿತದ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೧ಳ ಮಾಲಾ(ಬಿ) ಶಾಸನ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೧೩೩] ಮಹಾಸಾಮಂತ ಚಂದರಸರು ಆಳುತ್ತಿರುವಾಗ ತೈಲಪ ನಾಯಕರು ದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

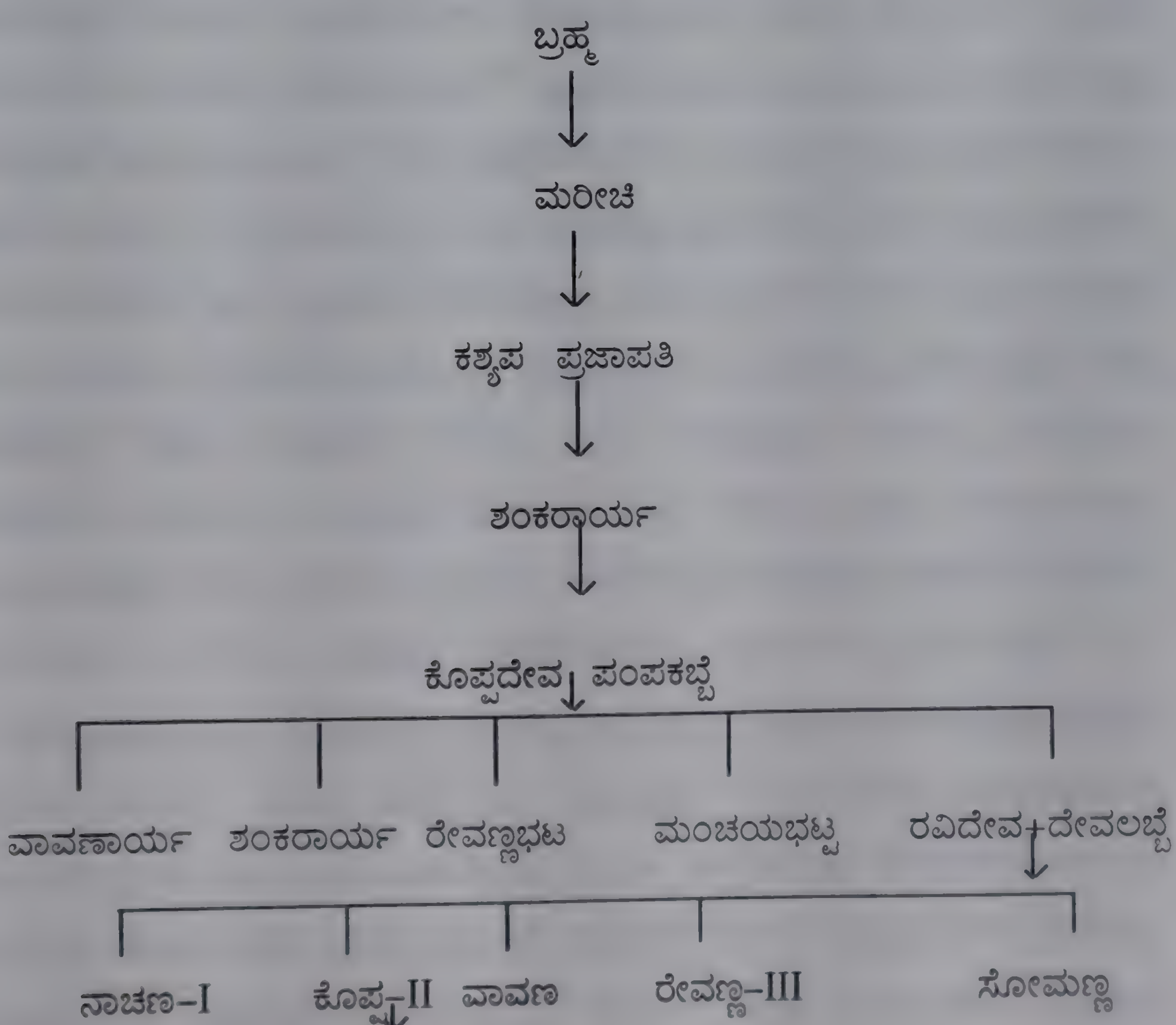
*** ರೇವರಸರು :**

ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರಲ್ಲಿಯ ರೇವರಸರ ಕಾಲದ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಾಸನಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೪೦ ರಿಂದ ೧೨೦೬ಗ ವರೆಗಿನ ಅವಧಿಯವಾಗಿದ್ದು, ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೪೦ರ ಏವೂರ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೫೪ರ ಕೆಂಭಾವಿ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೦೬ರ ಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೦೭ರ ದೇವರಗೋನಾಳ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೨೭ರ ಕಕ್ಕೇರಿ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೨೯ರ ಮುದನೂರು ಶಾಸನ ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೦೬ರ ಎಡೆಯಪುರ ಶಾಸನ ಈ ವಂಶದ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು[೧೩೪] ಈ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪಂಚಮಹಾ ಲ್ಬ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರಂ ಮಾಹಿಶ್ಮತೀ ಪುರಾವಾಧೀಶ್ವರಂ ಮಧ್ಯದೇಶಾಧೀರ ಅಗ್ನಿಹಯ ವಂಶೋದ್ಭವಂ ಎಂದು ಬಹುತೇಕವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೧೪ರ ಶಾಸನ ಪ್ರಕಾರ[೧೩೫] ಚಂದರಸ ರೇವರಸನೇ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೪೦ ರಿಂದ ೧೦೫೬ರ ವರೆಗಿನ ಶಾಸನಗಳು ಉಕ್ತನಾದವನು. ಬಹುಶಃ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಇಮ್ಮಡಿ ಜಯಸಿಂಹ ಮತ್ತು ತ್ರೈಳೋಕ್ಯಮಲ್ಲ ಮೊದಲ ಸೋಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ರನಾಗಿ ಕೆಂಭಾವಿಯನ್ನು ಮುಖ್ಯರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದರು ಎಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೫೪ರ ಕೆಂಭಾವಿ ಶಾಸನವು ಹೈಹಯ ವಂಶಾವಳಿಯ ಒಳಗೊಂಡ ಶಾಸನವಾಗಿದ್ದು ರೇವರಸನ ಹೆಂಡತಿ ಮಾಳಿಯಬ್ಬರಸಿ ಕೆಂಭಾವಿಯ ಮಾಳಿಬೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ ದಾನ ನೀಡಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಇದು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ಮೊದಲನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.[೧೩೬] ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೦೬ರ ಎಡೆಯಪುರದ ಶಾಸನ ಪ್ರಕಾರ[೧೩೭] ರೇವರಸರು ಮೂರು ಜನ ಒಂದು ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಜಯಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಮೊದಲ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ರೇವರಸ ಎರಡನೆಯ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಭೋಗ ಲೋಕಮಲ್ಲ ಮೂರನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ಮಲ್ಲಿರೇವರಸ ಮೂರನೆಯ ಯಾದವ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಸಿಂಘಣನ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರನಾದ ಇಂತಹ ತೋಡಕುಗಳು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧ್ಯಯನ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಾಗಿದೆ.

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಮದ್ರಕಿ ಗ್ರಾಮದ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೨೮ರ ಶಾಸನವು[೧೩೮] ರೇವರಸರನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಮುಖವಾದ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು ಏತಗಿರಿ(ಯಾದಗಿರಿ)ಯಲ್ಲಿ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಎರಡನೆಯ ಯಜಸಿಂಹ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅವನ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರನನ್ನಾಗಿ ರೇವರಸನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಈತನ ಮೊದಲನೆಯ ಶಾಸನವಾಗಿದ್ದು ಅರಸ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನ ಪಾದಪದ್ಮೋಪಜೀವಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂದು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವನು ನಾಮಗಾವುಂಡನು ಕಟ್ಟಿ ಧರ್ಮೋತಿ ಬಾವಿಯ ಅಗ್ರಹಾರ ಮದ್ರಕಿಯ ಒಡೆಯರಾಗಿದ್ದ ಸರ್ವದೇವನಭಟ್ಟ ಹಾಗೂ ಮಹಾರಾಜರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ರೇವರಸನನ್ನು ದತ್ತಿ ನೀಡಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೫೧ ಭೀಮರಾಯನಗುಡಿಯ ಶಾಸನ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೧೩೮] ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಹ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ರೇವರಸನು ಗೊಂಕನಿರ್ಮಾಳೆನಕಾರನೆಂದು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ನನ್ನನ್ನು ಭೈರವನೆಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೯೯[೧೩೯]ರ ಗೋಗಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಭುನಮಲ್ಲ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ಈ ಶಾಸನವು ತ್ರುಟಿತಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಗಳು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ರೇವರಸರ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ ಎಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೦೫ರಲ್ಲಿ ಜೋಗಮರಸ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಸ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೩೬ರ ಹುಣಸಗಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಗಂಡರಾವಿತ್ಯದೇವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೨೦ರ ಹಗರಟಗಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಚಂಮಡಿಗ ದೇವರಸ ದಂಡನಾಯಕರಾದ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೦೬ರಲ್ಲಿ ಲತುಮಿದೇವರಸ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೬೫ರಲ್ಲಿ ದಂಡನಾಯಕ ಸೋಮರಸ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೦೮ರ ಐವೂರು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ದಂಡನಾಯಕ ಮುದ್ದರಸ ಕಂಚರಸರು ದಾಸಿಯರಸಿ[೧೪೦] ಮುಂತಾದವರು ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಳಚೂರಿಗಳು ಮತ್ತು ಯಾದವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರರು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರುವ ದಾಖಲೆಗಳು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರರ ವಂಶಾವಳಿ

ನಾಚೆಯಭಟ್ಟ ದಂಡನಾಯಕ್–II

↓

ಏಹೂರ ಮಹಾಪ್ರಭು ತ್ರಿಪುನ್ತಾಕದೇವರಸ

(ಕೃಪೆ ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು, ಪು.ಸಂ.XXX)

೨.೩.೩. ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೯೪೮ರವರೆಗೆ

ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ :

ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಮುಸ್ಲಿಂರ ದಾಳಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಿ ಪತನವಾದ ನಂತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮುಸ್ಲಿಂರ ದಾಳಿಯಿಂದ ಹಿಂದೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಲು ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿರುವ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವೆ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೩೩೬ರಲ್ಲಿ ಸಂಗಮನ ಮಕ್ಕಳಾದ ಹರಿಹರ ಮತ್ತು ಬುಕ್ಕರಾಯ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಗುರುಗಳ ಆಶೀರ್ವಾದದಿಂದ, ಅಗ್ನಿರ್ಮದಿಂದ ತುಂಗಭದ್ರ ನದಿಯ ಬಲ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದಿರುವ ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದರು. ಇವರು ಸುಮಾರು ಮೂರು ಶತಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕ ಕಾಲ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದರು.

ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಕುರಿತು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಯಾವುದೇ ಅವಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಏಕದಂಡಗಿಯ ಮಠದಲ್ಲಿದ್ದ ತಾಮ್ರಶಾಸನವು[೧೪೧] ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಕಾಲದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕಾಡಳೂರು ಪ್ರದೇಶದ ಮೂಲಕ ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಿದ್ದನ್ನು ಎಂದು ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿ ಪೂಜಾರಹಳ್ಳಿಯವರು ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗಳು ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರು ಮತ್ತು ವಿಜಾಪುರದ ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿಗಳಿಗೆ ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕಡೆಚೂರು ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧ ನಡೆಯಿತು. ಸೋತ ವಿಜಾಪುರ ಅರಸರು ತಮ್ಮ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಗಡಿಯನ್ನು ಕಡೆಚೂರಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು. ಅದರಿಂದ ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಕಡೆಚೂರು ಎಂದು ಹೆಸರು ಬರಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಆಡಳಿತ ಮಾಡಿದರು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಈ ಭಾಗವು ಮುಸ್ಲಿಂರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಸೇರಿತು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಕೆರೆ–ಕಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಬಾವಿಗಳನ್ನು ತೋಡಿಸುವ ಪರಿಪಾಠ ಕದಂಬ, ಗಂಗ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ, ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಡೆದುಬಂದಿತ್ತು. ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದು ಮುಂದುವರಿದಿದ್ದು ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದವರಿಂದ ಏಳು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿತ್ತು. ಕೆರೆ ಕಟ್ಟುವುದು ಅಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೪೧೧ರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೧೪೨] ಕೆರೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸು ದೇವಗಾರಮಂ ಮಾಡಿಸು

ಎನ್ನುವುದು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರಾಡುವ ಮಾತಾಗಿತ್ತು. ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರು ತಮ್ಮ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಪರಿಸರದ ಎಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವೋ ಅಲ್ಲಿ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಯಕಾರ ರಾಮಪ್ಪ ಅವರು ಹೆಚ್ಚು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೯೭೯ರ ಕೋರ್ಲಹಳ್ಳಿ ತಾಮ್ರಪಟ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೧೪೩] ಎರಡನೆಯ ಹರಿಹರನು ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಸೇತುವೆ ಕಟ್ಟಿದನು ಹಾಗೂ ಹಂಪಿಯ ಆಚೆಗೆ ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತರಿಸಲು ಈ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರಿಂದ ಆರಂಭವಾದ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಸಿರುವುದು ಈ ಕೆಳಗೆ ಶೇಕಡವಾರುಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಸಿ.ಎಸ್.ವಾಸುದೇವನ್ ಹಂಪಿ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳು ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೧೪೪]

ಕ್ರಸಂ.	ಕಟ್ಟಿಸಿದವರು	ಶೇಕಡಾವಾರು
೧.	ರಾಜರು	೫.೭೨
೨.	ಮಂತ್ರಿಗಳು	೭.೨೦
೩.	ರಾಜ ಉದ್ಯೋಗಿಗಳು	೫.೭೨
೪.	ಮಾಂಡಲಿಕರು	೩.೬೬
೫.	ಸ್ಥಳೀಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು	೨೯.೯೦
೬.	ಸಾಮಂತರು ಅಥವಾವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು	೨೦.೫೬
೭.	ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರು	೨೬.೫೬

*** ಬಹುಮನಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ೧೩೪೭–೧೫೨೮ :**

ದೆಹಲಿ ಸುಲ್ತಾನ್ ಮಹಮದ್ ಬಿನ್ ತುಘಲಕ್‌ನ ಆಡಳಿತ ಅವದಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಂತ್ಯಗಳು ದಂಗೆ ಆರಮಭವಾದವು. ಅಂತಹ ದಂಗೆಯಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಪಥದ ಆಫಘನ್ ರಾಜನಾದ ಇಸ್ಮಾಯಿಲ್ ಮುಖ ಮತ್ತು ನಾಸಿಕ್‌ಉದ್‌ದೀನ್‌ಷಾನು ಸಮರ್ಥ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದ ಹಸನಗಂಗು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೩೪೭ರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಬೆಂಬಲಿಗರೊಂದಿಗೆ ಗುಲಬರ್ಗಾದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿಸಿದನು ಎಂದು ಗುಲಬರ್ಗಾ ಮಸೀದಿಯಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತನೆ ಮಾಡಿರುವ ಪರ್ಶಿಯನ್ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೧೪೫] ಈತನಿಗೆ ಸಿಖಂದರ್-ಇ-ಸಾನಿ ಅಲ್ಲಾವುದ್-ದಿನ್-ಹಸನ್ ಬಹಮನ್ ಷಾ ಅಲ್‌ವಲಿ ಬಿರುದು ಹೊಂದಿದನು ಎಂದು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಬಹುಮನ್ ಷಾ ವು ಮನೆತನದ ಹೆಸರಾಗಿತ್ತು ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕೆಲವೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯ ಅಮೀರರು ಮತ್ತು ತುಘಲಕ್

ಅನುಯಾಯಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಬಲ ವಿರೋಧವನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಆಗ ವಾರಂಗಲ್ ಕಾಪಯ ನಾಯಕನನ್ನು ತನ್ನ ಮಾಂಡಲಿಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೩೪೨ರಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಗಡಿಯಾದ ರಾಯಚೂರು ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಿ ವಶಕ್ಕೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡನು. ತನ್ನ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ತುಘಲಕ್ ತತ್ವಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಒಂದಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಈತನು ತನ್ನ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳಾಗಿ(ತರಪು) ವಿಂಗಡಿಸಿದನು. ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಮುಖವಾದ ಅಸನಬಾದ(ಗುಲಬರ್ಗಾ) ಬೀದರ್ ದೌಲಾತಾಬಾದ್ ಮತ್ತು ಕಂದಹಾರ್[೧೪೬] ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗುಲಬರ್ಗಾವು ಮುಖ್ಯ ಆಡಳಿತ ಘಟಕವಾಗಿತ್ತು. ಈತನು ತುಘಲಕನ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಂತೆ ಎಂಟು ರೀತಿಯ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಸಮರ್ಥ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಿದನೆಂದು ಇತಿಹಾಸ ಪುಟಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈತನ ರಾಜ್ಯ ಆಡಳಿತದ ರಾಯಚೂರು ಮತ್ತು ಗುಲಬರ್ಗಾದ ನಡುವೆ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರ ಇರುವುದರಿಂದ ಇವರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರವೇಶದ ದರ್ಗಾ ಮಸೀದಿ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಕೋಟೆಗಳು ಅರಸರ ದರ್ಬಾರ ಸ್ಮಾರಕಗಳು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಸಹಜವಾಗಿ ಬಹುಮನಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತು. ಅಲ್ಲಾ–ಉದ್–ದೀನ್ ಬಹುಮನ್ ಷಾ ನಿಧನದ ನಂತರ ಅವನ ಹಿರಿಯ ಮಗ ಮೊದಲನೆಯ ಮಹಮ್ಮದ್‌ಷಾ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೩೫೬ರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಈತನ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಗುಲಬರ್ಗಾದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು ಸೂಫಿ ಸಂತರಾದ ಶೇಕ್ ಫಾರಿಬ್ ಶೇಕ್ ಬಿಜಾಪುರಿ ಶೇಕ್ ಜನಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ನೀಡಿದನು. ಈತನ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮದಗಲ್‌ನಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸ ಬುಕ್ಕರಾಯನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನು[೧೪೭]. ಈತನ ನಂತರ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೩೭೫ರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನ್ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸುಲ್ತಾನನೆಂದು ತಾನೆ ಘೋಷಿಸಿಕೊಂಡನು.

ಕ್ರಿ.ಶ.೧೩೭೮ರಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಮಹಮ್ಮದ್ ಷಾನು ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ನೀಡಿದನು ಹಾಗೂ ಗುಲಬರ್ಗಾದಲ್ಲಿ ಮಸೀದಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು ಎಂದು ಪರ್ಶಿಯನ್ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಬಹುಮನಿ ಅರಸರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೊರೆಯಾದ ಫಿರೋಜ ಷಾ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೩೯೨ರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಈತನು ತನ್ನ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಪವಿತ್ರ ಕುರಾನ್ ಗ್ರಂಥದ "ತತ್ವಗಳ" ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಡಿಸಿ ಎಲ್ಲರಿಗೆ ಸಮಾನತೆ ದೊರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಈತನಿಗೆ ಸುಲ್ತಾನ–ಇ–ಪರ್ಸಿಯನ್[೧೪೮] ಎಂದು ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಫಿರೋಜಾ–ಷಾ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸ ಮೊದಲನೆಯ ದೇವರಾಯನೊಂದಿಗೆ, ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ ವಿಜಯ ಸಾಧಿಸಿದನು ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಬಾರಿ ಸೋಲನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದನು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಫಿರೋಜನು ತಮ್ಮ ಹಮ್ಮದ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಗುಲಬರ್ಗಾದಿಂದ ಬೀದರಿಗೆ ವರ್ಗಾವಣೆ ಮಾಡಿದನು. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೪೩೬ರಲ್ಲಿ ಅಹಮದ್ ನಿಧನದ ನಂತರ ಜಾಫರ್‌ಖಾನ್

೨ನೇಯ ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನ್ ಅಹಮದ್ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನೊಂದಿಗೆ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದು ಕಾಣಬಹುದು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೪೫೮ರಲ್ಲಿ ಹುಮಾಯೂನ್ ಷಾ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮಹಮ್ಮದ್ ಗವಾನನ್ನು ಪ್ರಧಾನ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿ ನೇಮಕ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಮಹಮ್ಮದ್ ಗವಾನನು ಬೀದರಿನಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಿ ಮದರಸಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದೆ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೪೯೨ರಲ್ಲಿ ಅಮೀರ ಬರೀನು ಬಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಬಹುಮನಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಅವನತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಚಾಂದ, ಚಾವಡಿ, ತಾಜ್ ಚಾವಡಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳು ಬಹಮನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು ಎಂದು ಆಧಾರಗಳು ಇಲ್ಲ.

ಬಹಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರ ವಂಶಾವಳಿ

ಅಲ್ಲಾಉದ್ದೀನ್‌ಹಸನ್‌ಬಹಮನ್‌ಷಾ(ಹಸನ್‌ಗಂಗು) ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೪೭–೪೩೫೮)

- ಮಹಮ್ಮದ್–I (೧೩೫೮–೧೩೭೫)
  - ಮುದ್ದಾಹಿದ್ (೧೩೭೫–೧೩೮೭)
- ಮಹಮದ್–I
  - ದಾವುದ್ (೧೩೭೮)
  - ಮಹಮದ್–I (೧೩೭೮–೧೩೯೭)
    - ಘಿಯಾಸುದ್ದೀನ್ (೧೩೯೭)
      - ಅಹಮದ್–I (೧೪೩೯–೧೪೫೮)
        - ಹುಮಾಯೂನ್ (೧೪೫೮–೧೪೬೧)
          - ಅಹಮದ್–II (೧೪೬೧–೧೪೬೩)
          - ಮಹಮ್ಮದ್–III (೧೪೬೩–೧೪೮೨)
          - ಜಂಷೀದ್
          - ಅಹ್ಮದ್
        - ಹಸನ್
        - ಯಾಹ್ಯಾ
      - ಮಹಮೂದ್
      - ದಾವೂದ್
      - ಮಹಮ್ಮದ್
      - ಹಸನ
    - ಮಹಮ್ಮದ್–II
- ಅಹಮದ್
  - ಫಿರೋಜ್ (೧೩೯೭)
  - ಅಹಮದ್–I (೧೪೨೨–೧೪೩೯)

↓ ಮಹಮೂದ್-II (೧೪೮೨-೧೫೧೮)

ಅಹಮದ್-IV (೧೫೧೮-೧೫೨೦) → ಅಲ್ಲಾಉದ್ದೀನ್-III (೧೫೨೦-೧೫೨೩)

ವಾರಿಯುಲ್ಲಾ (೧೫೨೩-೧೫೨೬)

ಕಲೀಮುಲ್ಲಾ (೧೫೨೬-೧೫೩೮) → ಇಲ್ಹಮುಲ್ಲ

(ಕೃಪೆ: ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲಾ ಗ್ಯಾಸೆಟಿಯರ್, ಪು.ಸಂ.೬೮)

*** ಬಿಜಾಪುರದ ಆದಿಲ್‌ಷಾಹಿಗಳು(೧೪೨೦-೧೬೮೯) :**

ಬಹುಮನಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅವನತಿಯ ನಂತರ ವಿಜಾಪುರದ ಆದಿಲ್‌ಷಾಹಿಗಳು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೪೮೯ರಲ್ಲಿ ವಿಜಾಪುರ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಯೂಸುಫ್ ಆದಿಲ್ ಖಾನನು ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಮಾಡಿ ೧೫೧೦ರಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಮರಣ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಆಲ್‌ಷಾನ್ ಈತನ ನಂತರ ಇಸ್ಮಾಯಿಲ್ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ವಿಜಯನಗರ ಅರಸ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಮರಣದ ನಂತರ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೨೯ರಲ್ಲಿ ರಾಯಚೂರು ಮುದಗಲ್ ಮತ್ತು ಬೆಳಗಾವಿಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.[೧೯] ನಂತರದಲ್ಲಿ ಆತನ ಮಗ ಒಂದನೆಯ ಇಬ್ರಾಹಿಂಮು ಸುಲ್ತಾನನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈತನ ಆಡಳಿತ ಅವಧಿಯ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೩೫-೧೩೫೮ರ ವರೆಗೆ ಯಾದಗಿರಿಯು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪರಿಸರವು ಆತನ ನೇರ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು ಎಂದು ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಮೇಲಿರುವ ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಒಂದನೆಯ ಇಬ್ರಾಹಿಂನ ಕಾಲದ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೮೬ ಯಾದಗಿರಿ ಗಿರಿದುರ್ಗ ಮೇಲಿರುವ ಪರ್ಷಿಯನ್ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೨೦] ಇವನು ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಮೇಲೆ ಮೋತಿ ತಲಾಬನ್ನು(ಕೆರೆಯನ್ನು) ನಿರ್ಮಿಸಿದನು ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಕೋಟೆಗಳ ಮಹಾದ್ವಾರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಇವನ ನಂತರ ಒಂದನೇ ಅಲಿ ಆದಿಲ್ ಷಾ ಅಧಿಕಾರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಗಿರಿದುರ್ಗದ ದ್ವಾರದ ಮೇಲಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೭೩ ಶಾಸನ[೨೧] ಮತ್ತು ಗಿರಿದುರ್ಗದ ತೂಪುಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಪರ್ಶಿಯನ್ ಲಿಪಿಗಳಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರ, ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಹಾಗೂ ಯಾದಗಿರಿಯು ಇವರ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು ಎಂದು ಶಾಸನಗಳು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ.

ಆದಿಲ್‌ಷಾಹಿ ಅರಸ ಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥ ಸುಲ್ತಾನಾಗಿರುವ ಎರಡನೆಯ ಇಬ್ರಾಹಿಂನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವ ನೀಡಿರುವುದರಿಂದ ವಿಜಾಪುರದಲ್ಲಿ ಭವ್ಯವಾದ ಕಟ್ಟಡಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದವು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಅಲಿ ಆದಿಲ್ ಷಾ ಮರಣದ ನಂತರ ವಿಜಾಪುರ ಮೊಘಲರ ವಶವಾಯಿತು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪರಿಸರದ ಕೆಲವು ಸ್ಮಾರಕಗಳು ಇವರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಾಗಿವೆ.

*** ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರು (೧೭೨೪-೧೯೪೮) :**

ಮೊಘಲ್ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಔರಂಗಜೇಬನು ನಿಧನದ ತರುವಾಯ ಆತನ ದಂಡನಾಯಕನಾದ ನಿಜಾಮ ಉಲ್ ಮುಲ್ಕ್ ಅಸಫ್‌ಜಾಹನು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೭೨೪ರಲ್ಲಿ ಹೈದ್ರಾಬಾದನಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದನು. ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ಸುಮಾರು ೨೨೪ ವರ್ಷಗಳ ಆಡಳಿತ ಮಾಡಿತ್ತು. ಇವರು ಮೊಘಲರ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳೆಂದೆ ಕರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.[೧೫] ನಿಜಾಮ ಉಲ್ ಮುಲ್ಕ್‌ನು ಮೊಘಲ್ ಅರಸರ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಔರಂಗಜೇಬನ ಮರಣದ ನಂತರ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೭೧೩ರಲ್ಲಿ ದಖ್ಖನ್ನಿನ ಸುಬೇದಾರನಾಗಿ ನೇಮಕವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಈತನಿಗೆ ದೆಹಲಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ನೇಮಕ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಈತನಿಗೆ ಆಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಈ ವಜಿತ್ ಹುದ್ದೆಗೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ನೀಡಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೭೨೪ರಲ್ಲಿ ದಖ್ಖನಿಗೆ ಬಂದು ಹೈದರಬಾದ ನಗರವನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅಸಫ್‌ಜಾಹ ಎಂಬ ಬಿರುದು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಈತನು ಮರಣದ ನಂತರ ಈತನ ಸಹೋದರ ಸಲಜತಜಂಗನು ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ನಿಜಾಮ ವಂಶದ ಅಲಿಖಾನ ಸಿಕಂದರ ಜಾ, ಬಹದ್ದೂರ ಮೀರ ಮಹಬೂಬ ಅಲಿಖಾನ್, ಮೀರ್ ಎಸ್ಮಾನ್ ಅಲಿಖಾನ್ ಇವರ ಆಡಳಿತವು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೯೪೮ವರೆಗೆ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ನಿಜಾಮ್ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದು ರಜಾಕಾರರು ಎಂಬ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಈ ಪರಿಸರದ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ೧೯೪೭ರಂದು ಬ್ರಿಟಿಷ್‌ರಿಂದ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಬಂದರು ಹೈದ್ರಾಬಾದ ಸಂಸ್ಥಾನವು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ನಿಜಾಮ ಮೀರ್ ಅಲ್ಲಿ ಉಸ್ಮಾನ್‌ಖಾನ್ ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಪಾಕಿಸ್ತಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳು ವಿಲೀನವಾದರು ಈ ಸಂಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ವಿಲೀನಕ್ಕೆ ನಿಜಾಮನ ಅಡಚಣೆಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದ ಅಂದಿನ ಗೃಹಮಂತ್ರಿಯಾದ ಸರ್ದಾರ ವಲ್ಲಭಾಯಿ ಪಟೇಲ್ ಅವರ ಮಿಲಿಟರಿ ಕಾರ್ಯಚರಣೆಯಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೯೪೮ ಸೆಪ್ಟೆಂಬರ್ ೧೭ರಂದು ನಿಜಾಮ್ ಮೀರ್ ಅಲ್ಲಿ ಉಸ್ಮಾನ್‌ಖಾನನು ಹೈದರಾಬಾದ ಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವಿಲೀನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರವು ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ನಿಜಾಮನ ಕಾಲದ ಗಿರಿದುರ್ಗ ಮೇಲಿರುವ ಬಂದಿಖಾನ ಅರಮನೆ ಕೆಲವು ಮಸೀದಿಗಳು ದರ್ಗಾಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಹೈದರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರು ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೪೦ ಹೆಚ್ಚು ಜಾಗೀರುದಾರರನ್ನು ನೇಮಕ ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ದೇಶಮುಖ ಮನೆತನದವರು ಪ್ರಮುಖರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರ ಕರವನ್ನು(ತೆರಿಗೆ) ವಸೂಲಿ ಮಾಡಿ ನಿಜಾಮನಿಗೆ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕಳಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಈ ಭಾಗದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು

ನೀಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಭಾರತಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬಂದರೂ ಇವರಿಗೆ ನಿಜಾಮನ್ ಗುಲಾಮಗಿರಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿರುವ ಅವಕಾಶ ಬಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಜನ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಬದುಕು ತೀರ ಶೋಷಣೆಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ನಿಜಾಮನ ವಿರುದ್ಧ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕೊನೆಯ ಅರಸರ ರಾಜಾ ವೆಂಕಟಪ್ಪ ನಾಯಕ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಬಾಬುಗೌಡ ದರ್ಶನಾಪೂರ ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ವಿಶ್ವನಾಥರೆಡ್ಡಿ ಮುದ್ನಾಳ ಕೌಳೂರು ಮಲ್ಲಪ್ಪ ಮುಂತಾದವು ಹೋರಾಟದ ಫಲದಿಂದ ಹೈದ್ರಾಬಾದ್ ಸಂಸ್ಥಾನದಿಂದ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವಿಲೀನವಾಗುತ್ತದೆ. ನಿಜಾಮನ ಆಡಳಿತ ಅವಧಿಯ ಈ ಪರಿಸರದ ಜಾಗೀರ್‌ದಾರರ ಪಟ್ಟಿ ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ತಿಳಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ದೇಶಮುಖ(ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು)
↓

ಆಡಳಿತ ದೃಷ್ಟಿ	ಒಳಿತು ಕೆಡಕುಗಳ ಗಮನ
↓	↓
ದೇಶಪಾಂಡೆ	ದೇಸಾಯಿ
↓	↓
ಮಾಲಿ ಪಾಟೀಲ	ಪೋಲೀಸ್ ಪಾಟೀಲ
↓	↓
ಕುಲಕರ್ಣಿ	ದಳಪತಿ
↓	↓
ವಾಲೀಕಾರ	ತಳವಾರ

* **ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನ :**

ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೬೫ರಲ್ಲಿ ತಾಳಿಕೋಟೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋತನ ನಂತರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಅರಸರು ಚದುರಿ ಹೋದರು. ವಿಜಯನಗರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮನೆತನಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅಂತಹ ಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿ ಸುರಮರ ಸಂಸ್ಥಾನವು ಒಂದು. ಸುರಪುರ ಅರಸರು ತಮ್ಮನ್ನು ಗೋಸಲ ವಂಶದವರೆಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅರಸರ ಚರಿತ್ರೆಯು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೬ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೮ನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನ ಆರಾಧ್ಯನಾಯಕನಾದ ರಾಜಾಗಡ್ಡಿ ಪಿಡ್ಡನಾಯಕನು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೬೩೬ರಲ್ಲಿ[೧೫೩] ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ

ವಾಗಣಗೇರೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕುರಿತು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಂಶಾವಳಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ರಾಜಗಡಿ ಪಿಡ್ಡನಾಯಕ್ (೧೬೩೬-೧೬೬೬)

↓

ರಾಜ ಹಸರಂಗಿ ನಾಯಕ (೧೬೬೬-೧೬೮೭)

↓

ರಾಜಾ ಪೀತಾಂಬರಿನಾಯಕ್ (೧೬೮೭-೧೭೨೭)

↓

ರಾಜಾ ಇಮ್ಮಡಿ ಪಾಮನಾಯಕ (೧೭೨೭-೧೭೪೧)

↓

ರಾಜಾ ಮುಮ್ಮಡಿ ಪಿಡ್ಡ ನಾಯಕ (೧೭೪೨-೧೭೫೬)

↓

ರಾಜಾ ವೆಂಕಟಪ್ಪ ನಾಯಕ (೧೭೪೭-೧೭೫೨)

↓

ರಾಜಾ ಮುಮ್ಮಡಿ ಪಾಪನಾಯಕ (೧೭೫೨-೧೭೭೩)

↓

ರಾಜಾ ಇಮ್ಮಡಿ ವೆಂಕಟಪ್ಪ ನಾಯಕ (೧೭೭೨-೧೮೦೨)

↓

ರಾಜಾ ನಾಲ್ವಡಿ ಪಿಡ್ಡನಾಯಕ (೧೮೦೨-೧೮೪೨)

↓

ಮುಮ್ಮಡಿ ರಾಜಾ ದೇವೀಂದ್ರವೆಂಕಟನಾಯಕ (೧೮೧೮-೧೮೨೭)

↓

ರಾಜಾ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪನಾಯಕ (೧೮೨೭-೧೮೪೩)

↓

ನಾಲ್ವಡಿ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕ (೧೮೪೩-೧೮೫೮)

ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕೊನೆಯ ಅರಸ ವೆಂಕಟಪ್ಪ ನಾಯಕನು ಬ್ರಿಟಿಷರ ವಿರುದ್ಧ ಸ್ವತಂತ್ರಕ್ಕಾಗಿ ದಂಗೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಈತನಿಗೆ ಕರ್ನಲ್ ಮೆಡೋಸ್ ಟೇಲರನ ಸಹಕಾರವಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಂಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಧುಮುಕಿದನು.

ಕ್ರಿ.ಶ.೧೮೫೭ರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನದ ರಾಜಾ ವೆಂಕಟಪ್ಪ ನಾಯಕ ಧುಮುಕಿದರು. ಈತನ ಹೋರಾಟ ಸಂಘಟನೆಯನ್ನು ಅರಿತ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಆತನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ಸನ್ನದ್ಧರಾದರು. ಸುರಪುರದ ಕೋಟೆಯ ಮೇಲೆ ಬ್ರಿಟೀಷ್‌ರು ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದರು. ನಾಲ್ವಡಿ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋತು ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ಶರಣಾದನು. ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನ ಸೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟದ್ದ ಬ್ರಿಟಿಷರು ರಾಜಾ ನಾಲ್ವಡಿ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿ ಕೊಂದು[೧೫೪] ಹಾಕಿದರು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಥಾನವು ಬ್ರಿಟಿಷರು ತಮ್ಮ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಸುಮಾರು ೨೨೨ ವರ್ಷಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಈ ಸ್ಥಾನವು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ಮತ್ತು ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿಗೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಿ ಭೂಸ್ನಾಳ ಕೆರೆ-ಕರ್ನೂಲ್ ಮೆಡೋಸ್ ಟೇಲರ್ ಕೆರೆ, ದೇವರ ಕೆರೆ, ಡಕಪದ ಕೆರೆ, ದೇವರಗುಡಿ ಬಾವಿ, ರಚನೆ ಹೊಸಬಾವಿ, ಕೆರೆ ರಚನೆ ಹಿರೆಮುದನೂರಿನ ತೀರ್ಥಗಳು, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪುರ ಕೆರೆ, ರಂಗನಪೇಟೆ ಅಗಸಿಯ ಕೆರೆ, ಸಿದ್ದಾಪುರದ ಬಾವಿ ಮತ್ತು ಕೆರೆ ಹೀಗೆ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು ನಿರ್ಮಿಸಿ ನೀರಾವರಿಗೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಿದರು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸ ಪುಟಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು, ಅರಸರು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಬೇಟೆ ಆಡುವುದಕ್ಕೆ ಶೆಟ್ಟಿಕೆರೆ ಮತ್ತು ಹೊಸ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು ಕೋಟೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಂದಾಕಿನಿ ಎಂಬ ದೊಡ್ಡ ಬಾವಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ಮಲ್ಲಿಮನೆ ಬಾವಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು ಮತ್ತು ವೆಂಕಟಾಪುರ ಬಾವಿ ಹುಲ್ಲಕಲ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ಬಾವಿ ತಂಗಿ ಬಾವಿ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿನ ಕೆರೆಗಳು ಸುಮಾರು ೫೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು[೧೫೫] ಇವುಗಳ ಕುರಿತು ಮುಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಕೊನೆಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಪಾಟೀಲ್ ಎಂ.ಬಿ. (ಸಂ.), ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲಾ ಗ್ಯಾಜೆಟಿಯರ್, ಪು.೧೨೬

೨. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳ ನೋಟ ೨೦೧೫-೨೦೧೬, ಪು.೧೧

೩. ಪಾಟೀಲ್ ಎಂ.ಬಿ. (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೧೪

೪. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳ ನೋಟ ೨೦೧೫-೨೦೧೬, ಪು.೧೮

೫. ಪಾಟೀಲ್ ಎಂ.ಬಿ. (ಸಂ.). ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೧೮೭

೬. ಅದೇ, ಪು.೧೮೭-೧೮೮

೭. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳ ನೋಟ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೩೬

೮. ಪಾಟೀಲ್ ಎಂ.ಬಿ. (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೧೭

೯. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಅನುಶಾಸನ ಸಂ.೦೧, ಪು.೨೭೩-೨೮೩

೧೦. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು, ಪು.೧೨. ಶಾ.ಸಂ.೦೮

೧೧. ಅದೇ ಪು.ಸಂ.೮೨-೮೮ ಶಾ.ಸಂ.೩೭

೧೨. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಕಲಬುರ್ಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು, ಪು.೪೫೦ ಶಾ.ಸಂ.೩೬

೧೩. ರಮೇಶ ನಾಯಕ, ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪ್ರಬಂಧ (ಅಪ್ರಕಟಿತ) ೨೦೧೫, ಪು.೨೪

೧೪. ಪಾಟೀಲ್ ಎಂ.ಬಿ. (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೧೪

೧೫. ಅದೇ, ಪು.೩೮

೧೬. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳ ನೋಟ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೨೭

೧೭. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ್, ಹಿಸ್ಟೋರಿಯಾಗ್ರಫಿ ಆಫ್ ಕರ್ನಾಟಕ ಪು.ಸಂ.೩೮

೧೮. ಶಿವತಾರಕ ಕೆ.ಬಿ., ಕರ್ನಾಟಕ ಪುರಾತತ್ವ ನೆಲೆಗಳು, ಪು.ಸಂ.೧೮೦

೧೯. ಇಂಡಿಯನ್ ಆರ್ಕಿಯಾಲಜಿ ಎ ರಿವ್ಯೂ, ನ್ಯೂ ದೆಹಲಿ, ಪು.೧೯

೨೦. ಶಿವತಾರಕ ಕೆ.ಬಿ. ಕರ್ನಾಟಕ ಪುರಾತತ್ವ ನೆಲೆಗಳು, ಪು.೧೮೦

೨೧. ಅದೇ, ಪು.೧೭೬-೨೦೬

೨೨. ಅದೇ, ಪು.೧೩

೨೩. ಅದೇ, ಪು.ಸಂ.೧೪-೧೫

೨೪. ಅರುಣಿ ಎಸ್.ಕೆ., ಮೆಡೋಸ್ ಟೇಲರ್ ಅವರ ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ಸಮೀಕ್ಷೆ, ಮಹಾದೇವ ಬಾಬಾ ಮೆಡೋಸ್ ಟೇಲರ್ ದೇವು ಪತ್ತಾರ (ಸಂ.) ಪು.೩೧

೨೫. ಶಿವತಾರಕ ಕೆ.ಬಿ., ಗದಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸ ಗದಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ, ಗೋಪಾಲ ಆರ್. (ಸಂ.), ಪು.೧೨

೨೬. ಅರುಣಿ ಎಸ್.ಕೆ., ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನ, ಪು.೦೬

೨೭. ಶಿವತಾರಕ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.ಸಂ.೧೭

೨೮. ಶಿವತಾರಕ ಕೆ.ಬಿ., ಕರ್ನಾಟಕ ಪುರಾತತ್ವ ನೆಲೆಗಳು, ಪು.೧೮-೧೯

೨೯. ಅದೇ, ಪು.೨೦-೨೧

೩೦. Sundara A., 1975, Early Chamber Tombs, Indian, Delhi, p.p.54-55

೩೧. ರಮೇಶ ನಾಯಕ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೩೪

೩೨. ಶಿವತಾರಕ ಕೆ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೧೯೦

೩೩. ರೇವ್ಯಾ ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ್, ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ (ಎಂ.ಫಿಲ್ ಪ್ರಬಂಧ) ೨೦೦೯, ಪು.೧೫

೩೪. ಪಾಟೀಲ್ ಎಂ.ಬಿ., (ದಾಸೋಹ ಸ್ಮರಣ ಸಂಚಿಕೆ), ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಕಲಬುರ್ಗಿ, ಪು.೫೩

೩೫. ವೆಂಕಣ್ಣ ದೋಣೆ ಗೌಡ್ರು, ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಕಲಾಲ ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ದೇವಾಲಯಗಳ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಇತರೆ ಲೇಖನಗಳು, ಪು.೦೧

೩೬. ಅದೇ, ಪು.೦೨

೩೭. ಗೌಳಿ ಎಸ್.ವಿ, ಶ್ರೀ ಮೈಲಾರಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಚರಿತ್ರೆ, ಪು.೦೧

೩೮. ಭೀಮರಾಯ ಎಲ್ ಲಿಂಗೇರಿ, ಯಾದಗಿರಿ ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ (ಅಪ್ರಕಟಿತ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪ್ರಬಂಧ ಗುಲಬರ್ಗಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಗುಲಬರ್ಗಾ) ೨೦೧೫–ಪು.೩೫

೩೯. ಪಾಟೀಲ್ ಎಂ.ಬಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೪೪

೪೦. ನೀಲತ್ತಹಳ್ಳಿ ಕಸ್ತೂರಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ, ಪು.೩೪

೪೧. ಪಾಟೀಲ್ ಎಂ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೪೨

೪೨. ಅದೇ, ಪು.೪೩

೪೩. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು, ಪು.೨೨೫

೪೪. ಅಕ್ಕಿ ಡಿ.ಎನ್., ಸಗರನಾಡು ಸಿರಿ, ಪುಸಂ.೧೬

೪೫. ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್., ಹಂಪಿ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳು, ಪು.೧೨–೧೩

೪೬. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ ಜಿ.ಎಸ್(ಸಂ.) ಸಮಗ್ರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂ.೧, ಪು.೨೯

೪೭. ಪಾಟೀಲ್ ಎಂ.ಬಿ. (ಸಂ.), ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗ್ಯಾಜೆಟಿಯರ್, ಪು.ಸಂ.೪೫

೪೮. ಅದೇ, ಪು.೪೫–೪೬

೪೯. ಮಂಜುದಾರ್ ಆರ್.ಸಿ., ಏಜ್ ಆಫ್ ಇಂಪಿರಿಯಲ್ ಕನೋಜ, ಪು.೧೬

೫೦. ಕೊಪ್ಪ ಎಸ್.ಕೆ. ತರ್ದವಾಡಿನಾಡು, ಪು.೫೫–೫೬

೫೧. EI, ಸಂ. ೦೬ ನೀಲಗುಂದ ಶಾಸನ, ಪು.೯೮

೫೨. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಕಲಬುರ್ಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು, ಪು.೪೪೬–೪೪೯

೫೩ ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ಪು.೩೧೫

೫೪. ಪಾಟೀಲ್ ಎಂ.ಬಿ., (ಸಂ) ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೪೬

೫೫. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ ಅನುಶಾಸನ ಸಂ.೧, ಪು.ಸಂ–೪೩

೫೬. ಅದೇ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೪೬

೫೭. ಗವಿಸಿದ್ದಪ್ಪ ಪಾಟೀಲ್ ಎಚ್, ಕುಕ್ಕನೂರು ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು.೬೭

೫೮. ಅದೇ, ಪು.೬೭

೫೯. ಧನವಂತ ಹಾಜವಗೋಳ, ಮುಳಗುಂದ ನಾಡು ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ ಪು.೩೩

೬೦. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು, ಪು.೨೦೮, ಶಾ.ಸಂ.೯೮

೬೧. ಅದೇ, ಪು.೮–೯ ಶಾ.ಸಂ.೫–೬

೬೨. ರಮೇಶ ನಾಯಕ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೪೫

೬೩. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಗಲಬುರ್ಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು, ಪು.೪೦೬ ಶಾ.ಸಂ.೧೧

೬೪. ಅಕ್ಕಿ ಡಿ.ಎನ್., ದೀಪಾವಳಿ ವಿಶೇಷಾಂಕ, ಪು.೫೫

೬೫. ಭೀಮರಾಯ ಎನ್.ಲಿಂಗೇರಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೫೮

೬೬. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಅನುಶಾಸನ, ಸಂ.೧, ಪು.೨೭೭

೬೭. ಅದೇ, ಪು.೨೭೭

೬೮. ಪಾಟೀಲ್ ಎಂ.ಬಿ. (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೪೯

೬೯. ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಆರ್.ಚರಿತ್ರೆ ಸಂಪುಟ.೦೨, ಪು.೬೦

೭೦ ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೨೪೮

೭೧. ಅದೇ, ಪು.೨೪೮

೭೨. ಅದೇ, ಪು.೨೪೮–೨೪೯

೭೩. ಅದೇ, ಪು.೨೪೪

೭೪. ಅದೇ, ಪು.೨೮೦

೭೫. ಪಾಟೀಲ ಎಂ.ಬಿ. (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೫೦

೭೬. ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಆರ್ (ಲೇ.), ಚರಿತ್ರೆ ಸಂ.೦೨, ಪು.೬೦

೭೭. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು, ಪು.೬೮-೭೨, ಶಾ.ಸಂ.೩೧

೭೮. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಕಲಬುರ್ಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು, ಪು.೪೩೨-೪೩೫, ಶಾ.ಸಂ.೨೮

೭೯. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಅನುಶಾಸನ, ಸಂ.೦೧, ಪು.೨೬೬

೮೦. ಅದೇ, ಪು.೨೬೬

೮೧. ಅದೇ, ಪು.೨೬೭

೮೨. ಅದೇ, ಪು.೨೬೭-೩೬೮

೮೩. ಅದೇ ಪು.೨೭೧

೮೪. ಅದೇ, ಪು.೨೭೨

೮೫. ಅದೇ, ಪು.೨೭೯

೮೬. ಪಾಟೀಲ್ ಎಂ.ಬಿ. (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೪೦

೮೭. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು, ಪು.೧೦೦-೧೦೧ ಶಾ.ಸಂ.೪೦

೮೮. ಅದೇ, ಪು.೧೨, ಶಾ.ಸಂ.೫೨

೮೯. ಅದೇ, ಪು.೧೧೧, ಶಾ.ಸಂ.೫೨

೯೦. ಅದೇ, ಪು.೧೨, ಶಾ.ಸಂ.೫೨

೯೧. ಅದೇ, ಪು.೧೯೮, ಶಾ.ಸಂ.೯೪

೯೨. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಕಲಬುರ್ಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು, ಪು.೪೦೯-೪೧೦, ಶಾ.ಸಂ.೧೩

೯೩. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಅನುಶಾಸನ, ಸಂ-೧. ಪು.೨೮೪

೯೪. ಅದೇ, ಪು.೨೬೬-೨೬೭

೯೫. ಅದೇ, ಪು.೨೮೫

೯೬. ರೇವ್ಯಾ ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೮೦-೮೧

೯೭. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಕಲಬುರ್ಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು, ಪು.೩೯೧, ಶಾ.ಸಂ.೦೧

೯೮. ಅದೇ, ಪು.೪೦೯-೪೧೦. ಶಾ.ಸಂ ೧೩

೯೯. ಅದೇ, ಪು.೪೩೯-೪೪೧ ಶಾ. ಸಂ ೩೨

೧೦೦. ಅದೇ, ಪು.೪೧೬-೪೧೮ ಶಾ.ಸಂ ೧೮

೧೦೧. ಅದೇ, ಪು.೮೨ ಶಾ.ಸಂ. ೩೭

೧೦೨. ಗವಿಸಿದ್ದಪ್ಪ ಪಾಟೀಲ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಪು.೭೨

೧೦೩. ಧನವಂತ ಹಾಜವಗೋಳ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಪು.೭೨

೧೦೪. ಪಾಟೀಲ್. ಎಂ.ಬಿ. (ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಪು.೫೩

೧೦೫. ದೇಸಾಯಿ. ಪಿ.ಬಿ., ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ, ಪು.೪೨

೧೦೬. ಪಾಟೀಲ್ ಎಂ. ಬಿ (ಸಂ.) ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಪು.೫೩

೧೦೭. ಅದೇ, ಪು.೫೩

೧೦೮. ಅದೇ, ಪು.೫೪

೧೦೯. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು, ಪು.೧೧೬ ಶಾ.ಸಂ ೫೪

೧೧೦. ಧನವಂತ ಹಾಜವಗೋಳ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೭೨

೧೧೧. ಪಾಟೀಲ್. ಎಂ.ಬಿ. (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಪು.೫೪

೧೧೨. ಗವಿಸಿದ್ದಪ್ಪ ಹೆಚ್. ಪಾಟೀಲ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಪು.೭೩

೧೧೩. ರಮಜಾನ್ ದರ್ಗಾ, ವಿಚಾರ ಕ್ರಾಂತಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಚಳುವಳಿ ಪು.೦೭

೧೧೪. ಅದೇ, ಪು.೦೭-೦೮

೧೧೫. ಹುನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೪೬ ಶಾ.ಸಂ೧೮

೧೧೬. ಅದೇ, ಪು.೧೨೦- ೧೨೧ ಶಾ.ಸಂ. ೫೬

೧೧೭. ಅದೇ, ಪು. ೧೮೦-೧೮೧, ಶಾ.ಸಂ. ೮೬

೧೧೮. ರಮೇಶ ನಾಯಕ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೭೯

೧೧೯. ಧನವಂತ ಹಾಜವಗೋಳ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೭೯

೧೨೦. ವೆಂಕಣ್ಣ ದೊಣ್ಣೆಗೌಡ್ರು ಮತ್ತು ಇತರರು, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೦೧

೧೨೧. ಪಾಟೀಲ್ ಎಂ.ಬಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೪೯

೧೨೨. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೧೨೨ ಶಾ.ಸಂ. ೫೭

೧೨೩. ಅದೇ, ಪು.೪-೫, ಶಾ.ಸಂ. ೦೩

೧೨೪. ಅದೇ, ಪು.೪-೫, ಶಾ.ಸಂ. ೭೬

೧೨೫. ಅದೇ, ಪು.೧೬೧, ಶಾ.ಸಂ. ೬೧

೧೨೬. ಅದೇ, ಪು.೧೨೯, ಶಾ.ಸಂ. ೮೯

೧೨೭. ಅದೇ, ಪು.೯೮, ಶಾ.ಸಂ. ೪೫

೧೨೮. ಅದೇ, ಪು.೧೫೪-೧೫೫, ಶಾ.ಸಂ. ೭೩

೧೨೯. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಕಲಬುರ್ಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು, ಪು.೩೯ ಶಾ.ಸಂ. ೦೭

೧೩೦. ಅದೇ, ಪು.೪೬೧-೪೬೨, ಶಾ.ಸಂ. ೪೨

೧೩೧. ನಾಗಯ್ಯ ಜೆ.ಎಂ., ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಶಾಸನಗಳು:ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ, ಪು.೧೫೧

೧೩೨. ನರಸಿಂಹಮೂರ್ತಿ ಎ.ವಿ., ಕರ್ನಾಟಕದ ಸೇವುಣರ ಇತಿಹಾಸ, ಪು.೧೫೭

೧೩೩. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಕಲಬುರ್ಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು, ಪು.೧೦೭ ಶಾ.ಸಂ. ೫೦

೧೩೪. ಅದೇ, ಪು.೨೪

೧೩೫. ಅದೇ, ಪು.೨೬

೧೩೬. ರಮೇಶ ನಾಯಕ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೮೦

೧೩೭. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಕಲಬುರ್ಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು, ಪು.೪೧೬ಶಾ.ಸಂ.೧೮

೧೩೮. ಅದೇ, ಪು.೪೧೪ ಶಾ.ಸಂ. ೧೭

೧೩೯. ಅದೇ, ಪು.೨೯೬ ಶಾ.ಸಂ. ೦೫

೧೪೦. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು, ಪು.೨೬-೨೭

೧೪೧. ಪಾಟೀಲ್ ಎಂ.ಬಿ., (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೦೧

೧೪೨. ನೀಲತ್ತಹಳ್ಳಿ ಕಸ್ತೂರಿ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ, ಪು.೩೨

೧೪೩. ಶಂಕರಪ್ಪ ಬಡಿಗೇರ, ಗದಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು: ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ) ಪು.೪೬

೧೪೪. ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್., ಹಂಪಿ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳು, ಪು.೨೦–೨೧

೧೪೫. ಪಾಟೀಲ್ ಎಂ.ಬಿ. (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೯೧

೧೪೬. ಅದೇ, ಪು.೯೨

೧೪೭. ಅದೇ, ಪು.೯೩

೧೪೮. ಅದೇ, ಪು.೯೫

೧೪೯. ಅದೇ, ಪು.೩೦

೧೫೦. ಅದೇ, ಪು.೨೯೭

೧೫೧. ಅದೇ, ಪು.೭೦

೧೫೨. ಬಸವರಾಜ ಪೊಲೀಸ ಪಾಟೀಲ್ (ಸಂ.), ಬಿಡುಗಡೆ, ಪು.೭೦

೧೫೩. ಕಪಟರಾಳ ಕೃಷ್ಣರಾಯರು, ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನ ಇತಿಹಾಸ, ಪು.೦೫

೧೫೪. ತಾರಿಹಳ್ಳಿ ಹನುಮಂತಪ್ಪ, ನಾಯಕರ ಮಹಾ ಸಂಸ್ಥಾನ ಸುರಪುರ, ಪು.೧೯.೨೦

೧೫೫. ಅದೇ, ಪು.೧೫೧–೧೫೩

ಅಧ್ಯಾಯ –೩ : ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳು

೩.೧. ಕೆರೆಗಳ ಉಗಮ
೩.೨. ಕೆರೆಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆ
೩.೩. ಕೆರೆಗಳ ವರ್ಗೀಕರಣ
೩.೪. ವಿವಿಧ ಮೂಲದ ಕೆರೆಗಳು
೩.೫. ಕೆರೆಗಳ ಆಯಾಮಗಳು
೩.೬. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳು
೩.೬.೧. ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆರೆಗಳು
೩.೬.೨. ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆರೆಗಳು
೩.೬.೩. ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆರೆಗಳು
೩.೭.೪. ಕೆರೆಗಳ ಇಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿ–ಗತಿಗಳು

ಅಧ್ಯಾಯ – ಮೂರು
ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳು

ಜಲ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಮಾನವನ ಮೂಲಚೂಲಗಳ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ವಿಶ್ವದ ಹೆಚ್ಚಿನ ನಾಗರೀಕತೆಗಳು ಅರಳಿದ್ದು ಜಲತಟದಲ್ಲೇ ತಟಾಕ ನಿರ್ಮಾಣ ನಿರ್ವಹಣೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಜನಪದರು ಪಾಲ್ಗೊಂಡ ರೀತಿ–ನೀತಿ ತುಂಬ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾದ ಅಧ್ಯಯನ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯರ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಆರಂಭವಾದುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ಮೂಲವನ್ನು ಇತಿಹಾಸ ಪೂರ್ವ ಕಾಲದಿಂದ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಶಿಲಾಯುಗದ ಮಾನವ ತನ್ನ ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಬೇಸಾಯಗಾರನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾದ. ಮಳೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡು ಮಳೆಯ ನೀರನ್ನು ಕೂಡಿಸುವ ತಂತ್ರವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಒಡ್ಡುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ. ಜೋರಾಗಿ ಮಳೆ ಬಿದ್ದಾಗ ಆ ಒಡ್ಡುಗಳು ಕೋಚ್ಚಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವುಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾದ ನೀರನ್ನು ಸಣ್ಣ ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ತೋಡಿ ತನ್ನ ಜಮೀನಿಗೆ ಹಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಹಾಗೆಯೇ ಹಾಯಿಸಲು ಆಗದೇ ಇದ್ದ ಕಡೆಗೆ ತಾನು ನೀರನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹೊಲಗಳಿಗೆ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದ. ಹೀಗೆ ಅವನು ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿದ್ದನ್ನು ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಅರಸ ಮನೆತನಗಳು ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಉತ್ತೇಜನವನ್ನು ನೀಡಿ ಕೃಷಿಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದರು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರ ಸುತ್ತಲೂ ಗುಡ್ಡಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದ್ದು, ಭೂಮಿಯು ಏರು, ತಗ್ಗು, ಇಳಿಜಾರು ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಮಳೆ ನೀರನ್ನು ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. ಈ ಪರಿಸರಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸಮನೆತನಗಳ ರಾಜರು–ರಾಣಿಯರು, ಮಂತ್ರಿಗಳು, ಶ್ರೀಮಂತ ವರ್ಗದವರು, ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕೃತಾರ್ಥರಾದರು. ಈ ಕಾರ್ಯವು ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ನಡೆದು ಬಂದಿದ್ದು, ಒಂದೊಂದು ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ನೀರನ್ನು ಸತತವಾಗಿ ಶ್ರಮದಿಂದ ಕೂಡಿಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತೆಯೇ ನಮ್ಮ

ಪೂರ್ವಜರು ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಗಾರೆಯಿಲ್ಲದೇ ಜೋಡಿಸಿ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬಂದ ನೀರನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕಿದ್ದ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಮೇಲು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎತ್ತರವಾಗಿ ನಿಂತ ನೀರನ್ನು ತೂಬು ಮತ್ತು ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವರು.

೩.೧ ಕೆರೆಗಳ ಉಗಮ :

ಮಾನವನ ಉಗಮ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸದ ಸುದೀರ್ಘ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ಮಾನವನು ಇತಿಹಾಸ ಪೂರ್ವಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅವನು ಭೌತಿಕವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ ವಿಕಾಸ ಹೊಂದುವುದರೊಂದಿಗೆ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತಿರುವ ಕಠಿಣ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಸಹ ಎದುರಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಆದಿ ಮಾನವನು ತನ್ನ ಎಲ್ಲಾ ಬಗ್ಗೆಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವು ಸರೋವರ, ನದಿ, ತೊರೆಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿತ್ತು. ಸರಿ ಸುಮಾರು ಏಳು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ತನ್ನ ಅಲೆಮಾರಿ ಜೀವನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆ ನಿಲ್ಲುವಂತ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ. ಈ ಕಾಲವನ್ನು ಪುರಾತತ್ವ ವಿದ್ವಾಂಸರು ನವಶಿಲಾಯುಗ ಕ್ರಾಂತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮಾನವನು ತನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸಾಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ವ್ಯವಸಾಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಇದರಿಂದ ಅವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮಬದ್ಧತೆಯು ಬಂತು. ಮಾನವನ ಸರ್ವತೋಮುಖ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ವಾಣಿಜ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯವಸಾಯದ ಆವಿಷ್ಕಾರದಿಂದಲೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉಗಮ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸಾಯವು ತಳಹದಿಯಾಯಿತು. ಮಾನವನು ಕೃಷಿಯನ್ನು ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರಧಾನ ವೃತಿಯನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುತ್ತಾನೆ.[೧]

ಮಾನವನು ಮೊದಲಿಗೆ ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾಗ ಅವನು ಮಳೆಯನ್ನೇ ನಂಬಿದ್ದ. ಅವನು ವಿಪುಲವಾಗಿ ನೀರು ಸಿಗುವ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದ ನದಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದನು. ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಮತ್ತು ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯ ವೈಪಲ್ಯತೆಯು ಅವನನ್ನು ಆಗಾಗ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಇದರಿಂದ ಅವನು ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮಾಡಿ ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದು, ಮಳೆಗಾಲವು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಾಸಗಳು ಮಾತ್ರ ಬರುತಿತ್ತು. ಅದರಂತೆಯೇ ನದಿಯಿಂದ ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳ ಭೂಪ್ರದೇಶವು ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾನವನು ಎಲ್ಲಾ ಮೂಲಗಳಿಂದ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಗತ್ಯವಿದ್ದಾಗ ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದನು. ಇಂತಹ ಕೃತಕ ಸಂಗ್ರಾಹಕಗಳೆ ಕೆರೆಗಳು ಮತ್ತು ಕುಂಟೆಗಳು,[೨] ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ನೀರನ್ನು ತನಗೆ ಬೇಕಾದಾಗ ನೀರನ್ನು ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡನು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯವು ನವಶಿಲಾಯುಗ ಕಾಲದಿಂದ ಆರಂಭವಾಯಿತು ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವನ್ನು ಕೃಷ್ಣಾ, ದೋಣಿ, ಭೀಮಾ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

೩.೨. ಕೆರೆಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆ :

ನೀರು ಮಾನವನ ಮೂಲಭೂತ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ನೀರಿಲ್ಲದೆ ಮನುಷ್ಯ ಅಷ್ಟೇ ಏಕೆ ಇಡೀ ಜೀವ ಸಂಕುಲ ಬದುಕಲಾರದು. ಹಾಗಾಗಿ ನೀರು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ಅತ್ಯಮೂಲ್ಯ ಸಂಪನ್ಮೂಲ. ನೀರು ಸಕಲ ಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗೂ ಹಾಗೂ ಸಸ್ಯ ಸಂಕುಲಕ್ಕೂ ಅವಶ್ಯಕ. ಮನುಷ್ಯ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಾಗಿನಿಂದ ನೀರಿನ ಮೂಲದ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸ ಆರಂಭಿಸಿದ್ದು, ಕ್ರಮೇಣವಾಗಿ ನಾಗರೀಕತೆಯತ್ತಾ ಸಾಗುತ್ತಾ, ಬೇಟೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಕಲಿಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅವನಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಎನಿಸಿದ್ದು ನೀರು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ ಪ್ರಕೃತಿ ಹಚ್ಚ ಹಸುರಿನಿಂದ ನಳನಳಿಸುವುದನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡ ತನ್ನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ನೀರು ಅವಶ್ಯಕ ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಕೃಷಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿದನು.[೩]

ಭಾರತದ ಪ್ರಾಚೀನ ಚರಿತ್ರೆ ವಿಶ್ವದ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾದುದು ಪುರಾತನ ಸಂಶೋಧನೆ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಗೆ ಈಜಿಪ್ತ್ ರಾಷ್ಟ್ರವು ಹೆಸರು ವಾಸಿಯಾಗಿರುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೋತ್ತಿರುವ ವಿಷಯವೆ ಆಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಸಂವತ್ಸರಗಳ ಹಿಂದಿನ ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಕಲೆಗಳಿಂದ ಈ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆತಿದೆ.[೪] ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು ಎಂದು ಅನೇಕ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆರು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಕೃಷಿ ಜೀವನ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು ಎಂದು ಕೆಲವು ಆಧಾರಗಳಿಂದ ತಿಳಿದಿದ್ದು. ಸಿಂಧೂ ನದಿಕೊಳ್ಳದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ನೀರಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ನಿಜಕ್ಕೂ ಶ್ಲಾಘನೀಯ. ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅನೇಕ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪುರಾವೆಗಳು ದೊರಕಿವೆ. ರಾಜಸ್ಥಾನದ ಗಂಗನಗರ್ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಾಳಿಬಂಗಾನ್‌ನ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಉತ್ಖನದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಿರುವ ಜಮೀನು ದೊರೆತಿದೆ. ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಪಕತವಾದ ನೀರು ಸರಬರಾಜು ಪದ್ಧತಿಯು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಹಾಗೂ ಗುಜರಾತಿನಲ್ಲಿರುವ ದೋಲವೀರಾ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಂಡು ಉತ್ಖನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೂಡ ಸಿಂಧೂ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಒಂದು ನೆಲೆಯೇ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕುವರೆ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನವಾಗಿದ್ದು.[೫] ಎಂದು ಪುರಾತತ್ವ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

ಕೆರೆ–ಕಟ್ಟೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವು ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಗಮನಾರ್ತಕ ಭಾರತದ್ಯಾಂತ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಮೌರ್ಯರು ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಪರಂಪರೆಯು ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟದ್ದಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುವುದು

ಚರಿತ್ರೆಕಾರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೫೦ರ ಶಕ ರುದ್ರಧಾಮನನ ಶಾಸನವು[೬] ಸೌರಾಷ್ಟ್ರದ ಜುನಾಗಢದ ಸುದರ್ಶನ ಸರೋವರವನ್ನು ಮೌರ್ಯರು ನಿರ್ಮಿಸಿದರೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಸರೋವರವನ್ನು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಮೌರ್ಯನ ರಾಜ್ಯಪಾಲ ಪುಷ್ಯ ಗುಪ್ತ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಇದನ್ನು ಅಶೋಕನ ರಾಜ್ಯಪಾಲ ತುಷಸ್ಪ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೌರ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಣೇಕಟ್ಟು ಕೆರೆ ಕಾಲುವೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿತ್ತು ಹೇಳಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನರು ಕೆರೆ ಕಾಲುವೆ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕಲೆಯನ್ನು ಕಲಿತುಕೊಂಡರು.

ದಖನ್ನಿನ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಜಲಾಶಯವಾದ ಪುಣೆಯ ಹತ್ತಿರ ಇರುವ ಇನಗಾಂವ್‌ನಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಅದನ್ನು ಗುಂಡಕಲ್ಲು ಹಾಗೂ ಮಣ್ಣುಗಾರೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಲಾಯಿತು. ಸುಮಾರು ೨೪೦ ಮೀ ಉದ್ದ ಮತ್ತು ೨.೨. ಮೀ. ಅಗಲವಿತ್ತು. ಇದರ ಸಮೀಪದ ನದಿಯೊಂದಕ್ಕೆ ಸೇರುವಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ನೀರಾವರಿ ಕಾಲುವೆ ಇತ್ತು. ಅದು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೦೦ ಕಾಲದ ತಾಮ್ರಯುಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು[೭] ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿಪೂ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಕ್ರಿಪೂ. ೮೦೦ರಿಂದ ೨ನೆಯ ಶತಮಾನ ಉತ್ತರ ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ತಗ್ಗು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಮಳೆಯ ನೀರು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರು ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿ ಕೃಷಿ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು[೮] ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಖನ ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಾಗ ದೊರತಿರುವ ಅಕ್ಕಿ, ರಾಗಿ ಧಾನ್ಯಗಳಿಂದ ಈ ಅಂಶ ದೃಢಪಡುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಪರಂಪರೆ ಕರ್ನಾಟಕ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ನಂತರದ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಕಾಲದ ಮಾನವನು ಕೃತಕವಾಗಿ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಾತವಾಹನ ರಾಜನಾದ ಪುಳಮಾವಿಯ ಮ್ಯಾಕೆಡೋಣಿ ಶಾಸನವು ಕೆರೆ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಿದ್ದು, ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಸನವಾಗಿದೆ. ಬನವಾಸಿಯ ಮಧುಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಿಲಾಶಾಸನವಿದ್ದು ಚಟ್ಟರಾಜ, ವಿಷ್ಣುಕಡ, ಚಟುಕುಲಾನಂದ, ಶಾತಕಣೀಯ ಕಾಲದ್ದಾಗಿದ್ದ ಈ ಶಾಸನ ಯುವರಾಜು ಶಿವಸ್ಕಂದ ನಾಗಶ್ರೀಯ ಪೂಜ್ಯ ಮಾತೆ ಒಂದು ನಾಗವನ್ನು ಕೆತ್ತಿಸಿದಳು ಹಾಗೂ ಒಂದು ಕೆರೆಯನ್ನು ತೋಡಿಸಿದಳು. ಅಮಾತ್ಯ ಸ್ಕಂದಸತಿ ಎಂಬುವರು ಈ ಕಾಮಗಾರಿಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕನಾಗಿದ್ದ[೯] ಎಂದೂ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ.೩೫೦ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯ ಶಾಸನ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ.[೧೦] ಮಯೂರವರ್ಮ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅಂದರೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣದ ಇತಿಹಾಸ ಇನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಆರಂಭವಾಗಿದ್ದು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಅರಸ ಕಾಕುತ್ಸ್ಥವರ್ಮನ ತಾಳಗುಂದ ಶಾಸನವು

ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣದ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಬಾದಾಮಿ ಚಾಳುಕ್ಯರ ಅರಸ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕ್ರಿ.ಶ. ೬೭೦ ಶಾಸನದಂತೆ ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗೆ ಭತ್ತದ ಗದ್ದೆಗಳನ್ನು ದಾನವಿತ್ತುದ್ದನ್ನು ದಾಖಲಿಸುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನ ಕ್ರಿ.ಶ. ೭೦೭ ಶಿಗ್ಗಾಂವಿ ಶಾಸನ ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು, ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ವೇಣ್ಣ ಎಂಬ ಕೆರೆ, ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಕುಪೇರ ಕೆರೆ ವಾಯುವ್ಯಕ್ಕೆ ಕೋಡಿ ಎಂಬ ಕೆರೆ, ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಪುಲಿವಾರು ಕೆರೆ, ಈಶಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಮಕ್ಕರೆ ಮತ್ತು ಅರಸಾಳ ಕೆರೆಗಳು ಇದ್ದವು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೧೧]

ಒಂಬತ್ತು ಹಾಗೂ ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರುವ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಕ್ರಿ.ಶ. ೮೩೭ರ ಕೇಸರಬಾವಿ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ ಅಮೋಘವರ್ಷ ನೃಪತುಂಗನು ಒಂದು ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ಅದರ ತೂಬುನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದನು ಎಂದು ದಾಖಲಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಅವರು ಕಾಲ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯಿಂದ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾಲವನ್ನು ಸ್ವರ್ಣಯುಗ ಎಂದು ಚರಿತ್ರೆಕಾರರು ಕರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಪುಣ್ಯದ ಕಾರ್ಯ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದ ಇವರು ಪ್ರಾರಂಭದ ಅರಸರು ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೬ರಲ್ಲಿ ಬಂದ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದವು. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೯ ಯರಗೋಳ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ.[೧೨] ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೭ರ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಅನಪುರ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು ಎಂದು ತಾಳಿಕೋಟೆ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ[೧೩] ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೩೭ರ ಶಿರವಾಳ ಶಾಸನ ಶ್ರೀಮದ್ಭುಲೋಕದೇವಮಲ್ಲರು ಕೆರೆಗೆ ಭೂದಾನ ಮಾಡಿರುವ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತದೆ.[೧೪] ಹಾಗೂ ಸುರುಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೭ರ ಏವೂರಿನ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಶಾಸನವು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕುರಿತು ಹಾಗೂ ಏವೂರವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ಕಾಶಿ[೧೫] ಎಂದು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಪರಿಸರವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಅಗ್ರಹಾರಗಳು, ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರಗಳು ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ತ್ರಿಪುರಾಂತಕ ಸರೋವರ ನೀರಾವರಿಗೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಜೊತೆಗೆ ರಾಜಧಾನಿ ಕಲ್ಯಾಣ ನಗರಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಪಕರು ಎಂದು ಹೊಯ್ಸಳರಿಗೆ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವರ ಕಾಲದ ಅರಸ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದವು ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಅವನ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಣವಾಗಿದ್ದು. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸ ಮನೆತನದಿಂದ ಹೈದರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮನ್ ಆಳ್ವಿಕೆ ವರೆಗೆ ರಾಜಮನೆತನ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ ಕೆರೆಗಳು ಏಕೆ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡವು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಭಾರತವು ಪರ್ವತ ಶ್ರೇಣಿಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಕಾಡುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ಅಧಿಕವಾಗಿದೆ. ದೇಶದಾದ್ಯಂತವೂ ಸಮೃದ್ಧಿಯಾದ ನೀರನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ಮಹಾನದಿಗಳು ಉಪನದಿಗಳು ಹರಿಯುತ್ತಿವೆ. ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಸಿಂಧೂ, ಗಂಗಾ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರ ನದಿಗಳು ಹರಿಯುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಕಾವೇರಿ, ಗೋದಾವರಿ, ತುಂಗಭದ್ರಾ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಾ ನದಿಗಳು ಹರಿಯುವುದರಿಂದ ಈ ನದಿಗಳು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳು ಮಾತ್ರ ಹರಿಯುತ್ತವೆ. ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯ ಕೊರತೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಡ ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸುಮನೆತನಗಳು ದೇಶಕ್ಕೆ ಬೇಸಾಯ ಅವಶ್ಯವೆಂದು ತಮ್ಮ ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶದ ಭೂಮಿಯ ಉಬ್ಬು-ತಗ್ಗುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಅವುಗಳು ಮುಂದೆ ಕೆರೆಗಳಾದವು[೧೬] ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಪರಿಸರವು ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಬೆಣಚುಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಗ್ಲೇಸ್‌ಕಲ್ಲು ಇರುವುದರಿಂದ ಸಾವಿರಾರು ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಶರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ ಕೆರೆಗಳು ಏಕೆ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡವು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ನಾವು ಇಂದಿನ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕ್ರಿ.ಶ.ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹವಾಮಾನಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಾಗ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ನಡೆಸಿದ ಕೆಲವು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಇಂದಿನ ಹವಾಮಾನವು ಮತ್ತು ಹದಿನೈದನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹವಾಮಾನವು ಒಂದೇ ಆಗಿತ್ತೇಂದು ದೃಢಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.[೧೭] ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದೀಚೇಗೆ ಹವಾಮಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ತಿಮಿತವುಂಟಾಗ ತೊಡಗಿತ್ತು ಕ್ರಿ.ಶ. ಒಂದನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದಂತಹ ಹವಾಮಾನವು ಅನೇಕ ಶತಮಾನಗಳಿಂದ ಬದಲಾವಣೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದೆ. ಹದಿನೈದನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹವಾಮಾನವು ಇಂದಿನ ಹವಮಾನದಂತಿರುವುದರಿಂದ ಈಗಿರುವಂತೆಯೇ ಕರ್ನಾಟಕವು ಮಳೆಯನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಪಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೃತಕ ಜಲ ಸಂಗ್ರಾಹಕಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆಯುಂಟಾಯಿತು. ಆದರಿಂದ ಅನೇಕ ಕೆರೆಕಟ್ಟೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡವು. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳು

ಹೇಗೆ? ಯಾವಾಗ? ಏಕೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾದವು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಉತ್ತರವಿಲ್ಲ. ಈ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ್ನು ಸ್ವಭಾವಿಕವಾಗಿ ಮಳೆಯನ್ನು ಬೆಟ್ಟದ ತಗ್ಗು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದ ನಂತರ ಕೃತಕ ನೀರಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ನಿಂತ ನೀರನ್ನು ಉಪಯೋಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಈ ಪರಿಸರದ ಮಾನವನಿಗೆ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಪ್ರೇರಣೆ ಆಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ಈಶಾನ್ಯ ಭಾಗದ ಬಯಲು ಸೀಮೆಯ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದು, ಭೂಮಿಯು ಮೇಲ್ಮೆಯ ನೆಲವು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದು. ಕೆಳಗಡೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಂಡೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಭೂಮಿಯ ತಗ್ಗು, ಇಳಿಜಾರು, ಗುಡ್ಡಗಾಡು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಣೆಯ ವಿಧಾನವು ಸುಲಭವಾಗಿದ್ದು ಇದನ್ನು ಅರಿತ ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸು ಮನೆತನಗಳು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯರು ಶಾತವಾನರು, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರು, ಬಹುಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರು, ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿಗಳು, ಹೈದ್ರಬಾದಿನ ನಿಜಾಮ್, ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು, ಕಾಕಲುವಾರು, ದೇಶಮುಖರು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿನ ಭೌಗೋಳಿಕ ಸಂಪನ್ಮೂಲವನ್ನು ಅರಿತು ಅವರು ಕೆರೆ-ಕಟ್ಟೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದವು. ಇವುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಪುಣ್ಯದ ಕಾರ್ಯ ಎಂದು ಅರಿತು ಬೆಟ್ಟ-ಗುಡ್ಡ, ತಗ್ಗಾದ ಪ್ರದೇಶ ಹಾಗೂ ಹಳ್ಳಗಳನ್ನು ಅರಿತು ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲು ಆರಂಭಿಸಿದರು.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಹಳ್ಳಗಳು ತಗ್ಗು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸರು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನಯನವಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಉರುಳಿ ಹೋಗದಂತೆ ಕಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳ ಇಂದಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕುರಿತಂತೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳು ರಚನೆಯಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳು ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಆರ್ಥಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ರಚನೆಯಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಅವುಗಳ ರಕ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ ನೀರಾವರಿ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗುತ್ತದೆ.

* ಭಾರತದ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳವ ವೇದಗಳು ಕೆರೆ ಬೇಸಾಯ ಪದ್ಧತಿಯ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ ಮತ್ತು ಅತುರ್ವಣವೇದಗಳು ಕೂಡ ನದಿಯಾ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೧೮]

* **ಮನುವಿನ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವು** ಪ್ರಾಚೀನ ನಾಲೆಗಳ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು, ಇದಕ್ಕೆ ದಕ್ಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಮರಣದಂಡನೆಯ ಶಿಕ್ಷ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೧೯]

* **ಪ್ರಾಚೀನ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಾದ** ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತ ಮಹಾರಾಜನಾದವನು ಕೈಗೊಳಬೇಕಾದ ಪ್ರಜಾಹಿತಾತ್ಮಕ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ನಾಲೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವು ಪ್ರಜಾಹಿತಾತ್ಮಕವಾದುದ್ದು ಎಂದು[೨೦] ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

* **ಪದ್ಮಪುರಾಣದ** ಒಂದು ಅಧ್ಯಾಯವು ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಇದ್ದು ವಿಷ್ಣು ಧರ್ಮೋತ್ತರ ಹಾಗೂ ದೇವಿಪುರಾಣಗಳು ನದಿ ವಾಹಕಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಾಲೆಗಳ ಕುರಿತಂತೆ[೨೧] ವಿವರಣೆಯು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

* **ಕೌಟಿಲ್ಯನ 'ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ'**ವು ಅಂದಿನ ವಿವಿಧ ಬೇಸಾಯ ಪದ್ಧತಿ ಮಾನವನ ಆಹಾರ ಪದ್ಧತಿ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳ ಸಸ್ಯ ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಯೋತ್ಯವಾದ ಸಸ್ಯ ಕೃತಕ ನೀರಾವರಿ ಪದ್ಧತಿಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಮಗಧ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ಕೆರೆಗಳ ತೂಬುಗಳ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಡುವುದು. ನೀರಿನ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಣೆ ಹಾಗೂ ರಾಜನಾದವನನ್ನು ಕರ್ತವ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಕೆರೆಗಳ ತೆರಿಗೆ ಪದ್ಧತಿ ಯಾರಾದರೂ ಕೆರೆ-ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ದಂಡ ಹಾಗೂ ಶಿಕ್ಷೆ[೨೨] ಪ್ರಮಾಣ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವುದು.

* **ಬುದ್ಧನ ಜಾತಕ ಕಥೆಗಳು** ಕೆರೆ ಮತ್ತು ಬೇಸಾಯದ ಕುರಿತು ಉಪಯುಕ್ತ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಕುನಾಲ ಜಾತಕ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಥೆಯಂತೆ ಬುಡಕಟ್ಟು ಜನಾಂಗದವರು ರೋಯಿನಿ ನದಿಗೆ ಅಡ್ಡವಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕಟ್ಟೆಯಿಂದ ಕೆರೆಯ ನೀರನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳವಲ್ಲಿ ಜಗಳವಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಜಾತಕ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ.[೨೩]

* **ಮೆಗಾಸ್ತಾನಿಸನ್ 'ಇಂಡಿಕಾ'**ದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಕೆರೆಗಳ ನೀರನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ವಿತರಿಸುವುದು ಹಾಗೂ ನೆಲೆ ಮತ್ತು ತೂಬುಗಳ ದುರಸ್ಥಿ ಮಾಡಿ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳತ್ತಿದರೆಂದು ತನ್ನ ಪ್ರವಾಸದ ಅನುಭವಗಳಲ್ಲಿ ದಾಖಲಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾಗಿರುವ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿದೆ.[೨೪]

* **ಶುಕ್ರ 'ನೀತಿಸಾರ'**ದಲ್ಲಿ ರಾಜನು ಪ್ರಜೆಗಳ ಹಿತಕ್ಕೆಂದೇ ಕೆರೆ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು, ಜನತೆಗೆ ಒದಗಿಸಲಾದ ನೀರಾವರಿ ಸೌಲಭ್ಯಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ದವಸ ಧಾನ್ಯಗಳ ಅಧಿಕ ಉತ್ಪಾದನೆಗೆ ನೆರವಾಗುವಂತೆ ಖಾಸಗಿಯವರು ಕೆರೆ-ಕಟ್ಟೆ, ತವಾಕಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವಂತೆ ರಾಜ್ಯವು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಬೇಕೆಂದು ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ[೨೫] ಹೇಳಿರುವುದು ಮಾನವೀಯವಾಗಿದೆ.

* **ಅಮರಕೋಶ ಅಥವಾ ನಾಮಲಿಂಗಾನು ಶಾಸನ**ದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಎರಡು ವಿಧದಲ್ಲಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ನೀರಾವರಿಗಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ದೇವ ಮಾತ್ರಿಕ ಅಂದರೆ ಕೇವಲ

ವರುಣನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಸಾಗಾಗುವ ಭೂಮಿ ಇಂದಿಗೂ ನಾವು ಕರ್ನಾಟಕದ ಹಲವು ಭಾಗ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಅಮರಕೋಶದಲ್ಲಿ ನದಿ ಮಾತ್ರಿಕ ಮತ್ತು ದೇವ ಮಾತ್ರಿಕ ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತವೆ.[೨೬]

* **ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ 'ಗಾಥಾಸಪ್ತಶಕ್ತಿ'** ಎಂಬ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಹಾಲಿ ಎಂಬಾ ವಿದ್ವಾಂಶನಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿದ್ದು ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿ ಏತಗಳು ಹಾಗೂ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ಮಾಹಿತಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಬಾವಿಗಳಿಂದ ನೀರನ್ನು ರಹತ್ತಗಡಿಯ ಅಂದರೆ (ರಾವೆ ಗಡಿಗೆ) ಮೂಲಕ ಎತ್ತುತ್ತಿದದ್ದನು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೨೭]

* **ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಮುಖ ಕೃತಿಯಾದ ಶಿಲಪ್ಪದಿಕಾರಂದಲ್ಲಿ** ಕಾವೇರಿ ನದಿಗೆ ಕಟ್ಟಲಾದ ಅಣೆಕಟ್ಟಿನ ವಿವರಣೆ ಇದ್ದು ಪುರಾತನ ಕಾಲದ ನೀರಾವರಿ ಮತ್ತು ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯದ ಕುರಿತು ವಿವರಣೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೨೮]

* **ಚಕ್ರಪ್ರಾಣಿ** ಮಿಶ್ರಿನಿಂದ **ರಚಿತವಾದ 'ವಿಶ್ವವಲ್ಲಭ' ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ** ಕೆರೆಗಳ ಆರು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದು. ದುಂಡಕಾರ, ಚೌಕಾಕಾರ, ಅಧಿಕಕೋನಾಕೃತಿ, ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕಾರ, ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ ಹಾಗೂ ಆಯತಾಕಾರಗಳ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೨೯]

* **ಕಶ್ಯಪನ 'ಕೃಷಿಸೂಕ್ತಿ' ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ** ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು ಕೆರೆಗಳ ಏರಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂದಿಸಿದಂತೆ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುವುದು[೩೦] ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೦ರಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾದ ವಿಜ್ಞಾನೇಶ್ವರ ಮಿತಾಕ್ಷರ ಕೃತಿಯು ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿದೆ.

* ಪ್ರಾಚೀನ ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಕಾಲುವೆಗಳ ಪ್ರಸಾಪ್ತ ಇದ್ದು ಪಂಪ ಭಾರತದ ಹಸ್ತಿನಾಪುರ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಗಗನ ತಳಿರು ಪರಿದುಮ್ಮಿದೆನೆಪ. ಬಹುತಟಾತದಿಂ ಎಂಬ ಮಾತು ಹೊಂದಿದ್ದು ಅದೇ ಪಂಪನ ಆದಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಜಲಾಶಯಗಳುಮಂ ನಿಮ್ನಗಾಟಕ ನಿಕಟವರ್ತಿಗಳಪ್ಪ ದ್ರೋಣಾಮುಖಗಳಮಂ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯು ಅಂದಿನ ಕೆರೆ ಕಾಲುವೆಗಳ ಹಾಗೂ ಜಲಾಶಯಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ. 'ಅಜಿತ ಪುರಾಣ'ದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಿದ್ದು ಕೆರೆಗಳ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೩೧]

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಚೀನ ಕೃತಿಗಳು ಕೆರೆ ಕಂಟೆ ಕಾಲುವೆಗಳ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಪ್ರಾಚೀನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಿಂದ ಬ್ರಿಟೀಷರ ಆಡಳಿತದ ಕಾಲದವರೆಗೂ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿದ್ದು. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಶಾಸನಗಳು ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳು, ತಿಹ್ಯಗಳು ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ದಾಖಲೆಗಳು ನಿಜಾಮ ಸರ್ಕಾರದ ಕೆಲವು ದಾಖಲೆಗಳು, ಬ್ರಿಟಿಷರ ದಾಖಲೆಗಳು ಆಧಾರಗಳಾವೆ.

೩.೩ ಕೆರೆಗಳ ವರ್ಗೀಕರಣ :

ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳು ಹಾಗೂ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಜಲಾಶಯಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನು ಜಲಾಶಯ, ಕೆರೆ, ಕುಂಟೆಗಳನ್ನು ನೀರಾವರಿ ಒಂದೇ ಅಲ್ಲದೇ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಉದಾ: ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕೆರೆ, ಕುಂಟೆ, ಕಟ್ಟೆ, ಮದನ ಸರೋವರ, ತಟಾಕ, ಕೊಳ, ಕಲ್ಯಾಣ, ತೀರ್ಥ, ದೋಣಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ಇದರಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಹೆಚ್ಚು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಜನರಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಕೊಳ, ತೀರ್ಥ ಇವುಗಳು ಧಾರ್ಮಿಕ ಜಲಾಶಯಗಳಾಗಿ ದೇವರ ಆರಾಧನೆಯ ಉದ್ದೇಶ ಹಾಗೂ ದೇವಾಲಯಗಳ ವಿವಿಧ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ರಚನೆಯಾಗಿದ ಜಲಾಶಯಗಳು ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿ ಮತ್ತು ಜನ ಜಾನುವಾರುಗಳಿಗೆ ಕುಡಿಯಲು ನೀರನ್ನು ಬಳಸುವ ಜಲಾಶಯಗಳಾಗಿವೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ವಿಸ್ತಾರ ಅಳತೆ ಆಗಾಧತೆ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಆಳವನ್ನು ಗಮನಿಸಿಕೊಂಡು ವರ್ಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಇವುಗಳನ್ನು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧. ನದಿ ಆಶ್ರಿತ ಕೆರೆಗಳು

೨. ಮಳೆ ಆಶ್ರಿತ ಕೆರೆಗಳು

೩. ಮಾನವ ಆಶ್ರಿತ ಕೆರೆಗಳು

* **ನದಿ ಆಶ್ರಿತ ಕೆರೆಗಳು :** ಇವುಗಳನ್ನು "ನದಿ ಮಾತೃಕೆ" ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದ್ದು ಇವುಗಳು ನದಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದು, ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಭೀಮಾನದಿ ಕೃಷ್ಣಾ ನದಿ ಹಾಗೂ ಡೋಣಿ ನದಿಗಳು ಹರಿಯುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸ ಮನೆತನಗಳು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ನದಿಯ ನೀರನ್ನು ಕಾಲುವೆಗಳು (ನಾಲೆಗಳು) ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಕೆರೆಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಬೆಳಗುಂದಿ ಕೆರೆ, ಭೀಮಾನಳ್ಳಿಕೆರೆ, ಹುರಸಗುಂಡಾಗಿ ಕೆರೆ, ನಾಯ್ಕಲ್ ಕೆರೆ, ಹಗರಟ್ಟಗಿ ಕೆರೆ, ಹುಣಸಗಿ, ನೈಚುನಾಳ ಕೆರೆ, ಶಿರವಾಳ ಕೆರೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ನದಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

* **ಮಳೆ ಆಶ್ರಿತ ಕೆರೆಗಳು :** ಇವುಗಳನ್ನು "ದೇವಮಾತೃಕೆ"ಗಳೆಂದು ಕೆರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ಅನೇಕ ಮಳೆ ಆಶ್ರಿತ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಉದಾ : ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಯಾದಗಿರಿ ಕೆರೆ, ಹತ್ತಿಕುಣಿ ಕೆರೆ, ಗಾಜರಕೋಟೆಯ ಕೆರೆ, ಅರೆಕೆರಾ,

ಇಡ್ಲೂರು ಕೆರೆ, ಚಿಂತನಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆ, ಕಂದಕೂರು ಕೆರೆ, ಮಹಾದ್ವಾರ ಕೆರೆ, ಹೆಡಗಮದ್ರಿ ಕೆರೆ, ಠಾಣಗುಂದಿ ಕೆರೆ. ಹಾಗೂ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಗೋನಾಳ ಕೆರೆ, ಗೋಗಿ ಕೆರೆ, ಬಲ್ಕ್‌ಲ್ ಕೆರೆ, ಮರಕಲ್ ಕೆರೆ, ಹುಲಿಕಲ್ ಕೆರೆ, ರಸ್ತಾಪುರು ಕೆರೆ. ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕಕ್ಕೇರಿ ಕೆರೆ, ಕನ್ನಳಿ ಕೆರೆ, ಬೈಲಾಪುರ ಕೆರೆ, ಕನ್ಯಾಕೌಳೂರು ಕೆರೆ, ಹಾವಿನಾಳು ಕೆರೆ ಇಂತಹ ಸುಮಾರು ೩೨೬ ಕೆರೆಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದ್ದು ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿವೆ.

* **ಮಾನವ ಆಶ್ರಿತ ಕೆರೆಗಳು :** ಇವುಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕೇಲವು ಮಾತ್ರ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಉದಾ: ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಹತ್ತಿಕುಣಿಯ ಡ್ಯಾಮ್‌ನಿಂದ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ನೀರು ತುಂಬಿಸುವಂತಹದ್ದು ಹಾಗೂ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಬಸವ ಸಾಗರದಿಂದ ಕೆಲವು ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸನ್ನತಿಯ ಏತ ನೀರಾವರಿ ಯೋಜನೆಯಿಂದ ಕೆಲವು ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಕೆರೆಗಳ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾನವ ಆಶ್ರಿತ ಕೆರೆಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಕ್ರಿ.ಶ. ೬ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ಆರಂಭಗೊಂಡು ಸುಮಾರು. ೩೨೬ಕ್ಕೂ ಅಧಿಕ ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳು ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ರಾಜಕೀಯ, ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು ಇಂದಿಗೂ ಈ ಪರಿಸರದ ಗ್ರಾಮಗಳ ಜೀವನಾಡಿಗಳಾಗಿವೆ.

೩.೪. ವಿವಿಧ ಮೂಲಗಳ ಕೆರೆಗಳು :

ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣದಷ್ಟೇ ಮಹೋನ್ನತ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರ ನಂಬಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಅಂದಿನ ನೀರಾವರಿ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಚಾಲನೆ ದೊರೆಯಿತು. ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಜನರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವಾಗ ಅದಕ್ಕೊಂದು ಹೆಸರಿಡುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ನಮ್ಮ ಕೆರೆಗಳ ವಿವಿಧ ನಾಮಾವಳಿಯು ರೋಚಕವಾಗಿದ್ದು, ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದ ವಿವಿಧ ಮೂಲಗಳ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನು ಹತ್ತು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ವರ್ಗಿಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧. ಪ್ರಭುತ್ವ ಮೂಲದ ಕೆರೆಗಳು

೨. ಧಾರ್ಮಿಕ ಮೂಲದ ಕೆರೆಗಳು

೩. ಸಾಧು ಸಂತರ ಹೆಸರಿನ ಕೆರೆಗಳು

೪. ಸ್ತ್ರೀ ಮೂಲದ ಕೆರೆಗಳು

೫. ವೃತ್ತಿ ಮೂಲದ ಕೆರೆಗಳು

೬. ಊರಿನ ಹೆಸರೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತುಕೊಂಡ ಕೆರೆಗಳು

೭. ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರ ಕೆರೆಗಳು

೮. ಸಸ್ಯ ಮೂಲದ ಕೆರೆಗಳು

೯. ಸಮುದ್ರ ಅಥವಾ ಸಾಗರ ಮೂಲದ ಕೆರೆಗಳು

೧೦. ಗಾತ್ರ ಮತ್ತು ಆಕೃತಿಗುಣವಾದ ಕೆರೆಗಳು

೧. ಪ್ರಭುತ್ವ ಮೂಲದ ಕೆರೆಗಳು :

ರಾಜಮಹಾರಾಜರು, ರಾಣಿಯರು, ಮಂತ್ರಿಗಳು, ಮಾಂಡಳಿಕರು, ದಂಡನಾಯಕರು, ಮಹಾರಾಜರು, ದೇಸಾಯಿ, ದೇಸಮುಖರು ಮುಂತಾದವರು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುವ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಭುತ್ವ ಮೂಲದ ಕೆರೆಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ರಾಮಸಮುದ್ರ ಕೆರೆ ಹಾಗೂ ಮೈಲಾಪುರ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದ ರಾಮಚಂದ್ರಪ್ಪ ಮತ್ತು ಹೊನ್ನಮ್ಮ ದಂಪತಿಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧-೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ರಾಮಚಂದ್ರ ಹೆಸರು ಬರಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಆತನ ಹೆಂಡತಿ ಹೊನ್ನಮ್ಮ ಮೈಲಾಪುರದ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧-೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಸಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಕೆರೆಗೆ ಹೊನ್ನಕೆರೆ ಎಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಲಾಯಿತು[೩೨] ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೯ರ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಒಂದನೇ ಸೋಮೇಶ್ವರನ್ನು ಯರಗೋಳ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೩೩] ಶಹಾಪುರ ಹಾಗೂ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಕೆರೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುತ್ವ ಮೂಲದು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿದ್ದು ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿವೆ..

೨. ಧಾರ್ಮಿಕ ಮೂಲದ ಕೆರೆಗಳು :

ದೇವಾಲಯಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥ ತೀರ್ಥದ ಕೆರೆಗಳು ಎಂಬ ಮಾಹಿತಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಕೆರೆಗಳು ದೇವಾಲಯದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ರಾಮ, ಭೀಮ, ಬಸವ, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಉದಾ : ಬಳಿಚಕ್ರ ಗ್ರಾಮದ ಮಸ್ಯಮನ ಕೆರೆ, ರಾಜರಕೋಟೆಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕೆರೆ, ಮೈಲಾಪುರದ ಹೊನ್ನಕೆರೆ, ದೇವಪುರ ಕೆರೆ, ಮಹಾದ್ವಾರ ಕೆರೆ, ದೇವಿಕೆರೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸುರಪುರ ಅರಸ ರಾಮಣಪ್ಪನಾಯಕನು ದೇವಿಯ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದನು[೩೪] ಎಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ.

೩. ಸಾಧು ಸಂತರ ಹೆಸರಿನ ಕೆರೆಗಳು :

ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸೊಲ್ಲಾಪುರದಲ್ಲಿ ಶರಣ ಸಿದ್ಧರಾಮ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಸಿದ್ಧರಾಮೇಶ್ವರ ಕೆರೆಯ[೩೫] ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೭ರ ಅನಪುರ ಶಾಸನದಂತೆ.[೩೬] ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯ ದಿವ್ಯ ಪಂಡಿತನ್ನು ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನೆಂದು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು ಈ ಗ್ರಾಮವು ತಾಳಿಕೋಟೆ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ ಶಿವಶರಣರ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಚಿಂತನಹಳ್ಳಿಯ ಗವಿಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಕೆರೆ, ಕೆಂಭಾವಿಯ ಮತ್ತು ಮುದನೂರು ಮುಂತಾದವುಗಳು ಸಾಧು-ಸಂತರ ಹೆಸರಿರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

೪. ಸ್ತ್ರೀ ಮೂಲದ ಕೆರೆಗಳು :

ಪುರುಷರಂತೆ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕೂಡ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಸುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧-೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮೈಲಾಪುರ ಗ್ರಾಮದ ಹನ್ನಕೆರೆಯನ್ನು ಹೊನ್ನಮ್ಮ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೩೭] ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಸಿರವಾಳ ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಂಭಾವಿ ಹೀಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅರಸಿಕೆರೆ, ಸೂಳೆಕೆರೆ, ಅರಕೆರೆ, ಹಂಪಿ ಪರಿಸರದ ಗೌರಮ್ಮನ ಕೆರೆ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಕೆರೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

೫. ವೃತ್ತಿ ಮೂಲದ ಕೆರೆಗಳು :

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಅರಸುಮನೆತನಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವು ಸರ್ವೇಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿ ಆಧಾರಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಕೂಡ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ವೃತ್ತಿ ಮೂಲದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕೆರೆಗಳ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪರಂಪರೆಯು ಕ್ರಮೇಣವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯಿತು. ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಜಾತಿಗೆ ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ನದಿ ಅಥವಾ ಕೆರೆಗಳ ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಶೂದ್ರರು ನೀರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಕೆರೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬರುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ ಅನೇಕ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಮಾದರ ಹೊಳೆ ಕುಂಬಾರನ ಕೆರೆ, ಅಶಸನ ಕೆರೆ, ಗಾಣಿಕೆರೆ, ಬಡಿಗೇರೆ, ರೆಡ್ಡಿ ಕೆರೆ, ದೇಸಾಯಿ ದೇಶಮುಖ ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ[೩೮]

೬. ಊರಿನ ಹೆಸರೊಂದಿಗೆ ಬೆರತುಕೊಂಡ ಕೆರೆಗಳು :

ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಕೆರೆಗಳು ಇಂತಹವು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಅರಕೆರೆ, ಸಗಂಕೆರೆ, ಬಂಕಸಮುದ್ರ ಕೆರೆ, ಸಾಗರ ಕೆರೆ, ಆಶನಾಳ ಬುಚನ ಕೆರೆ, ಕಾನ್ ಕೆರೆ,

ರಾಮಸಮುದ್ರ ಕೆರೆ ಹಾಗೂ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಸಾಗರ ಕೆರೆ, ಗೋನಾಳ ಕೆರೆ, ಮರಕಲ್ ಕೆರೆ, ಖಾನಾಪುರ ಕೆರೆ, ನಾಯ್ಕಲ್ ಕೆರೆ, ಹುಲಿಕಲ್ ಕೆರೆ ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೋಡೆಕಲ್ ಕೆರೆ, ಕೂಡಲ ಕೆರೆ, ಮಲ್ಲಾ ಕೆರೆ, ಗಾಂಪೂರ ಕೆರೆ ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಮುಂತಾದ ಕೆರೆಗಳು ತಮ್ಮ ಊರಿನೊಂದಿಗೆ ಬೆರತುಕೊಂಡು ಸ್ಥಳನಾಮವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

೭. ಶ್ರೀ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಕೆರೆಗಳು :

ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಜರು, ಮಂತ್ರಿಗಳು, ರಾಣಿಯರು, ಮಹಾರಾಜರು ನಂತರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರು ಪಾಲು ಕೂಡ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದ್ದು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಕೆರೆಗಳ ಕುರಿತ್ತು ಯಾವುದೇ ಶಾಸನಗಳು ಅಥವಾ ದಾಖಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಅಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾ: ಹೊಸ್ನಳಿಯ ಉಪಾರ ಕೆರೆ, ಶಟ್ಟಿಗೇರೆಯ ಕೆರೆ ಖಾನಾಪುರ ಕೆರೆ ಅಶನಾಳ ಗ್ರಾಮದ ಬುಚನ ಕೆರೆ[೫೯] ಹೀಗೆ ಕೆಲವು ಇಂತಹ ಕೆರೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

೮. ಸಸ್ಯ ಮೂಲದ ಕೆರೆಗಳು :

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಸ್ಯ ಮೂಲದ ಕೆರೆಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಇರುವುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣತ್ತೆವೆ. ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಬೆಳಸಿರುವುದು. ಗಿಡಮರಗಳನ್ನು ನೆಡುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಗಾತಿ. ಇದರಿಂದ ಮಣ್ಣಿನ ಒಡ್ಡು ಜಾರದೇ ಭದ್ರವಾಗಿ ಉಳಿಯನ್ನು ನೆರವಾಗುವಂತೆ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ನಂತರ ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ತಪ್ಪದೇ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಒಂದು ಗಿಡಮರಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಏರಿಯ ಮೇಲೆ ಚಿಕ್ಕ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದು. ಮರಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣಿ–ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ದೊರೆಯಿತ್ತಿತ್ತು. ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಹತ್ತಿರ ಯಾವ ಜಾತಿಯ ಮರ ಇರುತ್ತಿತ್ತು ಆ ಮರದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕರೆಯುವ ವಿಧಾನ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಉದಾ: ಆಲದ ಕೆರೆ, ಹಾಲಗೇರೆ, ತಾಮ್ರಾದ ಕೆರೆ, ಖಾನಾಪುರ ಕೆರೆ[೬೦] ವಡಗೇರೆ ಎಲೆಗಳ ಕೆರೆ ಮುಂತಾದ ಕೆರೆಗಳು ಇಂತಹವು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ನಾವು ಕಾಣುಬಹುದಾಗಿದೆ.

೯. ಸಮುದ್ರ ಅಥವಾ ಸಾಗರ ಮೂಲದ ಕೆರೆಗಳು :

ರಾಜರು, ರಾಣಿಯರು, ಮಾಂಡಳಿಕರು ಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆರೆಗಳು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಸಾಗರ, ಸಮುದ್ರ, ಸರೋವರ ಎಂದು ಪರಿಪಾಠವಿದ್ದು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಲವು ಕೆರೆಗಳು ಸಮುದ್ರ ಹೊಲುವಂತಾಗಿದ್ದು, ಒಂಕಸಮುದ್ರ, ರಾಮಸಮುದ್ರ, ಸಾಗರ, ಗಂಗಸಮುದ್ರ,

ರುದ್ರಸಮುದ್ರ ಇಂತಹ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದ್ದು. ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ ಪೂರ ಪಟ್ಟಣ ಸಾಗರ, ಸಮುದ್ರ ಸೇರಿಸಿ ಕೆರೆಯುವಂತ ಕೆರೆಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

೧೦. ಗಾತ್ರ ಮತ್ತು ಆಕೃತಿ ಗುಣವಾದ ಕೆರೆಗಳು :

ಒಂದು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆರೆಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಗಾತ್ರ ಮತ್ತು ಆಕೃತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ದೊಡ್ಡಕೆರೆ, ಚಿಕ್ಕಕೆರೆ, ಹಿರಿಕೆರೆ, ಸಣ್ಣಕೆರೆ ಎಂದು ವಿಂಗಡನೆ ಮಾಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುವ ಪದ್ಧತಿ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿದೆ. ಪ್ರಾನ್ಸಿಸ್‌ಬೂಕನ್ ಕೆರೆ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಎರಡು ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿದ್ದು ಜಾನುವಾರುಗಳಿಗೆ ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಚಿಕ್ಕ ಸರೋವರವನ್ನು ಕಟ್ಟೆ ಎಂದು ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದದ್ದು ದೊಡ್ಡ ಸರೋವರ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿದ್ದು[೧೧] ಪ್ರಸುತ್ತ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಎಂದರೆ ದೊಡ್ಡದು ಕಟ್ಟೆ ಎಂದರೆ ಕೆರೆಗಿಂತ ಚಿಕ್ಕದು, ಕುಂಟೆ ಎಂದರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎರಡಕ್ಕಿಂತ ಚಿಕ್ಕದು. ಇಂತಹ ಕೆರೆಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಏವೂರ ಹಾವಿನಾಳ ಹಗರಟ್ಟಗಿ ಕೆಂಭಾವಿ ಶಿರವಾಳ ಅಣಬಿ ಕೆರೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

೩.೫. ಕೆರೆಗಳ ವಿವಿಧ ಆಯಾಮಗಳು :

ಪ್ರಾಚೀನ ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯ ಕಾಲೀನ ಅರಸುಮನೆತನಗಳು ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಹಿಂದೆ ಹಲುವಾರು ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ.

೧. ಭೌಗೋಳಿಕ ಕಾರಣಗಳು

೨. ರಾಜಕೀಯ ಕಾರಣಗಳು

೩. ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರಣಗಳು

೪. ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರಣಗಳು

೫. ಆರ್ಥಿಕ ಕಾರಣಗಳು

೬. ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಾರಣಗಳು

೧. ಭೌಗೋಳಿಕ ಕಾರಣಗಳು :

ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಸ್ಥಿತಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದು ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ನಿರಂತರ ಹರಿಯುವ ನದಿಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದೆ. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯ ನೀರು ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಮ ಕರಗಿದ ನೀರು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ನದಿಗಳು ಫಲವತ್ತಾದ ಮೆಕ್ಕಲು ಮಣ್ಣಿನ ಬಯಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿಗಾಗಿ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಅಥವಾ

ಜಲಾಶಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ.[೪೨] ಆದರೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತ್ತು ನದಿ ಹಾಗೂ ಮಳೆಯ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ತನ್ನ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿಕಾಸಗೊಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉಪಾಯವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು.[೪೩] ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾರ್ಷಿಕ ಮಳೆ ಕನಿಷ್ಟವಾಗಿದ್ದು ಅದು ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಈ ಪರಿಸರದ ಮಾನವನ್ನು ಕೃತಕವಾಗಿ ಮಳೆಯ ನೀರಿನ ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು ಕೆರೆ ಕಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದಿನದಿಂದ ನದಿಕ್ಕೆ ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ಹೋಯಿತ್ತು. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾ, ಕಾವೇರಿ, ಗೋದಾವರಿ ಹಾಗೂ ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಗಳು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಬೇರೆ ಯಾವ ನದಿಗಳು ಸರ್ವಋತು ನದಿಗಳಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ನದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಸಿಗೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೀರನ ಕೂರತೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ನೀರನ್ನು ಅನೇಕ ವಿಧಾನಗಳಿಂದ ಮಾನವನಿಗೆ ಸಂರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತು. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ನದಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಆರಂಭಿಸಿ ಸಮುದ್ರದ ಪಾಲಾಗುವುದನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಿ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗ ಮಾಡುವುದು ಅವನಿಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು.[೪೪]

ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ಈಶಾನ್ಯ ಭಾಗದ ಬಯಲು ಸೀಮೆಯ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದು. ಕೃಷ್ಣಾ, ಭೀಮಾ, ಡೋಣಿ ನದಿಯನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಬೇರೆ ಯಾವ ನದಿಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವುದಿಲ್ಲ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ೫೮.೦೦ ಮೀ.ಮೀ. ಕನಿಷ್ಟವಾಗಿದ್ದು, ಅದು ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ ಭೌಗೋಳಿಕವಾಗಿ ಈ ಪರಿಸರವು ಕೆಂಪು ಕಪ್ಪು ಮಿಶ್ರಿತ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ಕೊರತೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಗುಡ್ಡಗಾಡು ಏರಿಳಿತದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೋಂದಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸುಮನೆತನಗಳಿಗೆ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟೆ, ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪರಿಸರದ ಕಂದಕೂರ, ಖಾನಾಪುರ, ವಡಗೇರಾ, ತುಮಕೂರು, ಮದ್ರಕಿ, ಹಾರಣಗೇರಾ, ಹೋತತ್ತಲ್ ಹಾಗೂ ಎಡಯಪೂರ ದೇವಪುರ ಬದಲಾಪುರ, ಮಾಳನುರು, ಹುಣಸಗಿ ಇಂತಹ ಸುಮಾರು ೩೨೬ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೆರೆಗಳು ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರದ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶದ ನೀರು ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಣೆ ವಾಗುವಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ನೀರಾವರಿಯ ವಿವಿಧ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ್ನು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಉಪಾಯವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡನು.

೨. ರಾಜಕೀಯ ಕಾರಣಗಳು :

ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಹಿಂದೆ ರಾಜಕೀಯ ಉದ್ದೇಶವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿತು. ತಮ್ಮ ಅಧಿಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಸಂಪತ್ತಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಉದ್ದೇಶದೊಂದಿಗೆ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಳೀಯರ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜರು, ಮಹಾಜನರು, ರಾಣಿಯರು, ಮಂತ್ರಿಗಳು, ಮಾಂಡಲಿಕರು ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುವುದು ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳು ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ.[೪೫] ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ರಾಜ ಮನೆತನಗಳು ಸಮಾಜದ ವರ್ಗಗಳು ಮತ್ತು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿತ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳವುದಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಲವು ಜನೋಪಕಾರಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು.

ಉದಾ: ಪಲ್ಲವರನ್ನು ಸೋಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕ್ಷತ್ರೀಯ ಧರ್ಮ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಕದಂಬ ಅರಸ ಮಯೂರವರ್ಮನು ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ್ದರ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು ಎಂದು ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ ಶಾಸನವು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡುತ್ತದೆ.[೪೬] ನಂತರದಲ್ಲಿ ಅರಸ ರಾಜೇಂದ್ರ ಚೋಳನು ಉತ್ತರ ಭಾರತವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಗಂಗಾ ನದಿಯವರೆಗೆ ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತರಣೆಯ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಗಂಗೈಕೊಂಡ ಚೋಳಪೂರಂದಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾದ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ತಾನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸರೋವರವನ್ನು ಜಲಮಯಸ್ತಂಭ ವಿಜಯ ಜಲಸ್ತಂಭ ಎಂದು ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಕರೆದುಕೊಂಡನು.[೪೭]

ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಮೂರನೇ ಸೋಮೇಶ್ವರನ್ನು ತನ್ನ "ಮಾನಸೋಲ್ಲಾಸ" ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜನು ಕೆರೆ ಸರೋವರ ಮುಂತಾದ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಅರಸರಾದವರು ಕೇವಲ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತೊಡಗದೇ ಜನೋಪಕಾರಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ತಮ್ಮ ಪ್ರಜೆಗಳ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗುತ್ತಿದರು. ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರು, ಬಹುಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರು ಹಾಗೂ ನಿಜಾಮನ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟಿರುವುದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಪ್ರಜೆಗಳ ಸುಖ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ ಕೆರೆ-ಕಟ್ಟೆ ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಇಂದಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾವೆ.

೩. ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರಣಗಳು :

ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಭಾರತವು ಕೃಷಿ ಪ್ರಧಾನವಾದ ದೇಶವಾಗಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅರಸುಮನೆತನಗಳು ನೀರಾವರಿ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಾಗಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿದರು. ಇವರು ಎರಡು ಪ್ರಮುಖ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರು. ಒಂದು ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟೆ, ಬಾವಿ ಹಾಗೂ ಅಣೆಕಟ್ಟೆ, ಸರೋವರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ನೀರಾವರಿ ಆಧರಿಸಿ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದರು.

ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಕಾಡುಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದವು. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುದರ್ಶನ ತಟಾಕವನ್ನು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ದುರಸ್ತಿ ಮಾಡಿಸಿದ್ದು ಶಾಸನವೇ ಹೇಳುವಂತೆ ಸುದರ್ಶನ ಸರೋವರ ಒಡೆದಿದ್ದರಿಂದ ಜನರು ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದರು ಇದನ್ನು ಕಂಡ ರುದ್ರಾದಾಮನು ಯಾರಿಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗದಂತೆ ತುರ್ತಾಗಿ ಪರಿಹಾರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡನು. ಇದು ಅಂದಿನ ಅರಸರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಳಕಳಿಯಾಗಿತ್ತು. ರುದ್ರದಾಮನ ಈ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯವನ್ನರಿತ ನಂತರ ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸುಮನೆತನಗಳಿಗೆ ಮಾದರಿಯಾಯಿತು ಹಾಗೂ ಹೊಸದಾಗಿ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದ್ದು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡುವುದು ಮಹಾಕಾರ್ಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿತ್ತು.[೪೮] ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಳಿಂಗದ ಅರಸ ಖಾರವೇಲನು ತಮ್ಮ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗಾಗಿ ತಾನು ಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕೆ ಬಂದ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಸರೋವರ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡನು ಹಾಗೂ ಚೋಳ ಪ್ರಾಂತ್ಯ ಅರಸರು ನದಿಗಳಿಗೆ ಅಣೆಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಭೂಮಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸುತ್ತಿದರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಜೆಗಳ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಅರಸರು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಳಕಳಿಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.[೪೯] ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಪಲ್ಲವರ ಅರಸರನ್ನು ಕಾಡುವುಳ್ಳ ಅರಸ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಮುಂದೆ ಬಂದವರಿಗೆ ಪಲ್ಲವ ಅರಸರರು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿ 'ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಿತ" ಎಂಬ ಬಿರುದಾವಳಿಯನ್ನು ನೀಡುವುದು ಹಾಗೂ ಅವರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನೀಡುವ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.[೫೦] ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದವು. ಕ್ರಮೇಣವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಪೈರೆಸಲು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅರಸುಮನೆತನಗಳು ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ಸರ್ವೇಸಾಮಾನ್ಯರು ಭಾಗಿಯಾಗಿ ಕೆರೆ, ಕುಂಟೆ, ಸರೋವರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದರು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

೪. ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರಣಗಳು :

ಭಾರತವು ಪುರಾತನ ಕಾಲದಿಂದ ಅನೇಕ ಜಾತಿ, ಧರ್ಮ, ಪಂಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ರಾಷ್ಟ್ರವಾಗಿದ್ದು ದೇವಾಲಯ ಕೆರೆ, ಬಾವಿ ಮತ್ತು ಸರೋವರ ನಿರ್ಮಿಸುವದು ಮಹಾಕಾರ್ಯ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದರು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧರ್ಮವು ಮಾನವನ್ನು ಮುಕ್ತಿ ಪಡಿಯಬೇಕಾದರೆ ಕೇಲವು ಪುಣ್ಯದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಅದರಂತೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸರು ಹಾಗೂ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ದೇವಾಲಯ ಕಟ್ಟುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೆರೆ, ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರು.[೫೧] ಹೀಗಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಜನರು ತಮ್ಮ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮರೆತು ಬೇಧ-ಬಾವ ಮಾಡದೇ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕಾಗಿ

ಶ್ರಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ರಾಜರು, ರಾಣಿಯರು, ಮಂತ್ರಿಗಳು, ಸಾಮಂತರ ಅರಸರು ಹಾಗೂ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣದ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡರು. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ, ಜೈನ, ಬೌದ್ಧ ಮತ್ತು ಇಸ್ಲಾಂ ಧರ್ಮಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಅರಸುಮನೆತನಗಳು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕಾರ್ಯವು ಬರದಿಂದ ಸಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಕಾಣಬಹುದು.

೫. ಆರ್ಥಿಕ ಕಾರಣಗಳು :

ಭಾರತವು ಇತಿಹಾಸ ಪೂರ್ವ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ರಾಷ್ಟ್ರವಾಗಿದ್ದು. ವ್ಯಾಪಾರ ವ್ಯವಸಾಯ ಹಾಗೂ ಉದ್ಯೋಗ ಈ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಮೂಲ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಆದರಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ್ನು ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ನೀರು ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮಾಡುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಕಾಡು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕಡಿದು ಸಾಗುವಳಿ ಭೂಮಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಅವನಿಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಜನಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಆಹಾರ ಪೊರೈಕೆಗಾಗಿ ವ್ಯವಸಾಯದಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ತಮ್ಮ ಪ್ರಜೆಗಳ ಸೌಲಭ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಗೂ ರಾಜ್ಯದ ಸರ್ವಮುಖ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ವ್ಯವಸಾಯ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು. ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರಾಜ ಮನೆತನಗಳು ತಮ್ಮ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ ನದಿಗಳಿಗೆ ಹಳ್ಳಗಳಿಗೆ ಅಣೆಕಟ್ಟೆನ್ನು ಕಟ್ಟೆ–ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲು ಕೆರೆ ಸರೋವರ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಳ್ಳತ್ತಿದ್ದರು. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ತಾವು ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಬಲರಾಗಬೇಕಾದರೆ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿತು ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಡಿದರು ಇತರೆ ಆದಾಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭೂಮಿಯ ಆದಾಯವು ಅಧಿಕ ಎಂದು ಅರಿತು ಆರ್ಥಿಕ ಭದ್ರತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಅರಸರು ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ನಂತರ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಹಾಗೂ ವರ್ತಕ ಸಂಘಗಳು ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೊಡುಗೆ ಅಪಾರವಾಗಿದೆ.[೫೨] ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರವು ಹೊಸ ಗ್ರಾಮಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯೊಂದಿಗೆ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಗ್ರಾಮಗಳು ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಪಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಕೃಷಿಯು ಮುಖ್ಯ ಘಟಕವಾಗಿತ್ತು. ಪರಿಸರದ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

೬. ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಾರಣಗಳು :

ನೀರು ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಇದು ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಕೋಟ್ಯಂತರ ಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯವು ಮಾನವನ ಹಾಗೂ ಸಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮುಖವಾದದ್ದು ಮಾನವನು ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಾಗಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ತನ್ನ ಎಲ್ಲಾ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ನೀರಿನ ಸಮೀಪವೇ ಕೇಂದ್ರಿಕೃತವಾಗಿತ್ತು[೫೩] ಎಂದು ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್. ಅವರು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸುಮನೆತನಗಳು ಜಲಸಂಗ್ರಹಿತಗಳಿಂದ ಈಜು ಕೊಳವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುದ ನೀಡುವಂತಹ ಕಾರಂಜಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಉದಾ: ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ರಾಣಿಯರ ಸ್ನಾನಗೃಹಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು, ನಾವು ಇಂದಿಗೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅವುಗಳ ಪಕ್ಕದ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಯಾನವನ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿಯ ಕೆರೆಯ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಯಾವವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಇಂದಿಗೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಜನರಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಮನರಂಜನೆಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ ಆದರೆ ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿವಾಗಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಅರಸುಮನೆತನಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಮನೊರಂಜನೆಗಳಾದ ಗಂಗಾಪೂಜೆ ತೆಪ್ಪೋತ್ಸವ ಇತರೆ ಆಚರಣೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ. ಅಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಉತ್ಸಾಹ, ಜಾತ್ರೆಗಳು, ಆಚರಣೆಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲಿನಿಂದಿಗೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದ ಇಂತಹ ಉತ್ಸಾಹಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಗಳ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಸುದೀರ್ಘ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕಾರಣಗಳಾದ ಭೌಗೋಳಿಕ, ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

೩.೭. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳು :

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ಈಶಾನ್ಯದ ಬಯಲು ಸೀಮೆಯ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕಡಿಮೆ ಮಳೆ ಬೀಳುವ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದೆ. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಅರಸುಮನೆತನಗಳು ಕಾಲ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿಸಿ ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿಗೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವುಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾಗಿವೆ. ಒಂದೊಂದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ಮೂಲಕ ರೂಪಿಸಲಾದ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹೇಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ಪಾತ್ರ ತಿಳಿಯುವ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆ, ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ದಾಖಲೆಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಆಕರಗಳಿಂದ ಒಂದು ಸ್ಥೂಲ ಚಿತ್ರವನ್ನು ರೇಖಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪರಿಸರವು ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಮುಖವೆಂದರೆ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ಎನ್ನಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಭೌಗೋಳಿಕತೆ ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗುಡ್ಡ-ಬೆಟ್ಟಗಳು ಇಳಿಜಾರು ಪ್ರದೇಶ ಹಾಗೂ ಬಹುತೇಕ ಭಾಗ ಬಯಲು ಸೀಮೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿತ್ತು.

ಈ ಪರಿಸರವು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ತಗ್ಗು ದಿನ್ನೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ನೀರು ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದೆ. ಬೆಟ್ಟ-ಗುಡ್ಡಗಳ ನಡುವಿನ ಕಣಿವೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಮಳೆ ನೀರು ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲಕರವಾಗಿದೆ. ಮಳೆ ನೀರು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹರಿದು ಹೋಗದಂತೆಯೂ, ಮತ್ತು ಅದು ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುವಂತೆಯೂ ಮಾಡಿರುವ ಹಿಂದಿನ ಪೂರ್ವಜರು ಯೋಜನಾತ್ಮಕ ದೃಷ್ಟಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಯಾದಗಿರಿ, ಸುರಪುರ ಹಾಗೂ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಸುಮಾರು ೩೨೬ಕ್ಕೂ ಅಧಿಕ ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿವೆ.

೩.೭.೧. ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆರೆಗಳು :

ಯಾದಗಿರಿ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಪಟ್ಟಣ	ಯಾದಗಿರಿ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೦೭.೬೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೯.೫೨ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೩೦೯.೫೨ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೯೬.೪೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೩೬೨ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೨೦.೪೮ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೪ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಟ್ಟಣ ಹಾಗೂ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿರುವ ಯಾದಗಿರಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿದೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನು ಚೋಳ ಅರಸರಿಂದ ಸೋಲನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಈ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡನು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಈ ಪರಿಸರವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೪ರಲ್ಲಿ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು ಎಂದು ಏತಗಿರಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ[೫೪] ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಪಟ್ಟಣದ ಉತ್ತರ

ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೯ರಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಯಾದಗಿರಿಯ ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊರೆದಿರುವ ಶಾಸನವು ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡುತ್ತದೆ.[೫೫] ಕೆರೆಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪುರಾತನ ರಾಮಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಏರಿಯನ್ನು ಅಂಕು-ಡೊಂಕಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಮೂರು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ತೂಬಿನ ಹೊರ ಭಾಗದ ಏರಿಯ ಇಳಿಜಾರಿನಲ್ಲಿ ತೊಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕಾಲುವೆ ಮೂಲಕ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಿ ಭತ್ತ, ಕಬ್ಬು, ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆ ನಿರ್ವಹಣೆ ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ನೀರ್ಗಂಟಿಗಳು ತೂಬಿನ ನಿರ್ವಹಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು (ಕೂಲಿ) ಗಂಗಮತಸ್ಥರಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಯು ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದಿದೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ನಡೆಯುವ ಉತ್ಸವಗಳಿಗೆ ಇಂದಿಗೂ ಈ ಕೆರೆಯು ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿವೆ.

ಯರಗೋಳ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಯರಗೋಳ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೬೭೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೩೬೩:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೪೦೯: ೮೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೫೬೯:೭೨ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೦೧೨ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೨೫.೪೮ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೩:೫೮ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೨೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು. ಯರಗೋಳ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವಂತೆ ಈ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯ

ಮಠವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಈ ಮಠದ ಹತ್ತಿರದ ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಸನವನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲ ಒಂದನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಆಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಎರಗೋಳದ ಉಭಯ ಸಾಮ್ಯಶ್ವರದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಭೂದತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[೫೬] ಹಾಗೂ ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಭೂಮಿಯ ದಾನ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೯ರ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಡೆ ತೋಟವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು ಎಂಬ ವಿವರಣೆಯಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಏರಿಯು ಉತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಮೂರು ತೂಬು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಒಳಭಾಗವು ದಪ್ಪವಾದ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಡದಂತೆ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ರಚನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ೩೬ ಮೀಟರ್ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಕೆರೆಗೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾದ ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಏರಿಯ ಇಳಿಜಾರು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ತೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಿ ಭತ್ತ, ಶೇಂಗಾ ಮತ್ತು ಜೋಳ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯ ಮಠವು ನಡೆಸುವ ಜಾತ್ರೆ, ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದಿದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಕೆರೆಯು ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ.

ಅನಪುರ ಕೆರೆ

ಕ್ರಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಅನಪುರ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೦೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೩೬೩:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೩೮೯:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೪೫೮:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೯೮೭ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೨೩:೦೦ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೨:೭೮ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಸುಮಾರು ೩೦ ಕಿ.ಮೀ. ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಅನಪುರ ತಾಳಿಕೋಟೆ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಶಿವಶರಣರ ಊರು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಅಣಂಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಊರೊಂದರ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದ್ದು, ಶಿವಶರಣರ ನಾಡು ಎಂದು ವಿವರಣೆಯಾಗಿರುವ ಶಾಸನವು ಅನಪುರ ಗ್ರಾಮದ ಕುಲಕರ್ಣಿಯ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದ್ದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೭ರ ಅನಪುರ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೫೮] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಕಲ್ಯಾಣ ನಗರದಿಂದ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವನ ಪ್ರಿಯ ಅರಸಿ ಚಂದಲದೇವಿಯ ಮಗನಾದ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಕುಮಾರ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ದೇವರು ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರನಾಗಿ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಆಗ ಕಲ್ಲ ಕೆಳಗು ನಾಡಿನ ರಾಜಧಾನಿಯಾದ ಉಜ್ಜಿಗವೊಳಲಿನ ಆನೆಮೇಶ್ವರ ದೇವರ ಪೂಜೆ–ಪುನಸ್ಕಾರಗಳಿಗಾಗಿ ಅಲ್ಲಿನ ಆಚಾರ್ಯ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿ ಪಂಡಿತನ ಕಾಲ್ತೊಳೆದು ಬಿಟ್ಟ ಭೂದತ್ತಿಯಾಗಿ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಭೂದಾನ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕೆರೆಯು ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯ ಒಳಭಾಗವು ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ರಚನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಹೊರಭಾಗ ಕೆಂಪು ಜೇಡಿ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಮೂರು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ತೂಬುಗಳನ್ನು ಕಬ್ಬಿಣದ ಲೋಹದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಮೇಲೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆಲವು ಆಂಜನೇಯ, ಬಸವಣ್ಣ, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಮುಂತಾದ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕೆರೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ಭತ್ತ, ಜೋಳ, ಶೇಂಗಾ ಮುಂತಾದ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯು ಅಲ್ಲಿನ ಜನರಿಗೆ ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಸದೃಢವಾಗಲು ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದಿದೆ.

ಹೊನ್ನಕೆರೆ ಮೈಲಾಪುರ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಮೈಲಾಪುರ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೨೭೯:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೩೮೬:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೩೯೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೪೩೯:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೮೪೦:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೩೫:೦೦ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೫:೪೮ ಮೀಟರ್

೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ದುಂಡಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೧೮ ಕಿ.ಮೀ. ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಮೈಲಾರಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಎಂಬ ದೇವಾಲಯವು ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಮತ್ತು ಮಾಸ್ತಿ ಕಲ್ಲುಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿವೆ. ಕಲ್ಲಿನಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕುದುರೆಯ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಅಶ್ವಮೇಧದ ಕುದುರೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗಂಗಿಮಾಳಮ್ಮನ ದೇವಾಲಯದ ಎದುರಿಗಿರುವ ಶಾಸನವನ್ನು ದೇವನಾಗರಿ ಲಿಪಿ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.[೫೯] ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪೂರ್ವ–ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿರುವ ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧–೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೈಲಾಪುರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ರಾಮಚಂದ್ರಪ್ಪನ ಮಡದಿ ಹೊನ್ನಮ್ಮ ಈ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧–೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿಸಿದಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕೆರೆಗೆ ಹೊನ್ನಕೆರೆ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬರಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು.[೬೦] ಕೆರೆಯ ಏರಿಯನ್ನು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ನೈಸರ್ಗಿಕ, ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ಮಿಶ್ರಿತ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆ–ಕೋಡಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಮೇಲೆ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಅನೇಕ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಸಂಕ್ರಮಣ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಮೇಲಿರುವ ಮೈಲಾರಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಅಶ್ವಮೇಧ ಕುದುರೆಯ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಗಂಗಾಸ್ನಾನಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಆಚರಣೆಗಳ ಮೂಲಕ ಹೊನ್ನಕೆರೆಗೆ ಹೋಗುವ ಪರಂಪರೆ ಇಂದಿಗೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಈ ಕೆರೆಯು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧–೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಲಚೂರಿ ಅರಸ ಬಿಜ್ಜಳನ ಅಧಿಕಾರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೫೦ರಿಂದ ೧೧೬೧ರವರೆಗೆ ವೀರಶೈವರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಚಳವಳಿಯನ್ನು ಈ ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿದರು.[೬೧] ಆದ್ದರಿಂದ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಚಳವಳಿಯ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಕೆರೆಯು ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದಿದ್ದು ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಚರಣೆಗೆ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಹೇಡಗಮದ್ರಿ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಹೆಡಗಮದ್ರಿ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೭೪:೧೫ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೯:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೬೩:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೨೬:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೫೧೬ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೨೦:೧೯ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೩:೪೮ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೨೦ ಕಿ.ಮೀ. ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಅವಶೇಷಗಳು ಯಾವುದು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಗ್ರಾಮದಿಂದ ೦೬ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಕನಗನಹಳ್ಳಿ ಹಾಗೂ ೧೦ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಸನ್ನತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರಬಹುದು ಎಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೩೩ರ ಹೇಡಗಮದ್ರಿ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೨] ಈ ಶಾಸನವನ್ನು ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಮಗ ಯುವರಾಜನಾಗಿದ್ದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದ್ದು, ಹೈಹಯ ವಂಶದ ಮಹಾಮಂಡೇಶ್ವರ ರೇವರಸರು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಈ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಮತ್ತು ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಳಗೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಈ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಮಳೆ ನೀರು ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗುತ್ತದೆ. ಏರಿಯು ಪೂರ್ವ ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಏರಿಯ ಹೊರಭಾಗವು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಒಳಭಾಗ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ತೂಬಿನ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಕಾಲುವೆ ಇದ್ದು ಇದರಿಂದ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯು ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ

ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದಿದ್ದು ಗ್ರಾಮದ ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ರಾಮಸಮುದ್ರ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ರಾಮಸಮುದ್ರ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೬೪:೭೫ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೬೮:೩೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೩೮:೪೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೧೭೮:೫೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೯೭:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೯:೧೮ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೫:೦೦ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೧೨ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಗ್ರಾಮ ರಾಮಸಮುದ್ರ, ಈ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರ ಭಾಗದ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಈ ಕೆರೆಯ ಕುರಿತಂತೆ ಐತಿಹ್ಯ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ. ರಾಮನು ಗೋವುಗಳಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಬಾಣದಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಹೊಡೆದನು. ಅದರಿಂದ ಭೂಮಿಯಿಂದ ನೀರು ಚಿಮ್ಮಿ ಅದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ರಾಮಸಮುದ್ರ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂತು ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧-೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ. ರಾಮಸಮುದ್ರ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ[೬೬] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನ ಮಂತ್ರಿಯಾದ ರಾಮಚಂದ್ರಪ್ಪ ಹಾಗೂ ಹೊನ್ನಮ್ಮ ಎಂಬ ದಂಪತಿಗಳು ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ರಾಮಚಂದ್ರ ಎಂದು ಹೆಸರಿತ್ತು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಅದು ರಾಮಸಮುದ್ರವಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕೆರೆಯಿಂದಲೇ ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ರಾಮಸಮುದ್ರ ಸ್ಥಳನಾಮ ಬಂದಿರಬಹುದು. ಈ ಕೆರೆಯು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಮಳೆಯ ನೀರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದೆ. ೧೬೪:೭೫ ಹೆಕ್ಟೇರ್‌ಗಳಷ್ಟು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ೧೬೮:೩೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜಲಾಯನ

ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ೧೭೮:೫೦ ಎಂ.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ. ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಣಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದ್ದು, ಏರಿಯ ಉದ್ದ ೧೬೯೭:೦೦ ಮೀ., ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೯:೧೮ ಮೀ. ಹಾಗೂ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ೧೫:೦೦ ಮೀ. ರಸ್ತೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಮೂರು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ನೀರನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಪೂರೈಸಲು ಏರಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ತೊಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಪೂರೈಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ನೀರು ಬಂದಾಗ ಅದರ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದೇವತೆ ಬಂಗಾರೆಮ್ಮ ಜಾತ್ರೆಯ ಹಾಗೂ ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಇಡ್ಲೂರು ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಇಡ್ಲೂರು
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೦೫:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೯೮:೫೪ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೨:೫೫ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೭೬:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೭೧೦:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೦:೨೮ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೯:೦೦ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ೨೮ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಶಂಕರಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಆವರಣದಲ್ಲಿರುವ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಮೂರು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದ್ದು, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೧೫ ಇಡ್ಲೂರು ಶಾಸನವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲದ್ದಾಗಿದೆ. ಆತನ ಪ್ರಿಯ ಅರಸಿ ಚಂದಲದೇವಿಯ ಮಗನಾದ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ, ಇರವಬೆಂಡಗ, ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಹೆಸರಿಸಿ ಆತನ

ಮಹಾಸಾಮಂತನಾದ. ಭೂತರಸನು ಸತ್ಯಾಶ್ರಯದೇವನ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ಶಂಕರ ದೇವರಿಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೬೪] ಈ ಶಾಸನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಇತಿಹಾಸ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಚಂದಲದೇವಿಗೆ ಐದು ಜನ ಮಕ್ಕಳು ಇದರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು ಮಗಳು ಎಂದು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯು ದಕ್ಷಿಣ-ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಕೆಳಗಡ ತೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಹೊರಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಕ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕೆರೆಯು ಮಳೆಯನ್ನು ಆಧಾರಿಸಿದ್ದು, ಶೇಂಗಾ, ಭತ್ತ, ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಏಲ್ಹೇರಿ ಕೆರೆ

ಕ್ರಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಏಲ್ಹೇರಿ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೭೮೬:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೨೭೩:೫೪ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೬೦೩:೬೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೬೯:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೪೨೯:೪ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೮:೨೦ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೭:೧೦ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೨೬ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶಿವಶರಣ ಏಲ್ಹೇರಿ ಕೇತಯ್ಯನ ಊರವಾಗಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಶಾಸನಗಳು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು. ಮೂಲಸ್ಥಾನ ದೇವರ ಪೂಜೆ-ಪುನಸ್ಕಾರ, ನೈವೇದ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಕೂಡಲದ ಮಹಾದೇವ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಭೂದತ್ತಿಯನ್ನು ಗಾವುಂಡನೊಬ್ಬನು

ನೀಡಿರುವ ವಿಷಯ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ವರ್ತಕರು ಸರಕುಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಗ ಹಾಗೂ ಮಾರಿದಾಗ ನೀಡಿದ ದಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೦ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಶಿವದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ಕೆರೆಗೆ ಭೂದಾನ ನೀಡಿರುವ ಕುರಿತು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನವು ಹೆಬ್ಬಲಿಯ ನಾಗಯ್ಯನೆಂಬಾತ ಕೆರೆ ದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ.[೫] ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಶಿವಶರಣರ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು ಇದು ಪೂರ್ವ-ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ೭೮೬ ಹೆಕ್ಟೇರ್, ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ ೨೭೩.೫೪ ಚ.ಕಿ.ಮೀ., ನೀರಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ೬೯.೦೦ ಎಂ.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ., ಏರಿಯ ಉದ್ದ ೪೨೯.೪ ಮೀಟರ್, ಏರಿಯ ಒಳಪಾಶ್ವದಿಂದ ೮.೨೦ ಮೀ ಎತ್ತರವಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಮೇಲೆ ಓಡಾಡುವುದಕ್ಕೆ ೭.೧೦ ಮೀ. ಅಗಲವಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಮೂರು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ನೀರನ್ನು ಹರಿದು ಹೋಗಲು ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಈ ಕೆರೆಯು ಮಳೆಯನ್ನು ಆಧಾರಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯು ಇಂದಿಗೂ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಮಹಾದ್ವಾರ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಮಹಾದ್ವಾರ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೪೭೫:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೨೦೮:೩೮ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೩೪೯:೭೩ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೧೦೮:೫೯ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೧೨೦:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೫:೪೨ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೩:೧೦ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೪೦ ಕಿ.ಮೀ. ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ ಗಡಿಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಉಜ್ಜಲ್ಲಿ ೫೦೦ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಒಳಪಡುತ್ತಿತ್ತು. ಗ್ರಾಮದ ಹೊರಗಿರುವ ಗುಮ್ಮಟದ ಹತ್ತಿರ ಇರುವ ಶಾಸನವು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ್ದು ಎಂದು ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾಸನಸ್ಥ ತೀರ್ಥಂಕರ ಬಿಂಬವಿದೆ. ಕೆಳಗಿರುವ ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಭಾಗಗಳು ಹಾಳಾಗಿದ್ದು, ಎಡಭಾಗದ ಅಕ್ಷರಗಳು ಮಾತ್ರ ಕಾಣಿಸುತ್ತವೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಅರಸ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲದೇವ ಆಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಉಜ್ಜಿಗವೊಳಲ ನಖರರು ಹಾಗೂ ಬಮ್ಮಿಸಟ್ಟಿ ಬಹುಶಃ ಜಿನಾಲಯವೊಂದಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ದತ್ತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ವಂಕ ಸಮುದ್ರ ಎಂದು ಕೆರೆಯ ಕುರಿತು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ.[೬೬] ಈ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕೆರೆಯ ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಿ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಭತ್ತ, ಶೇಂಗಾ, ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ ಮುಂತಾದ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಬೆಳಗುಂದಿ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಬೆಳಗುಂದಿ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೪೯೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೩೮:೪೯ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೫೪:೯೮ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೯೮:೫೪ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೯೮೭:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೮:೮೭ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೦:೭೬ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಸುಮಾರು ೩೮ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಾಮದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೪ರ ಬೆಳಗುಂದಿ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ[೬೭] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ

(ಜಯಸಿಂಹ) ಪೊಟ್ಟಲಕೆರೆಯಿಂದ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಚಟ್ಟರಸರು ಮತ್ತು ಮಹಾಸಾಮಂತ ಬರ್ಮರಸರು ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣದ ದಿನ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ, ತಪೋದನರಿಗೆ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಗೌತಮ ಪಂಡಿತರ ಕಾಲ್ತೊಳೆದು ಕೆರೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಭೂದತ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಯ ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ೪೯೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೩೮:೪೯ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೫೯:೯೮ ಹೆಕ್ಟರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೯೮:೫೪ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಏರಿಯು ೯೮೭:೦೦ ಮೀಟರ್, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೮:೮೭ ಮೀಟರ್, ಹಾಗೂ ೧೦:೭೬ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಮೂರು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಯ ಏರಿ ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿ ಕೆರೆಯು ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಏರಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಹೊರ ಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ವಿವಿಧ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಕಾಳೆಬೆಳಗುಂದಿ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಕಾಳೆಬೆಳಗುಂದಿ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೪೨೩:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೩೪೯:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೧೦೫:೨೨ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೯೪೭:೫೨ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೨:೦೩ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೮:೨೯ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ೩೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಬನದೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಬಸಮ್ಮ ಎಂಬುವರು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದರು[೬೮] ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ

ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಯು ಉತ್ತರ-ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ಮಳೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯು ೪೨೩:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೩೪೯:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೫:೨೨ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಣಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಏರಿಯ ಉದ್ದ ೯೪೭:೫೨ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಎರಡು ತೂಬುಗಳು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೨:೦೩ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ೦೮:೨೯ ಮೀಟರ್ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲವಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಒಂದು ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರು ಇದರ ಮೂಲಕ ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯು ಈ ಗ್ರಾಮದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಾಸಮ್ಮನಕೆರೆ ಬಳಿಚಕ್ರ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಬಳಿಚಕ್ರ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೨೮೦:೪೩ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೯೯:೫೩ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೮:೩೮ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೬೩:೪೯ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೧೪೮:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೬:೦೭ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೩:೦೯ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೨೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಪುರಾತನ ಮಾನವನ ವಾಸಸ್ಥಳವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಬೆಟ್ಟದ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರೇಖಾಚಿತ್ರ ಹಾಗೂ ಶಿಲಾಶ್ರಯ ಚಿತ್ರಗಳು ಪುರಾವೆಗಳಾಗಿವೆ. ನಂತರದ ಕಾಲಮಾನದಲ್ಲಿ ತತ್ವಪದಕಾರರಾದ ಕೂಡಲ ಬಸವಲಿಂಗ ಶರಣ

ಈ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದರು.[೬೯] ಈ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಅದು ೨೮೦:೪೩ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ಹೆಕ್ಟರ್ ೧೯೯:೫೩ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಕೆರೆಯ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೮:೩೮ ಹೆಕ್ಟರ್ ಜಲಾವೃತ ನೀರು ನಿಲ್ಲುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ೬೩:೪೯ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಣಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿ ೧೧೪೮:೦೦ ಮೀಟರ್ ಹಾಗೂ ೧೬:೦೭ ಮೀಟರ್ ಎತ್ತರ ೧೩:೦೯ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ ಅಗಲವಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು–ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಮೂರು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ಮೂರು ಕಾಲುವೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ವಿವಿಧ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಗಾಜರಕೋಟೆ ಕೆರೆ

ಕ್ರಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಗಾಜರಕೋಟೆ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೫೪೯:೩೩ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೨೦೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೨೩೧:೪೮ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೧೩೪:೪೯ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೨೪೧:೦೪ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೭:೧೯ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೯:೫೮ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೪೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮದ ಸುತ್ತಲೂ ಕೋಟೆಯಿದೆ. ಇದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಪ್ರಮುಖ ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರ ಸ್ಥಳವಾಗಿದ್ದು[೭೦] ಇಲ್ಲಿರುವ ಅರಮನೆ ಎಡಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಸುಮಾರು ೩೦ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ದೀಪಸ್ತಂಭವು ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿದ ಈ ದೀಪಸ್ತಂಭದ ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿಯೂ, ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ಇದ್ದು, ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋದಂತೆ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ದ್ವಾದಶ ಕೋನಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಮೇಲೆ ಹೋದಂತೆ ಚಿಕ್ಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ತಟ್ಟೆಯಂತೆ ಅಗಲವಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರತಿಭುಜದ ಮಧ್ಯೆ ಒಂಬತ್ತರಂತೆ ಒಟ್ಟು ೧೦೮ ದೀಪಗಳನ್ನಿಡಲು ಮಾಡಿದ ಕೊಂಡಿಯಂತಹ ಕೆತ್ತನೆ

ಮನಮೋಹಕವಾದ ಸುಂದರ ಕೆತ್ತನೆಯಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಮೇಲಿರುವ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶರಣರ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಇದು ಶಿವಶರಣರ ಭಕ್ತಿಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಾಮದ ಸ್ಮಾರಕಗಳು, ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು, ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಕೇಂದ್ರವಾಗಿರಬಹುದು. ಈ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಮರಿಕಲ್ಯಾಣ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಕೆರೆ ಎಂದು ಸ್ಥಳೀಯರು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕೆರೆಯ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ೫೮೯:೩೩ ಹೆಕ್ಟರ್, ೨೦೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೨೩೧:೪೮ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಕೆರೆಯ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ೧೩೪:೪೯ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಣೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಏರಿಯ ಉದ್ದ ೧೨೪೧:೦೪ ಮೀಟರ್, ಎತ್ತರ ೧೭:೧೯ ಮೀಟರ್ ಹೊಂದಿದ್ದು ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೦೯:೫೮ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಮೂರು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಹೊರಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕಾರ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕೆರೆಯು ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಅರಕೇರಾ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಅರಕೇರಾ ಕೆ.
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೨೧೨:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೯:೪೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೬೮:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೦೦೨:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೫:೦೩ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೮:೫೭ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೧೮ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಾಮದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸಾಲುಸಾಲು ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಹಾದುಹೋಗುತ್ತವೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಹಿಂದಿನ ಭಾಗದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಮೂರ್ತಿ ಇದ್ದು, ಇದನ್ನು ಬೆಟ್ಟದ ಈರಣ್ಣ ಎಂದು ಸ್ಥಳೀಯರು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ೨೧೨:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಪ್ರದೇಶವು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ಹೊಂದಿದೆ. ೧೦೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ನೀರು ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಮಳೆಯ ನೀರು ಬಂದು ಸೇರುವ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ ಹೊಂದಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶವು ೧೯:೪೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಆಗಿದೆ. ೬೮:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ನೀರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಏರಿಯು ಉತ್ತರ–ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ೧೦೦೨:೦೦ ಮೀಟರ್ ಉದ್ದ ೧೫:೦೩ ಮೀಟರ್ ಎತ್ತರ ಮತ್ತು ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೦೮:೫೭ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯ ಹೊರ ಮತ್ತು ಒಳಭಾಗ ಕಲ್ಲು–ಮಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಕೆರೆಯ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಕೆರೆಯು ಗ್ರಾಮದ ಜೀವನಾಡಿಯಾಗಿದೆ.

ಚಂದ್ರಕಿ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಚಂದ್ರಕಿ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೯೭:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೪೨೭:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೬೩೦:೦೮ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೧೦೩:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೯೭೯:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೭:೦೫ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೦:೧೭ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ೫೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಅನೇಕ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕಾಕಲುವಾರ ದೇಶಮುಖ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಗ್ರಾಮದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ೧೪ ಎಕರೆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದುಂಡಾಕಾರವಾಗಿ ಕೋಟೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮವು ೧೨ರಿಂದ ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಶಿವಶರಣರ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಕೋಟೆಯ ಒಳಗಡೆ ಇರುವ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಿಂದ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಕೋಟೆಯ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ೧೯೭:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್, ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ ೪೨೭:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ, ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ ೬೩೦:೦೮ ಹೆಕ್ಟೇರ್, ೧೦೩:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಏರಿಯು ಪೂರ್ವ–ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ೯೭೯:೦೦ ಮೀಟರ್ ಉದ್ದವಾಗಿದೆ. ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ೧೭:೦೫ ಮೀಟರ್, ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೧೦:೧೭ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಒಳಭಾಗಗಳು ಇಳಿಜಾರಾಗಿದ್ದು, ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಭತ್ತ, ಜೋಳ, ಶೇಂಗಾ, ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ ಮುಂತಾದ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಗ್ರಾಮದ ಹಬ್ಬ–ಹರಿದಿನಗಳ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಕಾಕಲುವಾರು ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಕಾಕಲುವಾರು
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೧೨೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೭೪೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೪೫೩:೦೮ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೧೯೭:೫೮ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೦೨೮:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೬:೦೬ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೯:೧೭ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ೪೭ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕ್ರಿಶ. ೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಕಲವಾರು ಸಂಸ್ಥಾನರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಕೆರೆಯನ್ನು ಈ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಅರಸ ರಾಜ ಲಕ್ಷ್ಮಣಪ್ಪ ದೇಶಮುಖ ಅವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಕಲಚೂರಿ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವಶರಣರು ಬಸವಣ್ಣನ ಪರವಾಗಿ ಕ್ರಾಂತಿ ಆರಂಭವಾಗಿತ್ತು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆರೆಯನ್ನು ರಾಜ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ದೇಶಮುಖ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದನು.[೨೧] ಕೆರೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಶಂಕರಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯು ಉತ್ತರ–ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ೧೧೨೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೭೪೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ೪೫೩:೦೮ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೧೯೭:೫೮ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮಾಡುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಏರಿಯ ಉದ್ದ ೧೦೨೮:೦೦ ಮೀಟರ್, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೬:೦೬ ಮೀಟರ್ ಹಾಗೂ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೦೯:೧೭ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯು ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ಮತ್ತು ಮೇಲೆ ಮಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಎರಡು ತೂಬುಗಳು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಆಯಾಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಆಶನಾಳಬೂಚನ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಆಶನಾಳಬೂಚನ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೦೭೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೪೮೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೫೦೪೩:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೧೦೨:೫೪ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೯೩೭:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೮:೦೬ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೦:೦೪ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೧೫ ಕಿ.ಮೀ. ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಕೆರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೯೯ರಿಂದ ೧೦೩೨ರವರೆಗೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸರ ಆಡಳಿತ ಅಧಿಕಾರಿ ಭೂತನ ಈ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು[೨] ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯು ಭೂತನ ಎಂಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಹೆಸರಿನೊಂದಿಗೆ ಕರೆಯುವುದು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಯಾವುದೇ ಶಾಸನಗಳು ಅಥವಾ ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾಧಾರಗಳಿಲ್ಲ. ಬೆಟ್ಟಗಳ ಇಳಿಜಾರಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಈ ಕೆರೆಯು ಉತ್ತರ–ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ೧೦೭೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೪೮೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೫೦೪೩:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೨:೫೪ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ನೀರಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಕೆರೆಯು ಹೊಂದಿದೆ. ೯೩೭:೦೦ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ೧೮:೦೬ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಎತ್ತರ, ೧೦:೦೪ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲವಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಒಂದು ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಯು ಗ್ರಾಮದ ಜೀವನಾಡಿಯಾಗಿದ್ದು, ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಚಿಂತನಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಚಿಂತನಹಳ್ಳಿ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೦೦೯೮:೪೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೭೮:೭೭ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೭೩:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೧೯೬:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೭೯೮:೦೫ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೦೮:೯೧ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೧:೦೯ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೨೭ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಗವಿಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಯು ಪೂರ್ವ-ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ಗವಿಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಬರುವ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಣೆಯಾಗುವಂತೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ೧೦೦೯೮:೪೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೭೮:೭೭ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೧೭೩:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೧೯೬:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಣಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕೆರೆ ಹೊಂದಿದೆ. ಏರಿಯ ಉದ್ದ ೭೯೮:೦೫ ಮೀಟರ್, ೦೮:೯೧ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ಹಾಗೂ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೧೧:೦೯ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಹಾಗೂ ಹಿಂದೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ನೀರನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಪೂರೈಸಿ ಆಯಾಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಒದಗಿಸಿ ಕೆಲವು ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಭತ್ತ, ಶೇಂಗಾ, ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ರೈತರು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಕೆರೆಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸ್ಮಾರಕಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಮೇಲಿನ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಗಿರಿದುರ್ಗ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೭೯:೩೯ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೦೯:೦೫ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೦೧:೦೫ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೦೦
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೦:೫೨ ಮೀಟರ್
೬	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೦೮:೨೭ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೩:೧೩ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	೦೦
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	೦೦
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಚೌಕಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೯ರಿಂದ ೧೦೩೩ವರೆಗೆ ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಏತಗಿರಿ ಶಾಸನವು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವ ಕುರಿತು ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಈ ಪರಿಸರವನ್ನು ಬಹುಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರು, ವಿಜಾಪುರ ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿಗಳು ಹಾಗೂ ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರು ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಮೇಲೆ ಕೋಟೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುವುದು ಪರ್ಶಿಯನ್ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೋಟೆಯ ಒಳಗಡೆ ಇರುವ ನಿಜಾಂಬುರ್ಜ ಶಾಸನ ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಕೋಟೆಯ ಮೇಲಿರುವ (ಮೋತಿ ತಲಾಭ) ನಿರ್ಮಾಣದ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು, ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮ ನೈಜಾಂಮೀರ್ ಅಲಿಖಾನ ಕಾಲದು ಆಗಿದ್ದು, ಆತನು ಯಾದಗಿರಿಗೆ ಪ್ರವಾಸ ಹಾಗೂ ಮೋತಿ ತಲಾಭ ನಿರ್ಮಾಣ ಕುರಿತು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ.[೨] ಈ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿಜಾಮರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ರಜಾಕಾರರು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದರು. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೀರು ಸರಬರಾಜು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿರಬಹುದು. ಈ ಕೆರೆಯು ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಮೇಲೆ ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ೬೯:೩೯ ಹೆಕ್ಟರ್ ಪ್ರದೇಶ ವಿಶಾಲವಾಗಿದೆ. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ ೦೯:೦೫ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಹೊಂದಿದ್ದು, ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ ೦೧:೦೫ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಗಾರಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಉದ್ದ ೧೦.೫೨ ಮೀಟರ್, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೦೮.೨೭ ಮೀಟರ್, ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೦೩.೧೩ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಈ ಕೆರೆಯು ನಿಜಾಮರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ರಜಾಕಾರರ ಅರಮನೆಗೆ ನೀರು ಪೂರೈಸುವುದಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಇಂದಿಗೂ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಮುದ್ನಾಳ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಮುದ್ನಾಳ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೫೯:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೮:೬೭ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೭೦:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೨೫:೦೯ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೦೫೩:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೭:೭೯ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೯:೦೦ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು

೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ೦೮ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕೆರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಸಣ್ಣ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಸ್ಥಳೀಯ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಇದನ್ನು ೧೧-೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಕೆರೆಯು ೧೫೫:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೮:೬೭ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೨೫:೦೯ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಣಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ೧೦೫೩ ಮೀಟರ್ ಉದ್ದ, ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ೧೭.೨೯ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೦೯.೦೦ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳ ಮೂಲಕ ಅಚ್ಚಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಿ, ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯು ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸ್ಮಾರಕಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಕೆರೆ ಗ್ರಾಮದ ಜೀವನಾಡಿಯಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ವಿವಿಧ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಹತ್ತಿಕುಣಿ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಹತ್ತಿಕುಣಿ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೧೯:೦೦ ಹೆಕ್ಟರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೮೯:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೯೭:೦೦ ಹೆಕ್ಟರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೩೮:೫೯ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೦೭:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೦:೦೬ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೮:೫೯ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೧೫ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸಿಕ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ನಂತರ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಕೆರೆಯನ್ನು ಭೌಗೋಳಿಕವಾಗಿ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮಧ್ಯೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ೧೧೯:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ೮೯:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ ಹೊಂದಿದೆ. ೯೭:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ನೀರು ನಿಲುಗಡೆ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ ಹೊಂದಿದೆ. ೩೮:೫೯ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದ್ದು, ಏರಿಯ ಉದ್ದ ೧೦೦೭:೦೦ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೦:೦೬ ಮೀಟರ್ ಹಾಗೂ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೦೮.೫೯ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ತೂಬುಗಳ ಮೂಲಕ ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಯು ಇಂದಿಗೂ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಕೆರೆಯ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

೩.೭.೨. ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆರೆಗಳು :

ಅಣಬಿ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಅಣಬಿ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೫೯:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೯:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೭೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೧೦೫:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೯೭೮:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೦೯:೯೫ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೭:೨೧ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೩೪ ಅಣಬಿ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೪೪] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಅರಸ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಗದೇವಮಲ್ಲ ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಭೂದಾನ ನೀಡಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕೆರೆಯು ಗ್ರಾಮದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆರೆಯು ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿಗಾಗಿ ಹಾಗೂ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆರೆಯ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ೧೫೯:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್, ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ ೧೯:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ., ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ ೭೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಹೊಂದಿದ್ದು, ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ೧೦೫:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.), ಏರಿಯ ಉದ್ದ ೯೭೮:೦೦ ಮೀಟರ್, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೦೯:೯೫ ಮೀಟರ್, ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೦೭.೨೧ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಹಾಗೂ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಿ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಗ್ರಾಮದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ತಡಿಬಡಿ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ತಡಿಬಡಿ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೨೩೫:೮೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೯೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೩:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೧೦೧:೫೭ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೧೨೭:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೨:೦೧ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೮:೩೯ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರ

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೨೪ ಕಿ.ಮೀ. ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು, ನಂತರದಲ್ಲಿ ಅವರ ಸಾಮಂತ

ಅರಸರಾದ ಸೇವುಣರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಕ್ರಿಶ. ೧೨೦೮ರ ತಡಿಬಡಿ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.[೨೫]
ಸೇವುಣರ ಅರಸ ಸೇವುಣರಾಯ, ಪ್ರತಾಪಚಕ್ರವರ್ತಿ, ಸಿಂಘಣದೇವ, ತಡಬಡಿಯ ಮಹಾಪ್ರಭು ಬೀರಗಾಮುಂಡ ಕಾಲ್ತೊಳೆದು ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ದೇಣಿಗೆಯನ್ನು ನೀಡಿ ಕೆರೆ ಭೂದಾನ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯು ೨೩೫:೮೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೯೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೩:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೧:೫೭ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಣಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಹಂತಹಂತವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಹಿಂದುಗಡೆ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಮೂರು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಆಯಾಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲು ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಉದ್ದ ೧೧೨೭:೦೦ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೨:೦೧ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೦೮:೩೯ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಸಿರಿವಾಳ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಸಿರಿವಾಳ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೦೯:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೬೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೫೪:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೬೯:೭೧ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೯೭೮:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೧:೦೦ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೭:೩೯ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಸುಮಾರು ೧೦ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಭೀಮಾ ನದಿ ಬಲದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಟ್ಟಣ

ಹಾಗೂ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೪೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.[೭೬] ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು, ಪಂಚಪೀಠಗಳ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೩೭ರ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ[೭೭] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ದೊರೆ ಶ್ರೀ ಮದ್ಭೂಲೋಕಮಲ್ಲ ದೇವರು ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೭೮ರ ಶಾಸನವು[೭೮] ರೇವಣ್ಣ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಜರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸುಮಾರು ೧೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಶಾಸನಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೧೯ರ ಶಾಸನದ ಕೆಳಭಾಗವು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹೂಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೨೭ರ ಶಾಸನವು ತೋಟಿಯ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೭೦ರ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ವೀರಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವನ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು[೭೯] ಹೂಳನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಎತ್ತು, ಕತ್ತೆ, ಕೋಣ, ಬಂಡಿಯ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೂಳನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುವುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಈ ಕೆರೆಯು ೧೦೯:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೬೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ ೫೪:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ೬೯:೭೧ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)ನೀರಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಒಳಪಾರ್ಶ್ವದಿಂದ ಎತ್ತರ ೧೧:೦೦ ಮೀಟರ್‌ದ್ದಾಗಿದ್ದು, ೯೭೮:೦೦ ಮೀಟರ್ ಉದ್ದ ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳ ಮೂಲಕ ಆಯಾಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಒಂದು ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾದ ನೀರು ಇದರ ಮೂಲಕ ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕೆರೆಯ ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಿ ವಿವಿಧ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಂದಿಗೂ ಕೆರೆಯು ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಖಾನಾಪುರ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಖಾನಾಪುರ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೧೭೩:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್

೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೨೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
३.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೫೪:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೫೮:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೬೭:೫೩ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೦೭೮:೦೦ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೦:೩೩ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರ

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೨೩ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಪ್ರಾಚೀನ ಕೆರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಖಾನಾಪುರ ಎಂಬುದು ಕೆರೆಯಿಂದ ಸ್ಥಳನಾಮವಾಗಿ ಬಂದಿರಬಹುದು. ಖಾನಾಪುರ ಎಂಬುವುದು ಪರ್ಷಿಯನ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಗಿದೆ. ಇದು ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಿ–ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವಂತಹ ಶಬ್ದವಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಉತ್ತರ–ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ೧೧೭೩:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ ೧೨೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ, ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ ೫೪:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಹೊಂದಿದ್ದು, ೫೮:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಣಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ಏರಿಯ ಉದ್ದ ೧೦೭೮:೦೦ ಮೀಟರ್, ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಒಳಪಾರ್ಶ್ವದಿಂದ ೧೦:೩೩ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಮೂರು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಏರಿಯು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೋಡಿಯನ್ನು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಯಾವುದೇ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಾಗಲಿ ಕೆರೆಯ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಕೆರೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಯಾದಗಿರಿ ಮೈಲಾರಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಜಾತ್ರೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ, ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ವಿವಿಧ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತದೆ.

ಹಾರಣಗೆರೆ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಹಾರಣಗೆರೆ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೦೯:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೯೮:೧೯ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೫೭:೮೪ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೫೭:೮೪ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೭೦೮೦:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೯:೭೧ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೮:೯೪ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೧೮ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಸಗರನಾಡು ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಒಳಪಡುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೂ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹಾರಣಗೇರಾ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಅಂದು ಈ ಗ್ರಾಮವು ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೮೦] ಗ್ರಾಮದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಕೋಟೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶಾಸನದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು ಒಡೆದು ಹೋಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಯಾವುದೇ ಮಾಹಿತಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬಾವಿಯ ನಿರ್ಮಾಣ, ತೋಟದ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಈ ಕೆರೆಯು ೧೦೯:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೯೮:೧೯ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೫೭:೮೪ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ೫೭:೮೪ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಸಂಗ್ರಹ ಹೊಂದಿದ್ದು ಏರಿಯ ಉದ್ದ ೭೦೮೦:೦೦ ಮೀಟರ್ ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ೮.೭೧ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೯.೦೪ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಹಂತಹಂತವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಮೇಲುಗಡೆ ಜೇಡಿಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು,

ಏರಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ಇರುವ ತೋಟದ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಹರಿಸಿ ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಬಂದ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ನೀರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೊಸ್ಕರ ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಇದರ ಮೂಲಕ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾದ ನೀರು ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕೃಷಿ ಆಧಾರಿತ ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿದೆ.

ಧರಿಯಾಪುರ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಧರಿಯಾಪುರ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೨೭:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೫:೦೩ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೯೮:೧೯ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೭೮:೦೩ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೦೦೮:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೦:೦೩ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೮:೫೯ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೨೩ ಕಿ.ಮೀ. ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿದ್ದು, ಸಗರನಾಡು ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೧೦೫ರ ಧರಿಯಾಪುರ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ[೮೧] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ದೊರೆ ಶ್ರೀಮತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ದೇವರ ಕಾಲದ ಶಾಸನವಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕಾಳಮುಖ ಯತಿಗಳು ಸಹ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ಗದ್ದೆಗೆ ಭೂದಾನ ಮಾಡಿರುವ ಬಗೆಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯು ಗ್ರಾಮದ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ೧೨೭:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೫:೦೩ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೯೮:೧೯ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೭೮:೦೩ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಣಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ೧೦೦೮:೦೦ ಮೀಟರ್ ಉದ್ದ, ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ೧೦:೦೩ ಮೀಟರ್, ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೦೮:೫೯ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು

ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶದ ನೀರು ಹರಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಕೆರೆಯು ಗ್ರಾಮದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದ್ದು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ವಡಗೇರಾ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ವಡಗೇರಾ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೨೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೫:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೯೭:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೬೮:೧೩ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೧೨೮:೦೫ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೦:೧೩ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೮:೧೭ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೩೪ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಆದರೆ ಗ್ರಾಮದ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸ್ಮಾರಕಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು ಎಂದು ಕೆರೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಆಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯದ ಕೆಲವು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಕೆರೆಯ ಏರಿಯು ದಕ್ಷಿಣ–ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ೧೨೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೫:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೯೭:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೬೮:೧೩ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೧೧೨೮:೦೫ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ೧೦:೧೩ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೦೮:೧೭ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲವಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಮೂರು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಿ ವಿವಿಧ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ನೀರು ಹೋಗಲು ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ

ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಗ್ರಾಮದ ಜೀವನಾಡಿಯಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಯು ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಮದ್ರಿಕಿ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಮದ್ರಿಕಿ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೪೦:೩೮ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೭೯:೦೧ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೮೯:೫೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೫೬:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೦೭೯:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೦೯:೭೮ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೭:೫೭ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ೨೬ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಕೆಲವು ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೨೮ರ ಮದ್ರಿಕಿಯ ಶಾಸನ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ಶ್ರೀ ಮಜ್ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ದೇವರು ಯಾದಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಸರ್ವದೇವಭಟ್ಟರ ಮತ್ತು ಪ್ರಮುಖ ಮಹಾ ಜನರ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗೆ ದಾನ ನೀಡಿ ನಾಮಗಾಮುಣ್ಣನ ಬಾವಿಯ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೮೮] ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು, ಇನ್ನುಳಿದವು ಕೆಲವು ಅವಶೇಷಗಳ ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಗ್ರಾಮದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು ೧೪೦:೩೮ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೭೯:೦೧ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೮೯:೫೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೫೬:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೧೦೭೯:೦೦ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ೧೦:೧೩ ಮೀಟರ್. ಏರಿಯ ಎತ್ತರ. ೦೯:೭೮ ಮೀಟರ್, ೦೭:೫೭ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲವಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು,

ಒಂದು ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಒಳ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರು ಇದರ ಮೂಲಕ ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದ್ದು, ಗ್ರಾಮದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ದೋರನಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ದೋರನಹಳ್ಳಿ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೨೧೯:೪೩ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೪೩:೦೧ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೬೮:೦೩ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೮೭:೦೮ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೦೭೮:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೦:೦೭ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೭:೫೨ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಸುಮಾರು ೧೮ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಸಗರನಾಡು ಪ್ರದೇಶದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ಶ್ರೀ ಮಜ್ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ದೇವರ ಕಾಲದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೭ರ ಶಾಸನವು ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು[೩] ಮಾತ್ರ ಆದರೆ ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಇನ್ನಿತರ ಯಾವುದೇ ಮಾಹಿತಿ ವಿವರಣೆಯಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೭ರ ದೋರನಹಳ್ಳಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನವು ಕೋಟೆಗಳ ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇನ್ನಿತರ ಯಾವುದೇ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಗ್ರಾಮದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು ಇದನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯರು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯ ಪೂರ್ವ-ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ೧೪೦:೩೮ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೪೩:೦೧ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೧೬೮:೦೩ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೮೭:೦೮ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೧೦೭೮:೦೦ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೦:೦೭ ಮೀಟರ್, ೦೭:೫೨ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲವಾಗಿದ್ದು,

ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ತೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರನ್ನು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯು ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಯಾದರೂ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ ಒತ್ತುವರಿಯಾಗುವ ಹಂತದಲ್ಲಿದ್ದು ರೈತರು ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯು ಗ್ರಾಮದ ವಿವಿಧ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಗೋಗಿ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಗೋಗಿ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೯೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೭೯:೦೧ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೧:೦೨ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೬೩:೦೭ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೦೦೮:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೨:೦೧ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೯:೦೯ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಸುಮಾರು ೨೬ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೧೯ರ ಗೋಗಿಯ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೮೪] ಚಾಲುಕ್ಯರ ದೊರೆ ಶ್ರೀಮತ್ರಿಭವನಮಲ್ಲ ದೇವರ ಕಾಲದ್ದಾಗಿದ್ದು, ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ದಾನ ನೀಡಿದ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಯಾವುದೇ ಮಾಹಿತಿ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದ ಬಸದಿಗಳು, ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕೆರೆಯು ಯಾವ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ

ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗಳಲಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರ-ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಈ ಕೆರೆಯು ೧೯೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೭೯:೦೧ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೧:೦೨ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೬೩:೦೭ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೧೦೦೮:೦೦ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೨:೦೧ ಮೀಟರ್, ೦೯:೦೯ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲವಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಆಯಾಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ಮತ್ತು ಮೇಲೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಒಳ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರನ್ನು ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೊಸ್ಕರ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ಈ ಕೆರೆಯು ಮಳೆಯ ಆಧಾರಿತವಾಗಿದ್ದು, ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ರೈತರು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಜನರ ಜೀವನಾಡಿಯಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಮೊಹರಂ ಆಚರಣೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತದೆ.

ರಸ್ತಾಪುರ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ರಸ್ತಾಪುರ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೨೩೭:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೯೭:೫೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೯೯:೬೩ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೦೮೭:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೧:೫೭ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೦:೧೧ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ೨೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮-೧೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿತ್ತು. ರಾಮನಪ್ಪ ನಾಯಕ ಅವರು ೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಾಚಪ್ಪನ ಮಗ ಮಡಬಸವ ಅವರು ಶ್ರೀ ಗುತಿಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಭೂದಾನ ನೀಡಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕೆರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಇದು ಯಾವ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲ. ಕೆರೆಯು ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ೨೩೭:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೧೯೭:೫೧ ಹೆಕ್ಟರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೯೯:೬೩ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೧೦೮೭:೦೦ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೧:೫೭ ಮೀಟರ್, ೧೦:೧೧ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲವಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ನೀರು ಬಂದಾಗ ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹಾದು ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ಮಳೆ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಕೆರೆಯಿಂದ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ರೈತರು ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯು ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಜಾತ್ರೆ, ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯ ಆಚರಣೆಯ ಪದ್ಧತಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದು ಸಗರನಾಡು ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಸೇರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅವರ ಕಾಲದ ಸ್ಮಾರಕಗಳು, ಶಾಸನಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಕನ್ಯಾಕೌಳೂರು ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಕನ್ಯಾಕೌಳೂರು
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೨೯೭:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೩೯:೫೧ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೮೯:೦೩ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೯೪:೭೧ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೧೦೪:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೧:೫೩ ಮೀಟರ್

೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೯:೦೭ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರ

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ೩೧ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ೧೨–೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ೨೯೭:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೩೯:೫೧ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೧೮೯:೦೩ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೯೪:೭೧ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ಏರಿಯ ನಿರ್ಮಾಣವು ಕಲ್ಲು ಹಾಗೂ ಜೇಡಿಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಇಳಿಜಾರಾಗಿದೆ. ೧೧೦೪:೦೦ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೧:೫೩ ಮೀಟರ್, ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೦೯:೦೭ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ತೂಬುಗಳ ಮೂಲಕ ಕಾಲುವೆಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸಿ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಪೂರೈಕೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ನೀರು ಹೊರ ಹೋಗಲು ಒಂದು ಕೋಡಿಯನ್ನು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ. ಬಹುಶಃ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಆಧಾರಗಳು ಇಲ್ಲ. ಇದು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ್ದು ಎಂದು ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ವಿವಿಧ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಯು ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಹೊಸಕೇರಾ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಹೊಸಕೇರಾ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೨೦೧:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೭:೦೩ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೩೩:೦೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೯೭:೦೪ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೧೦೭:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೧:೦೪ ಮೀಟರ್

೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೯:೦೯ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೧೬ ಕಿ.ಮೀ. ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಗ್ರಾಮದ ಕೆರೆಯು ಒಂದಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಈ ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವುದೇ ಆಧಾರಗಳು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ತೂಬುಗಳಿಗೆ ಬಳಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಬಳಸಿರುವಂತ ಕಬ್ಬಿಣವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಕೆರೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಾದ ಏರಿಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಕೋಡಿಯ ರಚನೆಗಳು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬಹುದು ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಕೆರೆಯು ಮಳೆಯನ್ನೇ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಆಯಾಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಕಲ್ಲು ಹಾಗೂ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೆರೆಯ ಏರಿಯನ್ನು ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಉದ್ದ ೧೦೦೭-೦೦ ಮೀಟರ್, ಎತ್ತರ ೧೧.೦೪ ಮೀಟರ್, ಅಗಲ ೦೯.೦೯ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಕೆರೆಯು ೨೦೧.೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೭.೦೩ ಚ.ಕೀ.ಮೀ. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೧೩೩.೦೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಆಗಿದೆ. ೯೭.೦೪. (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ನೀರಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದ್ದು, ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ. ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಿ ರೈತರು ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಗ್ರಾಮದ ವಿವಿಧ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಯು ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಮುಡಬುಳ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ ಮುಡಬುಳ	ಮುಡಬುಳ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೫೯:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೬೦:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೮೯:೦೪ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೬೭:೦೮ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)

೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೧೬೫:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೫:೦೬ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೯:೦೯ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ೨೧ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಅವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕೆಲವು ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೬೭ರ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೮೫] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ಶ್ರೀ ಮಜ್ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ದೇವರು ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ದೇವರ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ದೇಣಿಗೆಯನ್ನು ನೀಡಿದನು ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾಸನದ ಎಡಭಾಗ ಅಕ್ಷರಗಳು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇತರೆ ಮಾಹಿತಿಗಳು ನಮಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯು ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ೧೫೯:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೬೦:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೮೯:೦೪ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೬೭:೦೮ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೧೧೬೫:೦೦ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದವಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೫:೦೬ ಮೀಟರ್, ೦೯:೦೯ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲವಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಹೊರಗಿನ ಮತ್ತು ಮೇಲಿನ ಭಾಗವು ಜಿಗುಟಾದ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ತೂಬುಗಳಿಗೆ ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಒಳ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಬಂದ ನೀರನ್ನು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹರಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಕೆರೆಯು ಮಳೆ ಆಧಾರಿತವಾಗಿದ್ದು, ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ರೈತರು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸ್ಮಾರಕಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆರೆಯ ಜಲಾವೃತ ಭಾಗವು ಒತ್ತುವರಿಯಾಗಿದ್ದು, ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ. ವಿವಿಧ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಯ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯು ಗ್ರಾಮದ ಜೀವನಾಡಿಯಾಗಿದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಸಗರ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಸಗರ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೩೪:೧೬ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೮:೧೭ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೧:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೮೭:೫೮ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೧೭೬:೦೯ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೧:೭೧ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೯:೮೯ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರ

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ೨೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಸಗರನಾಡು ಪ್ರದೇಶದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಳಪಡುತ್ತಿತ್ತು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ಮದ್ಭದೇವಮಲ್ಲ ದೇವರು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಕಂಬದ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದ್ದು, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೧ರ ಸಗರ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೮೮] ಮೊದಲನೆಯ ಕಂಬದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶಾಸನ ನರಕೆರೆಯೋಳ ಹಾಗೂ ಕಾಳಮುಖ ಪಾಶುಪತ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು, ಕಂಬದ ಎರಡನೆಯ ಶಾಸನವು ಮಹಾಸಮುದ್ರ ಎಂದು ಹಾಗೂ ಭಣ್ಡಿಯ ಭತ್ತದ ಒಳ ಎರಡು ಕೋಣದ, ಒಂದು ಎತ್ತಿನ ಗಾಡಿ ಕುರಿತು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದ್ದು, ಶ್ರೀಮದ್ಭದೇವಮಲ್ಲನು ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ವರುಣನ ಕೃಪೆಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಕೆರೆಯ ಹೂಳನ್ನು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯುವರಿಗೆ ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಭತ್ತದ ಗದ್ದಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೮೯ರ ಸಗರದ ಶಾಸನದಂತೆ ಗಾಣಿಗರ ಮಠದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಶೆಟ್ಟಿಯ ಪುತ್ರ ಬಾವಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಪೂರ್ವ–ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಈ ಕೆರೆಯು ೧೩೪:೧೬ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೮:೧೭ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೧:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೮೭:೫೮ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೧೧೭೬:೦೯

ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೧:೭೧ ಮೀಟರ್, ೦೯:೮೯ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ ಅಗಲವಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಜಿಗಟಾದ ಜೇಡಿ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರು ಹೊರ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಯು ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಹೋತ್ತಕಲ್ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಹೋತ್ತಕಲ್
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೧೧:೨೪ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೬೬:೩೧ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೮೭:೯೪ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೬೮:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೯೩೯:೧೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೦೯:೪೮ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೮:೯೧ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ೧೮ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿತ್ತು. ಚಾಲುಕ್ಯ ಅರಸ ವೀರಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕಾಲದ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪತ್ತೆಯಾಗಿದ್ದು, ದಂಡನಾಯಕರಾದ ಕುಮಾರ, ಬಮ್ಮಿದೇವ, ಸಿರಿವೂಳಲ ನಿರ್ಮಿಸಿದನು ಎಂದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೭೫ರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ.[೮೭] ಹಾಗೂ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಭೂದಾನ ನೀಡಿರುವ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಮತ್ತೊಂದು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೨೦೮ರ ಹೋತಕಲ್ ಶಾಸನವು ಶ್ರೀಭುಜಳಮಲ್ಲ ಸಿಂಗಣ ದೇವರಸರ ಕಾಲದ್ದಾಗಿದ್ದು, ದೇವಗಿರಿಯಿಂದ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ದಂಡನಾಯಕನಾದ ಚಂದಿಗಿ

ದೇವರಸರು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ದಾನ ನೀಡಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಈ ಶಾಸನವು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿನ ತೋಟ ಇತರೆ ಕೆಲವು ವಿಚಾರಗಳ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅದು ಪೂರ್ವ–ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಕೆರೆಯು ೧೧೧:೨೪ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೬೬:೩೧ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೮೭:೯೪ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೬೮:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೯೫:೧೦ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೦೯:೪೮ ಮೀಟರ್, ೦೮:೯೧ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ ಅಗಲವಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಯು ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಗ್ರಾಮದ ಜೀವನಾಡಿಯಾಗಿದೆ.

ಹುಲಿಕಲ್ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಹುಲಿಕಲ್
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೨೭:೮೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೭೩:೯೧ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೯೪:೦೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೭೧:೦೬ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೯೮೮:೫೩ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೦:೧೧ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೯:೦೭ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ೨೩ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆಯ

ಶತಮಾನದ ಹುಲಿಕಲ್ ಶಾಸನವು ಶ್ರೀರಾಮನಾಥ ದೇವರಿಗೆ ದಾನ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾಸನವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಇಲ್ಲದೆ ಅಕ್ಷರ ದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರಿಂದ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಯಾವುದೇ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೇ ಗ್ರಾಮದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೮೯ರ ಶಾಸನವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ನಿಶ್ಯಂಕಮಲ್ಲ ಶಂಕರದೇವರ ಕಾಲದ್ದಾಗಿದ್ದು, ಮುದನೂರಿನಿಂದ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ದಂಡನಾಯಕನಾದ ಮನ್ಮಹಾಪ್ರಭು ನಾರಾಯಣ ದೇವರಿಗೆ, ರಾಮನಾಥ ದೇವರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಮಲ್ಲೇಶ ದೇವರಿಗೆ ಭೂದಾನ ಮಾಡಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೮೮] ಈ ಶಾಸನದ ಮಧ್ಯದ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಗಳು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಇತರೆ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಯಾವುದೇ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ೧೨೭:೮೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೭೩:೯೧ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೯೪:೦೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೭೧:೦೬ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೯೮೮:೫೩ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೦:೧೧ ಮೀಟರ್, ೦೯:೦೭ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ ಅಗಲವಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯ ಹೊರ ಮತ್ತು ಮೇಲೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಅವುಗಳು ಕಾಲುವೆ ಮೂಲಕ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರ ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಅಧಿಕವಾಗಿ ನೀರು ಬಂದಾಗ ಕೆರೆಯು ಒಡೆಯದಂತೆ ತಡೆಯುವಲ್ಲಿ ಕೋಡಿಯ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಒಳ ಕಾಲುವೆ ಮೂಲಕ ನೀರು ಸಂಗ್ರಹವಾದರೆ ಹೊರ ಕಾಲುವೆ ಮೂಲಕ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗೆ ನೀರು ಪೂರೈಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ಗ್ರಾಮದ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಯು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದು, ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಕೋಂಕಲ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಕೋಂಕಲ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೩೨:೭೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೭:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೯೮:೫೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೮೨:೫೩ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೧೦೩:೦೯ ಮೀಟರ್

೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೦:೯೧ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೯:೭೯ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಶಹಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೩೧ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕೆರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಯಾವುದೇ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಯಾವುದೇ ಶಾಸನಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕುರಿತಂತೆ ಗ್ರಾಮದ ಸ್ಥಳೀಯರ ಪ್ರಕಾರ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕೆರೆಯು ೧೩೨:೭೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೭:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೯೮:೫೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೮೨:೫೩ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೧೧೦೩:೦೯ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೦:೯೧ ಮೀಟರ್, ೦೯:೭೯ ಮೀಟರ್ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಏರಿಯನ್ನು ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಹಂತಹಂತವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಏರಿಯ ಹಿಂದೆ ಮತ್ತು ಮೇಲೆ ಜೇಡಿ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಏರಿಯ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಇದರ ಮೂಲಕ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ನೀರು ಹೊರಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ರೈತರು ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಸಂಗಮ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಸಂಗಮ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೩೯:೫೫ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೮:೦೫ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೭೨:೨೬ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೮೮:೦೭ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೧೩೧:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೧:೪೪ ಮೀಟರ್

೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೯:೦೩ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೩೪ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕೃಷ್ಣಾ ಮತ್ತು ಭೀಮಾ ನದಿಗಳು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸಂಗಮ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೬೭ರ ಸಂಗಮ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೪೯] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ಶ್ರೀಮತ್ರೈಳೋಕ್ಯಮಲ್ಲ ದೇವರ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ದೇವಾಲಯಲಕ್ಕೆ ಭೂದಾನ ನೀಡದನು ಎಂದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಂಗಮದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೪೩ರ ಶಾಸನವು[೫೦] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಅರಸ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಕಾಲದ್ದಾಗಿದ್ದು, ತೆಪೋತ್ಸವ ಕೊಡಂ ಕೊಳಗುವಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಸಾಸಿರ ಕೋಟಿ ವೇದಶಾಸ್ತ್ರ ಪಂಡಿತರು ಇದ್ದರು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖದ ಜೊತೆಗೆ ಗಂಗೆ ಕೊಳಂ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಸಂಗಮ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬಹುದು ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರ–ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ೧ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಕೆರೆಯು ೧೩೯:೫೫ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೮:೦೫ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೭೨:೨೬ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೮೮:೦೭ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೧೧೩೧:೦೦ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೧:೪೪ ಮೀಟರ್, ೦೯:೦೩ ಮೀಟರ್ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಏರಿಯನ್ನು ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಏರಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ಹಿಂದುಗಡೆ ಜಿಗುಟಾಗಿದ್ದು ಜೇಡಿ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಕೆರೆಯ ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಗೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾದ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಡಿಯ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದೆ. ಈ ಕೆರೆಯು ಮಳೆ ಆಧಾರಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ರೈತರು ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯ ಅಂಗಳ ಪ್ರದೇಶವು ಒತ್ತುವರಿಯಾಗುವ ಹಂತದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಕೆರೆಯು ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಯ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೂಡ ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸ ಮನೆತನಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ

ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು, ಈ ಮೇಲಿನಂತೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಹಲವಾರು ಕೆರೆಗಳಾದ ಇಬ್ರಾಹಿಮಪೂರ ಉಕ್ಕನಹಾಳ, ಕಂದಳ್ಳಿ, ಕೋಡಳ್ಳಿ, ಚಂದಾಪುರ, ನಾಯಕಲ್ಲು, ನೇಗಿನಹಾಳ, ಹಾಲಗೇರಾ, ಹಂಚಿನಾಳ ಮುಂತಾದ ಸುಮಾರು ೧೫೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

೩.೬.೩. ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆರೆಗಳು

ಏವೂರ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಏವೂರ
೧.	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೨೬೯.೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೯೮.೫೧ ಚಕಿಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೩೮.೦೪ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೭೯..೫೫. ಎಂ.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.
೫.	ಏರಿಯಾ ಉದ್ದ	೧೨೧೪.೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೬.೫೧ ಮೀಟರ್
೭.	ಏರಿಯಾ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೦.೦೭ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ವಾಯವ್ಯಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ೨೭ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಅನೇಕ ಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಏವೂರು ಅಂದು ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ೧೮ ಶಾಸನಗಳು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದ್ದು, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೭ರ ಏವೂರಿನ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೧] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ೬ನೇಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾರಂಭದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಗವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ವಂಶಾವಳಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ದಂಡನಾಯಕನಾಗಿದ್ದ ರವಿದೇವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಏವೂರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಭು ಶಿವದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುವ ಕುರಿತು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಆ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಭೂದತ್ತಿ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಶಾಸನ ಮುಂದುವರಿದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಪುರ ಕೆರೆಯ ಬೆಳ್ಳುಂಬಿಟ್ಟಿ ನರಿಯಂಬೋಳು ೭೦ ಸಗರ ೩೦೦ ಎಂದು ನದಿಯ ಹಾಗೂ ಅಣ್ಣಮಗಾವುಂಡನ ಕೆರೆಯ ಹಾಗೂ ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಡೆ ಇರುವ ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಕುರಿತು

ಉಲ್ಲೆಖವಾಗಿದೆ. ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಭೂದತ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಕುರಿತು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುವ ಕೆರೆಯನ್ನು ೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯದ ದಂಡಾಯಕನಾದ, ರವಿದೇವನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಭೂದಾನ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೭೪ರ ಏವೂರ ಶಾಸನವು ಬಾವಿ ಬಸವನ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದ್ದು ಕಳಚೂರ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ರಾಮಮೂರಾರಿ ಸೋವಿದೇವ ಕಾಲವಾಗಿದ್ದು ಕೊಳಂ, ಜರಿ ಬಾವಿಯ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೆಖವಾಗಿದೆ.[೨] ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಏವೂರ ಗ್ರಾಮದ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆ–ಬಾವಿ, ಕೊಳ್ಳ–ನದಿಗಳ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು, ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಪ್ರಮುಖ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರಾ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿರು ಈ ಕೆರೆಯು ೨೯೯.೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ೯೮.೫೭ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.ನಿಂದ ಕೆರೆಗೆ ನೀರು ಬರುವಂತಹ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ ಹೊಂದಿದೆ ಹಾಗೂ ೧೩೮.೦೪ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಕೆರೆಯ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಣಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ೭೯.೫೫ ಎಂ.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.ವಾಗಿದ್ದು ಕೆರೆಯ ಏರಿಯು ೧೨೧೪.೦೦ ಮೀಟರ್ ಉದ್ದ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಏರಿಯು ೧೬.೫೧ ಮೀಟರವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೧೦.೦೭ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ಮತ್ತು ಮೇಲೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಮೂರು ತೂಬನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ರೈತರು ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಗ್ರಾಮದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಯು ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಕಕ್ಕೇರಾ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಕಕ್ಕೇರಾ
೧.	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೮೭.೫೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೬೪.೦೦ ಚಕಿಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೨೭.೦೫ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೭೧.೮೩ಎಂ.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.
೫.	ಏರಿಯಾ ಉದ್ದ	೧೦೭೯.೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೧.೦೭ ಮೀಟರ್
೭.	ಏರಿಯಾ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೮.೫೩ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು

೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ೩೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಕ್ರಿಶ. ೧೧೨೭ರ ಕಕ್ಕೇರಾ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೨] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಭೂಲೋಕದಮಲ್ಲ ಮೂರನೇಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಮಲ್ಲಿರೇವರಸರು ಕಕ್ಕೇರಿಯ ಬಮ್ಮೆಯನಾಯಕ ಮಾದೇನಾಯಕ ಇವರು ರೇಮೇಶ್ವರದೇವರಿಗೆ ಅಂಗಭೋಗ ದೀಪಾರತಿ ನೈವೇದ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮರಾಸಿ ಪಂಡಿತರ ಕಾತ್ತೊಳೆದು ೨೬ ಮತ್ತರು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಗಾಣವನ್ನು ಹಲವು ಸುಂಕದಾನಗಳನ್ನು ನೀಡಿದನು ಎಂದು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಶಾಸನದ ಮುಂದುವರಿದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಬಂಮೆನಾಯಕ ಮಾದೇನಾಯಕ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ಕಕ್ಕೇಸ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಶ್ರೀರೇವೇಸ್ವರದೇವರ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾಸನವು ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಗದ್ದೆ ತೋಟ್ಟಸುಂಕ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಕುರಿತು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಫಲವತ್ತಾದ ಭೂಮಿಯು ದೇವರಿಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಿದೆ.

ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕೆರೆಯ ಉತ್ತರ–ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು ಕೆರೆಯು ೧೮೭.೫೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್, ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ೧೬೪.೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಕೆರೆಯ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದೆ ೧೨೭.೦೫ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ ಹೊಂದಿದ್ದು ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ೭೧.೮೩ ಎಂ.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.ಯಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಉದ್ದವು ೧೦೭೯.೦೦ ಮೀ. ದಿಂದ ೧೧.೦೭ಮೀಟರ್ ಹಾಗೂ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೮.೫೩ ಮೀಟರ್‌ವಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ಮತ್ತು ಮೇಲೆ ಜಿಗುಟಾದ ಜೇಡಿಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡೂ ತೂಬನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕೊಂಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಇದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರು ಹೊರಹೋಗುತ್ತವೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು ಮಳೆಯ ಆಧಾರಿತವಾದ ಈ ಕೆರೆಯಿಂದ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ರೈತರು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. .ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಚರಣೆಗೆ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಯಾಳಗಿ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಯಾಳಗಿ
೧.	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೨೬.೮೬ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೪೦.೨೩ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೫೦.೪೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೬೩.೦೫ ಎಂ.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೮೭೮.೪೩ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೦೯.೧೦ ಮೀಟರ್
೭.	ಏರಿಯಾ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೮.೦೧ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದ ಕೆಂಭಾವಿಯಿಂದ ಸುಮಾರು ೦೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಯಾದವ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮಹಾದೇವರಾಯನ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಕ್ರಿಶ. ೧೨೬೫ರ ಯಾಳಗಿ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ[೪] ಯಾಳಗಿಯ ಚೆನ್ನಕೇಶವ ದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಭೂದತ್ತಿ ಹಾಗೂ ಗೋಪಾಳದೇವರ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ತೋಟದ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಮತು ಯಾದವನಾರಾಯಣ. ಭುಜಬಳ ಪ್ರವುಡ ಪ್ರತಾಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮಹದೇವರಾಯರು ಈ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು ಎಂದು ಉಲ್ಲೆಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಗ್ರಾಮದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ೧೨೬.೮೬ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಕೆರೆಯ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ೪೦.೨೩ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ ೬೩.೦೫ ಎಂ.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ. ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಈ ಕೆರೆಯು ಹೊಂದಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶವು ೫೦.೪೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್‌ವಾಗಿದೆ ಏರಿಯ ಉದ್ದ ೮೭೮.೪೯ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೦೯.೧೦ ಮೀಟರ್ ಹಾಗೂ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೦೮.೦೧ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಏರಿಯ ಹೊರ ಭಾಗ ಮತ್ತು ಮೇಲೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಒಳ ಕಾಲುವೆಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ

ನೀರು ಬಂದಾಗ ಕೆರೆಯ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಕೊಡಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಇದರ ಮೂಲಕ ನೀರು ಹೊರಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಹರಿಸಿ ವಿವಿಧ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರಾವಾಗಿದ್ದು, ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಮಳೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದ್ದು ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಗ್ರಾಮದ ಜೀವನಾಡಿಯಾಗಿದೆ.

ಹಗರಟಗಿ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ. ಗ್ರಾಮ	ಹಗರಟಗಿ
೧. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೨೩೦.೨೨ ಹೆಕ್ಟೆರ್
೨. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೭.೦೦ ಚಕಿಮೀ.
೩. ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೨೧.೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪. ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೮೨.೫೩ ಎಂ.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.
೫. ಏರಿಯಾ ಉದ್ದ	೧೧೭೪.೦೦ ಮೀಟರ್
೬. ಏರಿಯಾ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೯.೧೧ ಮೀಟರ್
೭. ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೮. ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೯. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ೨೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ೧೫ ಶಾಸನಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಆಡಳಿತದ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಗರಟಗಿಯು ೩೦೦ ಪ್ರಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೪೪ರ ಹಗರಟಗಿಯ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ[೫] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಇಮ್ಮಡಿ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಚಾಕಲದೇವಿ ಕೊಳಗದ ಮಲ್ಲಿದೇವರಸ ಆದಿತ್ಯದೇವರಸರಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೊಂಡು ಗಂಗರ, ಮಲ್ಲಿದೇವರಸ ಆದಿತ್ಯದೇವಾ, ಸೂರ್ಯರಾಶಿಪಂಡಿತರ ಕಾಲ್ತೊಳೆದು ಗವರೇಶ್ವರ ದೇವಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಹಗರಟಗಿಯ ೫೦೦ ಜನಮಹಾಜನರು ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಶಾಸನವು ಹಗರಟಗಿಯ ಭೂವನ ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೆ ಗ್ರಾಮದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೨೩ರ ಹಗರಟಾಗಿಯ ಶಾಸನವು ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೬] ಯಾದವ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಇಮ್ಮಡಿ ಸಿಂಘಣದೇವನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲದ್ದಾಗಿದ್ದು ಹಗರಟಗೆಯ ಮಹಾಜನರು ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ ಪಾರಿಸಸೆಟ್ಟಿ ಹಗರಟಗೆ ೩೦೦ರ ಸೆಟ್ಟಿಗುತ್ತ

ರಾಮಿಸೆಟ್ಟಿ, ಮುಮ್ಮರಿದಂಡರು, ಸರ್ವಾಯಂಗಳ ಎಂಟು, ಗಾಮುಂಡರು ಇವರು ಮಹಾಸಭೆಯನ್ನು ಕರೆದಿದ್ದಾಗ ಕೇತಗಾಮುಂಡನ ಮಕ್ಕಳಾದ ರಾಮಗಾಮುಂಡ, ಸಿಂಗಗಾಮುಂಡರು ಐದು ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಭೂದತ್ತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಸಂಕನ ಕೆರೆಯ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಗರಟಗಯ ಸುಮಾರು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೊಳ, ತೂರೆ, ಸುಂಕ, ಜರಿ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು ೨೩೦.೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೬.ರಾ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಕೆರೆಯ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ನೀರು ಸಂಗ್ರಹಣೆವಾಗುತ್ತದೆ. ೧೨೧.೦೦ ಹೆಕ್ಟೆರ್‌ಗಳಷ್ಟು ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶದ ಕೆರೆಯು ಹೊಂದಿದ್ದು, ೮೨.೫೩ ಎಂ.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ. ೧೧೬೪.೦೦ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ೧೧.೦೩ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೦೯.೧೧ ಮೀಟರ್ ಹೊಂದಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯ ಹಿಂದೆ ಮತ್ತು ಮೇಲೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಮೂರು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಅಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಒಂದು ಕೋಡಿಯನ್ನು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರ ಮೂಲಕ ಕೆರೆಯ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ನೀರು ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಮಳೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿರುವ ಈ ಕೆರೆಯ ನೀರಿನಿಂದ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ರೈತರು ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳಾದ ಭತ್ತ, ಶೇಂಗಾ, ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿದೆ. ಹಗರಟಗಿಯು ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸುಮಾರು ೫೦೦ ಮಹಾಜನರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಈ ಕೆರೆಯ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇಂದಿಗೂ ಗ್ರಾಮದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಯ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಬೋನ್ಹಾಳ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಬೋನ್ಹಾಳ
೧.	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೨೩೦.೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೯೮.೦೧ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೯.೧೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೯೬.೦೦ ಎಂ.ಸಿ,ಎಫ್.ಟಿ.
೫.	ಏರಿಯಾ ಉದ್ದ	೧೨೧೦.೦೯ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೩.೦೦ ಮೀಟರ್

೭.	ಏರಿಯಾ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೦.೦೭ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ೧೦ ಕೀ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿತ್ತು. ಗ್ರಾಮದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೫೭ರಲ್ಲಿ[೭] ಸುರಪುರ ಅರಸ ರಾಜಾ ರಾಘವ ಪಾಮನಾಯಕನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟೀಷ್ ಅಧಿಕಾರಿ ಕರ್ನಲ್ ಮೆಡೊಸ್ ಟೈಲರ್ ಈ ಕೆರೆಯನ್ನು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿ ರಾಜನಿಗಾಗಿ ದೋಣಿ ವಿಹಾರ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು. ಕೆರೆಯು ೨೭೩.೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ವಿಶಾಲವಾದ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ಹೊಂದಿದೆ. ೯೮.೦೧ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ ಹಾಗೂ ೧೦೯.೧೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ ಹೊಂದಿದೆ. ೯೭.೦೦ ಎಂ.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ. ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಏರಿಯ ಉದ್ದ ೧೨೧೦.೦೯ ಮೀಟರ ಹಾಗೂ ಏರಿಯ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ೧೩.೦೦ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೧೦.೦೭ ಮೀಟರ್ ಇದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಕೆಂಭಾವಿ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಕೆಂಭಾವಿ
೧.	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೨೨೨.೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೭೪.೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೯೮.೦೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೯೮.೫೧ ಎಂ.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.
೫.	ಏರಿಯಾ ಉದ್ದ	೧೦೮.೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೨.೪೧ ಮೀಟರ್
೭.	ಏರಿಯಾ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೯.೦೫ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೩೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಶಿವಶರಣ ಬೋಗಣ್ಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಳ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೈಹಯ ವಂಶದ ಮಾಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ರಾಜಧಾನಿಯ ಕೆಂಭಾವಿಯಾಗಿತ್ತು. ಕ್ರಿಶ. ೧೦೫೪ರ ಕೆಂಭಾವಿ ಶಾಸನ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೮] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲ ಒಂದನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಕಾಲದ ಶಾಸನವಾಗಿದು ಹೈಹಯ ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ ದೇವರಸನ ಹೆಂಡತಿ ಮಾಳಿಯಬ್ಬರಸಿ ಕೆಂಭಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಳೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ದೇವರ ಅಂಗಭೋಗ, ರಂಗಭೋಗ, ತಪೋಧನರು ಕೆಂಭಾವಿಯ ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಸಗರ ೩೦೦ರ ನಗರಾವೃತಿ ಮತ್ತು ಕೆಂಭಾವಿ ೨೪ರ ಬಳಿಯ ಕರಡಿಕಲ್ಲು ಕೊಡಲಿಗಳನ್ನು ಮನ್ನೆಯಸಾಮ್ಯ ಸಹಿತ ದತ್ತಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟದ್ದನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಜೊತೆಗೆ ಬಡಗಣ ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಗದ್ದೆಯ ಭಾಗವನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಕ್ರಿಶ. ೧೦೫೬ರ ಶಾಸನ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಶ. ೧೩೪೦ರ ಕೆಂಭಾವಿಯ ಶಾಸನಗಳು ಕೆರೆ ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಗದ್ದೆ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕೆರೆ ೨೨೨.೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ಹೊಂದಿದೆ. ೭೪.೦೦ ಚ..ಕಿಮೀ. ನಿಂದ ಕೆರೆಯಗೆ ನೀರು ಬರುವಂತಹ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ ಹೊಂದಿದೆ ಹಾಗೂ ೯೭.೦೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ ಹೊಂದಿದ್ದು, ೯೮.೦೫ ಎಂ.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ. ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವಂತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಕೆರೆಯು ಹೊಂದಿದೆ. ಏರಿಯ ಉದ್ದ ೧೦೦೮.೦೦ ಮೀಟರ್ ಹಾಗೂ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ೨.೪೧ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲವು ೯.೦೫ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ಹಿಂದೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಮೂರು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಒಳ ಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಕ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರನ್ನು ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಅದರ ಮೂಲಕ ನೀರು ಹೊರಹೋಗುವುದರಿಂದ ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಮಳೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿರುವ ಈ ಕೆರೆಯು ತುಂಬಿದಾಗ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ರೈತರು ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಯು ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ವಾಗಣಗೇರಿಯ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ವಾಗಣಗೇರಿ
೧.	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೮೯.೦೫ ಹೆಕ್ಟೇರ್

೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೮೦.೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೯೭.೦೪ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೬೪.೦೭ ಎಂ.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.
೫.	ಏರಿಯಾ ಉದ್ದ	೯೦೮೫.೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೧.೦೬ ಮೀಟರ್
೭.	ಏರಿಯಾ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೮.೧೦ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಸುಮಾರು ೦೬ ಕಿ..ಮೀ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಪ್ರಾಚೀನ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿದೆ. ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದು, ಈ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರ ಕೋಟೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ೧೮೯.೦೫ ಹೆಕ್ಟೇರ್‌ವಾಗಿದ್ದು ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶವು ೮೦.೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಆಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶವು ೯೭.೦೪ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಆಗಿದ್ದು, ೬೪.೦೭ ಎಂ.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ. ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಏರಿಯ ಉದ್ದ ೯೦೮೫.೦೦ ರಷ್ಟು ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಏರಿಯ ಎತ್ತರವು ೧೦.೦೬ ಮೀಟರ್‌ವಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲವು ೦೮.೧೦ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ಸಿಗುವ ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಹೊರಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಕ ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಿ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ ಕೆರೆಯ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧಚಂದ್ರಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಮಳೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದೆ. ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಕೆರೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಕೆರೆಯ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಐತಿಹ್ಯಯಂತೆ ಈ ಕೆರೆಗೆ ಹುಲಿಗಳು ಹಿಂಡುಹಿಂಡಾಗಿ ಬಂದು ನೀರು ಕುಡಿದು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿದ ಮರಾಠರು ವಾಘ ಎಂದರೆ ಹುಲಿಗಳು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯುವ ಸ್ಥಳ ವಾಘ+ಗೇರಿ=ವಾಗನಗೇರಿ ಎಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕೆರೆಯಿಂದಲೆ ವಾಗನಕೆರಿ, ವಾಗನಕೆರೆ, ಸ್ಥಳನಾಮ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಸಹ ಈ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಮರಾಠಿಗಳು ವಾಸವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ ಗ್ರಾಮದ ವಿವಿಧ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಯು ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಮುದನೂರು ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಮುದನೂರು
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೨೧೯:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೮೪:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೮೧:೦೬ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೧೭೬:೫೧ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೦೮೧:೦೮ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೨:೦೯ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೦:೦೦ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ವಾಯುವ್ಯಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ೩೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೂ ದೇವರ ದಾಸಿಮಯ್ಯನಿಂದಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಳವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೯೯ರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾದಂತೆ[೯೯] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದ ಶಾಸನವಾಗಿದ್ದು, ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಐದುನೂರು ಮಹಾರಾಜರು ಇದ್ದರು ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತಾವವಾಗಿದೆ. ಹಗರಟಗಿಯ ಉಗ್ರ ಭೀಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಸ್ಥಾನಚಾರ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮರಾಗಿ ಪಂಡಿತರ ಕಾಲು ತೊಳೆದು ಭೂಮಿ, ಗಾಣ, ಹಣ, ಅಂಗಡಿಗಳನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕುರಿತು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಶಾಸನದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹಾಳಕಟ್ಟೆ, ಬುಬ್ಬುಲೆಯಕಟ್ಟೆ, ಅಗ್ಗಿಣಿಯ ದಾರಿ, ಜನ್ನದಬಾವಿ, ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ರಾಮೇಶ್ವರದೇವರಿಗೆ ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗದ ಗದ್ದೆಯ ಬಿಟ್ಟು ದತ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೪೬ರ ಮುದನೂರಿನ ಶಾಸನ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೧೦೦] ಇದು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಇಮ್ಮಡಿ ಜಗದೇವಮಲ್ಲನು ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿದೆ. ಮುದನೂರ ಗ್ರಾಮ ಶ್ರೀರಾಮದತ್ತಿ ಸರ್ವನಮಸ್ಯಗ್ರಹಾರ ದಕ್ಷಿಣ ವಾರಣಾಸಿ ಎಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದಿತ್ತು. ಇದು ಅಗ್ರಹಾರವೂ, ವಾಣಿಜ್ಯ ಕೇಂದ್ರವೂ ಆಗಿತ್ತು

ಎಂದು ಶಾಸನ ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೭೫ರ ಮುದನೂರಿನ ಶಾಸನ ಉಲ್ಲೇಖದ ಪ್ರಕಾರ ಕಳಚೂರಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ರಾಯಮುರಾರಿ, ಸೋಮದೇನವ ಕಾಲದ ಶಾಸನವಾಗಿದ್ದು, ಮುದನೂರು ಗ್ರಾಮದ ಮಹಾಜನ ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ದಂಡನಾಯಕ ಮುಮಾರ ಬಮ್ಮಿದೇವರಸ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀರಕುಣ ವೈಜಯ್ಯರು ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಅಂಗಭೋಗ ಮತ್ತು ರಂಗಭೋಗ ನೈವೇದ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ದೇವರ ಕೆರೆಯ ಆರುವಣವನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದ ವಿಷಯ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿದೆ. ಈ ಕೆರೆಯ ಫಲವತ್ತಾದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು. ದತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಉಳಿಮೆ ಮಾಡುವರು, ಅದರಿಂದ ಬಂದ ಆದಾಯದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೯೩ರ ಮುದನೂರು ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದ ಪ್ರಕಾರ[೧೦೧] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದ ಶಾಸನವಾಗಿದ್ದು, ಬಬ್ಬುಲೆಯಕಟ್ಟೆ, ಪುಚ್ಚರಿಗದೆ ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ. ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರ, ಗೋಮದೇವರಸರು ಕೆರೆಯ ಕೆಲವು ಭಾಗದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೨೯ರ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮೂರನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕಾಲದ ಶಾಸನದಂತೆ[೧೦೨] ಶ್ರೀಮಾರ್ಕಂಡೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಪೂಜೆ–ಪುನಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬಬ್ಬುಲಿಕಟ್ಟೆಯ ಮೂಡಲ ಕೆರೆಯ ಗದ್ದೆಯ ಬೆಳೆಯಿಂದ ಬಂದ ಹಣದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಜರುಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಮಹಾಜನರ ಪ್ರಮುಖ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಇದರಿಂದ ದೇವಾಲಯದ ದಿನನಿತ್ಯದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಸರಳವಾಗಿ ಪ್ರತಿದಿನ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಮತ್ತು ಕಳಚೂರಿ ಅರಸರ, ಯಾದವರ ಕಾಲದ ಸುಮಾರು ೨೫ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಶಾಸನಗಳು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಾತ್ರ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರ–ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಕೆರೆಯು ೨೧೯:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೮೪:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೧೮೧:೦೬ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೧೭೬:೫೧ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೧೦೮೧:೦೮ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೨:೯ ಮೀಟರ್, ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೧೦:೦೦ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ಹಿಂದುಗಡೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ನೀರು ಆಯಾಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಒಂದು ಕೋಡಿಯನ್ನು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಕೆರೆಯು ಒಡೆಯದಂತೆ ತಡೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ಮಳೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದೆ. ರೈತರು ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು

ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯು ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ವಿವಿಧ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಯು ಇಂದಿಗೂ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.

ರಾಜನಕೋಳೂರು ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ರಾಜನಕೋಳೂರು
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೨೪೦:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೮೮:೦೭ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೨೦:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೯೭:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೦೦೮:೦೮ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೨:೦೦ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೦:೦೯ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ೩೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಪ್ರಾಚೀನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೯೧ರ ರಾಜನಕೋಳೂರು ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದ ಪ್ರಕಾರ[೧೦೩] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಪ್ರಿಯರಸಿ ಚಂದಲಮಹಾದೇವಿಯ ಕಾಲದ್ದಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮವು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ಹಾಗೂ ಕೆರೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಭೂದತ್ತಿಯ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೯೭ರ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ತ್ರಿಭುಜಮಲ್ಲನು ಕಲ್ಯಾಣ ನಗರದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ[೧೦೪] ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಅರಸಿ ಚಂದಲದೇವಿಯು ಭತ್ತದ ಗ್ರಾಮವಾದ ರಾಜನಕೋಳೂರಿನಲ್ಲಿಯ ಶಂಕರನಾರಾಯಣ ದೇವರಿಗೆ ಭೂಮಿ, ತೋಟ, ಗಾಣ ನಿವೇಶನಗಳನ್ನು ದತ್ತಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಫಲವತ್ತಾದ ಕೆಲವು ಭಾಗ, ಭೂಮಿಯನ್ನು ದೇವಾಲಯದ ಪೂಜೆ-ಪುನಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಏರಿಯು ಉತ್ತರ-ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯು ೨೪೦:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೮೮:೦೭ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ,

೧೨೦:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೯೭:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೧೦೦೮:೦೮ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೨:೦೦ ಮೀಟರ್, ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೧೦:೦೯ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ನೀರು ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಮಳೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಯ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೧೪ರ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಯಾದವ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎರಡನೆಯ ಸಿಂಘಣನದೇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭತ್ತದ ಗ್ರಾಮ ಎಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ.[೧೦೫] ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಈ ಮೂರು ಶಾಸನಗಳು ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿದ್ದು, ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭತ್ತವನ್ನು ಬೆಳೆಯುವ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರದೇಶ ಈ ಗ್ರಾಮವಾಗಿದ್ದು, ಇಂದಿಗೂ ಕೆರೆಯು ಗ್ರಾಮದ ಜೀವನಾಡಿಯಾಗಿದೆ.

ಅರಕೇರಾ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಅರಕೇರಾ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೫೬:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೮೬:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೭೪:೦೯ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೬೯:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೯೬೬:೧೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೨:೦೭ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೮:೧೦ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಕಮಕ್ಕೆ ೨೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೩೩ರ ಹುಣಸಗಿಯ

ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದ ಪ್ರಕಾರ[೧೦೬] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಇಮ್ಮಡಿ ಜಯಸಿಂಹ ಪೊಟ್ಟಳ ಕೆರೆಯಿಂದ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಹೈಹಯ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಚಂದರಸನ ಮಡದಿ ಜೋಗನಬ್ಬರಸಿ ಆಲದ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ಈ ಕೆರೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರಲಿಂಗದೇವ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದಳೆಂದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಗ್ರಾಮದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕೆರೆಯ ೧೫೬:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೮೬:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೭೪:೦೯ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೬೯:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೯೬೬:೧೦ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೨:೦೭ ಮೀಟರ್, ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೦೮:೧೦ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಳ ಮೂಲಕ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ಮತ್ತು ಮೇಲೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ಮಳೆ ಅವಲಂಬಿತವಾದ ಈ ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ. ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ರೈತರು ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಗ್ರಾಮದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಚರಣೆಗೆ ಕೆರೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಬೈತಬಾಳ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಬೈತಬಾಳ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೮೬:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೭೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೯೭:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೬೩:೦೮ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೦೦೨:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೨:೮೬ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೦:೦೧ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ವಾಯವ್ಯಕ್ಕೆ ೨೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಈತನ ದಂಡನಾಯಕನಾದ ಸಿಂಘರಸ ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಬಸವನ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಏರಿಯ ಮೇಲೆ ರಬ್ಬೇಶ್ವರ ದೇವರನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದನು ಎಂದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೪ರ ಬೈತಾಳನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೧೦೬] ಹಾಗೂ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ ಬೈತಬಾಳ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಕೆರೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಭೂದತ್ತಿಯ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಇರುವು ಕರೆಯ ೧೮೬:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೭೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೯೭:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೬೩:೦೮ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೧೦೦೨:೦೦ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೨:೮೬ ಮೀಟರ್, ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೧೦:೦೧ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಹೊರ ಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಕ ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಒಂದು ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಯು ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ. ರೈತರು ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ವಿವಿಧ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ.

ದೇವಿಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ದೇವಿಕೆರೆ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೭೩:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೫:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೯೮:೧೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೬೮:೦೯ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೯೬೮:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೧:೬೮ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೮:೦೭ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಈಶಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ೧೨ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅರಸ ರಾಮಣ್ಣಪ್ಪ ನಾಯಕನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನ ಕೊಟ್ಟು ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನೆಂದು ಸ್ಥಳೀಯರಿಂದ ಮಾಹಿತಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಸುರಪುರ ದೊರೆ ಬಹರಿಪಿಡ್ಡನಾಯಕ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಭೂದಾನ ಮಾಡಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಕೆರೆಯನ್ನು ದೇವರಕೆರೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಇದು ದೇವಿಕೆರೆಯಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಯಿಂದ ಈ ಗ್ರಾಮದ ಸ್ಥಳನಾಮ ಬಂದಿರಬಹುದು ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕೆರೆಯ ೧೬೩:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೫:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೯೮:೧೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೬೮:೦೯ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೯೬೮:೦೦ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೧:೬೮ ಮೀಟರ್, ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೦೮:೦೬ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ಹಿಂದುಗಡೆ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು ಕೆರೆ ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಮಳೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿರುವ ರೈತರು ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಗ್ರಾಮದ ಕೆಲವು ಆಚರಣೆಗೆ ಕೆರೆಯ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಬದಲಾಪುರ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಬದಲಾಪುರ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೮೨:೦೦ ಹೆಕ್ಟರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೯೯:೮೦ ಹೆಕ್ಟರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೮೬:೦೬ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೧೨೬:೦೪ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೫:೦೯ ಮೀಟರ್

೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೦:೦೦ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ವಾಯವ್ಯಕ್ಕೆ ೩೩ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು. ಮುದನೂರಿನಿಂದ ಕೇವಲ ೨ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿರವುದರಿಂದ ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನ ಹೊಂದಿರಬಹುದು ಎಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದುದಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಬಾದಲಾಪುರ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ[೧೦೮] ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಅಥವಾ ಕಾಲಮಾನದ ಮಿತಿಯ ಉಲ್ಲೇಖ ಇರುವುದರಿಂದ ಶಾಸನ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಇದನ್ನು ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶಾಸನವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಮುದನೂರಿನ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಈ ಗ್ರಾಮದ ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಬಿಟ್ಟ ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿದೆ. ಬಹುಶಃ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿರಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕೆರೆಯು ೧೮೨:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೮:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೯೯:೮೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೮೭:೦೭ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೧೧೨೭:೦೪ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೫:೦೯ ಮೀಟರ್, ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೧೦:೦೦ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಹಾಗೂ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಮೂರು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೆರೆಯು ಒಡೆಯದಂತೆ ಕೋಡಿಯ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಮಳೆಯನ್ನೇ ಅಲಂಬಿಸಿದ್ದು ಕೆರೆಯು ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಗ್ರಾಮದ ಜೀವನಾಡಿಯಾಗಿದೆ.

ಹುಣಸಗಿ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಹುಣಸಗಿ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೨೧೯:೦೬ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೮:೦೯ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.

೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೪:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೯೭:೦೫ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೦೮೮:೯೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೩:೦೭ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೦:೦೪ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೨೫ ಕಿ.ಮೀ. ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಮೂರು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೨೦ರ ಹುಣಸಗಿಯ ಶಾಸನವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದ್ದಾಗಿದೆ. ಆತನ ಪ್ರಿಯ ಅರಸಿ ಪಟ್ಟಮಾಹಾದೇವಿ, ಮತಿಯಮತಿದೇವಿಯರ ಸರ್ವನಮಶ್ಯದಗ್ರಹಾರ ವಿಕ್ರಮತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪಯ್ಯ ದಂಡನಾಯಕನು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಮತ್ತು ಕೇಶವ ದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಭೂದತ್ತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೧೯] ಆದರೆ ಕೆರೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೩೬ರ ಹುಣಸಗಿಯ ಶಾಸನವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಸರ್ವಜ್ಞನ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕಾಲದ್ದಾಗಿದ್ದು, ಕೇಶವ ದೇವರಿಗೆ ಭೂದಾನ ನೀಡಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಹುಣಸಗಿಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಮುಖ ನೆಲೆಯಾಗಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯಾವುದೇ ಮಾಹಿತಿ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಚೀನ ವಿಶಾಲವಾದ ಕೆರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿರಬಹುದು. ಉತ್ತರ-ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಕೆರೆಯು ೨೯೯:೦೬ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೮:೦೯ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೪:೦೦ ಹೆಕ್ಟರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೯೭:೦೫ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೧೦೮೮:೯೦ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೩:೦೭ ಮೀಟರ್, ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೧೦:೦೪ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ನೀರು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ಜಿಗುಟಾದ ಜೇಡಿ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಒಡೆಯದಂತೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿದೆ. ಹೊರ

ಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಕ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಕೆರೆಯನ್ನು ಒಡೆಯದಂತೆ ತಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯು ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಮಳೆಯನ್ನೇ ಅಲಂಬಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕೆಲವು ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ರೈತರು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯು ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಅನೇಕ ಆಚರಣೆಗೆ ಕೆರೆಯು ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಕೋಡೆಕಲ್ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಕೋಡೆಕಲ್
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೨೬೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೬:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೯೦:೦೪ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೧೮೮:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೪೦೦:೦೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೫:೦೬ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೧:೦೯ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ನೈಋತ್ಯಕ್ಕೆ ೪೨ ಕಿ.ಮೀ. ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ 'ಕಡಕಲ್ಲು' ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಶಾಸನಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಛತ್ರ ಶಿಲಾಪುರ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದ್ದು, ಕೋಡೆಕಲ್ ಬಸವಣ್ಣನವರು ವಾಸಸ್ಥಳವಾಗಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಹಿಂದೂ-ಮುಸ್ಲಿಂ ಭಾವೈಕ್ಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೯೬ರ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬-೧೭ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶಾಸನಗಳು ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಭೂದತ್ತಿ ನೀಡಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗುತ್ತವೆ ಹೊರತು ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಗ್ರಾಮದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಬಹುಶಃ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ್ದು ಎಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯು ಪೂರ್ವ-ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಯು ೨೬೮:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೬:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೧೯೦:೦೪

ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೧೮೮:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೧೪೦೦:೦೦ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೫:೦೬ ಮೀಟರ್, ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೧೧:೦೯ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಮೂರು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೂಲಕ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾದ ನೀರು ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ಮಳೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಗ್ರಾಮದ ವಿವಿಧ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.

ಹೆಮ್ಮಡಗಿ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಹೆಮ್ಮಡಗಿ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೫೬:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೯೮:೦೯ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೭೯:೬೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೮೧:೦೩ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೦೦೩:೬೧ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೪:೦೨ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ,	೦೯:೧೦ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಆಗ್ನೇಯಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ೧೮ ಕಿ.ಮೀ. ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಕೆಲವು ಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೮೧ರ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಅರಸ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ದೇವರ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದ ಪ್ರಕಾರ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರಿಗೆ ಕೆರೆಯ ಬಿಟ್ಟ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶಾಸನವು ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು[೧೧೦] ಇಲ್ಲಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಾತ್ರ ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕೆರೆಯು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬಹುದು

ಎಂದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಪಶ್ಚಿಮ–ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಕೆರೆಯು ೧೫೬:೦೦ ಹೆಕ್ಟರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೯೮:೦೯ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೭೯:೬೧ ಹೆಕ್ಟರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೮೧:೦೩ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೧೦೦೩:೬೧ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೪:೦೨ ಮೀಟರ್, ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೦೯:೧೦ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಹೊರ ಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಹೊರ ಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಕ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯು ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ಮಳೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಗ್ರಾಮದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದು, ಗ್ರಾಮದ ಜೀವನಾಡಿಯಾಗಿದೆ.

ಮಲ್ಲಾ (ಬಿ) ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಮಲ್ಲಾ (ಬಿ)
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೨೨:೦೮ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೬೩:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೭೧:೧೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೬೧:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೯೭೩:೦೪ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೦:೦೩ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೮:೦೯ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ೨೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಚಂದರಸರು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಗ್ರಾಮದ ಮುಖಂಡನಾದ ತೈಲಪಯ್ಯ ನಾಯಕ ದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೪ರ ಮಲ್ಲಾ ಶಾಸನ[೧೧೧] ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಗ್ರಾಮದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕೆರೆಯ

ಕುರಿತು ಯಾವುದೇ ಮಾಹಿತಿ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ದಕ್ಷಿಣ-ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಈ ಕೆರೆಯು ೧೨೨:೦೮ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೬೩:೦೦ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೭೧:೧೧ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೬೧:೦೦ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ೯೭೩:೦೪ ಮೀಟರ್ ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೦:೦೩ ಮೀಟರ್, ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೦೮:೦೯ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ಹಿಂದುಗಡೆ ಜೇಡಿ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಹೊರ ಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಅಚ್ಚಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಕೆರೆಯನ್ನು ಒಡೆಯದಂತೆ ತಡೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮಳೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿರುವ ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ವಿವಿಧ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದ್ದು. ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಕಚಕನೂರು ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಕಚಕನೂರು
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೧೮೭:೨೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೫೬:೦೯ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೭೪:೧೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೬೩:೧೭ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೯೮೭:೧೦ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೨:೧೬ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೦೯:೦೪ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಎರಡು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ೨೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೫ರ ಕಚಕನೂರು ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ

ಹೈಹಯ ವಂಶದವರು ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದ ಮುಖಂಡನಾದ ಕೇತರಸನಸಿಂಗ ಊರಿನ ಪಡುವ ಹೊಳದೊಳಗೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದಕ್ಕೆ ಭೂದಾನ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ.[೧೨] ಅಂದರೆ ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕೆರೆಯನ್ನು ಹೈಹಯ ವಂಶದ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದರು. ಹಾಗೂ ಕ್ರಿಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನವು ಮುದನೂರು ತೀರ್ಥದ ಶ್ರೀ ರಾಮನಾಥ ದೇವರ ದತ್ತಿಯಾದ ಚಂದಾಪುರ ಎಂಬ ಊರಿನ ಸೀಮೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ. ಪಶ್ಚಿಮ–ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಈ ಕೆರೆಯು ೧೮೭:೨೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೫೬:೦೯ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೭೪:೧೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೬೩:೧೭ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ಏರಿಯ ಉದ್ದ, ೯೮೭:೧೦ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೨:೧೬ ಮೀಟರ್, ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಹಂತಹಂತವಾಗಿದೆ. ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೦೯:೦೪ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಹೊರ ಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಕ ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಅಚ್ಚಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಮಳೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿರುವ ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದ್ದು, ರೈತರು ವಿವಿಧ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಗ್ರಾಮದ ಕೆರೆಯು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.

ದೇವರಗೋನಾಳ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ದೇವರಗೋನಾಳ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೨೧೯:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೪:೦೬ ಚ.ಕಿ.ಮೀ
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೮:೦೭ ಹೆಕ್ಟರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೯೮:೮೧ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೧.೦೪ ಮೀಟರ್
೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೪:೦೩ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೦:೦೯ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು

೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ವಾಯವ್ಯಕ್ಕೆ ೧೦ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ತಿಂಥಿಣಿಯ ಮೌನೇಶ್ವರರ ಜನ್ಮಸ್ಥಳವಾಗಿದ್ದು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೬ರ ದೇವರಗೋನಾಳ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ[೧೧೩] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ, ರೇವರಸ ಮತ್ತು ದಂಡನಾಯಕ ಭೋಗರಸರು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಯಾವುದೇ ಮಾಹಿತಿ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಸನದ ಮೂರು ಭಾಗಗಳು ಒಡೆದು ಹೋಗಿರುವುದರಿಂದ ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಾಹಿತಿ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿರಬಹುದು ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರ-ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಕೆರೆಯು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬಹುದು ಎಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಕೆರೆಯು ೨೧೯:೦೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೪:೦೬ ಚ.ಕಿ.ಮೀ. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೮:೦೭ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೯೮:೮೧ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ಏರಿಯ ಉದ್ದ ೧೧.೦೪ ಮೀಟರ್, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೪:೦೩ ಮೀಟರ್, ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೧೦:೦೯ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಹೊರ ಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಕ ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಅಚ್ಚಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊರ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಮಳೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿರುವ ಕೆರೆಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದ್ದು, ಗ್ರಾಮದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.

ಹಾವಿನಾಳ ಕೆರೆ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಗ್ರಾಮ	ಹಾವಿನಾಳ
೧	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	೨೫೫:೧೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೨.	ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ	೧೦೮:೦೯ ಚ.ಕಿ.ಮೀ.
೩.	ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	೯೯:೧೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್
೪.	ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ	೭೮:೫೯ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.)
೫.	ಏರಿಯ ಉದ್ದ	೧೦೦೯.೦೭ ಮೀಟರ್

೬.	ಏರಿಯ ಎತ್ತರ	೧೪:೦೮ ಮೀಟರ್
೭	ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ	೧೦:೦೬ ಮೀಟರ್
೮.	ತೂಬಿನ ಸಂಖ್ಯೆ	ಮೂರು
೯.	ಕೋಡಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಂದು
೧೦.	ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿ	ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ೧೦ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕೆಲವು ಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೮ರ ಹಾವಿನಾಳ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದ ಪ್ರಕಾರ[೧೧೪] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ತ್ರಿಭುಜನಮಲ್ಲ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸ್ವಯಂಭು ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯ ಅಂಗಭೋಗಗಳಿಗಾಗಿ ಸ್ಥಾನವಾಚಾರ್ಯ ಅಮೃತರಾಸಿ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಭೂದತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಯಾವುದೇ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ, ರೇವರಸ ಮತ್ತು ದಂಡನಾಯಕ ಭೋಗರಸರು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಗ್ರಾಮದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕೆರೆಯು ೨೫೯:೧೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ, ೧೦೮:೦೯ ಚ.ಕಿ.ಮೀ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ೯೯:೧೦ ಹೆಕ್ಟೇರ್ ಜಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ, ೭೮:೫೯ (ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.) ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ. ಏರಿಯ ಉದ್ದ ೧೦೯.೦೭ ಮೀಟರ್, ಏರಿಯ ಎತ್ತರ ೧೪:೦೮ ಮೀಟರ್, ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೧೦:೦೬ ಮೀಟರ್ ಆಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಎರಡು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಹೊರ ಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಕ ಆಯಾಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಮಳೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ಕೆರೆಯ ಆಕೃತಿಯು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ವಿವಿಧ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಕೆರೆಯು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.

ಸುರಪುರ ಪಟ್ಟಣದ ಕೆರೆಗಳು :

ಸುರಪುರ ಪಟ್ಟಣದ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿರುವುದು. ಅನೇಕ ದೊರೆಗಳು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಪಟ್ಟಣದ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಐದು ಕೆರೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಪಟ್ಟಣದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಕಡ್ಲೆಪ್ಪನ ಕೆರೆ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದೇವರ ಕೆರೆ, ಪಟ್ಟಣದ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಶಿನಪ್ಪನ ಕೆರೆ, ವಾಯುವ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆ ಹಾಗೂ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ತಂಗಿಯ ಕೆರೆಗಳು ಪಟ್ಟಣದ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ

ಹೊಂದಿದ್ದು, ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನ ಅರಸ ಶ್ರೀಗಡ್ಡಿಪಿಡ್ಡ ನಾಯಕರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿರುವುದು ಎಂದು ಸ್ಥಳೀಯರಿಂದ ಮಾಹಿತಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಯಾವುದೇ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೂರು ತಾಲೂಕುಗಳಾದ ಯಾದಗಿರಿ, ಶಹಾಪುರ ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ಪರಿಸರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಸುಮಾರು ೩೨೬ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಕೆರೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಾತ್ರ ಈ ಮೇಲಿನಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ.

೩.೭. ಕೆರೆಗಳ ಇಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳು :

ಭಾರತದ ನೀರಿನ ಮೂಲಗಳು ಕ್ರಮೇಣವಾಗಿ ಬತ್ತಿ ಹೋಗುತ್ತಿವೆ. ಸುಮಾರು ೧೦ ವರ್ಷದ ನೀರಿನ ಮೂಲಗಳು ಈಗ ಇಲ್ಲ. ಅಪಾರವಾಗಿ ಅಂತರ್ಜಲದ ಶೋಷಣೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ಲಾಭದತ್ತ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿರುವ ಕೃಷಿ ಪೈಪೋಟಿ, ಅಂತರ್ಜಲದ ಶೋಷಣೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನೀರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ಇದೆ. ಸಮುದ್ರ, ನದಿ, ಹಳ್ಳ-ಕೊಳ್ಳ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ನೀರು ಆವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಜೀವ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯ ಕೊಂಡಿಗಳಾಗಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ರಾಜಕಾರಣಿಗಳು ಒತ್ತುವರಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಬತ್ತಿ ಹೋಗುತ್ತಿವೆ. ಕೆರೆಯ ಅಂಗಳದ ಭೂಮಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಕೆರೆಯನ್ನು ಬತ್ತಿಸುವ ಕಾರ್ಯಗಳು ಭರದಿಂದ ಸಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಗೆ ಭೂದಾನ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಇತ್ತು, ಅದೇ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದೇವು ಎಂಬುವುದನ್ನು ನಂಬಲಾಗದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಜಲ ಮೂಲಗಳನ್ನು ದಿನದಿಂದ ದಿನಕ್ಕೆ ಅಧೋಗತಿಗೆ ತಳ್ಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.[೧೧೫]

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅರಸನಾದ ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ, ಒಂದನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ, ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ಅವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರರಾದ ರೇವರಸರ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳು ರಚನೆಗೊಂಡವುಗಳಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿತ್ತು. ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ. ಜನಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಾ ಇದೆ. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ನೀರಿನ ಸೌಕರ್ಯ ಒದಗಿಸಲು ನಿರ್ಮಿಸಲಾದ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಇಂದು ಒತ್ತುವರಿಯಾಗುತ್ತಾ ಇದ್ದು, ಅಂದಿನವರು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಇಂದಿನವರು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕಾಗಿದ್ದು ಜನರ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಜಲ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹಿಂದಿನವರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅಂದು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಇಂದಿನ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಅಪಾರವಾದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವತ್ತಿನ ಸರಕಾರವು ಕೈಗೊಂಡ ಜಲ ಸಂರಕ್ಷಣಾ ಆಂದೋಲನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸ ಮನೆತನಗಳು ಅವರು ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುವ ಕೆರೆಗಳು ಹಾಳಾಗದಂತೆ

ತಡೆಯುವುದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಭೂಮಿಯ ಅಂತರ್ ಜಲಮಟ್ಟವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿರಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದಿನ ಜನರು ಆಧುನಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಮಾರುಹೋಗಿ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಅಂತರ್ಜಲ ಕೊರತೆಯುಂಟಾಗಿ ನೀರಿನ ಅಭಾವ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ನಗರದ ಉತ್ತರ ಹಾಗೂ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕೆರೆಗಳು ಇಡೀ ಯಾದಗಿರಿ ನಗರಕ್ಕೆ ಕುಡಿಯುವ ನೀರನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಈ ಕೆರೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದು, ಗಣಿಕಾರಿಕೆಯ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿವೆ. ಮಳೆ ಬಂದಾಗ ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನೀರು ಸಂಗ್ರಹಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಹಾಗೂ ಸುರಪುರ ಪಟ್ಟಣದ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಕೆರೆಗಳಾದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಕಡ್ಲೆಪ್ಪನ ಕೆರೆ, ನಗರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ದೇವರ ಕೆರೆ, ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ನೈಋತ್ಯ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಶಿನಪ್ಪನ ಕೆರೆ ಹಾಗೂ ವಾಯುವ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆ, ದಕ್ಷಿಣ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವ ತಂಗಿಯ ಕೆರೆ ಇವು ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುರಪುರ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ನೀರು ಸರಬರಾಜು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೂರು ತಾಲೂಕುಗಳ ಕೆಲವು ಕೆರೆಗಳು ಅವನತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿದ್ದು, ಕರ್ನಾಟಕ ಸರಕಾರದ ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆ ಮತ್ತು ಜಲಾನಯನ ಇಲಾಖೆಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಪರಿಸರದ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳು ಈ ಮೇಲಿನಂತೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕೊನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ವಾಸುದೇವನ್.ಸಿ.ಎಸ್., ಹಂಪಿ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳು, ೨೦೦೧, ಪು.೪೫.

೨. ಅದೇ ಪು.೦೫

೩. ಶರಣ ಬಸಪ್ಪ ಕೋಲ್ಕಾರ್, ಕನಕಗಿರಿ ನಾಯಕರ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ೨೦೦೯, ಪು.೧೪೨

೪. ಕೋಟ್ರಯ್ಯ.ಸಿ.ಟಿ.ಎಂ., ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ,೨೦೦೧,ಪು.೨೩

೫. ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್., ೨೦೦೧, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೬

೬. ನೀಲತ್ತಹಳ್ಳಿ ಕಸ್ತೂರಿ (ಅನು) ದಿಕ್ಷೀತ್ ಜಿ.ಎಸ್. ಮತ್ತು ಇತರರು, ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ, ೨೦೦೦, ಪು.೨೭

೭. ಅದೇ ಪು.೨೬

೮. ವಾಸುದೇವನ್.ಸಿ.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೧, ಪು.೦೭

೦೯. ನೀಲತ್ತಹಳ್ಳಿ ಕಸ್ತೂರಿ (ಅನು) ದಿಕ್ಷೀತ್ ಜಿ.ಎಸ್. ಮತ್ತು ಇತರರು(ಮೂಲ), ೨೦೦೦, ಪು.೨೭

೧೦. ದೀಕ್ಷಿತ್.ವಿ.ಆರ್., ಎ ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಇರಿಗೇಷನ್-ಇನ್ ಸೌತ್ ಇಂಡಿಯಾ ಇಂಡಿಯನ್ ಕಲ್ಚರ್, ೧೯೨೯, ಪು೭೨

೧೧. ನೀಲತ್ತಹಳ್ಳಿ ಕಸ್ತೂರಿ (ಅನು) ದಿಕ್ಷೀತ್ ಜಿ.ಎಸ್. ಮತ್ತು ಇತರರು(ಮೂಲ), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೦, ಪು.೨೭

೧೨. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಅನು ಶಾಸನ(ಸಂ).೦೧, ೨೦೦೨, ಪು.೨೮೪

೧೩. ಅದೇ, ಪು.೨೬೭-೨೭೮

೧೪. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ ಕಲ್ಬುರ್ಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು, ೧೯೯೬, ಪು.೪೫-೪೪೧

೧೫. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ ಸುರಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು, ೧೯೯೫, ಪು.೧೧೧-೧೧೩

೧೬. ಕಪನೀತ ಭಟ್ಟ, ನೀರಾವರಿ, ೧೯೯೬, ಪು.೦೨-೦೩

೧೭. ವಾಸುದೇವನ್.ಸಿ.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೧, ಪು.೧೯

೧೮. ಅದೇ, ೦೭

೧೯. ಅದೇ, ೦೭-೦೮

೨೦. ಅದೇ, ಪು.೦೮

೨೧. ಅದೇ, ಪು.೦೮

೨೨. ಅದೇ, ಪು.೦೮-೦೯

೨೩. ಅದೇ, ಪು.೧೦

೨೪. ಅದೇ, ಪು.೧೦

೨೫. ಕೋಟ್ರಯ್ಯ.ಸಿ.ಟಿ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೧, ಪು.೦೫-೦೬

೨೬. ಅದೇ, ಪು.೦೬

೨೭. ವಾಸುದೇವನ್.ಸಿ.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೧, ಪು.೧೦

೨೮. ಅದೇ, ಪು.೧೦-೧೧

೨೯. ಬಸವರಾಜು ಕಂಚೂರು, ನಮ್ಮೂರ ಕೆರೆಗಳು ಗ್ರಾಮೀಣ ಜಲದೇವತೆಗಳು, ೨೦೦೯, ಪು.೦೮-೦೯

೩೦. ಅದೇ, ಪು.೦೮-೦೯

೩೧. ಧ್ರುವನಾರಾಯಣ.ಎಂ. (ಅನು) ಕೊಟ್ರಯ್ಯ.ಸಿ.ಟಿ.ಎಂ.(ಮೂಲ), ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ೨೦೦೧, ಪು.೦೪

೩೨. ರೇವ್ಯಾ ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ವಿವಿಧ ಮೂಲದ ಕೆರೆಗಳು, ಪು.೧೭೮–೧೮೪ ರಮೇಶ. ಎಚ್ ಮತ್ತು ಇತರರು(ಸಂ) ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಹಲವು ಮುಖಗಳು,

೩೩. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಅನು ಶಾಸನ(ಸಂ).೦೧, ೨೦೦೨, ಪು.೨೮೪

೩೪. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಸುರಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು, ೧೯೯೫, ಪು.೯೫

೩೫. ಬಸವರಾಜು ಕಂಚೂರು, ನಮ್ಮೂರ ಕೆರೆಗಳು ಗ್ರಾಮೀಣ ಜಲದೇವತೆಗಳು, ೨೦೦೯, ಪು.೦೮

೩೬. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೨, ಪು.೨೬೬–೨೬೮

೩೭. ರಮೇಶ. ಎಚ್. ಮತ್ತು ಇತರರು (ಸಂ), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೧೮೧

೩೮. ಅದೇ ಪು.೧೮೨

೩೯. ಅದೇ ಪು.೧೮೨

೪೦. ಅದೇ ಪು.೧೮೨

೪೧. ಬುಕಾನನ್ ಫ್ರಾನ್ಸಿಸ ೧೮೦೭ ಜರ್ನಿ ಫ್ರಂ ಮದ್ರಾಸ್ ಥ್ರೂ ದ ಕಂಟ್ರೀಸ್, ಮೈಸೂರು ಕೆನರಾ ಆಂಡ್ ಮಲಬಾರ್, ಪು.೮೫

೪೨. ನೀಲತ್ತಹಳ್ಳಿ ಕಸ್ತೂರಿ (ಅನು) ದಿಕ್ಷಿತ್ ಜಿ.ಎಸ್. ಮತ್ತು ಇತರರು(ಮೂಲ), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೦, ಪು.೦೧

೪೩. ಕೊಟ್ರಯ್ಯ.ಸಿ.ಟಿ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೧, ಪು.೦೧

೪೪. ಅದೇ ಪು.೦೧

೪೫. ಲಲಿತಾಂಬ ಎನ್.ಆರ್., ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಚಲನ. ೨೦೧೧, ಪು.೩೨

೪೬. ಕೊಟ್ರಯ್ಯ.ಸಿ.ಟಿ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೧, ಪು.೨೨

೪೭. ಅದೇ ಪು.೧೩

೪೮. ನೀಲತ್ತಹಳ್ಳಿ ಕಸ್ತೂರಿ (ಅನು) ದಿಕ್ಷಿತ್ ಜಿ.ಎಸ್. ಮತ್ತು ಇತರರು(ಮೂಲ), ೨೦೦೦, ಪು.೨೭

೪೯. ಬಸವರಾಜ ಚವಡಿ, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಕಾಲದ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯ (ಸಂ), ೨೦೦೭, ಪು.೩೪

೫೦. ಅದೇ, ಪು.೩೫

೫೧. ಬಸವರಾಜು ಸವಡಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೭, ಪು.೩೫

೫೨. ಶೀಲಾಕಾಂತ ಪತ್ತಾರ, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಆಡಳಿತ ಪು. ೨೪೨

೫೩. ವಾಸುದೇವ್ ಸಿ.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೧, ಪು.೦೪

೫೪. ವೆಂಕಣ್ಣ ದೋಣೆಗೌಡ್ರು, ಸಿದ್ದಯ್ಯ ಕಲಾಲ, ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ದೇವಾಲಯಗಳ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಇತರೆ ಲೇಖನಗಳು, ೨೦೦೧, ಪು.೦೧

೫೫. ಅದೇ, ಪು.೦೨-೦೩.

೫೬. ಹುನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಅನು ಶಾಸನ ಸಂ.೦೧, ೨೦೦೨, ಪು.೨೮೪

೫೭. ಅದೇ, ಪು.೨೮೪

೫೮. ಅದೇ, ಪು.೨೫೬-೨೭೦

೫೯. ಗೋಪಾಲ ಆರ್(ಸಂ), ಗುಲ್ಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ, ೨೦೦೬, ಪು.೧೯೨

೬೦. ರೇವ್ಯಾ ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೧೭, ಪು.೧೮೦೧

೬೧. ರೇವ್ಯಾ ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ್, ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ, ಎಂ.ಫಿಲ್ (ಸಂ.), ಪ್ರಬಂಧ. ಕ.ವಿ.ವಿ. ಹಂಪಿ (ಅಪ್ರಕಟಿತ) ೨೦೦೯, ಪು.೮೧

೬೨. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೨, ಪು.೨೫೮-೨೮೭

೬೩. ಗೋಪಾಲ. ಆರ್. (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೬, ಪು.೧೯೩

೬೪. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೨, ಪು.೨೭೦-೨೭೬

೬೫. ಗೋಪಾಲ.ಆರ್ (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೬, ಪು.೧೩-೧೫

೬೬. ಅದೇ, ಪು.೧೫-೧೬

೬೭. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೨, ಪು.೨೭೬-೨೭೭

೬೮. ವೆಂಕಣ್ಣ ದೋಣ್ಣೆ ಗೌಡ್ರು ಮತ್ತು ಸಿದ್ದಯ್ಯ ಕಲಾಲ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೧, ಪು.೧೪,೧೬

೬೯. ಗೋಪಾಲ.ಆರ್.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೬, ಪು.೧೯೧

೭೦. ವೆಂಕಣ್ಣ ದೋಣ್ಣೆ ಗೌಡ್ರು ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಕಲಾಲ, ೨೦೦೧, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೨೩,೨೪

೭೧. ರೇವ್ಯಾ ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೯, ಪು-೮೪

೭೨. ಅದೇ ಪು.೮೪-೮೫

೭೩. ಗೋಪಾಲ. ಆರ್. (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೬, ಪು.೨೫

೭೪. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಕಲ್ಬುರ್ಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು, ೧೯೯೬, ಪು.೩೯೧-೩೯೨

೭೫. ಅದೇ ಪು.೩೯೯

೭೬. ಗೋಪಾಲ.ಆರ್. (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೬, ಪು.೧೩೧

೭೭. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೧೯೯೬, ಪು.೪೩೯-೪೪೧

೭೮. ಅದೇ, ಪು.೪೪೨

೭೯. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ (ಸಂ.), ಅನು ಶಾಸನ ಸಂ.೦೧, ೨೦೦೨, ಪು.೩೪೧-೩೪೩

೮೦. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೧೯೯೬, ಪು.೪೫೬-೪೫೭

೮೧. ಅದೇ, ಪು.೪೦೯-೪೧೦

೮೨. ಅದೇ, ಪು.೪೨೧-೪೨೨

೮೩. ಅದೇ, ಪು.೪೦೬-೪೦೮

೮೪. ಅದೇ, ಪು.೩೯೬

೮೫. ಅದೇ, ಪು.೪೨೭-೪೨೯

೮೬. ಅದೇ, ಪು.೪೩೨-೪೩೫

೮೭. ಅದೇ, ಪು.೪೬೦-೪೬೨

೮೮. ಅದೇ, ಪು.೪೫೮-೪೫೯

೮೯. ಅದೇ, ಪು.೪೪೬-೪೪೯

೯೦. ಅದೇ, ಪು.೪೫೦-೪೫೫

೯೧. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು, ೧೯೯೫, ಪು.೧೨-೨೭

೯೨. ಅದೇ, ಪು.೪೬

೯೩. ಅದೇ, ಪು.೫೨-೫೪

೯೪. ಅದೇ, ಪು.೧೫೪-೧೫೫

೯೫. ಅದೇ, ಪು.೧೭೫-೧೭೯

೯೬. ಅದೇ, ಪು.೧೮೯-೧೯೧

೯೭. ಗೋಪಾಲ ಆರ್. (ಸಂ.), ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ, ೨೦೦೭, ಪು-೯೩

೯೮. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೧೯೯೬, ಪು-೬೮-೭೨

೯೯. ಅದೇ, ಪು.೧೧೧-೧೧೩

೧೦೦. ಅದೇ, ಪು.೧೧೪-೧೧೫

೧೦೧. ಅದೇ, ಪು.೧೨೧

೧೦೨. ಅದೇ, ಪು.೧೪೦-೧೪೩

೧೦೩. ಅದೇ, ಪ.೧೫೬-೧೫೮

೧೦೪. ಅದೇ, ಪು.೧೫೯-೧೬೦

೧೦೫. ಅದೇ, ಪು.೧೬೧-೧೬೨

೧೦೬. ಅದೇ, ಪು.೦೧

೧೦೭. ಅದೇ, ಪು.೧೦೦-೧೦೧

೧೦೮. ಅದೇ, ಪು.೯೭

೧೦೯. ಅದೇ, ಪು.೧೯೮

೧೧೦. ಅದೇ, ಪು.೨೦೭-೨೧೫

೧೧೧. ಅದೇ, ಪು-೧೦೭-೧೦೮

೧೧೨. ಅದೇ, ಪು.೫೫-೫೬

೧೧೩. ಅದೇ, ಪು.೬೨-೬೪

೧೧೪. ಅದೇ, ಪು.೧೯೩-೧೯೫

೧೧೫. ಶಂಕ್ರಪ್ಪ ಮೋನೇಶ್ವರ ಬಡಿಗೇರ, ಗದಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ. (ಅಪ್ರಕಟಿತ) ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ, ೨೦೧೫, ಪು.೧೫೩

ಅಧ್ಯಾಯ–೪ : ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಣೆ

೪.೧. ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ

೪.೧.೧. ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮತ್ತು ಉದ್ದೇಶ

೪.೧.೨. ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಿಸಲು ಅಗತ್ಯವಾದ ಅಂಶಗಳು

೪.೧.೩. ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಿಸಲು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆಯ ಕ್ರಮಗಳು

೪.೧.೪. ಕೆರೆಗಳ ರಚನಾ ವಿನ್ಯಾಸ

೪.೧.೫. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳ ತಾಂತ್ರಿಕ ರೂಪ ರಚನೆ ಅಂಗಗಳು

* ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ
* ಕೆರೆಯ ಅಂಗಳ
* ಏರಿ
* ತೂಬುಗಳು
* ಕೋಡಿಗಳು
* ಕಾಲುವೆಗಳು

೪.೨ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆ

೪.೨.೧ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಪಾತ್ರ

೪.೨.೨ ಕೆರೆಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣಾ ಕ್ರಮಗಳು

೪.೨.೩ ಕೆರೆಗಳ ದುರಸ್ತಿ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಣೆ

೪.೨.೪ ಕೆರೆಗಳ ಜಲ ನಿರ್ವಹಣೆ ವಿಧಾನ

೪.೨.೫ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದಾನದತ್ತಿಗಳು

೪.೨.೬ ಕೆರೆಗಳು ಮತ್ತು ಸಮುದಾಯಗಳು

ಅಧ್ಯಾಯ – ನಾಲ್ಕು
ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಣೆ

೪.೧ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ :

ಮಾನವನ ಉಗಮ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸದ ಸುದೀರ್ಘ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ತಿಳಿಯುವ ವಿಷಯವೆಂದರೆ ಅವನು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜರಾದ ಮಂಗನಿಂದ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೨೦ಲಕ್ಷ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ವಿಕಾಸ ಹೊಂದುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಮಾನವನು ಭೌತಿಕವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ ವಿಕಾಸ ಹೊಂದುವುದರೊಂದಿಗೆ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತಿರುವ ಕಠಿಣ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಸಹ ಎದುರಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಮೊದಲಿಗೆ ಮಾನವನು ಚತುಷ್ಪಾದಿಯಾಗಿದ್ದ ಅವನಿಗೆ ಕೈಗಳು ಇರಲಿಲ್ಲ ಆ ನಂತರ ತನ್ನ ಎರಡು ಮುಂಗಾಲುಗಳನ್ನು ಸತತವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದು ಕೈಗಳಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟವು. ಅಂತೆಯೇ ಅವನು ದ್ವಿಪಾದಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಕೈಗಳನ್ನು ಬಳಸುವಂದ ಈ ಮಾರ್ಪಾಟನ್ನು ಹೊಂದಲು ಅನೇಕ ಲಕ್ಷ ವರ್ಷಗಳು ಬೇಕಾದವು. ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಕೈಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ವಿವಿಧ ನಮೂನೆಯಲ್ಲಿ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಇಂತಹ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಿ ಕೊಂದು ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ತುಂಬಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದನು. ಈ ಶಿಲಾಯುಧಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಗಾತ್ರ ರಚನೆ ವಿನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳನ್ನು ಪುರಾತತ್ವ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಆದಿ, ಮಧ್ಯ, ಅಂತ್ಯ ಹಾಗೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಧಗಳೆಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.[೧] ಎಂದು ವಾಸುದೇವನ್ ಅವರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆದಿ ಮಾನವನ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವು ಸರೋವರ ಕೆರೆ, ನದಿ, ತೆರೆ, ಹಳ್ಳ–ಕೊಳ್ಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿತ್ತು. ಇವಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ನಡೆಸಿದಂತಹ ಅನೇಕ ಸಂಶೋಧನೆಗಳು ವಿಶ್ವದಾದ್ಯಾಂತ ನಡೆದಿದ್ದು ಅನೇಕ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾಧಾರಗಳು ದೊರೆಕಿವೆ. ಇದರಿಂದ ನೀರು ಮಾನವನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಉಪಯೋಗವೆಂಬುದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸರಿ

ಸುಮಾರು ಇಂದಿನಿಂದ ಏಳು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ತನ್ನ ಅಲೆಮಾರಿ ಜೀವನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಇರಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟವನ್ನು ಪುರಾತತ್ವಕಾರರು "ನವಶಿಲಾಯುಗ" ಕ್ರಾಂತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಕ್ರಾಂತಿಯು ಮಾನವನ ಜೀವನದ ಮೇಲೆ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾದ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿತು. ಅವುಗಳನ್ನು ಮೂರು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಅಧ್ಯಾಯ ಎರಡು: ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಗತಿಹಾಸ ಎಂಬ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

* ಮಾನವನು ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ವಾಸಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದು
* ತನ್ನ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು
* ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಯ ಜೀವನ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು[1]

ಈ ಕೃಷಿಯ ಜೀವನವು ತೀರಾ ಶೈಶವಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಸುಧಾರಣೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ವಿಶ್ವದ ಕೆಲವೊಂದು ಪುರಾತನ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುರಾವೆಗಳು ದೊರತಿವೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಒಂದು ಕಡೆ ಮಾನವನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆ ನಿಲ್ಲುವಂತಹ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದನು. ಅವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸಾಯ ಪದ್ಧತಿಯು ಕ್ರಮಬದ್ದತೆಯನ್ನು ತಂದಿತ್ತು. ಮಾನವನು ಸರ್ವತೋಮುಖ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ವಾಣಿಜ್ಯ ವ್ಯವಸಾಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯವಸಾಯದ ಆವಿಷ್ಕಾರದಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉಗಮ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸಾಯವು ತಳಹದಿಯಾಯಿತು. ಮಾನವನು ಕೃಷಿಯನ್ನು ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಭಾರತವು ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯ ರಾಷ್ಟ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸತತವಾಗಿ ಏಳು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಮಾನವನು ವ್ಯವಸಾಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುತ್ತಾನೆ.

ನಮ್ಮ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಿಕರು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಳಚಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ವಿಧಾನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಮಗೆ ಸಿಗುವ ಮಾಹಿತಿ ಇಲ್ಲವೆ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನಬಹುದು. ಅವರು ಕಟ್ಟೆಯ ಎರಡು ಕಡೆಯ ಇಳಿಜಾರುಗಳನ್ನು ಯಾವ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವಾಗ ಯಾವ ಅಂಶವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಬಗ್ಗೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ನಮಗೆ ಯಾವ ಉತ್ತರವೂ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರು ಯಾವ ಲಿಖಿತ ದಾಖಲೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ನಮಗೆ ಮಾಹಿತಿ ಸಿಗುವುದು ಪೊರಮಾಮಿಲ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ[2] ಈ ಪ್ರದೇಶ ಇರುವುದು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಕಡಪ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಡೆವೇಲು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು ಅನಂತರಾಜಸಾಗರ ಇದನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದು ೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಕಾಲದ ಈ ಶಾಸನದಿಂದ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯುವ ಮುಖ್ಯ ಅಂಶಗಳೆಂದರೆ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಲು ಮುಖ್ಯವಾದ

ಅಂಶಗಳಾದ ಕಟ್ಟೆಯ ಭದ್ರವಾದ ಬುನಾದಿ ಮತ್ತು ಕೆರೆಯ ಅಂಗಳ. ನೀರು ಸೋರಿ ಹೋಗದಿರುವಂತಹ ಭೂಮಿಯಾಗಿರಬೇಕೆನ್ನುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು. ಈ ಅಂಶಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಗಣನೀಯವಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆ ಹಾಗೂ ಜಲಾಶಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಇದರಿಂದ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯುವುದನೆಂದರೆ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರು. ಉದಾ: ಯಾದಗಿರಿ ಪಟ್ಟಣದ ಕೆರೆ, ಚಂಡ್ರಕಿ ಕೆರೆ, ಕಾಕಲುವಾರು ಕೆರೆ, ಮೈಲಾಪುರ ಕೆರೆ, ಶಹಾಪುರ ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕುಗಳ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಇಂತಹ ಕೆರೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದ ಮಣ್ಣು ಕಲ್ಲನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಯೇ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವೂ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ ಬೃಹತ್ ಜಲಾಶಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಅವರಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಾಮವು ತನ್ನ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ¥ÀæÉvÀÆÛ DzÀ±ÀðAzÀ CA¢£À PÉgÉ vÀAvÀæ UÁæ«ÄÃPÉ ¹Ã«ÄvÀªÁVgÀÄwÛvÀÄ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ಇಂದಿಗೂ ಉಳಿದಿರುವ ಹಲವು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ನಮಗೆ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ಕುಶಲತೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ದೃಷ್ಟಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾಹಿತಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಯರಗೋಳ, ಮೈಲಾಪುರ, ರಾಮಸಮುದ್ರ, ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಖಾನಾಪುರ, ಶಿರವಾಳ, ಹಾರಗೇರಾ, ರಸ್ತಾಪುರ, ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ದೇವರಗೋನಾಳ, ಹಗರಟಗಿ ಎವೂರು, ಕೆಂಭಾವಿ ಮುಂತಾದ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು.

ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಣೆಯ ಕುರಿತು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ಆಧುನಿಕ ಕಾಲದವರೆಗೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ತಾಂತ್ರಿಕತೆ ಮತ್ತು ರಚನಾ ವಿಧಾನಗಳಂತಹ ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆ, ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಹಾಗೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕೆರೆಗದ್ದು ನೀರಿನ ಮೂಲಗಳು ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

೪.೧.೧ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮತ್ತು ಉದ್ದೇಶ :

ಮಾನವನು ಮೊದಲಿಗೆ ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಾಗ ಅವನು ಮಳೆಯನ್ನೇ ನಂಬಿದ್ದನು. ಮಾನವನು ವಿಫುಲವಾದ ನೀರು ಸಿಗುವ ಜಾಗವಾಗಿದ್ದ ನದಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದನು. ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತಿದ್ದ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಮತ್ತು ಸಕಾಲದ ಮಳೆಯ ವಿಫಲತೆಯಿಂದ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಳಪಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಇದರಿಂದ ನೀರಿನ ಮೂಲವನ್ನು ಅರಿತು ಅವನು ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ. ಮಳೆಗಾಲವು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಾಸಗಳು

ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಅದರಂತೆಯೇ ನದಿಯಿಂದ ಕೆಲವು ಸಾವಿರ ಎಕರೆಗಳಷ್ಟು ಭೂಪ್ರದೇಶವು ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದವು. ಆದುದರಿಂದ ಅವನು ಎಲ್ಲಾ ಮೂಲಗಳಿಂದ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಗತ್ಯವಿದ್ದಾಗ ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಕೆರೆಗಳು ಮತ್ತು ಕುಂಟೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾನವನು ತನಗೆ ಬೇಕೆಂದಾಗ ನೀರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡತೊಡಗಿದ್ದನ್ನು ನವಶಿಲಾಯುಗ ಕಾಲ[೫] ಆರಂಭದಿಂದ ಕಾಣಬಹುದು. ಮಳೆಯ ನೀರು ತಗ್ಗಾದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಅರಿತು ನೀರು ಹೋಗದಂತೆ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಿ ಜಲ ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವದಾದ್ಯಂತ ಅನೇಕ ಸಂಶೋಧನೆಗಳು ನಡೆದಿದ್ದು ಈಜಿಪ್ಟ್ ದೇಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ.[೬] ಇದರಿಂದಾಗಿ ಆ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲು ಬಾರಿಗೆ ಕೆರೆ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹಣೆಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಬಳಕೆಗೆ ತಂದರೆಂದು ಪುರಾತತ್ವಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಭಾರತವು ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ದೇಶವಾಗಿದ್ದು. ಸುಮಾರು ಆರು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಹಿಂದೆಯೇ ಅಂದರೆ ಈಜಿಪ್ಟ್‌ಗೆ ಸಮಕಾಲೀನವಾಗಿ ಕೃಷಿ ಜೀವನದ ಕುರುಹುಗಳು ನೋಡಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನವಾಗದ ಹಾಗೂ ಖಚಿತತೆಯಿಂದ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಪುರಾವೆಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆರು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಕೃಷಿ ಜೀವನ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಸಿಂಧೂ ನದಿಕೊಳ್ಳದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನರು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ನೀರಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ನಿಜಕ್ಕೂ ಶ್ಲಾಘನೀಯ ಸಿಂಧೂ ನದಿ ಕೊಳ್ಳದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅನೇಕ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪುರಾವೆಗಳು ದೊರೆಕಿರುತ್ತವೆ. ರಾಜಸ್ಥಾನದ ಗಂಗಾನಗರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲಿಬಂಗಾನ್ ಎಂಬ ಸಿಂಧೂ ನದಿ ಕೊಳ್ಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಉತ್ಖನನದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಿರುವ ಜಮೀನು ದೊರೆತಿದೆ. ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಪಕವಾದ ನೀರು ಸರಬರಾಜು ಪದ್ಧತಿಯು ಇತ್ತೆಂಬುದು ಗುಜರಾತಿನ ದೋಲವೀರಾ ಉತ್ಖನನದಿಂದ[೭] ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೂಡ ಸಿಂಧೂ ನದಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನೆಲೆಯಾಗಿದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ ಕೆರೆಗಳು ಏಕೆ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡವು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ನಾವು ಇಂದಿನ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹವಾಮಾನಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಾಗ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ನಡೆಸಿದ ಕೆಲವು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಇಂದಿನ ಹವಾಮಾನವು ಮತ್ತು ಹದಿನೈದಿನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹವಾಮಾನವು ಒಂದೇ ಆಗಿತ್ತೆಂದು ದೃಢಪಟ್ಟಿದೆ.[೮] ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮರು ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದೀಚೆಗೆ ಹವಾಮಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿಮಿತವುಂಟಾಗ ತೊಡಗಿತು. ಕ್ರಿಪೂ. ಒಂದನೆಯ

ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದಂತಹ ಹವಾಮಾನವು ಅನೇಕ ಶತಮಾನಗಳಿಂದ ಬದಲಾವಣೆಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಹದಿನೈದನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹವಾಮಾನವು ಇಂದಿನ ಹವಾಮಾನದಂತಿರುವುದರಿಂದ ಈಗಿರುವಂತೆಯೇ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ಕರ್ನಾಟಕದ ಉತ್ತರ ಭಾಗಗಳು ಮಳೆಯನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಪಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೃತಕ ಜಲ ಸಂಗ್ರಾಹಕಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆಯುಂಟಾಯಿತು ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಯಿತು. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಜನಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಆಹಾರವನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೃಷಿಗೆ ಬಳಪಡಿಸಲಾಯಿತು. ಇವುಗಳಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಪೂರೈಸಲು ಕೃತಕ ಜಲಸಂಗ್ರಹಗಳಾದ ಕೆರೆಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದವು ಎಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್. ಅವರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೯]

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಕಡಿಮೆ ಮಳೆ ಬೀಳುವ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರುವ ಅರಸುಮನೆತನಗಳು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ನೀರಾವರಿ ಮೂಲಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಣೆ ಮಾಡಿದರು ಹಾಗೂ ಕೆರೆಗಳ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿಸಿರುವುದನ್ನು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳು ಮಳೆಯನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿವೆ. ಕೆಲವು ಮಾತ್ರ ನದಿ ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತವೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರಿಂದ ನಿಜಾಮನ ಆಡಳಿತದವರೆಗೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಅರಸರು ಮಳೆಯ ವೈಪರೀತ್ಯ ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಿಸುವಾಗ ಕೇವಲ ಒಂದು ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸದೇ ಎರಡು ಕೆರೆಗಳ ಒಂದು ಶೃಂಖಲೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪರಿಸರವು ನಿಸರ್ಗದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಲಕ್ಷಣ. ಮಳೆಯ ಅತೀವೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಅನಾವೃಷ್ಟಿಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನರಿತು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ಭೂಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಮೊದಲ ಕೆರೆಯು ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದು ಮಳೆಯ ನೀರು ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ನೀರು ಬಂದಲ್ಲಿ ಆ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹರಿದು ಬಂದು ಎರಡನೆಯ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ಒಮ್ಮೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ನೀರು ಮೊದಲ ಕೆರೆಗೆ ಬಂದರೂ ಕೆರೆಯು ಒಡೆಯದಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ನೀರು ಪೋಲಾಗುವುದನ್ನು ಸಹ ಎರಡನೆಯ ಕೆರೆಯು ತಪ್ಪಿಸುತ್ತದೆ.[೧೦] ಇಂತಹ ಹಲವಾರು ಕೆರೆಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ರಾಮಸಮುದ್ರ, ಮುಂಡರಗಿ, ಮುದ್ನಾಳ, ಹತ್ತಿಕುಣಿ ಚಂದ್ರಕಿ ಕಾಕಲುವಾರು ಮತ್ತು ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ದೋರನಹಳ್ಳಿ, ಗೋಗಿ, ಹುಲಿಕಲ್, ಮದ್ರಿಕಿ, ಅಣಬಿ ಹಾಗೂ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕಕ್ಕೇರಾ, ಹಾವಿನಾಳ, ಯಾಳಗಿ, ಅರಕೆರಾ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಾಮಗಳ ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವಲ್ಲಿ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ದಂಡನಾಯಕರು ಕೆಲವು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ನಿಧಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ನಮ್ಮ ಹಿಂದಿನವರ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಬಹುಪಾಲು ಕೆರೆಗಳು ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿವೆ. ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ದುರಸ್ತಿಯಾದ ಹಾಗೂ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವಾದಂಥ ಕೆಲವು ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಗಳು ಉಳಿದುಕೊಂಡಿದೆ. ಅವು ಸಹ ಹೂಳು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಅಸಡ್ಡೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿವೆ. ಕೆರೆ ಏರಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ವಿನ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ರಚನೆ ಬಗ್ಗೆ ನಿರ್ಮಾಪಕರಿಗೆ ಇದ್ದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ. ಎರಡು ಮೂರುನೂರು ವರ್ಷಗಳಿಂದಲೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ[೧೧] ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳು ಕಟ್ಟಿಸಿರುವ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಶಾಸನವು ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಸಿರುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

"ಕೆರೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸು ಬಾವಿಯಂ ಸೆವೆಸು ದೇವಾಗಾರಮಂ ಮಾಡಿಸ
ಜ್ಜೆರೆಯಾಳ್ ಸಿಲ್ಕಿದನಾಥರಂ ಬಿಡಿಸು ಮಿತ್ರರ್ಗಿಂಬುಕೆಯ್ ನಂಟದ
ರ್ಗೆರೆ ವಟ್ಟಾಗಿರು ಶಿಷ್ಟರಂ ಪೊರೆಯನುರೆಂತ್ತೆಲ್ಲಿ ವಂ ಪಿಂದೆ ತಾ
ಯೆದಳ್ವಾತಿರೆವೆಂದೂ ತೊಂಟ್ಟು ಕಿವಿಯಂಳ್ ಲಕ್ಷ್ಮಧರಾ ಮಾತ್ಯನಾ"[೧೨]

ಈ ಮೇಲೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಶಾಸನವು ವಿಜಯನಗರ ಅರಸ ಪ್ರೌಢ ಪ್ರತಾಪದೇವಾರಾಯನ (ಕ್ರಿ.ಶ.೧೪೦೬-೧೪೨೨) ಕಾಲದ್ದಾಗಿದ್ದು ಮಂತ್ರಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಧರನು ಕೂಸಾಗಿದ್ದಾಗ ಅವನ ತಾಯಿ ಹಾಲುಣಿಸುವಾಗ ಕಂದನಿಗೆ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಈ ಪಿಸುಮಾತು ಹಿಂದಿನವರು ತಮ್ಮ ನಿಜ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ನಿಯಮಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವು ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದು ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಇದರಿಂದ ಅಂದಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಬಾವಿಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವು ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವ ಹೊಂದಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬಹುಶಃ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲಾ ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದುದು. ತಟಾಕ ನಿರ್ಮಾಣ ಸತ್ತವನ ಪ್ರೇತವು ಬಹಳ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಂದ ಬಳಲುವುದೆಂದೂ ಕೆರೆ ತಟಾಕ ನಿರ್ಮಾಣ ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಅದರ ಬಾಯಾರಿಕೆ ಹಿಂಗುವುದೆಂದೂ ಹಿಂದಿನ ಜನರು ನಂಬಿದರು. ಮಹಾಭಾರತದ ಪ್ರಕಾರ ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಹಸುಗಳು ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮನುಷ್ಯರು ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದು ತೃಪ್ತರಾಗುವರೋ ಅವನು ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗದ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.[೧೩] ಎಂಬ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ.

ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರೆ ತನಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ತನ್ನ ತಾಯಿ ತಂದೆಗಳಿಗೂ ಪುಣ್ಯದ ಫಲ ಲಭಿಸುತ್ತದೆಂದು ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಾಗಿ ನಾಣಿಮಯ್ಯನಾಯಕ್ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಸೋರಿಗಾವುಂಡಿ ಎಂಬ ತಾಯಿ ತನ್ನ ಮೂವರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕರೆದು ತನಗೆ ಪುಣ್ಯ ಬರುವಂತಾಗಲು ಏನಾದರೂ ಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿ ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಆಗ ಕೆರೆಯೊಂದನ್ನು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡುವೆವೆಂದು ಅದರ ಉದಕ ದಾನದ ಫಲವು ನಿಮಗೆ ಸೇರುವುದೆಂದು ಆಕೆಯ ಮಕ್ಕಳು

ಭರವಸೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ.[೧೪] ಇದರಿಂದ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಅಥವಾ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರದಂತಹ ಕೆಲಸಗಳಿಂದ ಪುಣ್ಯ ಲಭಿಸುತ್ತದೆಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವರು ನಂಬಿದ್ದು ಭಾಸವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕನ್ನಡದ ಆದಿಕವಿ ಪಂಪನ ತಮ್ಮ ಜಿನವಲ್ಲಭನು ಗಂಗಾಧರಂ ರಚಿಸಿದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ವೃಷಭಗಿರಿತೀರ್ಥದ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ. ಈಗಿನ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ ಕುರ್ಕ್ಯಾಲ ಗ್ರಾಮದ ಹತ್ತಿರ ಇರುವ ಬೊಮ್ಮಲಗುಡ್ಡವೇ ವೃಷಭಗಿರಿ.

"ಸಬ್ಬಿನಾಥ ನಟ್ಟ ನಡುವಣ ಧರ್ಮಪುರದ
ಉತ್ತರ ದಿಗ್ಭಾಗದ ವೃಷ್ಭಗಿರಿಯೆಂಬ
ಅನಾದಿ ಸಂಸಿದ್ಧ ತೀರ್ತ್ಥದ ದಕ್ಷಣದಿಶಾ ಭಾಗದೀ
ಸಿದ್ದ ಶಿಲೆಯೊಳ್ತೆಮ್ಮ ಕುಲದ್ವೆವ ಮಾದ್ಯನ್ತ
ಜಿನ ಬಿಂಬಗಳುಮಂ ಚಕ್ರೇಶ್ವರಿಯ ಮಂ
ಪೆರವುಂ ಜಿನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳುಮಂ ತ್ರಿಭುವನ ತಿಲಕವೆಂಬ
ಬಸದಿಯಮಂ ಕವಿತಾಗುಣಾರ್ಣ್ನವ ವೆಂಬ ಕರೆಯುದಂ
ಮದನ ವಿಳಾಸಮೆಂಬ ಬನಮುಮಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ"[೧೫]

ಈ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಜಿನವಲ್ಲಭನು ತ್ರಿಭುವನ ತಿಲಕವೆಂಬ ಬಸದಿಯನ್ನು ಕೆರೆ ಮತ್ತು ಆರೆವೆ(ಬನತೋಟ)ಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದನು. ಚಾಲುಕ್ಯರ ಇಮ್ಮಡಿ ಅರಿಕೇಸರಿಯ(ಕ್ರಿ.ಶ.೯೩೦.೯೫೦) ಆಸ್ಥಾನದ ಕವಿ ಪಂಪನ ಸ್ಮಾರಕೋದ್ದೇಶದಿಂದ ಪಂಪನ ತಮ್ಮ ಮಾಡಿದ ಈ ಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಶಾಸನವು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ರಾಜರು, ರಾಣಿಯರು, ಶ್ರೀಮಂತರು, ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ಥಳೀಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದು ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ನಂಬಿದ್ದರು. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನೀರಾವರಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಒಂದು ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದು ಬಹು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧರ್ಮ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಅಂದಿನ ಸಮಾಜವು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಇಂತಹ ಬೇರು ಬಿಟ್ಟ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಂಬಿಕೆಯು ಅರಸರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಇತರರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿಯೇ ಲಾಭಕಾರವಾಗಿತ್ತು.

ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ಭಕ್ತರಿಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಯಲು, ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ, ಶುಚಿಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ, ದೇವರ ಜಮೀನಿಗೆ, ಮೂಕ ಪ್ರಾಣಿ–ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಜನರೆಲ್ಲರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದು, ಬಾವಿ ಮತ್ತು ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ತೋಡಿಸುವುದನ್ನು ಪುಣ್ಯದ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಹಿಂದಿನವರು ಭಾವಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮೂಲನೆಲೆಯಾಗಿ ಪರಿಭಾವಿಸಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಮಾಜದ ಬೆನ್ನೆಲುಬಿನಂತಿರುವ ರೈತರಿಗೆ ನೀರಾವರಿ ಸೌಕರ್ಯ ಒದಗಿಸುವುದು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅನುಕೂಲಸ್ಥ ಆಸಕ್ತರು ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂದರೆ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯವು ಬಹುಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದೇವಾಲಯದೊಂದಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯ ಕಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ

ಅದರ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿತರಿಗೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಒಪ್ಪಿಸುವುದು. ದೇವಾಲಯವೇ ತಮ್ಮ ಜೀವನಾಧಾರ ಎಂದು ತಿಳಿದವರಿಗೆ ಅದರ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಭೂದತ್ತಿ ಬಿಡುವುದು. ಆ ಭೂಮಿಗೆ ನೀರಾವರಿ ಒದಗಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣದಂತಹ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಸ್ತಿಯ ಮೂಲ ನೆಲೆಯಾದ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣದೊಂದಿಗೆ ಕಟ್ಟಲ್ಪಡುವ ಕೆರೆಗಳು ಸಹ ಭಕ್ತಿನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಣಾ ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿವೆ.[೧೬]

ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿರುವ ತೂಬು, ಕೋಡಿ ಮತ್ತು ಕಾಲುವೆಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಕೆರೆಗಳೂ ಮತ್ತು ಕೃಷಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದುದರಿಂದ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣದ ಉದ್ದೇಶವು ವ್ಯವಸಾಯ ಸಂಬಂಧಿ ನೀರಾವರಿಗೆ ಬಳಸುವುದಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊಸ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಸಾಗು ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಜಮೀನಿನ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೂ ಅಂತರ್ ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವು ಒಣ ಬೇಸಾಯ ಭೂಮಿಯನ್ನೇ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುವ ಉದ್ದೇಶ ಹೊಂದಿದ್ದುದನ್ನು ತಳ್ಳಿ ಹಾಕುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದಾಗೂ ಕೆರೆಯ ನೀರಾವರಿ ಸೌಲಭ್ಯವು ಅದು ತಲುಪುವ ಹಂತದವರೆಗೂ ನೀರಿನ ಭೂಮಿಯಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿತ್ತು. ಹೊಸಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವು ಇನ್ನೂ ಕೃಷಿಗೆ ಒಳಪಡದೇ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಾಗುವಳಿಗೆ ತರುವಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಸಾಗುವಳಿಗೆ ತಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ನೀರಾವರಿ ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ಬಳಸುವುದಾಗಿತ್ತು.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೆರೆ ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯ ಎರಡನ್ನು ಒಬ್ಬಾತನೇ ಕಟ್ಟಿಸಿರುವುದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶವಾದರೂ ದೇವಾಲಯದ ಪೂಜೆ-ಪುನಸ್ಕಾರಗಳು ಸರಾಗವಾಗಿ ನಡೆಯುವಂತಾಗಲು ಹಾಗೂ ಅದನ್ನೇ ಉದ್ಯೋಗವಾಗಿ ನೆಚ್ಚಿಕೊಂಡವರಿಗೆ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಲಿ ಎಂಬುದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕೆರೆಯ ಮುಂದಿನ ಭೂಮಿಯನ್ನೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟ ಆಚಾರಿ ಜಮೀನಿಗೆ ನೀರಿನ ಕೊರತೆ ತಾಗದಿರಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿತ್ತು. ತಾವರೆಯ ಕೆರೆಯ ಕೆಳ್‌ಗಣ ಆಡನಮಣ್ಣ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕ ಕೊಟ್ಟರ್ ಬಡಗಣಮ್ಮೆಯ್ಯ ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗೆ ತೊರು ವರವಳಿಯ ಕಡ ಹೊನ್ನನಾವಗಂ ಬಿಟ್ಟ ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕಾರು ಬೆಳವ ಕಮ್ಮ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದಣ ಕೆರೆಯ ಗದ್ದೆ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೆರೆಯೊಳಗೆ ಬೆದ್ದಲೆಯೊಂದು ಮತ್ತರು ಬಾಗೆಯ ಕೆರೆಯಲು ಕಡುಗ ಬೆದ್ದಲೆ ಮತ್ತರುಗಳೆಂಬ ದಾನವು ಸಹ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ.[೧೭]

ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೭೧ರ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಹೊಸದಾಗಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದಾಗ ಕಾಡು ಕಡಿದು ಉತ್ತು ಹೊಸದಾಗಿ ಪೈರನ್ನು ತೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದರು[೧೮] ಎಂದು ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಗ್ರಾಮೀಣ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ದೆಸೆಯಿಂದಾಗಿ ಕಾಡನ್ನು ಕಡಿದು ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹೊಸ

ವಸತಿಗೂ ಕೆರೆಗೂ ಜಮೀನಿಗೂ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಇಂಬು ದೊರಕಿರಬೇಕು. ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಾಡುಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಜನವಸತಿಗೆ ಅನುಕೂಲ ಜಾಗವನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುವುದು ಸಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು ಬದಿಕೆರೆ, ಮತ್ತಿಕೆರೆ. ಬನದಕೆರೆ ಇಂತಹ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಹ ಕೆರೆಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ನೀರಾವರಿ ಕೃಷಿ ವಿಸ್ತರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಜನ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅರಸರು ರಾಣಿಯರು ಹಾಗೂ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಒಳಗೊಂಡು ಅಧಿಕಾರಿ ವರ್ಗದವರು, ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಗ್ರಾಮದ ಮುಖಂಡರಾದ ಗಾವುಂಡರು, ಇತರರೂ ಸಹ ಸಕ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದರು. ಇದು ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣದಂತಹ ಜನಪ್ರಿಯ ಜನೋಪಯೋಗಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಿದ್ದ ಆಸಕ್ತಿಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಯಾವುದೇ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದರ ಕಡೆ ಗಮನವೀಯತ್ತಿದ್ದರು ಜೊತೆಗೆ ರಾಜಕೀಯೆ ಒತ್ತಡಗಳನ್ನು ಸಹ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ನೀರಾವರಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಭೂ ಕಂದಾಯ ನೀರಿನ ಕರ ಮುಂತಾದ ತೆರಿಗೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ವರಮಾನವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಒಟ್ಟಾರೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅರಸರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವೂ ನಿರಂತರವಾಗಿತ್ತು ಪೆರ್ಜ್ಜರಂಗಿ ದಾನ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ[೯] ಹಳ್ಳಿಯ ಮೇರೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದ ೧೪ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿಯ ಮೂಲಕ ಕೃಷಿ ಆರ್ಥಿಕತೆಯ ವಿಸ್ತರಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣದ ಉದ್ದೇಶವು ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

೪.೧.೨ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಿಸಲು ಅಗತ್ಯವಾದ ಅಂಶಗಳು:

ಕೆರೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಟ್ಟಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಅದರ ಲಕ್ಷಣಗಳೇನು ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ಅಲ್ಪವಾಗಿ ವಿವರಣೆ ನೀಡುವ ಶಾಸನವೆಂದರೆ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಅರಸ ಭಾಸ್ಕರನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೩೬೯ರ ಪೋರುಮಾಮಿಲ್ಲ ಶಾಸನ. ಇದು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಕಡಪ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪೊರುಮಾಮಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದ ಕೆರೆಯ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ದೊರಕಿದ್ದು. ವಿಜಯನಗರ ಅರಸ ಬುಕ್ಕರಾಯನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದಾಗಿದೆ. ಈ ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು ಅನಂತರಾಜಸಾಗರವೆಂದು ಈ ಶಾಸನವು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ನಾಲ್ಕು ನೈಸರ್ಗಿಕ ಗುಡ್ಡಗಳನ್ನು ಮೂರು ಮೋಟಾದ ಮಣ್ಣು ಆಣೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಸಿ ಇದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯ ಉದ್ದವು ೪.೫೦೦ ಅಡಿ ಗುಡ್ಡಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಸುಮಾರು ೧೪.೦೦೦ ಅಡಿ ಹೊಂದಿದ್ದು ಕೆರೆಯ ಪಾಳಿಯೂ ಏರಿಯ ಮೇಲುಗಡೆ ಸುಮಾರು ೧೨ ಅಡಿ ಏರಿಯ ತಳಹದಿಯ ಅಗಲ ೧೫೦ ಅಡಿ ಹಾಗೂ ಏರಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಅಗಲ ೧೨ ಅಡಿಗಳಾಗಿದ್ದು[೨೦] ಒಂದು ಉತ್ತಮ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕಾದರೆ ಏನೆಲ್ಲಾ ಕ್ರಮಗಳು ಮತ್ತು ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಶಾಸನದ ಪದ್ಯವು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಮುಖವಾದ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳು ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್. ಅವರು ಹಂಪಿ ಪರಿಸರಸ ಕೆರೆಗಳು ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ.

* ರಾಜನು ಸಂತೃಪ್ತನಾಗಿಯೂ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದನಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಆಚಂದ್ರಾರ್ಕವಾಗಿ ಹೆಸರುಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನಾಗಿ (ಇರಬೇಕು) ಅಂತಹವನ್ನು ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (ಕೆರೆ ಕಟ್ಟುವಾಗ)
* ಜಲಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ (ಪಯಸ್‌ಶಾಸ್ತ್ರ)ದಲ್ಲಿ ನೈಪುಣ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಬೇಕು.
* ಉತ್ತಮ ಜೇಡಿಮಣ್ಣು ಕೂಡಿರುವಂತಹ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕೆರೆ ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು
* ನದಿಯ ನೀರಿನ ಆಶ್ರಯವು ಅಥವಾ ಬುಗ್ಗೆಯ ಕೆರೆಯಿಂದ ಸುಮಾರು ಮೂರು ಯೋಜನೆಗಳಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿರಬೇಕು.
* ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲುಗಳು ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
* ಬೆಟ್ಟಗಳ ನಡುವಿನ (ಕಣಿವೆ) ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅತಿ ದೊಡ್ಡದಲ್ಲಿದೇ ಮತ್ತು ಸದೃಢವಾದ ಗೋಡೆ(ಏರಿ)ಯನ್ನು ಕಟ್ಟಬೇಕು.
* (ಕೆರೆಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ) ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಫಲವತ್ತಾದ ಭೂಮಿಯಾಗಿರಬೇಕು.
* ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಹರವು ವಿಸ್ತೀರ್ಣವಾಗಿರಬೇಕು ಹಾಗೆಯೇ ಆಳವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು.
* ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಕಲ್ಲು ಗಣಿಗಳು ಇದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಉದ್ದವಾದ ಮತ್ತು ಸಮನಾದ ಕಲ್ಲುಗಳು ದೊರೆಯಬೇಕು.
* (ಕೆರೆಯ) ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಜಮೀನು ಫಲವತ್ತಾಗಿರಬೇಕು ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲುಗಳ ವನಗಳು ಇರಬೇಕು ಮತ್ತು ಜಮೀನು ಸಮನಾಗಿ ಏರಿಳಿತವಿಲ್ಲದೆ ಇರಬೇಕು.
* (ಕೆರೆಯ) ತೂಬುಗಳಲ್ಲಿನ ಕಲ್ಲು ಅಥವಾ ನಿಯಂತ್ರಕಗಳು ಭಾರವಾಗಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ಇದನ್ನು ನೀರಿನ ಒತ್ತಡದಿಂದ ಕಾಪಾಡುವಷ್ಟು ಸದೃಢವಾಗಿರಬೇಕು.
* ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತಹ ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿಯಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಮೇಲೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಹನ್ನೊಂದು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅರಿತಿರಬೇಕು[೨೦]

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿದೆ. ಉದಾ: ಪ್ರಮುಖ ಕೆರೆಗಳಾದ ಯರಗೋಳ ಕೆರೆ, ಅನಪುರ ಕೆರೆ, ಮೈಲಾಪುರ ಕೆರೆ, ರಾಮಸಮುದ್ರ ಕೆರೆ, ಧರಿಯಾಪುರ ಕೆರೆ, ಹಾವಿನಾಳ ಕೆರೆ, ಬೆಳಗುಂದಿ ಕೆರೆ, ಎಲ್ಹೆರಿ ಕೆರೆ, ಇಡ್ಲೂರು ಕೆರೆ, ಸಗಂ ಕೆರೆ, ಸಗರ ಕೆರೆ, ದೆವಿ ಕೆರೆ, ಕೋಡೆಕಲ್ಲ ಕೆರೆ, ಬದಲಾಪುರ ಕೆರೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

೪.೧.೩ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಿಸಲು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಮುನ್ನಚ್ಚರಿಕೆಯ ಕ್ರಮಗಳು :

ಒಂದು ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕಾದಾಗ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಅತಿಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಇದೇ ಶಾಸನವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ.

* ಕೆರೆಯಿಂದ ನೀರು ಸ್ರವಿಸಬಾರದು.
* ಕೆರೆಯ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿನ ಮಣ್ಣು ಉಪ್ಪಿನಾಂಶದಿಂದ ಕೂಡಿರಬಾರದು.
* ಎರಡು ರಾಜ್ಯಗಳ ನಡುವಿನ ಗಡಿ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಬಾರದು.
* ಕೆರೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದ (ಕೂರ್ಮ) ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು ಅವು ಎತ್ತರ ಅಥವಾ ಉಬ್ಬಾಗಿರಬಾರದು
* ಅತ್ಯಲ್ಪ ನೀರು ಬರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಬಾರದು ಮತ್ತು ಅತಿ ಹೆಚ್ಚು ಆಯಕಟ್ಟು ಇರುವ ಜಾಗ ಆಗಿರಬಾರದು.
* ಸ್ವಲ್ಪ ಜಮೀನಿದ್ದು ಅಧಿಕ ನೀರು ಬರುವಂತಹ ಜಾಗವನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಬಾರದು.

ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಅಭೇದ್ಯವಾದ ಜೇಡಿಮಣ್ಣಿನ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಏರಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು ಹಾಗೂ ಏರಿಯ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ತೂಬುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ನೀರು ಹೊರಹೋಗಲು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವುದು ತಿಳಿದಿರಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ[೨೨]

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುತ್ವ ನಡೆಸಿದ ಅನೇಕ ಅರಸಮನೆತನಗಳು ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿ ಚಟುವಟಿಕೆ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದಾಯಕ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿರುವುದು. ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳಾದ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೧೪ ಏತಗಿರಿ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೦೭ರ ಅನಪುರ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೩೩ರ ಗೆಡಗಮದ್ದಿ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೩೭ರ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೪ರ ಯರಗೋಳ ಶಾಸನ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೧೫ರ ಇಡ್ಲೂರು ಶಾಸನ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೩೪ರ ಅಣಬಿ ಶಾಸನ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೬೪ರ ಸಂಗಮ ಶಾಸನ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೭ರ ಮದ್ರಿಕಿ ಶಾಸನ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೭ರ ಐವೂರ ಶಾಸನ, ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೨೭ರ ಕಕ್ಕೆರಾ ಶಾಸನ ಮುಂತಾದಗಳು ಶಾಸನಗಳು, ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತವೆ.

೪.೧.೪ ಕೆರೆಗಳ ರಚನಾ ವಿನ್ಯಾಸ :

ಚಕ್ರಪಾಣಿ ಮಿಶ್ರ ರಚಿಸಿರುವ ವಿಶ್ವವಲ್ಲಭ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಕಾರ[೨೩] ದಂತೆ ಯಾದದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳ ರೂಪ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಆರು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧. ದುಂಡಕಾರ

೨. ಚೌಕಾಕಾರ

೩. ಅಧಿಕ ಕೋನಾಕೃತಿ

೪. ಅರ್ಧ ವರ್ತುಲಾಕಾರ

೫. ಆಯತಾಕಾರ

೬. ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕಾರ

ಎಂದು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೆರೆಗಳು ಗೋಲಾಕಾರವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಕೆರೆಯ ಒಡ್ಡುಗಳು ಮಾತ್ರ ನೇರವಾಗಿರದೆ ಹಾವಿನ ಚಲನೆಯಂತೆ ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಕಾರಣವೆಂದರೆ ನೀರಿನ ಒತ್ತಡವನ್ನು ತಡೆಯಲು ಹಾಗೂ ಕೆರೆಯ ಭದ್ರವಾಗಿ ಇರಲು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣಕಾರರ ಜಾಣ್ಮೆಗೆ ಹಿಡಿದ ಕನ್ನಡಿಯಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವಾಗ ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಏರಿಗೆ ಹಾಕುವ ಮಣ್ಣು ಜಿಗುಟಾಗಿದ್ದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗುವ ಗುಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರಬೇಕು. "ಏರಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಕೆರೆ ಏರಿಯೇ ನೀರು ಕುಡಿದರೆ" ಹೊಲದ ಮೇರೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಹಾಕಿದ ಬೇಲಿಯೇ ಹೊಲವನ್ನು ಮೇದರೆ ಮನೆಯೊಡತಿಯೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡಿದರೆ ಮುಂತಾದ ಕನ್ನಡ ನಾಣ್ಣುಡಿಯಂತೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ರಚನಾ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅಂಶವನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಸೂಕ್ತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗುಣಮಟ್ಟದಿಂದ ಕೂಡಿದಂತಹ ಮಣ್ಣನ್ನು ಹಾಕಿ ಏರಿಯ ಒಳ ಮತ್ತು ಹೊರಭಾಗವನ್ನು ಗುಣಮಟ್ಟದಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ನೀರಿನ ಆಳ ಮತ್ತು ವಿಸ್ತಾರ ಬಹಳವಾದರೆ ಅಲೆಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ನೀರಿಗೆ ಅಲೆಗಳು ಬಂದು ಕೆರೆಯ ಏರಿಯನ್ನು ಅಪ್ಪಳಿಸುತ್ತವೆ. ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ ಅಲೆಗಳು ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುವಾಗ ಏರಿಯ ಗಟ್ಟಿ ಮಣ್ಣನ್ನು ಹಿಂದೆ ಎಳೆಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಅದು ಅನೇಕ ಕಡೆ ಸಫಲವಾಗಿ ಏರಿಯ ಇಳಿಜಾರು ವಕ್ರವಾಗಿ ತನ್ನ ಗುಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಕೆರೆ ಒಡೆಯುವುದು. ಕೆರೆಯ ಬಲ ಇಳಿಜಾರಿಗೆ ಕಲ್ಲುಗಳ ಹೊದಿಕೆ ಹಾಕುವ ರೂಢಿಯು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೀರಿನ ಆಳಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಹಾನಿಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ. ಅಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ತಮ್ಮ ಹಿತಾಸಕ್ತಿ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಆಧಾರವಾಗಿದ್ದು ಕೆರೆಯ ತೂಬು, ಏರಿ, ಕೋಡಿ, ನಾಲೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಸಹ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಪಡೆದಿತ್ತು ಎಂಬ ವಿಷಯವು ಶಾಸನಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಕಶ್ಯಪನ್ನು ಕೃಷಿಸೂರ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ[೨೪] ಕೆರೆಗಳ ರಚನೆಯ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವಂತೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳು ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಕೆರೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಒಡೆಯದೆ ಭದ್ರವಾಗಿವೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು

ಶಾತವಾಹನರು, ಮೌರ್ಯರು ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಬಹುಮನಿ ಸುಲ್ತಾರು ಮತ್ತು ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿಗಳು ಹೈದರಾಬಾದ್ ನಿಜಾಮನ್ ಹಾಗೂ ಕಾಕಲುವಾರು ಸಂಸ್ಥಾನ ಸುರಪುರ ದೊರೆಗಳು ಸಂಸ್ಥಾನಗಳು ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಗಾಜರಕೋಟೆಯ, ಕೆರೆ ಮರಕಲ್ ಕೆರೆ, ಹೊತ್ತಕಲ್ಲ ಕೆರೆ, ಖಾನಾಪುರ ಕೆರೆ, ಅಣಬಿ ಕೆರೆ, ಇಡ್ಲೂರು ಕೆರೆ, ಚಂದ್ರಕಿ ಕೆರೆ, ಅರಕೆರಾ ಕೆರೆ, ಗೋಗಿ ಕೆರೆ, ಹತ್ತಿಕುಣಿ ಕೆರೆ, ಎಲ್ಹೇರಿ ಕೆರೆ, ಬಳಿಚಕ್ರ ಕೆರೆ, ಕಾಳಬೆಳಗುಂದಿ ಕೆರೆ, ಹುಣಸಗಿ ಕೆರೆ, ಕಾಕಲೂವಾರ ಕೆರೆ, ತಡಿಬಿಡಿ ಕೆರೆ, ದೇವಿ ಕೆರೆ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

೪.೧.೫ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳ ತಾಂತ್ರಿಕತೆ ರೂಪ ರಚನೆ :

ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು ಒಂದು ತಾಂತ್ರಿಕ ನೆಲೆ ಜಲಮೂಲ ಅದರ ಅರಿವಿಕೆ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರದೇಶದ ಮಣ್ಣಿನ ಗುಣ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು ರಚನೆಯಾಗದಿದ್ದರೂ ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ತಲೆಮಾರಿನಿಂದ ತಲೆಮಾರಿಗೆ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪಾರಂಪರಿಕ ಜ್ಞಾನದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸಾವಿರಾರು ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತಾ ಬಂದಿವೆ. ಹೀಗೆ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದರ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವು ವಿಸ್ಮಯ ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು. ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಬಗ್ಗೆಯ ಕಾರ್ಯಗಳಿದ್ದು, ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಏರಿ ನಿರ್ಮಾಣ, ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಶೇಖರಿಸಿದ ನೀರನ್ನು ಹೊರಗಿನ ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವರು. ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ತೂಬುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಸುವುದು ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಉತ್ತಮ ಕಟ್ಟಡ ಸರಕುಗಳಿಂದ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗುವುದು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಭದ್ರಗೊಳಿಸುವ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದರು. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೪೯೦ರ ಪೊರುಮಾಮಿಲ್ಲ ಶಾಸನವು ಕೆರೆಗೆ ಬಳಸಲಾಗಿರುವ ಅಪಾರ ಮಣ್ಣು ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟೆ ಕಾಲುವೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ[೫] ಈ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತವನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರುವ ಅರಸರು ಪರಿಣಿತರಾಗಿದ್ದು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳಾದ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೪೪ರ ಹಗರಟಗಿ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೭೬೫ರಯಾಳಗಿ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೮ನೇ ಶತಮಾನದ ಸುರಪುರ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೮೫ರ ಹಾವಿನಾಳ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೦೨ರ ತಿಂಥಣಿ ಶಾಸನ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೧೫ರ ಇಡ್ಲೂರು ಶಾಸನ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೪ರ ಯರಗೋಳ ಶಾಸನ ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿಯವರು ಸುರಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು ಹಾಗೂ ಅನುಶಾಸನ ಸಂ–೧ ಮತ್ತು ಕಲಬುರ್ಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ಭೌಗೋಳಿಕತೆಯ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಹಲವಾರು ಪ್ರಾಚೀನ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು. ಕೆರೆಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದ ಅಂಶಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ತಾಂತ್ರಿಕತೆ ಕುರಿತು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ನೋಡಬಹುದು.

೧. ಜಲಾನಯ ಪ್ರದೇಶ

೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ

೩. ಕೆರೆಯ ಅಂಗಳ

೪. ಏರಿ

೫. ತೂಬು

೬. ಕೋಡಿ

೭. ಕಾಲುವೆ

೧. ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ (ಕ್ಯಾಚ್ ಮೆಂಟ್ ಏರಿಯಾ) : ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲಾ ನೀರಿನ ಮೂಲವೂ ಮಳೆಯೇ ಆಧಾರ. ಮಳೆ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಾಗ ಅದರ ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗದಂತೆ ಅಲ್ಲಿನ ಸಸ್ಯವರ್ಗ ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಇಂಗುವುದು. ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗವನ್ನು ಗಿಡಮರಗಳ ಬೇರುಗಳು ಹೀರುತ್ತವೆ. ಉಳಿದ ನೀರು ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಕಾಲುವೆಗಳಾಗಿ ಹರಿದು ಒಂದುಗೂಡಿ ತನ್ನ ಮಟ್ಟವನ್ನು ತಾನೆ ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಕೆಳಗಿಳಿಯುತ್ತ ಹೊಳೆಯಾಗಿ ಝುರಿಯಗಿ ನದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಹೊಳೆಗಳ ಹರಿಯುವ ನೀರಿಗೆ ಒಡ್ಡು ಕಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಕೆರೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ನೀರು ಮಳೆಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಾಗ ಮೇಲಿನಿಂದ ಎತ್ತರದ ಕಡೆಯಿಂದ ಕಣಿವೆಯತ್ತ ತಗ್ಗಿನತ್ತ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗೆ ನೀರು ಹರಿದು ಬರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಜಲಾಯನ ಪ್ರದೇಶ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೌಗೋಳಿಕವಾಗಿ ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡ, ಏರು–ಇಳಿಜಾರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದು. ಒಂದು ಸ್ಥಳದಿಂದ ಹರಿದು ಬರುವ ನೀರು ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದುವೇ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಪರಿಸರವು ಅನೇಕ ಹಳ್ಳಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಸುಮಾರು ೩೨೬ಕ್ಕೂ ಅಧಿಕ ಕೆರೆಗಳು ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳು ಬೆಟ್ಟ ಇಳಿಜಾರು ಗುಡ್ಡದ ಸಮೀಪ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ : ಕೆರೆಯ ಕಾಲುವೆ ಜಾಲಕ್ಕೂ ಕಾಲುವೆಯ ನೀರು ಗುರುತ್ವಾಕರ್ಷಣದಿಂದ ನದಿಯನ್ನೋ, ಕೊಳ್ಳವನ್ನೋ ತಲುಪುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ಭೂಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶವೆಂದರೆ ನೀರು ಸಂಗ್ರಹವಾಗುವ ವಿರುದ್ಧ ದಿಕ್ಕಿನ ಪ್ರದೇಶ ಏರಿಯ ಹೊರಮುಖ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಉದಾ:- ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಆಯಕಟ್ಟು (ಉತ್ತಮ, ಮಧ್ಯಮ, ಕನಿಷ್ಠ) ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು. ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಣವಾಗಿರುವ ನೀರು ತೂಬಿನ ಮೂಲಕ ಮುಖ್ಯ ಕಾಲುವೆಗೆ ಹರಿದು ಅಡ್ಡಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಜಮೀನಿಗೆ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಲುವೆಗಳ ಪ್ರದೇಶವೇ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಮುಖ ಕೆರೆಗಳ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೩. ಕೆರೆಯ ಅಂಗಳ ಪ್ರದೇಶ : ಕೆರೆಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಏರಿ ಕಟ್ಟಿದಾಗ ಅದರ ಹಿಂದೆ ನೀರು ಸಂಗ್ರಹವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಪ್ರದೇಶವೇ ಕೆರೆ ಅಂಗಳ ಈ ಭಾಗವು ಸಾಮಾನ್ಯ ಭೂ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದು. ಇಲ್ಲಿ ನೀರು ಸಂಗ್ರಹಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಹಳ್ಳಗಳಿಂದ ನೀರು ಹರಿದು ಬಂದು ಶೇಖರಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚು ಮಳೆಯಾಗಿ ಅಧಿಕ ನೀರು ಬಂದಂತೆ ನೀರಿನ ಹರಿವು ವಿಸ್ತಾರಗೊಳ್ಳುವುದರೊಂದಿಗೆ ಕೆರೆಯು ತುಂಬುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಭೂ ಮಟ್ಟದಿಂದ ಕೆರೆಕಟ್ಟೆಯ ಗರಿಷ್ಠ ಮುಟ್ಟದೆಯೆನ್ನುತ್ತಾರೆ ಕನಿಷ್ಠ ಮಟ್ಟದ ನೀರು ನಿಲ್ಲುವ ಕೆರೆಯ ಭೂ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಅಂಗಳ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಕೆರೆ ತಳಭಾಗದ ಮಣ್ಣು ಜಿಗುಟ್ಟಾಗಿದ್ದು ಜೇಡಿಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ ಒಳಿತು. ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ನೀರು ಸೋರಿ ಹೋಗಬಾರದು. ಕೆರೆ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ನೀರು ನಿಲ್ಲುವುದು ಅದು ಆ ಪ್ರದೇಶ ನೀರಿನ ಹರವು ಅದನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೆರೆಯ ಅಂಗಳ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

೪. ಏರಿಯ ನಿರ್ಮಾಣ : ಕೆರೆಯ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗವನ್ನು ಏರಿ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಎದೆಭಾಗ ಇದ್ದ ಹಾಗೆ ಇದು ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗುವ ನೀರನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಭಾಗವು ಅತ್ಯಂತ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಭಾಗವು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಮಣ್ಣನ್ನು ಹಾಕಿ ನೀರಿನಿಂದ ನೆನಸಿ ಗಟ್ಟಿಮಾಡಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಮತ್ತಷ್ಟೂ ಮಣ್ಣನ್ನು ಹಾಕುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ರೀತಿ ಪದೇ ಪದೇ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮಣ್ಣು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಗಟ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ.[೨] ಬಹುತೇಕವಾಗಿ ಕೆರೆಯ ತಳಭಾಗದ ಮಣ್ಣನ್ನು ಅಗೆದು ಏರಿ ಕಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಕೆರೆಯ ತಳದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಸಂಗ್ರಹಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೆರೆ ಏರಿಯ ತಳಭಾಗವು ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದು, ಅದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋದಂತೆ ಕಿರಿದಾಗುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ನೀರಿರುವ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಲ್ಲಿನ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಟುವಾಡ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟುವಾಡ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.[೨] ಕಲ್ಲಿನ ಜೋಡಣೆಯು ಇದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಏರಿಗೆ ಆಗುವ ಧಕ್ಕೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣು ಕೊರತೆಯನ್ನು ಸಹ ಸಾಕಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ತಡೆಯುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಏರಿಯ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಏರಿಯಾ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಭಾಗವು ಇಳಿಜಾರಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಇಳಿಜಾರು ರಚನೆಯು ನೀರಿನ ಒತ್ತಡವನ್ನು ವಿರುದ್ಧ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಪಡೆದು ಏರಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಜಲವನ್ನು ಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಳಿಜಾರು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು

ಸಸ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳಸಿ ಅದನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಬಲಪಡಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯು ವಾಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಏರಿ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಐದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

* ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಏರಿಗಳು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.
* ಏರಿಯ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಜೇಡಿಮಣ್ಣು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ
* ಏರಿಯ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಗುಲಬರ್ಗಾ ಮತ್ತು ಯಾದಗಿರಿ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ
* ಏರಿಯು ಹಾವಿನ ನಡೆಗೆಯಂತೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ.
* ಏರಿಯು ಏಳು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಏರಿಯ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪಾರಂಪರಿಕ ಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿದ್ದು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ.

೧. ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಯಾವಾಗಲೂ ನೀರು ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯಬಾರದು. ರಕ್ಷಣೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ನೀರನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ಚೆಲ್ಲು ದಾರಿಗಳನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒದಗಿಸಿರಬೇಕು. ಜೊತೆಗೆ ಜಲಾಶಯದ ಸಂಪೂರ್ಣ ನೀರಿನ ಮಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಸೂಕ್ತವಾದಷ್ಟು ರಕ್ಷಣಾವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರಬೇಕು.

೨. ಜಲಾರ್ದ್ರ ರೇಖೆ ಜಲವಿಮುಖ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಆದಷ್ಟು ಒಳಗಡೆ ಸಾಗಬೇಕು.

೩. ಜಲಾಭಿಮುಖ ಮತ್ತು ಜಲವಿಮುಖ ಪಾರ್ಶ್ವ ಆದಷ್ಟು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರಬೇಕು.

೪. ಜಲಾಭಿಮುಖ ಭಾಗದಿಂದ ಜಲವಿಮುಖ ಭಾಗದೆಡೆಗೆ ನೀರು ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಸಿಯವಂತಿರಬಾರದು.

೫. ಏರಿಯ ಮುಖಾಂತರ ಮತ್ತು ಕೆಳಗೆ ಜಿನುಗಿ ಹರಿಯುವ ನೀರಿಗೆ ವೇಗ ಕಡಿಮೆ ಇರಬೇಕು.

೬. ಜಲಾಭಿಮುಖ ಭಾಗವನ್ನು ಅಲೆಗಳಿಂದಲೂ ಜಲವಿಮುಖ ಭಾಗವನ್ನು ಮಳೆಯ ಹೊಡೆತದಿಂದಲೂ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

೭. ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಯಾವಾಗಲೂ ನೀರು ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯಬಾರದು.

ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಏರಿಯನ್ನು ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಏರಿ ಅಥವಾ ದಂಡೆ. ತೂಬುಗಳು ಅಥವಾ ಹೊರ ಮಾರ್ಗಗಳು ಕೂಡಿ ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಸಾಗಾಣಿಕೆಯ ನಿರ್ಮಾಣಗಳು ಏರಿಯ ಛೇದ್ಯ ಭಾಗ ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ಅಂಶಗಳಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಏರಿಯ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಜೇಡಿಮಣ್ಣಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಯಾಳಗಿ ಕೆರೆ, ಕೆಂಭಾವಿ ಕೆರೆ, ದೇವಿ ಕೆರೆ, ರಗಂಪೇಟೆ ಕೆರೆ, ಹೆಮ್ಮಡಗಿ ಕೆರೆ, ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಸಾಗರ ಕೆರೆ,

ಹಾರಣಗೇರಾ ಕೆರೆ, ಧರಿಯಾಪುರ ಕೆರೆ ವಡಗೇರಾ ಕೆರೆ, ಕನ್ಯಾಕೌಲೂರು ಕೆರೆ ಹಾಗೂ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಹೊಸಳ್ಳಿ ಕೆರೆ ಮಹಾದ್ವಾರ ಕೆರೆ, ಕಾಳಬೆಳಗುಂದಿ ಕೆರೆ ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಮುಂತಾದ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಬಳಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ಏರಿಯನ್ನು ಒಂದು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ೬ ಮೀಟರ್‌ನಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಣ್ಣನ್ನು ಸೇವಿಸದಂತೆ ಏರಿಯ ಮೇಲೆ ದನಕರುಗಳು ಮತ್ತು ಗಾಡಿಗಳನ್ನು ಓಡಾಡುವುದಕ್ಕೆ ೫ರಿಂದ ೭ ಮೀಟರ್ ವರೆಗೆ ಮೇಲೆ ರಸ್ತೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಜಲಾಯನ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ನೀರನ್ನು ತಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಇಳಿಜಾರು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಇದನ್ನು ರಿವಿಟ್‌ಮೆಂಟ್[೨೮] ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

೫. ತೂಬುಗಳ ರಚನೆ : ಕೆರೆಯ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮುಖ ಅಂಗವೆಂದರೆ ತೂಬು. ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಶೇಖರವಾದ ನೀರನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಕಾಲುವೆಗೆ ಹರಿಸಲು ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಏರಿಯ ಒಳಗಡೆ ಸುರಂಗ ಮಾರ್ಗವಿರುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ತೂಬು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ.

೧. ತೂಬುಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ತಗ್ಗು ಇರುವ ಮಧ್ಯ ಭಾಗವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

೨. ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಒಂದು ಕಿರು ಮೋರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಅವಕಾಶವಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ಗಟ್ಟಿಪಾಯ ದೊರೆಯುವಂತಿರಬೇಕು.

೩. ಕೋಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುವ ಕಡೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ತೂಬನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆಗ ಕೋಡಿಯಿಂದ ಸ್ರವಿಸುವ ಪ್ರವಾಹದ ನೀರು ಮತ್ತು ತೂಬುವಿನಿಂದ ನಾಲೆಯನ್ನು ಸೇರುವ ನೀರು ಸಂಗ್ರಹವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತೂಬುಗಳು ಗಾತ್ರ ನೀರಾವರಿ ಮಾಡುವ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ತಲುಪುವಂತಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕೆರೆಯ ತೂಬು ದೊಡ್ಡದೂ ದೃಢವೂ ಆಗಿದ್ದು ದುಬಾರಿಯ ಕೆಲಸವೇ ಆಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ೨ ಅಡಿ ಚದರ ಕಲ್ಲಿನ ತೊಟ್ಟಿ ಮರಳು ಬಾರದಂತೆ ಒಂದು ಗಜ ಎತ್ತರವಾಗಿ ಇದ್ದು ಅದರ ಬಿರುಡೆಯನ್ನು ಕೆರೆ ನೀರಿನ ಮಟ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಿನವರೆಗೂ ಇರುವಂಥ ಒಂದು ಉದ್ದನೆಯ ಗಳುವಿಗೆ ಜೋಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ೨ ಅಂಗುಲ ಅರ್ಧಗಜ ಚದರದ ಅಳತೆಯ ಎರಡು ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ಲಂಬ ಕಲ್ಲು-ಕಂಬಗಳು ಅದನ್ನು ಸ್ವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿಟ್ಟಿರುತ್ತಿದವು. ಆ ಕಂಬಗಳಿಗೆ ತಂತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದರ ನಡುವೆ ಒಂದು ಹೀಗೆ ಎರಡು ಸಮತಲದ ಅಡ್ಡಕಲ್ಲುಗಳು ಇರುತ್ತಿದ್ದವು. ಬಿರುಡೆಯ ಕೊಂತವೊಂದು ಮೂರು ಅಡ್ಡಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿನ ರಂಧ್ರದೊಳಗಿಂದ ಹಾದು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಬೇಕಾದಾಗ ಬಿರಡೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ನೀರು ಹರಿಯುವುದನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಲು ಕೊಂತವನ್ನು ಒಂದು ದಪ್ಪ ಸರಪಳಿ ಹಾಗೂ ಗೊಟದ ನೆರೆವಿನಿಂದ ಚಲಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನೀರು ಹಾಯುವುದನ್ನು ತಡೆಯಲು ಬಿರುಡೆಯನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿದಾಗ ಅದರ ಮೇಲುಪಾರ್ಶ್ವದ ಮೇಲಿರುವ ನೀರಿನ ಒತ್ತಡ ಬಿರುಡೆಯನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದಿರುವುದು ಈ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಏರಿಯ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಅದೇ ಅಳತೆಯ ಇನ್ನೊಂದು ತೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಗಾರೆಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ತೊಟ್ಟಿಯ ಮೂರು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಚೌಕಾಕಾರದ ಕಿಂಡಿಗಳಿದ್ದು, ಬೇಕಾದ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಬಿಡುವಂತೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಬಾಗಿಲು ಇರುವುದು ಕಾಣಬಹುದು. ಎರಡು ತೊಟ್ಟಿಗಳಿಗೂ ನಡುವೆ ಏರಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಒಂದು ಸುರಂಗ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಏರಿಯ ಅಗಲಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅದರ ಉದ್ದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ೧೦ರಿಂದ ೩೦ ಅಥವಾ ೪೦ ಗಜ ನೀರು ಹಾಯುವ ಸುರಂಗದ ಒಳ ಅಳತೆ ಸುಮಾರು ೨.೫ ಅಡಿ ಎತ್ತರ ೨ ಅಡಿ ಅಗಲ ಒಳಗೆ ಏನಾದರೂ ಅಡಚಣೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯ (ಸಾಮಾನ್ಯ) ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕಲು ಅಥವಾ ಸುರಂಗದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಸುರಂಗದ ಒಳ ಅಳತೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಸುರಂಗದ ಒಳ ಭಾಗ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆಯತಾಕಾರದ್ದು ೬ರಿಂದ ೯ ಅಂಗುಲ ದಪ್ಪದ ಕಲ್ಲು ಚಪ್ಪಡಿಗಳ ಗೋಡೆ ಇರುವಂತವು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಡೆರಿ ಕೆರೆ ರಾಚನಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆ ಭೀಮನಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆ ತಳಕ ಕೆರೆ, ಯಡ್ಡಳಿ ಕೆರೆ, ಹುರುಂಚಾ ಕೆರೆ, ಯಾದಗಿರಿ ಕೆರೆ, ಮೈಲಾಪುರ ಕೆರೆ, ಚಿಂನಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆ, ಹುಲಿಕಲ್ ಕೆರೆ, ಬದಲಾಪುರ ಕೆರೆ, ಹೆಮ್ಮಡಿಗಿ ಕೆರೆ, ವಾಗಣಗೇರಾ ಕೆರೆ, ಆಶನಾಳ ಕೆರೆ ಇಂತಹ ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ತೂಬುಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಕೆಲವು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡುವಾಗ ಹಳೆಯ ತೂಬುಗಳನ್ನು ನವೀಕರಿಸುವ ಬದಲು ಹೊಸ ರೀತಿಯ ಕಬ್ಬಿಣದ ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ತೂಬುಗಳನ್ನು ಮೇಲ್ಮುಖವಾಗಿ ವಿವಿಧ ಅಂತರಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಆಯಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹರಿದು ಹೋಗುವಂತೆ ರಂಧ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

೬. ಕೋಡಿಗಳ ರಚನೆ : ಒಂದು ಕೆರೆಯ ನೀರನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊಂದಿರುವಂತೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮಿತಿ–ಮೀರಿ ಜಲ ಸಂಗ್ರಹಣೆಯಾದರೆ ಅದು ಮಣ್ಣು ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಹರಿದು ಏರಿ ಒಡೆದು ಹೋಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಬರುವ ನೀರನ್ನು ಯೋಜಿತ ಸಂಗ್ರಹಣೆಗೆ ಮೀರದಂತೆ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹರಿದು ಹೋಗುವಂತೆ ಬಿಡಲು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚುವರಿ ನೀರು ಸಲೀಸಾಗಿ ಹರಿದು ಹೋಗಲು ಏರಿಯ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆ ತುಂಬಿದಾಗ ಹೆಚ್ಚಾದ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹರಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯು ಒಡೆದು ಹೋಗದಿರಲು ಕೆರೆಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕೋಡಿ ಅಗತ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಸರಣಿ ಕೆರೆಗಳು ಹೊಂದಿದಲ್ಲಿ

ಇನ್ನೊಂದು ಕೆರೆಗೆ ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ನೀರು ಹರಿಸುವಂತಹ ಸರಣಿ ಕೆರೆಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದು ಕೆರೆಗೆ ಒಂದು ಕೋಡಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಎರಡು ಕೋಡಿಗಳು ಇರುವ ಕೆರೆಗಳು ಇವೆ. ಉದಾ:ಕ್ರಿ.ಶ.೧೩೬೯ರಿಂದ ಪೋರುಮಾಮಿಲ್ಲಾದ ಶಾಸನವು ಅನಂತರಾಜಸಾಗರ ಕೆರೆಗೆ ಐದು ಕೋಡಿಗಳನ್ನು[೨೯] ಹೊಂದಿದ್ದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರು ಕೋಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ತಜ್ಞರು ಪರಿಣತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು ಎಂದು ಒಂದು ಶಾಸನವು ದಾಖಲಿಸಿದೆ. ಉದಾ:-ವೆಂಕಟಪತಿರಾಯನ ಕಾಲದ ರುದ್ರಪ್ಪ ನಾಯಿಡು ಎಂಬಾತನು ಕೋಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದರಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಅವನು ತೊಲೂರು ಕೆರೆಗೆ ಮೂವತ್ತು ಮೂರು ಕಂಬಗಳ ಕೋಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದನೆಂದು ಶಾಸನವು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ.[೩೦] ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಯರಗೋಳ, ರಾಮಸಮುದ್ರ, ಅಶನಾಳ, ಇಡ್ಲೂರು, ಬೆಳಗುಂದಿ, ಮುದ್ನಾಳ, ಹೊತಕಲ್, ವಡಗೇರಾ, ಧರಿಯಾಪುರ, ರಸ್ತಾಪುರ, ಹುಣಸಗಿ, ದೇವರಗೋನಾಳ, ಏವೂರ ಕಕ್ಕೇರಾ ಹಾಗೂ ಖಾನಾಪುರ ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳ ಕೋಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಕೋಡಿಯನ್ನು ಕೆರೆಯ ತಗ್ಗಿನ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡು ಮೀಟರ್ ಎತ್ತರದವರಗೆ ಕಟ್ಟಿರುವುದು ಕಾಣಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಏರಿಗಿಂತ ಮೂರರಷ್ಟು ಮೀಟರ್ ಕೆಳಗಡೆ ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೋಡಿಯ ಉದ್ದ ಕೆರೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಸುಮಾರು ೦೯ ಮೀಟರ್‌ನಿಂದ ೧೬ ಮೀಟರ್‌ವರೆಗೆ ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೋಡಿಯ ಹೊರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ೨೬ ಮೀಟರ್‌ನಿಂದ ೩೦ ಮೀಟರ್‌ವರೆಗೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಕೋಡಿಯ ನೀರು ಹರಿದು ಮಣ್ಣು ಕೊಚ್ಚಿ ಹೋಗದಿರಲೆಂದು ಕೆರೆಯ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

ಕೋಡಿಗಳ ಆಕಾರ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಚೌಕದ ಉದ್ದ ಎಷ್ಟೊ ಅಗಲವೂ, ಅಷ್ಟೇ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಜಬೂತಾಗಿ ಕಲ್ಲು ಗೋಡೆ ಒಂದರಿಂದ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಅಡಿ ಆಳದ ಗೋಡೆ ಮಣ್ಣಿನ ಗುಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅದರ ಆಳ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ದಪ್ಪ ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದೂವರೆ ಗಜ ಮುಂಚಾಚುವಂತೆ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳ ಗೋಡೆಯ ತಲೆಯ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಗಜಕ್ಕೆ ಒಂದರಂತೆ ಬಲವಾಗಿ ಜೋಡಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕೆಲವು ಸಲ ಕೋಡಿ ಕೆಳಗಿನ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಒರಟ್ಟುಗಲ್ಲಿನ ಇನ್ನೊಂದು ಸಣ್ಣಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಕಟ್ಟೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ನೀರಾವರಿ ಕಾಲುವೆಗೆ ಹೊರಡುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆರೆಗೆ ಭದ್ರ ಎನಿಸಬಹುದಾದ ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಟ್ಟದೇ ನೀರನ್ನು ಕೊಡಿ ತಡೆಹಿಡಿದಿಡುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆಳಗಿನ ಕಟ್ಟೆಯಾದರೂ ಕೋಡಿಯಿಂದ ಬಂದ ಹೆಚ್ಚುವರಿ ನೀರನ್ನು ನಷ್ಟವಾಗಿ ಹೋಗದಂತೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ೧೦ರಿಂದ ೧೫ ದಿನಗಳು ಕೋಡಿಯ ಮೇಲೆ ಕೆರೆ ತುಂಬಿದ್ದಾಗ ನೀರು ಹರಿದು ಹೋದರು ಕೋಡಿ ಕಟ್ಟೆಯ ನಿರ್ಮಾಣವು ಬಲವಾಗಿರಬೇಕು. ನದಿಯ ಅಣೆಕಟ್ಟೆಗಳಂತೆ ಕೆರೆಯ ಕೋಡಿಯನ್ನು ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕಟ್ಟಿರುವುದು. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಏವೂರ ಕೆರೆಯ ಕೋಡಿ ದೇವರಗೋನಾಳ ಕೆರೆಯ ಕೋಡಿ, ಮಾಲ್ಲಾ (ಬಿ) ಕೆರೆಯ ಕೋಡಿ, ರಾಂಪೂರ ಕೆರೆಯ ಕೋಡಿ ಹಾಗೂ ಅನಪುರ ಕೆರೆಯ ಕೋಡಿ ಬೋರಬಂಡಾ ಕೆರೆಯ ಕೋಡಿ ಇಂತಹ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳ ಕೋಡಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುವುದು ಕಾಣಬಹುದು.

೭. ಕಾಲುವೆಗಳು : ಆಕಳಿನೊಂದಿಗೆ ಕರು ಕೆರೆಯೊಂದಿಗೆ ಕಾಲುವೆ ಎನ್ನುವ ಗಾದೆಯಂತೆ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾದ ನೀರನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ ಆಯಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹಾಯಿಸುವ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಾಲುವೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾಲುವೆಯು ಕೆರೆಯ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಒಂದು ಕೆರೆಯ ನೀರನ್ನು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಏರಿಯ ಕೆಳಭಾಗದಿಂದ ವ್ಯವಸಾಯ ಭೂಮಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಾಲುವೆಗಳಿಗೆ ತೂಬುಗಳನ್ನು ಇರಿಸಿ ಕೆರೆಯ ನೀರನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ಕೆರೆಯ ಕೆಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು. ಅವುಗಳನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಒಂದು, ಎರಡು, ಮೂರು ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಇಂದಿಗೂ ಕಾಲುವೆಗಳು ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿರುವ ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ರೀತಿಯ ಕಾಲುವೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದನೆಯದಾಗಿ ಒಳ ಕಾಲುವೆ. ಈ ಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಕ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ನೀರು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಹೊರ ಕಾಲುವೆ ಕೆರೆಯಿಂದ ಆಯಾಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸುವ ತೂಬಿನ ಮೂಲಕ ಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಕಾಲುವೆ ಮೂಲಕ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗೆ ಹರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಜಯನಗರ ಪೂರ್ವದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗೆ ಬರುವ ನೀರನ್ನು ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಏರಿಯ ಕೆಳಭಾಗದಿಂದ ಹಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವುಗಳಿಗೆ ತೂಬುಗಳನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಇರಿಸಿ ಕೆರೆಯ ನೀರನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಾಲುವೆಗೆ ನಾಲ್ಕು-ಐದು ತೂಬುಗಳು ಇರುತ್ತಿದ್ದವು. ಕಾಲುವೆಗಳ ಕುರಿತಂತೆ ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ರಾಮಚಂದ್ರನಹಳ್ಳಿಯ ಶಾಸನವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[೩೧] ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಮೂರು ಕಾಲುವೆಗಳು ಇದ್ದವು ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಲಚೂರಿಗಳು, ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರು, ಬಹುಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರು, ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು ವಿಭಿನ್ನವಾದ ಕಾಲುವೆಗಳು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

೪.೨ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆ :

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಮಾನವನ ಪ್ರಮುಖ ನೆಲೆಯಾಗಿದ್ದು. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ರಾಜಮನೆತನಗಳು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರುವುದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅರಸುಮನೆತನಗಳು ಕೃಷಿ ಪ್ರಧಾನ ಅರ್ಥ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ತಮ್ಮ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕೃಷಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಕಡೆಗೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಗಮನ ನೀಡುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜ್ಯಗಳು ಕೃಷಿ ಕ್ಷೇತ್ರ ವಿಸ್ತರಣೆ ಮತ್ತು ಈಗಾಗಲೇ ಇರುವ ಕೃಷಿ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೆ ನೀರಾವರಿ ಸೌಲಭ್ಯ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ತಮ್ಮ ಅಧೀನ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಹಾಗೂ ಸಮಾಜದ ವಿವಿಧ ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಕೃಷಿ ಉತ್ಪನ್ನದಲ್ಲಿನ ಕುಸಿತ ತಡೆಗಟ್ಟಿ ಸ್ಥಿರತೆ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ನೀರಾವರಿ ಮೂಲಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ಕೃಷಿಯು ಆಶ್ರಯಿಸಿದೆ. ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಆಯಾ ಕಾಲದ ಅಗತ್ಯ ಮತ್ತು ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದ ಲಭ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ರೂಪಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ನೀರಾವರಿ ಕಾಮಗಾರಿಗಳು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ್ದಾಗಿದ್ದವು ಅಂತಹ ಕಾಮಗಾರಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು ಸಮಾಜದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಒಂದು ಪುಣ್ಯದ ಕಾರ್ಯ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಶಾಸನಗಳು ಹಾಗೂ ಹಲವು ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಇಂತಹ ಕಾಮಗಾರಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಸ್ಥಳೀಯ ಸರ್ಕಾರಗಳ ಈ ಕಾರ್ಯ ತಮ್ಮ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕಾರ್ಯದ ಪ್ರಮುಖ ಭಾಗ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ. ಸಮಾಜದ ವಿವಿಧ ವರ್ಗಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಮಾನ ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಾಗೂ ಸ್ಮಾರಕ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಈ ಕಾಮಗಾರಿಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು. ದೇವಾಲಯಗಳು ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಮ್ಮ ಸಾಮಾಜಿಕ-ಆರ್ಥಿಕ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದವು ನೀರಾವರಿ ಕಾಲುವೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವು ಪುಣ್ಯದ ಕಾರ್ಯ ಎಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಂಬಿಕೆಯು ಅರಸರಿಗೂ ಇತರಿಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಲಾಭಕರವಾಗಿತು.[೨] ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮಂತರು, ವರ್ತಕರು, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಹಾಗೂ ಹಲವು ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಲು ಪ್ರಭುತ್ವವು ಕೊಡುಗೆಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿತು.[೩]

ನೀರಾವರಿ ಕಾಮಗಾರಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಅವುಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆ ಅಥವಾ ಪಾಲನೆ ಮತ್ತು ದುರಸ್ಥಿ ಮಹತ್ವದ ವಿಚಾರವಾಗಿದೆ. ಯಾವುದೇ ನೀರಾವರಿ ಕಾಮಗಾರಿಗಳ ದೀರ್ಘಕಾಲ ಸುಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆರೆಗಳು ಕೂಡ ಇದಕ್ಕೆ ಹೊರತಲ್ಲ. ಸೂಕ್ತವೂ ಸಕಾಲಿಕವೂ ಆದ ನಿರ್ವಹಣೆ ಹಾಗೂ ದುರಸ್ಥಿಯಿಂದ ಕಾಮಗಾರಿಯ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯ ಅವಧಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ಅಥವಾ ಅದರ ಏರಿ ಅಥವಾ ದಂಡೆಯು ದುರ್ಬಲಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ

ಪ್ರಯತ್ನಗಳ ಅಭಾವದ ಅಥವಾ ತೂಬು ಒಡೆದು ನೀರು ಸೋರಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದರೂ ಇದೇ ರೀತಿಯ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮವಾಗುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ಇದನ್ನರಿತ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಆದ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಡಿದರು[೩೪] ಇದೇ ವಿಚಾರವನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸುವ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಹಿಂದೆ ಕೆರೆ ಹಾಗೂ ಕಾಲುವೆಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆ ಹಾಗೂ ದುರಸ್ಥಿಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯು ಗ್ರಾಮ ಸಮುದಾಯದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಫಲಾನುಭವಿಗಳು ಆ ಗ್ರಾಮದ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದರು[೩೫] ಪ್ರಭುತ್ವ ಕೂಡ ಇದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ವಹಿಸಿತ್ತು. ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಮುಖ ರಾಜವಂಶಗಳಾದ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಸುಮಾರು ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಹಾಗೂ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿದ್ದು, ವಿಜಯನಗರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ೭೭ ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡು ೧೯ ಕೆರೆಗಳ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಗೊಂಡವು.[೩೬] ಹಾಗೂ ಇತರೆ ರಾಜವಂಶಗಳು ಕೂಡ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಿವೆ. ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಸ್ಥಳೀಯ ಸರ್ಕಾರಗಳು ಹಾಗೂ ವರ್ತಕರು ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಅನೇಕ ಅರಸುಮನೆತನಗಳು ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೩೬೬ಕ್ಕೂ ಅಧಿಕ ಕೆರೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

೪.೨.೧ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಪಾತ್ರ :

ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಸಂಘಟನೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲೂ ಹನ್ನೆರಡು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿದ್ದರು. ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಳಗಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ವರ್ಗ ಇರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಶ್ಯಾನುಬೋಗ	–	ಲೆಕ್ಕಿಣ
ಗೌಂಡ	–	ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು
ಕಮ್ಮಾರ	–	ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೆಲಸಗಾರ
ಬಡಿಗೆ	–	ಮರಗೆಲಸದವ
ಅಗಸ	–	ಮಡಿವಾಳ
ಪಂಚಾಗಿ	–	ಪಂಚಾಂಗ ಹೇಳುವಾತ
ನಾಯಿಂದ	–	ಕ್ಷೌರಿಕ
ಮಾದಿಗ	–	ಚಪ್ಪಲಿ ಹೊಲಿಯುವಾತ
ಅಕ್ಕಸಾಲಿ	–	ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಕೆಲಸದವ

ನೀರುಗಂಟಿ – ಕೆರೆಗಳ ಕಾವಲಿನಾಳು

ತಳವಾರಿ – ಹಳ್ಳಿಯ ಕಾವಲಿನಾಳು (ನೀರು ಹಾಯಿಸುವವ)

ಕುಂಬಾರ – ಮಡಿಕೆ ಮಾಡುವವ

ಈ ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿಯು ಗ್ರಾಮ ಸೇವಕರು ಅವರ ಅಧಿಕಾರ ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ತಮಗೆ ಕಷ್ಟ ಉಂಟಾದಾಗ ತಮ್ಮ ಹುದ್ದೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಸುವ ಅಲ್ಲವೇ ಅಡವಿಡುವ ಅಧಿಕಾರ ಅವರಿಗಿತ್ತು. ಅವರಿಗೆ ರೈತರು ತಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಧಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಮಾನ್ಯದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು[೩೭]

ನೀರುಗಂಟಿಯ ಕೆಲಸ ಕೆರೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಗತ್ಯವಾದರೆ ಕೆರೆಯ ತೂಬನ್ನು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿದ್ದ ಬಂಡೆಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚುವುದು. ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ಆತ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಏರಿಯ ಮೇಲೆ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ನೀಗಾ ಇಡತಕ್ಕದ್ದು ಹಳ್ಳಿಯ ರೈತರಿಗೆ ಅವರ ಬೆಳೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ನೀರನ್ನು ಹಂಚಿಕೆ ಮಾಡುವುದು ಅವನ ಕರ್ತವ್ಯ. ನೀರು ಕಡಿಮೆಯಾದಾಗ ತಾನು ನೀರನ್ನು ಕಳ್ಳತನದಲ್ಲಿ ವಿಲೇ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಬಾರದಿರಲಿ ಎಂದು ಅತ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರಿಗೆ ಲೆಕ್ಕ ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಈ ಕರ್ತವ್ಯ ಪಾಲನೆಗಾಗಿ ಆತ ಹೊರೆಹುಲ್ಲು ಹಾಗೂ ಮೂರಾಭತ್ತವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ. ಹೊರೆಹುಲ್ಲು ಎಂದರೆ ಒಂದು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚು ಹಲ್ಲಿನ ಕಂತೆಗಳು ಮೂರಾ ಭತ್ತ ಎಂದರೆ ಬೆಳೆದ ಭತ್ತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲು ಎಂಬ ಅರ್ಥ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಖಂಡುಗ ಅಥವಾ ೧೯೨೦ ಸೇರು ಹುಟ್ಟುವಳಿಗೂ ನೀರುಗಂಟಿಗೆ ೨೪ ಸೇರು ಸಂದಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂದರೆ ಸುಮಾರು ಶೇ.೧.೨೫ ಎಂದು ಪ್ರಾನ್ಸಿಸ್ ಬುಕಾನನ್ ತನ್ನ ದಿನಚರಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ೧೫೦ ಖಂಡುಗ ಭೂಮಿಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಆರು ನೀರುಗಂಟಿಗಳು ಸಾಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಸುಮಾರು ಒಂದು ನೂರು ಎಕರೆ ಎಕರೆಗೆ ಹುಟ್ಟುವಳಿ ೧೩ ಕ್ವಿಂಟಲ್ ಭತ್ತ ಮತ್ತು ಭತ್ತದ ಬೆಲೆ ಕ್ವಿಂಟಾಲಿಗೆ ೨೦೦ ರೂಪಾಯಿ ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ನೀರುಗಂಟಿಯ ಪಾಲು ಐದು ತಿಂಗಳು ಒಂದು ಬೆಳೆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ೩೨೫೦ ರೂಪಾಯಿ ಅಥವಾ ತಿಂಗಳಿಗೆ ೬೫೦ ರೂಪಾಯಿ ಆಗಿರುತ್ತದೆ[೩೮] ಎಂದು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಭತ್ಯೆ ಹಾಗೂ ಹುಲ್ಲಿನ ಪಾಲು ಸೇರಿ ಕೆರೆಯ ನೀರಿನ ಸೂಕ್ತ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ನ್ಯಾಯಯುತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಆಗಿತ್ತು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ನಶಿಸಿ ಹೋದುದ್ದು ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ದಕ್ಷವಾದ ಕೆರೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕುರಿತ ಅಲಕ್ಷ್ಯವೇ ಸರಿ.

ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯು ನೇಮಿಸಿರುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಕೆರೆ ನೀರಿನ ನಿರ್ವಹಣೆಯನ್ನು ವಹಿಸಲಾಗಿದ್ದರೂ ಕೆಲವು ಹಳೆಯ ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರುಗಂಟಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇನ್ನೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಪದ್ಧತಿಯು ಇಂದಿಗೂ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ.

೪.೨.೨. ಕೆರೆಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಕ್ರಮಗಳು :

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನೀರಾವರಿ ಕಾಮಗಾರಿಯೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅವಧಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸೂಕ್ತವೂ ಸಕಾಲಿಕವೂ ಅದ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ ದುರಸ್ತಿಗಳಿಂದ ಈ ಅವಧಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ ಅಂಥ ಪ್ರಯತ್ನಗಳ ಅಭಾವದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಕೆರೆ ಹೂಳಿನಿಂದ ತುಂಬಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಏರಿ ದುರ್ಬಲವಾಗಿ ಒಡೆದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ನೀರು ಒಡಕು ತೂಬುಗಳಲ್ಲಿ ಸೋರಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ನೀರಾವರಿ ಕಾಲುವೆ ಅಸಡ್ಡೆಗೆ ಗುರಿಯಾದರೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮಗಳು ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆ. ನೀರಾವರಿ ಕಾರ್ಯದ ಸೂಕ್ತ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಅದರ ನಿರ್ಮಾಣದಷ್ಟೇ ಮುಖ್ಯ ಎಂಬುವುದನ್ನು ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಕಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅವರು ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದರು. ಹಳೆಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವುದು ಹೊಸದೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ಲಾಘನೀಯ ಎಂದುಕೊಳುತ್ತಿದ್ದರು.[೬೯]

ಕೆರೆಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ನೀಡಲಾಗಿದ್ದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೭೦] ಕಂದಾಯ ಮಾಫಿ ಕುರಿತು ಈ ರೀತಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಕೆರೆ ಕೆಳಗೆ ಇತರೆ ಬೇಸಾಯ ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಅಥವಾ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಕಂದಾಯವೂ ಇಲ್ಲದೇ ಅಂಥ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಅನುಮತಿ ಪಡೆದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಕೆರೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯ ಸುಸ್ಥಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರಬೇಕು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅವರಿಗೆ ನಷ್ಟದ ಎರಡರಷ್ಟು ಜುಲ್ಮಾನೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಬೇಕು. ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಮಹತ್ವ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ನೀರಾವರಿ ಕೆಲಸದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಆ ಕೆಲಸದಿಂದ ಫಲಾನುಭವ ಪಡೆಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರವೇ ಇರತಕ್ಕದ್ದು ಎನ್ನುವುದು ಅಂಗೀಕೃತ ನೀತಿಯಾಗಿತ್ತು.

ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮತ್ತು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ನಿರ್ವಹಣೆಯ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯು ರಾಜನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರವರೆಗೂ ಜವಾಬ್ದಾರರಾಗಿದ್ದು ಎಲ್ಲರ ಪಾತ್ರವು ತುಂಬ ಮಹತ್ವದಾಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಗ್ರಾಮದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಿಂದ ಪಟೇಲನವರೆಗೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಮೇಲೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಕೆರೆ ಕೆಳಗಿನ ಜಮೀನು ಆತನಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದರಿಂದ ಆತ ಕೆರೆ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಎಚ್ಚರ ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಗ್ರಾಮ ಸಮುದಾಯದಿಂದ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿತ್ತು. ಕೆರೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಸರ್ಕಾರವು ೧೯೧೧ರಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಪಂಚಾಯಿತಿ ಶಾಸನವನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ಮಾಡಿದರು.[೭೧] ಈ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಯಾವುದೇ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಕೆಳಗಿನ ತರಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆ ಇಲ್ಲದಷ್ಟು ಒಟ್ಟು ಹಿಡುವಳಿ ಉಳ್ಳ ರೈತರ ಪೈಕಿ ಮೂರನೇ ಎರಡಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆ ಇಲ್ಲದಷ್ಟು ಜಲ ಒಪ್ಪಿದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೆರೆ ಪಂಚಾಯಿತಿಯನ್ನು ರಚಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಪಂಚಾಯಿತಿಯಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಪಾಟೀಲ, ದೇಶಮುಖರ, ಶಾನುಭೋಗ ಹಾಗೂ ರೈತರಿಂದ ಆರಿಸಲಾದ ಸುಮಾರು ಮೂರು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸದಸ್ಯರು ಇರತಕ್ಕದು. ಚುನಾಯಿತ ಸದಸ್ಯರ ಅಧಿಕಾರದ ಅವಧಿ

ಮೂರು ವರ್ಷವಿದ್ದು, ಹಳ್ಳಿಯ ಪಟೇಲನೇ ಪಂಚಾಯಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ವರ್ಷದಿಂದ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಕೆರೆ ಪಂಚಾಯಿತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಾ ಹೋಯಿತು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನಂತರ ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಬಹುಪಾಲು ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಯಿತು. ವಂಶಪಾರಂಪಾರ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಪಟೇಲ, ದೇಶಮುಖ, ಶ್ಯಾನುಭೋಗರ ಹುದ್ದೆಗಳನ್ನು ರದ್ದುಗೊಳಿಸಿ ಈ ಹುದ್ದೆಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಗ್ರಾಮ ಲೆಕ್ಕಿಗರನ್ನು ಸರ್ಕಾರವೇ ನೇಮಕ ಮಾಡಿತ್ತು. ಸಮುದಾಯ ನಿರ್ವಹಣಾ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲದಾಯಿತು. ಹಣದ ಕೊರತೆ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ವೈಜ್ಞಾನಿಕತೆಯ ಕೊರತೆ ರೈತರನ್ನು ಕೆರೆಯ ನಿರ್ವಹಣೆಯಿಂದ ದೂರವಿಟ್ಟಿರುವುದು ಮುಂತಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಕೆರೆಗಳು ದುಸ್ಥಿತಿಗೆ ಒಳಗಾದವು. ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ ಕೆರೆಗಳು ಮಾಯವಾಗಿ ನಗರಗಳು ಬೆಳೆದವು. ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ಮೂಲಗಳಿಗೆ ಒತ್ತುವರಿಯಾಗುತ್ತಿವೆ. ಇದನ್ನು ತಡೆಯುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಸರ್ಕಾರವು ಅನೇಕ ಕಾಯ್ದೆಗಳನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತಂದಿದೆ.

ಕೆರೆ ರಕ್ಷಣೆಯ ಕಾಯ್ದೆಗಳು :

ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರವು ಕೆರೆಗಳು ನಾಶವಾಗದಂತೆ ಕೆರೆಗಳ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಜನರು ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಈ ಕಾಯ್ದೆಯ ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು[೮] ಜಾರಿಗೆ ತಂದಿದ್ದು ಅವುಗಳು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ.

* ೧೯೬೫ರ ನೀರಾವರಿ ಕಾಯಿದೆಯು ಜಾರಿಗೆ ಬಂತು. ಈ ಕಾಯ್ದೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿ ಕೆಲಸಗಳ ರಚನೆ, ನಿರ್ವಹಣೆ, ನಿರ್ಮಾಣ, ವಿತರಣೆ, ತುರ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಲಿಯಾಳುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ವಿಷಯಗಳಿವೆ.

* ಸಂವಿಧಾನದ ೫೧(ಎ) ವಿಧಿಯು ಪ್ರತಿ ಪ್ರಜೆಯೂ ಕಾಡು, ಕೆರೆ, ನದಿ, ವನ್ಯಜೀವಿಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

* ನಿರ್ದೇಶನ ಸೂತ್ರದ ೪೮(ಎ) ವಿಧಿಯೂ ಕೂಡ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

* ೧೯೭೪ ನೀರು ಮಾಲಿನ್ಯ ನಿಯಂತ್ರಣ ಕಾಯ್ದೆ

* ೧೯೭೭ ನೀರು ಮಾಲಿನ್ಯ ನಿಯಂತ್ರಣ ಕಾಯ್ದೆ

* ೨೦೦೧ರ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕೆರೆ ಸಂರಕ್ಷಣಾ ಕಾಯ್ದೆ

* ೨೦೦೨ರ ನಗರ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಕೆರೆ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ ಕಾಯ್ದೆ

ಈ ಕಾಯ್ದೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಕೆರೆಯ ಒತ್ತುವರಿ ಮಾಡುವುದು ಮತ್ತು ಅನಧಿಕೃತವಾಗಿ ಕೆರೆ ನೀರಿನ ಬಳಕೆಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದೆ. ಕೆರೆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡು, ರಸ್ತೆ, ಸೇತುವೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ ಇವುಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದರೆ ೨ ವರ್ಷದವರೆಗೆ ಜೈಲು ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಬಹುದು ಒತ್ತುವರಿ ತೆರುವುಗೊಳಿಸಲು ಅಧಿಕಾರ ಹೊಂದಿದ್ದು ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಇಲಾಖೆಯ ಪಾತ್ರ ಮಹತ್ವದಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕೆರೆಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಅರಸುಮನೆತನದ ರಾಜರು, ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು, ಮಂತ್ರಿ ಮಾಂಡಳಿಕರು ಕೆರೆಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣಾ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಎಂದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ.

* ಕೆರೆಗಳ ಅಂಗಳ ಹಾಗೂ ನಾಲೆಯ ತಳದಿಂದ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೂಳು ತೆಗೆಯುವುದು.
* ಮಳೆಯಿಂದಾಗಲಿ ಇತರೆ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಲಿ ಮಣ್ಣು ಕಟ್ಟೆಗೆ ಎಲ್ಲಾದರು ಹಾನಿಯಾದಲ್ಲಿ ಸರಿಪಡಿಸುವುದು.
* ತೂಬು ಹಾಗೂ ಕೋಡಿಗಳಿಗೆ ಏನಾದರೂ ಹಾನಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು ದುರಸ್ತಿ ಮಾಡುವುದು.
* ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ ಒತ್ತುವರಿಯಾಗದಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು.
* ಕೆರೆಯ ಆಳಕ್ಕೆ ಹರಿದು ಬರುವ ಹೂಳನ್ನು ತಡೆಯಲು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವುದು[೪೩]

ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಕೆಲಸ ಗ್ರಾಮಗಳ ಸಮುದಾಯದಾಗಿತ್ತು .ಇದರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸಂರಕ್ಷಣಾ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದೆ. ಅವನಿಗೆ 'ಬಿತ್ತುವಟ್ಟು' ಅಥವಾ ದಶವಂದವಾಗಿ (ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಹಾಗೂ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ನೀಡಿದ ಭೂಮಿ) ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವನು ದುರಸ್ತಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ. ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಕೆರೆಗಳ ಮಣ್ಣನ್ನು (ಹೂಳನ್ನು) ಸಾಗಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿತ್ತು.

ಬಿತ್ತುವಟ್ಟ ದಸವಂದ ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಮತ್ತು ದುರಸ್ತಿಗೆ ನೀಡಲಾಗುವ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಬ್ದ. ಈ ಪದದ ಉಲ್ಲೇಖವು ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ತೆಲುಗು ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ದಸವಂದ ಎಂದರೆ ಹತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗವೆಂತಲೂ ಆ ಭಾಗದಷ್ಟು ಕೃಷಿ ಉತ್ಪನ್ನವನ್ನು ಜಮೀನ್ದಾರ ಮತ್ತು ಒಕ್ಕಲಿಗ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳು ದಸವಂದ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸಿರುವುದು ಕೆರೆ ಅಥವಾ ನೀರಾವರಿ ಪದ್ಧತಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಎಂಬುದು ಶಾಸನಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ: ಕೋಲಾರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಒಂದು ಶಾಸನದಂತೆ ಕೆರೆಯ ಒಟ್ಟು ಕೊಡುಗೆಯು ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದವನಿಗೆ ನೀಡಿದ ಭೂಮಿಯು ೨.೧೦ ಮತ್ತು ೧.೫ರಷ್ಟು ಇತ್ತು ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.[೪೪] ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಇಂತಹ ಮಹತ್ವದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೦೭ ಅನಪುರ ಶಾಸನ[೪೫] ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೫೯ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕಾಲದ ಯರಗೋಳ ಶಾಸನ[೪೬] ಮತ್ತು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೩೭ ಶ್ರೀಮದ್ಬೂಲೋಕದೇವ ಮಲ್ಲರ ಸಿರವಾಳ

ಶಾಸನ[೪೭] ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೧೪೪ ೨ನೆಯ ಜಗದೇಕ ಮಲ್ಲನ ಹಗರಟಗಿ ಶಾಸನಗಳು[೪೮] ಕೆರೆಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಹಾಗೂ ದುರಸ್ತಿಗಳಿಗೆ ಕೆಲವು ಸ್ಥಳೀಯ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ೨ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ ಮತ್ತು ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನಗಳು ಕೆರೆಗಳ ನೀರಾವರಿ ಮತ್ತು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ.

ಒಟ್ಟಾರೆ ಕೆರೆಗಳ ರಚನೆಯನ್ನು ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ನೋಡಿದಾಗ ಸಿಂಧೂ ನಾಗರೀಕತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಜಾತಕ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಕೆರೆಗಳ ರಚನೆಗೆ ಯಾವ ಯಾವ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯು ಒಬ್ಬ ರಾಜನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರವರೆಗೂ ಸಮ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಾಗಿದ್ದು, ಎಲ್ಲರ ಪಾತ್ರವೂ ಸಹ ತುಂಬ ಮಹತ್ವದಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ.

೪.೨.೩ ಕೆರೆಗಳ ದುರಸ್ತಿ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಣೆ :

ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವು ಅಷ್ಟೇ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ, ನಿರ್ವಹಣೆ ಹಾಗೂ ದುರಸ್ತಿ ಕಾರ್ಯವು ಅಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವದಾಗಿತ್ತು. ಕೆರೆಗಳ ದುರಸ್ತಿ ಮತ್ತು ಉತ್ತಮವಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಕಾರ್ಯ ಅವರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಅಧಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು. ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅದರ ಉಪಯೋಗ ಹಾಗೂ ದೀರ್ಘ ಜೀವನವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಕೆರೆ ದುರಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

* ಭೂಮಿ, ಹಣ, ಧಾನ್ಯ ನೀಡುವುದು
* ದಶವಂದ ಉಂಬಳಿ
* ಕೆರೆ ಬಂಡಿ
* ಮೀನು ಗುತ್ತಿಗೆ
* ತೆರಿಗೆ ಪದ್ಧತಿ
* ಆಯ ಪದ್ಧತಿ

*** ಭೂಮಿ, ಹಣ, ಧಾನ್ಯ ನೀಡುವುದು :** ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಈಗಾಗಲೇ ಒಂದೆರಡು ಉದಾಹರಣೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಹಾಗೂ ನಿರ್ವಹಣೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಿಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕೆ ಬಿತ್ತುವಾಟ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇವರು ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ದುರಸ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

* **ದಶವಂದ ಉಂಬಳಿ :** ಈ ಪದದ ಉಲ್ಲೇಖವು ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ತೆಲುಗು ಮತ್ತು ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಚರಿತ್ರೆಕಾರರು ದಸವಂದ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟುಕೊಡುಗೆಯು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದು ಆಳವಾಗಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ ದಸವಂದ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟುಕೊಡುಗೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದವನಿಗೆ ನೀಡಿದ ಮಾನ್ಯವು ಕೆರೆ-ಕಟ್ಟು ಮಾನ್ಯ ಅಥವಾ ಕೊಡುಗೆಯು ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ದಸವಂದ ಪದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮನುವಿನ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[೪೯] ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅಥವಾ ದುರಸ್ತಿ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಪ್ರತಿಫಲವಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಂದಾಯದ ಹತ್ತನೆಯ ಒಂದರಷ್ಟು ಕಂದಾಯಕ್ಕೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆತನಿಗೆ ನೀಡಲಾಗಿತ್ತು. ಹೈದ್ರಾಬಾದ್ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ದಸವಂದ ಪದ್ಧತಿ ಜಾರಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಸೇವೆಗಾಗಿ ನೀಡಲಾದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೊಡುಗೆ ಭೂಮಿಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ಅದೇ ಇನಾಂ ಭೂಮಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆರು ಮಣ್ಣ ನೀಡಬೇಕು ಹಾಗೂ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಉತ್ಸಾಹ ಖರ್ಚು ನೀಡಬೇಕು ಮತ್ತು ಕೆಸರನ್ನು ತೆಗೆದಾಗ ದೊರೆತ ಅಧಿಕ ಕಾರಿ ಮೀನನ್ನು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ನೀಡಬೇಕು[೫೦] ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯ ಉಸ್ತುವಾರಿಯಲ್ಲಿ ಮೀನುಗಾರರ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿತ್ತು.

* **ತೆರಿಗೆ ಪದ್ಧತಿ :** ಕೆರೆಯಿಂದ ಉಪಯೋಗ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಫಲಾನುಭವಿಗಳು ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ತೆರಿಗೆ ಕೊಡುವ ಪದ್ಧತಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಅದು ಹಣ ಅಥವಾ ದವಸ-ಧಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಿಷ್ಟು ಕರವಾಗಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಕೃಷಿ ಮತ್ತು ತರಿ ಜಮೀನಿಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿತ್ತು.

* **ಆಯ ಪದ್ಧತಿ :** ಗ್ರಾಮೀಣ ಕರಕುಶಲ ಕೆಲಸಗಾರರು ತಾವು ರೈತರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ದವಸ ಧಾನ್ಯ ಪಡೆಯುವ ಪದ್ಧತಿಯೇ ಆಯಾ ಪದ್ಧತಿ. ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೧೨ ರೀತಿಯ ವಿವಿಧ ಆಯಾಗಾರರಿದ್ದರು ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ೨೦ನೇ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭದವರೆಗೆ ಕೆರೆಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದ ಗೌಡರ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿತ್ತು. ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ನಂತರ ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಶಿಥಿಲಗೊಂಡಿತ್ತು. ಈಗ ಕೆರೆಗಳ ಉಸ್ತುವಾರಿ ಮತ್ತು ದುರಸ್ತಿಯನ್ನು ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಗಳು ವಹಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ.

ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಮತ್ತು ಹೈದರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮಾರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆ ಅಥವಾ ದುರಸ್ತಿಯ ಕುರಿತಂತೆ ಅಲ್ಪ ಮಾಹಿತಿ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಉದಾ: ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೪೯ ಯರಗೋಳನ ಒಂದನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಕಾಲದ ಶಾಸನ ಕ್ರಿ.ಶ೧೧-೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೈಲಾಪುರ ಶಾಸನ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೭೮ರ ಸಿರವಾಳ ಶಾಸನ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೬೭ರ ಸಂಗಮ ಶಾಸನ, ಶಹಾಪುರ, ಸುರಪುರ ಮತ್ತು ಕೆಂಭಾವಿ ಶಾಸನ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಮಾತ್ರ ಕೆರೆಯ ದುರಸ್ತಿಯ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧ್ಯಯನ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ.

* **ಕೆರೆ ಬಂಡಿ :** ಕೆರೆಗಳ ರಕ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ ದುರಸ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಬಹುಮುಖ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಕೆರೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೆರೆ ಬಂಡಿಗಳೆಂದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ ಹೂಳನ್ನು ಕಾಲ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಚಟ್ಟಲದಾಸ ಬೋಯಿಯೆಂಬುವನ್ನು ೧೮ ಕೋಣಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಸೂರ್ಯೋದಯದಿಂದ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದವರೆಗೆ ಕೋಣ ಒಂದಕ್ಕೆ ೧೨ ಮೂಟೆಯಂತೆ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿರುವ ಮೆಕ್ಕಲು ಮಣ್ಣನ್ನೇ ತೆಗೆದುಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಕೆರೆಬಂಡಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

* **ಮೀನು ಗುತ್ತಿಗೆ :** ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಇದರ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿತ್ತು. ಇವರು ನೀರ್ಗಂಟಿಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೂಡ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರಿಗೆ ಕೆರೆಯ ಆಳ ಮತ್ತು ಹರಿವುಗಳ ಪರಿಚಯ ಇರುವುದರಿಂದ ಅನೇಕ ಕಡೆಗೆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಇವರಿಗೆ ವಹಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಫಲವಾಗಿ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಮೀನು ಹಿಡಿಯಲು ಅವರಿಗೆ ಅನುಮತಿ ನೀಡಲಾಯಿತು. ವಿಜಯನಗರದ ಅವಧಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಒಂದು ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ವೆಲ್ಲಾಲೂರಿನ **"ಪಿಲ್ಲಯನ್"** ಎಂಬ ಮೀನುಗಾರನು ಅಣೆಕಟ್ಟು ಹಾಗೂ ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ಕಣ್ಗಾವಲಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅಣೆಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಯ ನೀರಿನ ಮಟ್ಟವು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಒಳಹರಿವು ಕಾಲುವೆಯಿಂದ ಕೆರೆಗೆ ನೀರು ಹರಿದು ಬರುವ ಪ್ರಮಾಣವು ತಗ್ಗಿದರೆ ಅದನ್ನು ದೇವಾಲಯದವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ ಅಣೆಕಟ್ಟನ್ನು ಎತ್ತರಿಸಿ ಅಧಿಕ ನೀರು ಶೇಖರಣೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವೆಟ್ಟಿಯಾಳ್ ಅಂದರೆ ವೇತನ ಪಡೆಯದ ಕೂಲಿಯಾಳುಗಳ ನೆರವಿನಿಂದ ಪೂರೈಸಬೇಕು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪಿಲ್ಲಯನ್ನನಿಗೆ ಒಂದು ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕರ ರಹಿತ ಭೂಮಿ ಒಂದು ತುಣಿ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ನಳಿನೆಲ್ಲು ಹಾಗೂ ಒಡೆಯದೇ ಇರುವ ಭತ್ತದ ಕುರುಣಿ ಪ್ರಮಾಣದ ಹುಲ್ಲುಹೊರೆ ಅವನು ದೇವಾಲಯದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಪಡಿಕಾರಿ ಮೀನನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನ ನೀಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ವಿಜಯನಗರ ಶಾಸನವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

೪.೨.೪ ಕೆರೆಗಳ ಜಲ ನಿರ್ವಹಣೆ ವಿಧಾನ :

ಕೆರೆಗಳ ನೀರನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು ಜಲ ನಿರ್ವಹಣೆಯ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಅಂಗ ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೫೧] ಕೆರೆಯ ತೂಬಿನಿಂದ ಅಲ್ಲದೇ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಿಂದಲಾದರೂ ಕೆರೆಯು ನೀರನ್ನು ಆಚೆಗೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ಅಂಥ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಅಪಹರಣ ದಂಡ ತರಬೇಕು. ಕೆರೆಯ ತೂಬಿನಿಂದ ಹರಿಯುವ ನೀರಿಗೆ ಗೊತ್ತು ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೇ ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವವರೂ ಅಷ್ಟೇ ದಂಡ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಜಲ ನಿಯಂತ್ರಣ ಎಂದರೆ ಫಲಾನುಭವಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಶೇಖರಿಸಿದ ನೀರನ್ನು ಗರಿಷ್ಠ ಪ್ರಮಾಣದ ಉತ್ಪನ್ನ ದೊರೆಯುವಂತೆ ಸೂಕ್ತವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ಎಲ್ಲಿ ಫಲಾನುಭವಿಗಳ ನಡುವೆಯೂ ಪರಸ್ಪರ ಅರಿವು ಇದ್ದಲ್ಲಿ

ಅಂಥ ನಿಯಂತ್ರಣ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾಗಿ ಸಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಕಡಿಮೆಯಾದಾಗ ಜಲನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಲಾಗುವ ಕ್ರಮಗಳು ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕುನಾಲನ ಜಾತಕದಲ್ಲಿನ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೫೨] ಕಪಿಲವಸ್ತು ಮತ್ತು ಕೊಲಿಯ ಪಟ್ಟಣಗಳ ನಡುವೆ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ರೋಹಿಣಿ ನದಿಗೆ ಒಂದು ಅಡ್ಡ ಗೋಡೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ಈ ಕಟ್ಟೆಯ ನೀರನ್ನು ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೇಷ್ಠ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪೈರುಗಳು ಸೇರ ಹತ್ತಿದಾಗ ಎರಡೂ ಪಟ್ಟಣಗಳ ಶ್ರಮಿಕರು ಸಭೆ ಸೇರಿದರು. ಆಗ ಕೊಲಿಯರು ಹೇಳಿದರು. ನೀರನ್ನು ಎರಡೂ ಕಡೆಗೂ ಹಾಯಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಇದು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಸಲ ಮಾತ್ರ ನೀರು ಹಾಯಿಸಿದರೆ ಸಾಕು, ನಮ್ಮ ಪೈರು ಹುಲುಸಾಗುತ್ತದೆ ನಮಗೆ ನೀರು ಕೊಡಿ ನೀರಿನ ಸರಬರಾಜು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದ್ದಾಗ ನೀರನ್ನು ಒದಗಿಸಬೇಕಾದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಮಿತಗೊಳಿಸುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಲಾದ ಕ್ರಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಜಲ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದಾಯಕವಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರುವ ಅರಸುಮನೆತನಗಳು ಕೂಡ ಜಲನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕೆರೆಗಳ ಜಲನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಜಲನಿರ್ವಹಣೆ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಬುಕಾನನ್ ಸರ್ವೇಕ್ಷಣಾ ವರದಿಯಲ್ಲಿ ಜೂನ್ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಬೇಸಾಯ ಕಾಲ ಆರಂಭವಾಗುವಾಗ ರೈತರು ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಗಬಹುದಾದ ನೀರಿನ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅಂದಾಜು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆರೆಯ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಭತ್ತ ಬೆಳೆಯಲು ನೀರು ಸಾಕಷ್ಟು ಇಲ್ಲವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಜೋಳ ಅಥವಾ ರಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು ಮತ್ತು ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗುವ ನೀರಿನ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಎಷ್ಟು ಸಾಧ್ಯವೂ ಅಷ್ಟು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಭತ್ತವನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಬೆಳೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.[೫೩]

ಭತ್ತದ ಗದ್ದೆಗಳು ಮಟ್ಟಸವಾದ ತಾಕುಗಳಾಗಿದ್ದು ಸುತ್ತಲೂ ಬದುಗಳಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಭೂಮಿಯ ಇಳಿಮೇಡಿನಿಂದ ಈ ತಾಕುಗಳ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿಯೂ, ಸಣ್ಣದಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು. ಬೇಸಾಯಗಾರ ತನ್ನ ಭೂಮಿಗೆ ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ತೋಡಿಕೊಂಡು ನೀರಾವರಿ ಕಾಲುವೆಗಳಿಂದ ನೀರನ್ನು ಹಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಬೇಕಾದಾಗ ತನ್ನ ಕಾಲುವೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬುಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲುವೆಯ ತಲೆಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣು ಒಟ್ಟಿ ಸರಬರಾಜು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ[೫೪] ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ರೈತರು ತಮ್ಮ ಭೂಮಿಗಳಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸಲು ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಬುಕಾನನ್ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ[೫೫] ಬಹುಶಃ ಇವು ಭೂಮಿಯ ತಾಕುಗಳ ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಗಳ ಮುಖ್ಯ ನಾಲೆಯ ನಿರ್ಮಾತೃವೇ ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಏಕೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹಿಡುವಳಿದಾರರ ಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಣೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಬಹಳ ಮಹತ್ವದಾಗಿ ಬುಕಾನನ್

ವರ್ಣಿಸಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರ ಅಂಶವೆಂದರೆ ಭಾಗಯಿತ್ತು ಅಥವಾ ಕಬ್ಬಿನಗದ್ದೆ ತಾಕಿನ ನೀರು ಹಂಚಿಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ರಚನೆ ಮುಖ್ಯ ನಾಲೆಗಳಿಂದ ಲಂಬವಾಗಿ ೨೨ ಮೊಳೆಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಸರಬರಾಜು ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ತೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗುವ ನೀರನ್ನು ಆಚೆಗೆ ಸಾಗಿಸಲು ಸರಬರಾಜು ಕಾಲುವೆಗಿಂತ ಆಳವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮನಾಂತರವಾಗಿ ಬಚ್ಚಲು ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ತೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆ ಬಚ್ಚಲು ಕಾಲುವೆಗಳು ಮುಂದೆ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಕಾಲುವೆಗೆ ಸೇರುತ್ತಿದ್ದವು[೫೬] ನೀರು ನಿಂತು ಜಮೀನು ಜೌಗು ಆಗದಂತೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಗಮನ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಬುಕಾನನ್ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

ಬುಕಾನನ್ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಮುಖ ಕೆಲವು ಶಾಸನೋಕ್ತ ಕೆರೆಗಳ ನೀರಾವರಿ ನಿರ್ವಹಣೆಯ ಪದ್ಧತಿಯು ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೆರೆಗಳ ನಾಲೆಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆವೆ.

೧. ಮುಖ್ಯ ನಾಲೆ

೨. ಸರಬರಾಜು ನಾಲೆ

೩. ಮುಖ್ಯ ಚೊಚ್ಚಲು ನಾಲೆ

೪. ಕಬ್ಬಿನ ಗದ್ದೆ ಅಥವಾ ಭತ್ತದ ಗದ್ದೆ

೫. ಹೆಚ್ಚುವರಿ ನೀರು ಹರಿವಿನ ಕಾಲುವೆಗಳು

೬. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗದ್ದೆಯ ಉಪವಿಭಾಗ

೭. ಗದ್ದೆಯ ಸರಬರಾಜು ನಾಲೆ

೮. ಗದ್ದೆಯ ಬದುಗಳ ನಾಲೆ

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಕೆರೆಗಳಾದ ಮಹಾದ್ವಾರ ಕೆರೆ, ರಾಮಸಮುದ್ರ ಕೆರೆ, ಬಳಿಚಕ್ರ ಕೆರೆ, ಕೊಂಕಲ ಕೆರೆ, ಸಗಂ ಕೆರೆ, ಯರಗೋಳ ಕೆರೆ, ಯಾದಗಿರಿ ಕೆರೆ, ಖಾನಾಪುರ ಕೆರೆ, ತಡಿಬಿಡಿ ಕೆರೆ, ಹುಲಿಕಲ್ ಕೆರೆ, ಸಂಗಮ ಕೆರೆ ಹಾಗೂ ಕನಕನೂರು ಕೆರೆ, ರಾಜನಕೋಳೂರು ಕೆರೆ, ದೇವಿಕೆರೆ, ಬದಲಾಪುರ ಕೆರೆ, ಮಲ್ಲಾ (ಬಿ) ಕೆರೆ, ಅಣಬಿ ಕೆರೆ, ತಡಬಡಿ ಕೆರೆ, ಮದ್ರಕಿ ಕೆರೆ, ಕೊಂಕಲು ಕೆರೆ, ಗೋಗಿ ಕೆರೆ, ಇಬ್ರಾಹಿಂಪುರ ಕೆರೆ, ಅರಕೇರಾ ಕೆರೆ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

೪.೨.೫ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದಾನ-ದತ್ತಿಗಳು :

ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ನಿರ್ವಹಣೆ ಮತ್ತು ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನವಾಗಿ

ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ಕುರಿತಂತೆ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾದಂತೆ ಬಿತ್ತುವಟ್ಟು ದಶವಂದ ಕಟ್ಟುಕೊಡುಗೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಈಗಾಗಲೆ ಕೆರೆಗಳು ದುರುಸ್ತಿ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಣೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದ್ದು ದಾನ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿಯು ಸದಾ ಆ ಕೆರೆಯ ನೀರಿನಿಂದಲೇ ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಭೂಮಿಯ ಹತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಪಾಲು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ರೈಸ್ ಅವರ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ ಬಿತ್ತು ಎಂದರೆ ಬೀಜ ಬಿತ್ತುವಿಕೆ ಅಥವಾ ಬೇಸಾಯದ ಮೇಲಿನ ವಟ್ಟು ಎಂದರೆ ಸೋಡಿ ಅಥವಾ ರಿಯಾಯತಿ ಎಂದಿರಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಿತ್ತವಟ್ಟು ಎಂದರೆ ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಅಥವಾ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಫಲವಾಗಿ ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕೊಂಚ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ದರ ಕಂದಾಯದಲ್ಲಿ ನೀಡುವುದು ಎಂದಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೧೪ ಏತಗಿರಿ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೫೭] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ದೊರೆ ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನು ಚಾಲುಕ್ಯರ ರಾಜಧಾನಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ಯಾದಗಿರಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ದಾನವನ್ನು ನೀಡಿದನು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೫೯ರ ಯರಗೋಳ ಶಾಸನದಂತೆ[೫೮] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ದೊರೆ ತ್ರೈಲೋಕಮಲ್ಲ ಒಂದನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಶಾಸನದಂತೆ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರ ಮಠಕ್ಕೆ, ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಭೂದಾನ ಮತ್ತು ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ದುರಸ್ತಿ ಮಾಡಿದನು ಎಂಬುದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೩೩ರ ಹೆಡಗಿ, ಮದ್ರಿಕಿಯ ಶಾಸನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಹೈಹಯ ವಂಶದ ರೇವರಸರು ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಭೂದಾನ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು[೫೯] ಹೀಗೆ ಈ ಪರಿಸರದ ಶಹಾಪುರ ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

೪.೨.೬. ಕೆರೆಗಳು ಮತ್ತು ಸಮುದಾಯಗಳು :

ನೀರು ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಇದು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯವಾದುದ್ದು. ಮಾನವನಿಗೆ ಬದುಕಿಗೆ ನೀರು ಬೇಕಾಗಿದ್ದು ಅವನ ಸರ್ವಾಂಗೀಣ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಗಳಾದ ಕೃಷಿ ಆರ್ಥಿಕ ಕರ ವ್ಯವಸಾಯ ಕೈಗಾರಿಕೆ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಮೂಲರೂಪ ನೀರು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ಕೃಷಿಯನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಕಸುಬಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಚರಿತ್ರೆಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ನೀರಿಗಾಗಿ ಮಾನವನು ನದಿ ಮತ್ತು ಮಳೆಯನ್ನೇ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ನದಿಗಳು ಮಳೆಯ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದ್ದು ಅದು ವರ್ಷದ ಕೆಲ ಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಮಳೆಯ ವಿಫಲವಾದಾಗ ಸಹಜವಾಗಿ ನದಿಯಲ್ಲಿನ ನೀರಿನ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕೃಷಿಗೆ ಬೇಕಾದ ನೀರು ಯಾವಾಗ ಬೇಕೆಂದರೆ ಆವಾಗ ದೊರಕಿದ್ದರಿಂದ ಮಾನವನು ನೀರನ್ನು ಕೃತಕವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು ತನಗೆ ಬೇಕೆಂದಾಗ ಕೃಷಿಗೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಇಂತಹ ಕೃತಕ ಜಲಸಂಗ್ರಹಣ ಕೆರೆಗಳು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ

ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ಕುರಿತಂತೆ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾದಂತೆ ಬಿತ್ತುವಟ್ಟು ದಶವಂದ ಕಟ್ಟುಕೊಡುಗೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಈಗಾಗಲೆ ಕೆರೆಗಳು ದುರುಸ್ತಿ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಣೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದ್ದು ದಾನ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿಯು ಸದಾ ಆ ಕೆರೆಯ ನೀರಿನಿಂದಲೇ ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಭೂಮಿಯ ಹತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಪಾಲು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ರೈಸ್ ಅವರ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ ಬಿತ್ತು ಎಂದರೆ ಬೀಜ ಬಿತ್ತುವಿಕೆ ಅಥವಾ ಬೇಸಾಯದ ಮೇಲಿನ ವಟ್ಟು ಎಂದರೆ ಸೋಡಿ ಅಥವಾ ರಿಯಾಯತಿ ಎಂದಿರಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಿತ್ತವಟ್ಟು ಎಂದರೆ ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಅಥವಾ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಫಲವಾಗಿ ಕೆರೆಯ ಕೆಳಗೆ ಕೊಂಚ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ದರ ಕಂದಾಯದಲ್ಲಿ ನೀಡುವುದು ಎಂದಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೧೧ಳ ಏತಗಿರಿ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೫೭] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ದೊರೆ ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನು ಚಾಲುಕ್ಯರ ರಾಜಧಾನಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ಯಾದಗಿರಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ದಾನವನ್ನು ನೀಡಿದನು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೫೪ರ ಯರಗೋಳ ಶಾಸನದಂತೆ[೫೮] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ದೊರೆ ತ್ರೈಲೋಕಮಲ್ಲ ಒಂದನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಶಾಸನದಂತೆ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯರ ಮಠಕ್ಕೆ, ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಭೂದಾನ ಮತ್ತು ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ದುರಸ್ತಿ ಮಾಡಿದನು ಎಂಬುದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೩೩ರ ಹೆಡಗಿ, ಮದ್ರಿಕಿಯ ಶಾಸನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಹೈಹಯ ವಂಶದ ರೇವರಸರು ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಭೂದಾನ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದ್ದು[೫೯] ಹೀಗೆ ಈ ಪರಿಸರದ ಶಹಾಪುರ ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

೪.೨.೬. ಕೆರೆಗಳು ಮತ್ತು ಸಮುದಾಯಗಳು :

ನೀರು ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಇದು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯವಾದುದ್ದು. ಮಾನವನಿಗೆ ಬದುಕಿಗೆ ನೀರು ಬೇಕಾಗಿದ್ದು ಅವನ ಸರ್ವಾಂಗೀಣ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಗಳಾದ ಕೃಷಿ ಆರ್ಥಿಕ ಕರ ವ್ಯವಸಾಯ ಕೈಗಾರಿಕೆ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಮೂಲರೂಪ ನೀರು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ಕೃಷಿಯನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಕಸುಬಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಚರಿತ್ರೆಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ನೀರಿಗಾಗಿ ಮಾನವನು ನದಿ ಮತ್ತು ಮಳೆಯನ್ನೇ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ನದಿಗಳು ಮಳೆಯ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದ್ದು ಅದು ವರ್ಷದ ಕೆಲ ಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಮಳೆಯ ವಿಫಲವಾದಾಗ ಸಹಜವಾಗಿ ನದಿಯಲ್ಲಿನ ನೀರಿನ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕೃಷಿಗೆ ಬೇಕಾದ ನೀರು ಯಾವಾಗ ಬೇಕೆಂದರೆ ಆವಾಗ ದೊರಕಿದ್ದರಿಂದ ಮಾನವನು ನೀರನ್ನು ಕೃತಕವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು ತನಗೆ ಬೇಕೆಂದಾಗ ಕೃಷಿಗೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಇಂತಹ ಕೃತಕ ಜಲಸಂಗ್ರಹಣ ಕೆರೆಗಳು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಗ್ಯೈತಿಹಾಸಿಕ

ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಜನರು ಕೃತಕ ಜಲ ಸಂಗ್ರಾಹಕಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ನೀರನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದು ಬಗೆಗೆ ಅನೇಕ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾಧಾರಗಳು ದೊರಕಿರುತ್ತವೆ.

ಭಾರತದ ಸಿಂಧೂಕೊಳ್ಳದ ನಾಗರೀಕತೆಯ ಕೆಲವು ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೃತಕ ಜಲಸಂಗ್ರಾಹಕಗಳು ಇದ್ದವು ಅವುಗಳ ಉತ್ಖನನಗಳಿಂದ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿಗೆ ಕೃಷಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರೆಂದು ಕೆಲವು ಪುರಾತತ್ವ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಜನರು ಕೃಷಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರೆಂದು ದೊರಕಿರುವ ಪುರಾವೆಗಳ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕೃತಿಗಳಾದ ಯಜುರ್ವೇದ ಹಾಗೂ ಅಥರ್ಯವೇದ, ಕೌಟಿಲ್ಯ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ, ಮಹಾಭಾರತ, ಜಾತಕ ಕಥೆಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳು ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಅನೇಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ[೬೦] ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನು ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕೃಷಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅಂದಿನ ಜನರು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು[೬೧] ಆದಿ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಕೆಲವು ದಾಖಲೆಗಳು ಕೂಡ ಕೆರೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತವೆ. ನೀರಾವರಿ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕೆರೆಯ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಗುಜರಾತಿನಲ್ಲಿರುವ ಜುನಾಗಡದ ರಾಜ ಮಹಾಕ್ಷತ್ರಪ ರುದ್ರದಾಮನ ಶಾಸನವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ[೬೨] ಈ ಕೆರೆಯನ್ನು ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಮೌರ್ಯನ(ಕ್ರಿ.ಪೂ.೩೨೪-೩೦೦)ಪ್ರಾಂತೀಯ ರಾಜ್ಯಪಾಲನಾದ ವೈಶ್ಯ ಪುಷ್ಯಗುಪ್ತನೆಂಬುವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಇದನ್ನು ಒಬ್ಬ ಯುವರಾಜನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿದನು. ನಂತರ ಅಶೋಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಂತೀಯ ರಾಜ್ಯಪಾಲನು ಕೆರೆಯ ಹೂಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ನೀರು ಹರಿಯುವ ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ದುರಸ್ತಿಗೊಳಿಸಿದನು ಎಂದು ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್. ಅವರು ಹಂಪಿಯ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳು ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕದಂಬರು, ಚಲುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅರಸರು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಹಿತಾಸಕ್ತಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಇವರ ಕಾಲದ ಅನೇಕ ಶಾಸನಗಳು ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ನೀಡುವುದು[೬೩] ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರವಳ್ಳಿ ಕೆರೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿದ್ದು ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಕೆರೆಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಜನರ ಸಹಭಾಗಿತ್ವವನ್ನು ಎರಡು ಹಂತದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದು ಮತ್ತು ಕೆರೆಯ ನೀರನ್ನು ವಿತರಿಸುವುದು, ಎರಡನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವಲ್ಲಿ ಜನರು ತಮ್ಮನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಮೇಲೆ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿರುವ ಅಂಕಿ-ಅಂಶದಂತೆ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು, ಸಂಘ-ಸಂಸ್ಥೆಗಳು, ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಸಾಮಂತರುಗಳು ಅಧಿಕವಾಗಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ದೊರಕುವ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಢಿಕರಿಸಿ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬ ಅಂಶವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ದೀಕ್ಷಿತ್ .ಜಿ.ಎಸ್. ಅವರ ಪ್ರಕಾರ ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಜನರ ಸಹಭಾಗಿತ್ವ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಫಲಾನುಭವಿಗಳು ಆ ಸಮುದಾಯದ ಪ್ರಮುಖ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದರು ಅವರು ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹಳ್ಳಿಯ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ತಂಡಕ್ಕೆ ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆತ ಅಥವಾ ಅವರು ಸಂರಕ್ಷಣಾ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಕೆಲವು ಭೂಮಿಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತುವಟ್ಟು ಅಥವಾ ದಶವಂದವಾಗಿ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು ಇಲ್ಲವೇ ಕಂದಾಯದಲ್ಲಿ ರಿಯಾಯಿತಿ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಭಾರಿ ನೀರಾವರಿ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದುರಸ್ತಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವು ಸ್ಥಳೀಯ ತೆರಿಗೆಗಳು ಬಳಕೆಯ ಸೌಲಭ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ದೊರೆಗಳಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಬಂಡಿಗಳನ್ನು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆರೆಯಿಂದ ಹೊಳೆತ್ತಲು ವಿಜಯನಗರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ನಿರ್ವಹಣೆಯನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯರಿಗೆ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು[೪೪] ಎಂದು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಸಹಭಾಗಿತ್ವ ಒಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾಗಿದ್ದು ಆ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಗಳು ಸಹಭಾಗಿತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಭಾವಿಸುತ್ತವೆ ಇಂತಹ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಗಳ ಆಧುನಿಕ ಸಹಭಾಗಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ಪ್ರಭಾವಿಸುವುದು ಎನ್ನುವುದು ಕಿರು ಪರಿಚಯ. ಸಮುದಾಯ ವಾದಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ ನೆಲ, ಜಲ, ಅರಣ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸಮುದಾಯದ ಪಾತ್ರ ಇತ್ತು. ಕೆರೆ ಕಟ್ಟುವುದು, ಅದರ ರಿಪೇರಿ, ನೀರಿನ ಹಂಚುವಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ನೀರು ಬಳಸುವವರು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನಂತರ ಆಧುನಿಕ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಜಾರಿಗೆ ಬಂತು. ಅದು ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಬೃಹತ್ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಮಹತ್ವ ಕೊಟ್ಟರೆ ಇನ್ನೊಂದು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಮುದಾಯದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅರ್ಥ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳತ್ತಾ ಬಂತು ಜೊತಗೆ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಉಸ್ತುವಾರಿ ನೀರಿನ ಹಂಚುವಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಸರ್ಕಾರದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಾದವು. ಕೆರೆ ನೀರಿನ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಮುದಾಯ ಪಾತ್ರ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ಬಂತು ಈ ಎಲ್ಲಾ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ನಾವು ಇಂದು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಬಹುತೇಕ ಕೆರೆಗಳು ಹೂಳು ತುಂಬಿ ನಿರುಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮಳೆ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾಲುವೆಗಳೂ ಏರಿ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಜೀರ್ಣಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಪುನರ್ ಜೀವ ನೀಡಲು ಹಣದ ಅಗತ್ಯವಿದ್ದು, ಅದರೆ ಉದಾರೀಕೃತ ಆರ್ಥಿಕ ನೀತಿಯ ಬಲವಾದ ಗಾಳಿ ಬೀಸುವ ಇಂದಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳ ಪುನರ್ ನಿರ್ಮಾಣದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಸರ್ಕಾರವೇ ಹೊರುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಕೆರೆ ನೀರಿನ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಮುದಾಯದ ಭಾಗವಹಿಸುವಿಕೆ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೪೫]

ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳು ಒತ್ತುವರಿಯಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಗೆ ಬರುವ ಕಾಲುವೆ ಹಾನಿಯಾಗಿದ್ದು, ಕೆರೆಗಳು ಅವನತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿವೆ. ಸದರಿ ಅಧ್ಯಾಯವು ಕೆರೆಗಳ

ನಿರ್ಮಾಣ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಣೆಯಾಗಿವೆ. ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಹಾಗೂ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿ, ಚರ್ಚಿಸಿ ವಿಮರ್ಶಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕೊನೆಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೦೧. ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್. ಹಂಪಿ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳು, ೨೦೦೧ ಪು.೦೪

೦೨. ಅದೇ, ಪು. ೦೫

೦೩. ರಾಜಾರಾಮ ಹೆಗಡೆ(ಸಂ.), ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ನಿರ್ವಹಣೆ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ೨೦೦೨ ಪು.೦೭

೦೪. ಅದೇ, ಪು.೦೭

೦೫. ಅದೇ, ಪು.೦೭

೦೬. ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್. ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೧ ಪು.೦೫

೦೭. ಅದೇ, ಪು.೬

೦೮. ಅದೇ,

೦೯. ಅದೇ, ಪು.೧೯

೧೦. ಅದೇ, ಪು.೨೦

೧೧. ನೀಲತ್ತಹಳ್ಳಿ ಕಸ್ತೂರಿ (ಅನುವಾದ) ದಿಕ್ಷಿತ್ ಮತ್ತು ಇತರರು (ಮೂಲ), ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ, ೨೦೦೦ ಪು. ೭೫

೧೨. ರಾಜಾರಾಮ ಹೆಗಡೆ (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೨ ಪು ೧೪೩

೧೩. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂ., ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ೧೯೭೬ ಪು ೪೫೨

೧೪. ರಾಜಾರಾಮ ಹೆಗಡೆ (ಸಂ.) ೨೦೦೨ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು ೧೪೪

೧೫. ನೇಗಿನಾಳ ಎಮ್. ಬಿ., ಜಿನವಲ್ಲಭನ ಕುರ್ಕಿಯಾಲ ಶಾಸನ ಅದರ ಕೆಲವು ಮುಖಗಳು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ ಪತ್ರಿಕೆ ೧೯೮೫-೦೧-೦೮ ಮತ್ತು ಹಂಪ ನಾಗರಾಜಯ್ಯ, ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಜೈನ ತೀರ್ಥಗಳು ಪು.೫೭-೫೮

೧೬. ರಾಜಾರಾಮ ಹೆಗಡೆ (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೨ ಪು. ೧೪೫

೧೭. ಅದೇ, ಪು.೧೪೬-೧೪೭

೧೮. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂ., ೧೯೭೬, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೩೬೮

೧೯. ರಾಜಾರಾಮ ಹೆಗಡೆ (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೨, ಪು.೧೪೮

೨೦. ನೀಲತ್ತಹಳ್ಳಿ ಕಸ್ತೂರಿ (ಅನು.) ದೀಕ್ಷೀತ್ ಜಿ.ಎಸ್. ಮತ್ತು ಇತರರು (ಮೂಲ) ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೧೦೬

೨೧. ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೨ ಪು.೨೨.೨೩

೨೨. ನೀಲತ್ತಹಳ್ಳಿ ಕಸ್ತೂರಿ (ಅನು) ದೀಕ್ಷಿತ್ ಜಿ.ಎಸ್. ಮತ್ತು ಇತರರು (ಮೂಲ), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಪು.೧೦೬

೨೩. S.II–XV No.೧೫ .No.೧೮೭

೨೪. ಕೊಟ್ರಯ್ಯ ಸಿ.ಟಿ.ಎಂ. (ಮೂಲ), ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ೨೦೦೧ ಪು.೭೫

೨೫. ಅದೇ, ಪು.೭೨

೨೬. ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೨, ಪು.೪೦

೨೭. ಅದೇ, ಪು.೪೧

೨೮. ಹನುಮಂತಪ್ಪ ಟಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕೆರೆಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆ, ೨೦೧೧ ಪು.೩೭

೨೯. ಕೊಟ್ರಯ್ಯ ಸಿ.ಟಿ.ಎಂ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೧, ಪು.೧೨೮

೩೦. ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೨, ಪು.೫೦

೩೧. ಅದೇ, ಪು.೪೨–೪೩

೩೨. ಶಿವಣ್ಣ ಕೆ.ಎಸ್., ಹೊಯ್ಸಳರ ರಾಜ್ಯ ಆಡಳಿತದ ಆರ್ಥಿಕತೆ ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂ–೨ ಪು.೧೫೭

೩೩. ರಾಜಾರಾಮ ಹೆಗಡೆ (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೨ ಪು. ೨೫

೩೪. ಅದೇ, ಪು.೨೫

೩೫. ದೀಕ್ಷಿತ್ ಮತ್ತು ಇತರರು ಟ್ಯಾಂಕ್ ಇರಿಗೇಶನ್ ಇನ್ ಕರ್ನಾಟಕ, ಎ ಹಿಸ್ಟಾರಿಕಲ್ ಸರ್ವೆ ೧೯೭೩ ಪು.೧೫೭

೩೬. ಗೋವಿಂದಯ್ಯ ಟಿ., ಕರ್ನಾಟಕ ನೀರಾವರಿ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಪತ್ರಿಕೆ, ಸಮಾಜ ವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಶೋಧನಾ ಸಂಸ್ಥೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೪.ಪು.೧೧–೧೩

೩೭. ನೀಲತ್ತಹಳ್ಳಿ ಕಸ್ತೂರಿ (ಅನು), ದೀಕ್ಷಿತ್ ಜಿ.ಎಸ್. ಮತ್ತು ಇತರರು (ಮೂಲ), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೧೪೭

೩೮. ಅದೇ, ಪು.೧೪೮

೩೯. ಅದೇ, ಪು.೧೧೯

೪೦. ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ–೯ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ, ಪು.೧೯೫

೪೧. ನೀಲತ್ತಹಳ್ಳಿ ಕಸ್ತೂರಿ (ಅನು), ದೀಕ್ಷಿತ್ ಜಿ.ಎಸ್. ಮತ್ತು ಇತರರು (ಮೂಲ), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೧೩೩

೪೨. ಪ್ರಜಾವಾಣಿ ದಿನಪತ್ರಿಕೆ ವಿಶೇಷಾಂಕ ದಿನಾಂಕ: ೦೨.೦೮.೨೦೧೪, ಪು.೦೬

೪೩. ನೀಲತ್ತಹಳ್ಳಿ ಕಸ್ತೂರಿ (ಅನು), ದೀಕ್ಷಿತ್ ಜಿ.ಎಸ್. ಮತ್ತು ಇತರರು (ಮೂಲ), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ -೨೦೦೦, ಪು.೧೨೦

೪೪. ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೨, ಪು.೭೯-೮೦

೪೫. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಅನುಶಾಸನ, ಸಂ-೧, ೨೦೦೨, ಪು.೨೬೭

೪೬. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಕಲಬುರ್ಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು, ೧೯೯೬ ಪು.೪೩೯-೪೪೧

೪೭. ಅದೇ, ಪು.೨೮೪

೪೮. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಸುರಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು, ೧೯೯೫, ಪು.೧೭೫-೧೭೯

೪೯. ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್., ೨೦೦೨, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೮೦

೫೦. ಕೊಟ್ರಯ್ಯ ಸಿ.ಟಿ.ಎಂ., ೨೦೦೧, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೧೬೭

೫೧. ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂ. ೦೩, ಅಧ್ಯಾಯ ೯, ಪು.೧೯೬

೫೨. ರಾಂಧವ ಎಂ ಎಸ್., ಹಿಸ್ಟರಿ ಆಫ್ ಅಗ್ರಿಕಲ್ಚರ್ ಇನ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಸಂ.೦೧ ಪು.೩೬೨

೫೩.. ಬುಕಾನನ್ ಸಂಪುಟ ೦೧, ಪು.೨೮೩

೫೪. ಅದೇ, ಪು.೮೪

೫೫. ಬುಕಾನನ್ ಸಂಪುಟ ೦೧, ಪು.೨೭೯

೫೬. ಅದೇ, ಪು.೨೯೨

೫೭. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಅನುಶಾಸನ, ಸಂ.೧. ೨೦೦೨, ಪು.೨೬೫

೫೮. ಅದೇ, ಪು.೨೮೪

೫೯. ಅದೇ, ಪು.೨೮೫-೨೮೭

೬೦. ವಾಸುದೇನ್ ಸಿ.ಎಸ್., ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಭಾಗಿತ್ವ-ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳು, ಚಂದ್ರ ಪೂಜಾರಿ ಎಂ. (ಸಂ.), ಸಮುದಾಯ ಮತ್ತು ಸಹಭಾಗಿತ್ವ, ೨೦೦೨, ಪು.೫೦

೬೧. ಅದೇ, ಪು.೫೦

೬೨. ಅದೇ, ಪು.೫೧

೬೩. ಕೋಟ್ರಯ್ಯ ಸಿ.ಟಿ.ಎಂ.(ಮೂಲ), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೧, ಪು.೯-೨೮

೬೪. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಕೆ.ಎನ್.(ಸಂ.), ಶಿಲ್ಪಾಚಾರಿಯರ ಚರಿತ್ರೆ ಪು.೧೦

೬೫. ಚಂದ್ರಪೂಜಾರಿ ಎಂ.(ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೨,ಪು.೭೩-೭೫

ಅಧ್ಯಾಯ ೫ : ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಾವಿಗಳು

ಅಧ್ಯಾಯ – ಐದು

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಾವಿಗಳು

ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಭೌಗೋಳಿಕ ರಚನೆಯು ಜನರ ಕೃಷಿಯ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕಾದಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಶೇ.೭೫% ಜನರು ಇಲ್ಲಿ ಕೃಷಿಯಿಂದಲೇ ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕೃಷಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಮುಂಗಾರು ಮಳೆಯೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಧಾರ. ಆದರೆ ಮುಂಗಾರು ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಭೂಮಿಗೆ ನೀರು ಒದಗಿಸುವುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯ ಕೃತಕ ನೀರಾವರಿ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕಾದರೆ ಮಳೆ ಬಂದಾಗ ಆ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇದೆ. ಕೆಲವು ಸಲ ವಿಪರೀತ ಮಳೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆಗಳು ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲವೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮಳೆ ಬಾರದೇ ಬರಗಾಲ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳು ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಜನರ ಜೀವನವನ್ನು ಕಷ್ಟಕ್ಕೀಡು ಮಾಡಿವೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಕರ್ನಾಟಲದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ಕಾವೇರಿ, ಕೃಷ್ಣಾ ನದಿಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಎಲ್ಲಾ ನದಿಗಳು ನಿರಂತರ ಹರಿಯುವ ನದಿ ಪಾತ್ರದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದದರಿಂದ ಕೃತಕ ನೀರಾವರಿ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಲೇಬೇಕಾಯಿತು. ಕೃತಕವಾಗಿ ನೀರನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕೆರೆ, ಕುಂಟೆ, ಕಾಲುವೆ, ಬಾವಿ, ಕೊಳ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.

ಅರಸರು, ರಾಣಿಯರು, ಮಂತ್ರಿಗಳು, ಮಾಂಡಳೀಕರು, ಶ್ರೀಮಂತ ವರ್ಗದವರು, ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು, ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರು ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಅನೇಕ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿವೆ. ಮೌರ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಅಶೋಕನ ಕ್ರಿ.ಪೂ.

ಮೂರನೇ ಶತಮಾನದ ಏಳನೇ ಸ್ತಂಭಶಾಸನ ಕೆಳಕಂಡ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡಿದೆ. ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಶುಗಳಿಗಾಗಿ, ಮನುಷ್ಯರಿಗಾಗಿ, ನೆರಳಿಗಾಗಿ ಆಲದ ಮರಗಳನ್ನು ನೆಡಲಾಗಿದೆ. ತಂಗು ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪಶುಗಳ, ಮನುಷ್ಯರ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಅರವಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಇಡಲಾಗಿತ್ತು. ದಯೆ, ದಾನ, ಶುಚಿ, ಸತ್ಯಾಪ್ರಸನ್ನತೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳು ಜನರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತವೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ಬಾವಿ-ಕೆರೆ, ಛತ್ರಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಅವುಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಭೂಮಿ, ಹಣ ದಾನ ನೀಡಿದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದವರೆಗೂ ನಡೆದು ಬಂದಿದ್ದು ಅವರ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಬಾವಿಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಂಭಾವಿಯಲ್ಲಿರುವ ದರ್ವಂತರ ಬಾವಿಯನ್ನು ಜನರ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಸಿ ೩೦ ಬಿಗಾ ಭೂಮಿಯ ಆದಾಯವನ್ನು ಬಾವಿಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸೇವಕರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ಅಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ.

೫.೧. ಬಾವಿಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆ :

ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಮಾನವನು ಉದಯಿಸಿದಾಗ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವಸತಿಗಳನ್ನು ಸರೋವರ, ನದಿ, ಮತ್ತು ಹಳ್ಳ-ಕೊಳ್ಳದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಅವನು ತನ್ನ ಬದುಕಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ನೀರನ್ನು ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಕೆಲವು ಕಾರಣಗಳಿಂದ, ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕೃತಕ ನೀರನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಸ್ತುತ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯರು, ಬಾದಾಮಿ ಚಲುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರು ಮತ್ತು ಆದಿಲ್ ಶಾಹಿಗಳು ಹಾಗೂ ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರು, ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು, ಕಾಕಲುವಾರು ಅರಸರ ಕಾಲದ ಬಾವಿಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು ತಮ್ಮ ಆಡಳಿತದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಾವಿಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯು ಸಿಂಧೂ ನಾಗರೀಕತೆಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಕುರಿತು ಪುರಾವೆಗಳು ದೊರಕಿವೆ. ಪ್ರತಿ ಮನೆಗೆ ಒಂದು ಬಾವಿ ಇದ್ದು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಅರಸುಮನೆತನಗಳಾದ ಕದಂಬರು, ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಗಂಗರು ಇತರೆ ವಂಶಗಳ ರಾಜರುಗಳು ಉತ್ತರ ಭಾರತದಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಾಗಿ ಅಗ್ರಹಾರಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದು ಪುಣ್ಯದ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರು.[೧] ವಿದ್ಯೆಗಾಗಿ ಉತ್ತಮ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಹಾರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕೋಟೆಯ ರಕ್ಷಣೆ ಒದಗಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಸವಲತ್ತುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಸರಬರಾಜು ಆಗುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಳ್ಳೆಯ ಅಗ್ರಹಾರದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮನೆಗೂ ಒಂದೊಂದು ರಕ್ಷಣಾತ್ಮಕ ಕಲ್ಲು ಕಟ್ಟಡವುಳ್ಳ ನೀರಿನ ಬಾವಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಂಡಿತ್ತು.

ವಿಜಯನಗರ ರಾಜಧಾನಿ ಹಂಪಿಯ ಅರಮನೆಯ ಪಕ್ಕದ ಕಲ್ಯಾಣಿಗೆ ನೀರು ನೇರವಾಗಿ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಆ ಕಾಲದ ಅರಸರ ಚಾಣಕ್ಯ ನೀತಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಅರಸುಮನೆತನಗಳು ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಆದ್ಯತೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಭಾರತೀಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಾನವೂ ಇದ್ದುದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು ಹಾಗೂ ಇವುಗಳನ್ನು ದೇವಾಲಯದ ಪೂಜೆಗಾಗಿ, ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿಗಾಗಿ, ನೀರಾವರಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವುಗಳನ್ನು ರಾಜವರ್ಗ ಶ್ರೀಮಂತರು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ನಾಶಪಡಿಸಿದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಪಾಪಕರವೆಂಬ ಭಾವನೆ ಇತ್ತು.[೨] ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾದ ಬಾವಿಗಳಿಂದ ನೀರನ್ನು ತಾಂತ್ರಿಕ ವಿಧಾನಗಳಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೯೦೭ರ ಸರ್ವೇಕ್ಷಣೆಯಂತೆ ಭಾರತದ ನೀರಾವರಿ ಶೇಕಡಾ ೩೦ರಷ್ಟು ನೀರಾವರಿ ಕಾರ್ಯ ಬಾವಿಗಳಿಂದ ಜರುಗುತ್ತಿದ್ದವು.[೩] ಇಂತಹ ಅಂಕಿ ಅಂಶದಂತೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಬಯಲು ಸೀಮೆಯ ಭಾಗವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬಾವಿಗಳಿಂದಲೇ ಜರುಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಎರಡು ಭಾಗವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದು, ಮೊದಲನೆಯ ವರ್ಗವೆಂದರೆ ಖಾಯಂ ಆಗಿ ನೀರು ದೊರೆಯುವ ಸರ್ವಋತು ಬಾವಿಗಳು. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ನದಿ ಹಾಗೂ ಹಳ್ಳಗಳಲ್ಲಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ತೋಡಲಾದ ಬಾವಿಗಳು. ಇದನ್ನು ಒರತೆಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಬಾವಿಗಳು ಊರಿನಿಂದ ಹೊರಗಡೆಯ ಪ್ರದೇಶದ ಜಮೀನು, ತೋಟ ಮತ್ತು ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಬಾವಿಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಮಳೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿರುವುರಿಂದ ನದಿಗಳು, ಹಳ್ಳ-ಕೊಳ್ಳಗಳು ಕೇವಲ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತುಂಬಿ ಹರಿಯುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಅಂದಿನ ಅರಸರು ವಿವಿಧ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರು. ಬಾವಿಗಳನ್ನು ತೋಡಿ ದೇವಾಲಯಗಳ ಪೂಜೆ ಮತ್ತು ನೀರಾವರಿಗೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡರು. ಇಂತಹ ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಜಲವು ಸದಾ ದೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ನದಿ ಹಾಗೂ ಕಾಲುವೆಗಳಿಂದ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಬಾವಿಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಇಂದಿಗೂ ಉಳಿದುಬಂದಿದೆ.

೫.೨. ಬಾವಿಗಳ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳು :

ಭಾರತದ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿವೆ.

* **ಅಮರಕೋಶ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಕಾರ :** "ಜಲಾಶಯೇ ಜಲಾಧಾರಃ" ನೀರು ನಿಂತಿರುವ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಜಲಾಶಯಗಳು ಇಲ್ಲವೆ ಜಲಾಧರಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

* **ಮಾನಸೋಲ್ಲಾಸದ ಪ್ರಕಾರ :** "ದ್ವಾರಹೀನೋ ಭವೇತ್ ಕೂಪೋ ದ್ವಾರೇಣೈಕೇನ್ ವಾಪಿಕು ನೈಕದ್ವಾರಾ ಪುಷ್ಕರಣೀ ದೀರ್ಘಕಾರ್ ತು ದಿರ್ಘಿಕಾ ಕುಲ್ಲಾ ವಿಸ್ತ್ರತ್ ತೋಯಶ್ಚ ತಟಾಕಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಃ"

* **ಕೂಪ :** ಸೇದುವ ಬಾವಿಗೆ ಕೂಪ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಮನುಷ್ಯನಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದ್ದು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಅಗೆದು ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಲೂ ಕಲ್ಲು ಅಥವಾ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಗಾರೆಯಿಂದ ಗೋಡೆ ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

* **ವಾಪಿ :** ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ನೀರಿನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಇಳಿದು ಹೋಗಲು ದಾರಿಯುಳ್ಳ ಬಾವಿಗೆ ವಾಪಿ ಅಥವಾ ವಾಪಿಕಾ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

* **ದೇವಖಾತ :** ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯು ಮಾನವ ನಿರ್ಮಿತ. ಅದು ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ದೇವಖಾತ ಎನ್ನುವರು.

* **ಪುಷ್ಕರಿಣಿ :** ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ನೀರಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ ಜಲಾಶಯಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಕರಿಣಿ ಎಂದು ಹೆಸರು.

* **ದೀರ್ಘಿಕಾ :** ಅಮರಕೋಶದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘಿಕಾ ಎಂದರೆ ವಾಪೀ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ದೀರ್ಘವಾಗಿರುವ ಜಲಾನಯಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘಿಕಾ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

* **ಕುಲ್ಯಾ :** ವಿಶಾಲವಾದ ಜಲಾಶಯಕ್ಕೆ ಕುಲ್ಲಾ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಕೃತಿಮಾ ಸರಿತ್ ಎಂದು ಅಮರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.

* **ಸರಾ :** ನದಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಜಿನುಗು ಬಂದ ನೀರು ಒಂದು ಕಡೆ ಸೇರಿ ತಾವರೆಗಳಿಂದ ವಿಸ್ತೃತ ಜಲಾಶಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸರಾ ಎನ್ನುವರು.

* **ತಡಾಗ :** ಮಾನವನಿಂದ ಕೃತಕವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಸರೋವರಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ತಾವರೆ ಕೊಳಕ್ಕೆ ತಡಾಗ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಹೊಸ ಹೊಸ ನೀರು ಸೇರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

* **ವೇಶನ್ತ :** ಸಣ್ಣ ತಟ್ಟಗಳನ್ನು ವೇಶನ್ತಗಳೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

* **ಚೌಣ್ಣೀ :** ಬಂಡೆಕಲ್ಲುಗಳ ಮಧ್ಯ ನೀರು ನಿಂತು ಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಜಲಾಶಯಗಳು

* **ನದಿ :** ನೀರು ಹರಿಯುವ ಅಥವಾ ಚಲನಶೀಲತೆಯ ಭೌತಗುಣವನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ.

* **ನಿಪಾನ್ :** ಬಾವಿಯ ಹತ್ತಿರ ಗುಂಡಿಗಳನ್ನು, ಮಡಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಇಲ್ಲವೆ ಕಲ್ಲಿನ ತೊಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ನಿಪಾನ್ ಹೆಸರು. ಇದಕ್ಕೆ ಆವಾಹ ಉಪಕೂಪ ಜಲಾಶಯ ಅಥವಾ ಜಲಾಗಾರ ಹೆಸರುಗಳು ಕೂಡ ಹೊಂದಿದೆ.

* **ವಕ್ಕರಣಿ :** ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಪುಷ್ಕರಣಿ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸರು ತಮ್ಮ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರಿನ ವಿವಿಧ ವ್ಯಾಸಗಳ ಅಳತೆ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹನ್ನೊಂದು ಹೆಸರುಗಳು ಹೀಗಿವೆ.

೧. **ಕೂಪಿಕಾ** : ನಾಲ್ಕು ಮೊಳಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ವ್ಯಾಸವಿರುವ ಬಾವಿ

೨. **ಶ್ರೀಮುಖ** : ನಾಲ್ಕು ಮೊಳ ವ್ಯಾಸವಿರುವ ಬಾವಿ

೩. **ವಿಜಯ** : ಐದು ಮೊಳ ವ್ಯಾಸವಿರುವ ಬಾವಿ

೪. **ಪ್ರಾತ** : ಆರು ಮೊಳ ವ್ಯಾಸವಿರುವ ಬಾವಿ

೫. **ದುಂಧುಭಿ** : ಏಳು ಮೊಳ ವ್ಯಾಸವಿರುವ ಬಾವಿ

೬. **ಮನೋಹರ** : ಎಂಟು ಮೊಳ ವ್ಯಾಸವಿರುವ ಬಾವಿ

೭. **ಚೂಡಾಮಣಿ** : ಒಂಭತ್ತು ಮೊಳ ವ್ಯಾಸವಿರುವ ಬಾವಿ

೮. **ದಿಗ್ಭಧ್ರ** : ಹತ್ತು ಮೊಳ ವ್ಯಾಸವಿರುವ ಬಾವಿ

೯. **ಜಯ** : ಹನ್ನೊಂದು ಮೊಳ ವ್ಯಾಸವಿರುವ ಬಾವಿ

೧೦. **ನಂದ** : ಹನ್ನೆರಡು ಮೊಳ ವ್ಯಾಸವಿರುವ ಬಾವಿ

೧೧. **ಶಂಕರ** : ಹದಿಮೂರು ಮೊಳ ವ್ಯಾಸವಿರುವ ಬಾವಿ[೫]

೫.೩. ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಉದ್ದೇಶ :

ಭೂಮಿಯ ಆಳದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ನೀರಿನ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಇತಿ–ಮಿತಿಗಳ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ದಾಹವನ್ನು ತಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಾಗೂ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಗೊಳಿಸಲು ಜಲ ಸಂಗ್ರಹಣದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳೇ ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ. ಈ ಕಾರ್ಯವು ತನ್ನದೇ ಆದ ಮಹತ್ವ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಗಳು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

* ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿಗಾಗಿ
* ಧಾರ್ಮಿಕ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ
* ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ
* ಉದ್ಯಾನವನಗಳು ಮತ್ತು ತೋಟಗಳಿಗಾಗಿ
* ವಿಹಾರಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ
* ಆರ್ಥಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಾಗಿ

೧. ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿಗಾಗಿ :

ಪ್ರಪಂಚದ ಭೂ ಪ್ರದೇಶದ ಶೇ.೭೦%ರಷ್ಟು ಭಾಗ ನೀರಿನಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಕುಡಿಯುವ ಶುದ್ಧ ನೀರಿನ ಅಭಾವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀರಿನ ದಾಹ ತಣಿಸಲು ಚಿಂತನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮಾನವನು ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದನು. ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಜನವಸತಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿರುವ ಜನರು ದಾಹವನ್ನು ನೀಗಿಸಲು ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಮಾನವನಿಗೆ ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ ನೀರಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗದಿದ್ದಾಗ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಮುಂದಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಜನವಸತಿ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಹೊರತಾಗಿ ನೀರು ಹೇರಳವಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಹತ್ತಿರ ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಮುಂದಾದನು.

ಪ್ರಾಚೀನ ಹಾಗೂ ಮಧ್ಯಕಾಲಿನ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಾರಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಸಾಧನೆಗಳು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಾರಿಗೆಗಾಗಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ರಥಗಳು, ಗಾಡಿಗಳು, ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದವು. ಇದರಿಂದ ರಾಜರು, ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ತಲುಪಬೇಕಾದರೆ ಸುಮಾರು ದಿನಗಳು ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ತಗಲುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಮಾಡಿ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳಸುವ ಜನರಿಗೆ ನೀರಿನ ದಾಹ ತಣಿಸಲು ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಯಿತು. ಹಾಗೂ ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆಗಳು, ಉತ್ಸವಗಳು ನಡೆಯುವುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಇವುಗಳಿಗೆ ದೂರದ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಜನರು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು ಮತ್ತು ಅಪಾರ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಜನರು ಸೇರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರವು ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಜನರಿಗೆ ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿಗಾಗಿ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ರಾಜರು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಅರಸರು ಮಾಡಿದ್ದು ಅವು ಬಹುತೇಕ ಕಡೆ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸರು ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಅದನ್ನು ಅರವಟಿಗೆಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅರವಟಿಗೆ ಎಂದರೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ಪ್ರವಾಸಿಗರಿಗೆ ಕುಡಿಯಲು ನೀರನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಸ್ಥಳ. ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರವಾಸಿಗರ ತಂಗುದಾಣಗಳಾಗಿ ಮತ್ತು ರಾಜರು ಹಾಗೂ ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ವಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿಧಾನವಾದ ಸಂಚಾರ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇದ್ದಾಗ ಪ್ರಯಾಣಿಕರು ಸುಮಾರು ಕಿ.ಮೀ.ಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಿಂದ ಪ್ರಯಾಣಿಸುವಾಗ ಬಾಯಾರಿಕೆ ನೀಗಿಸಲು ಅರಸರು, ಅಧಿಕಾರಿ ವರ್ಗದವರು ದಾರಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಅರವಟಿಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅರವಟಿಕೆಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯು ಮೌರ್ಯರ ದೊರೆ ಅಶೋಕನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದವು ಎಂದರೂ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು.

ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಊರಿಂದ ಊರಿಗೆ ದೇಶದಿಂದ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅರವಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನ, ಅಗ್ರಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ರಸ್ತೆಗಳ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ದಾನದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಹಣದಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂತಹ ಅರವಟಿಕೆಗಳು ಬೇಸಿಗೆಯ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಯದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳಾದ ಏವೂರಿನ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೯೩ರ ಶಾಸನ ಮದನೂರಿಗೆ ಮತ್ತು ಕ್ರಿ.ಶ ೧೦೧೭ರ ಶಾಸನ, ಕೆಂಭಾವಿಯ ಶಾಸನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ರಸ್ತೆಯ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯ ಮತ್ತು ಅಗ್ರಹಾರದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣಿಕರ ದಾಹ ಇಂಗಿಸಲು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದ್ದು ಇವುಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಸ್ಥಾನಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಗ್ರಾಮಗಳ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪ್ರವಾಸಿಗರು ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಅವರ ಜೊತೆಗೆ ಗ್ರಾಮದ ಜನರು ಇವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನೆ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇವು ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿಗಾಗಿ ಮತ್ತು ಗೃಹೋಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಗ್ರಾಮಗಳ ಮಧ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಬಾವಿಯು ಗ್ರಾಮದ ಜನರು ಹೊರಗಡೆ ಇರುವಂತ ಅರವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಯಾತ್ರಿಕರು ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ನೀರಿಗಾಗಿ ತೊಂದರೆಯಾದರೆ ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿರುವಂತಹ ಅರವಟಿಕೆಗಳು ಗ್ರಾಮದ ಜನರು ಉಪಯೋಗ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು. ಇಂತಹ ಬಾವಿಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗುರುಮಿಟ್ಕಲ್ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಚಂದ್ರಕಿ ಮತ್ತು ಗಾಜರಕೋಟೆಯ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಕೆಲವು ಬಾವಿಗಳು ನೀರನ್ನು ರಾಜಧಾನಿ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಸರಬರಾಜು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವುಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿವೆ.

೨. ಧಾರ್ಮಿಕ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ :

ಮಾನವನ ಜೀವನ ವಿಕಾಸವಾದಂತೆ ಅವನ ಕಾರ್ಯಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಯೋಚನಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಹೋಯಿತು. ವಿಕಾಸದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತಾ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿಗೆ ಅನಾರೋಗ್ಯ ಸಾವು ಬದುಕಿನ ಹಂತದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ತನಗಿಂತ ಬುದ್ಧಿವಂತರ ಪೂಜೆಗೆ ಶರಣಾದನು. ವಿವಿಧ ಕಲ್ಪನೆಗಳ ಭ್ರಮೆಯಲ್ಲಿ ಅಸಹಾಯಕನಾಗಿ ದೈವತ್ವದ ಇರುವಿಕೆಗೆ ಆದ್ಯತೆ ಕೊಟ್ಟು ದೇವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ಜಾತ್ರೆ ಬಲಿದಾನ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಇವುಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ನೀರನ್ನು ಮೂಲವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದನು. ದೇವಾಲಯಗಳು ಇರುವಂತಹ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಸೌಕರ್ಯ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಂತಹ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ದೇವರು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದನು. ಒಂದು ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರೆ ಅದರ ಮುಂಭಾಗ ಅಥವಾ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಾವಿಯನ್ನು ತೋಡಬೇಕು ಎಂದು

ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ[೬] ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ರೀತಿಯ ಬಾವಿಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಂಭಾವಿಯ ಪುಷ್ಕರಿಣಿ, ಮುದನೂರಿನ ರಾಮತೀರ್ಥ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣ ತೀರ್ಥ, ರಾಜರಕೋಟೆಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ತೀರ್ಥ, ಶಿರವಾಳದ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಗಳು, ಏವೂರಿನ ಬಸವೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ತೀರ್ಥಗಳು ಸುರಪುರದ ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿಯ ಪುಷ್ಕರಣಿ ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಬಾವಿಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸರು ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ನದಿ ಅಥವಾ ಕೆರೆಯ ದಂಡೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ನೀರು ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತಹ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕೃತಕ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಅವನು ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಖರ್ಚಿನಿಂದ ಬಾವಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದರೆ ಅದು ಪುಣ್ಯದ ಕಾರ್ಯ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇತ್ತು. ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಬಾವಿಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲಿವೆ.

೩. ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ :

ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಆಚರಣೆಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸರು ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಾದ ಮದುವೆ ಮತ್ತು ಶುಭ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಉದಾ: ಒಬ್ಬ ತಾಯಿಯೂ ತನ್ನ ಮಗುವಿಗೆ ಹಾಲುಣಿಸುವಾಗ ಹಾಲು ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಬಾವಿಯ ನೀರನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರೆ ಮಗುವಿಗೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಹಾಲು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಮದುವೆಯಾದ ನಂತರ ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಸಂತಾನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗದೇ ಇರುವಂತಹ ಗೃಹಿಣಿಗೆ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಬೇಳೆಕಾಳು ಮತ್ತು ಹಾಲನ್ನು ಬಾವಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸಂತಾನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಂದಿನ ಜನರಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿತ್ತು. ಮದುವೆಯಾದ ನವದಂಪತಿಗಳು ಬಾವಿಯ ನೀರನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರೆ ತಮ್ಮ ಸಂಸಾರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇತ್ತು. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಹಬ್ಬಗಳ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದ ಜನರು ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಗಡೆ ಹೋದಾಗ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಗಳು ರಾಣಿಯರ ಸ್ನಾನಗೃಹ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಬಾವಿಗಳು ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿದ್ದು ಅವುಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿವೆ.

೪. ಉದ್ಯಾನವನಗಳು ಮತ್ತು ತೋಟಗಳಿಗಾಗಿ :

ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾವಿಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಉದ್ಯಾನವವನ ಮತ್ತು ತೋಟಗಳು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ತೋಟಗಳಿಗೆ ಹರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ತೋಟದಿಂದ ಬಂದ ಆದಾಯದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯದ ಪೂಜೆ-ಪುನಸ್ಕಾರಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಇಂತಹ ಬಾವಿಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಂದ್ರಕಿಯ ಬಸವೇಶ್ವರ ಪುಷ್ಕರಿಣಿ, ಗಾಜರಕೋಟೆಯ ಬಾವಿ ಹಾಗೂ ಮುದನೂರಿನ ಶಪ್ತತೀರ್ಥಗಳು, ಶಿರವಾಳದ ಪಂಚತೀರ್ಥಗಳು ರಾಮತೀರ್ಥ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣತೀರ್ಥ ಕೆಂಭಾವಿಯ ಪುಷ್ಕರಿಣಿ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಬಾವಿಗಳ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಉದ್ಯಾನವನಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಒಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ನಗರಗಳ ಹಾಗೂ ರಾಜಧಾನಿಗಳ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ಮತ್ತು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಹ ಪ್ರವಾಸಿಗರ ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಉದ್ಯಾನವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ರಾಜಪರಿವಾರದವರು ಹಾಗೂ ಮಂತ್ರಿಮಂಡಳಿಕರು ಕೂಡ ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಉದ್ಯಾನವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಪರಂಪರೆ ಅಂದಿನ ಅರಸರ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿತ್ತು.

೫. ವಿಹಾರರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ :

ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಕಾಲಿನ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜಪರಿವಾರದವರು ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ವಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಕ್ರಿಶ ೧೦ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಶಿವಕೋಟಾಚಾರ್ಯನಿಂದ ರಚಿತವಾದ ವಡ್ಡಾರಾಧನೆಯ ಗ್ರಂಥದ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವಂತಹ ಗುರುದತ್ತ ಭಟ್ಟಾರರ ಕಥೆಯಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಗಣ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಬಹುಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇಂತಹ ಬಾವಿಗಳು ಅರಮನೆಯ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ರಾಜಪರಿವಾರದ ಕುಲದೇವತೆಯ ಆವರಣಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅರಮನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಬಾವಿಗಳು ಮೀಸಲಾಗಿದ್ದು, ಅವು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಕಾಕಲುವಾರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಿರವಾಳ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ, ಯಾದಗಿರಿ ಪಟ್ಟಣದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿದ್ದು, ಇಂದಿಗೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

೬. ಆರ್ಥಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಾಗಿ :

ಮಾನವನು ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಲು ನೆಲೆನಿಂತು ಆಹಾರದ ಉತ್ಪಾದನೆಯ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ವಿವಿಧ ಬಗೆಯ ಬೇಸಾಯದ ಚಟುವಟಿಕೆಯ ಪ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ಜಲದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಆಹಾರದ

ಉತ್ಪಾದನೆಗೆ ನೀರಿನ ಪೂರೈಕೆಯ ಸಾಧನವಾಗಿ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ಗಾಲಿ ಚಕ್ರದ ಮೂಲಕ ಏತ ಕಪಿಲೆ ಮರದ ದಿಣ್ಣೆಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ನೀರನ್ನು ಬಾವಿಯಿಂದ ಮೇಲೆತ್ತಿ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಉದ್ಯಾನವನಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡನು. ಇಂತಹ ಪದ್ಧತಿಯು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಇತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೯೯ರ ಮುದನೂರು ಗ್ರಾಮದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿರುತ್ತದ[೭]

೫.೪. ಬಾವಿಗಳ ತಾಂತ್ರಿಕ ರೂಪ ಮತ್ತು ವಿನ್ಯಾಸ ರಚನೆ :

* ಚೌಕಾಕಾರದ ಬಾವಿಗಳು
* ಆಯತಾಕಾರದ ಬಾವಿಗಳು
* ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಬಾವಿಗಳು

ಪ್ರಾಚೀನ ಬಾವಿಗಳ ರೂಪ ರಚನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪುರಾತನ ಗ್ರಂಥಗಳಾದ ವೇದಗಳು ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಆಕರಗಳಲ್ಲಿ ಕಶ್ಯಪನ ಕೃಷಿಸೂಕ್ತ ಹಾಗೂ 'ವಿಶ್ವವಲ್ಲಬ ಮಿಶ್ರಚಕ್ರಪಾಣಿ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೮] ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಮಾದರಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸ್ಥಳದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

'ಒಂದು ಕೊಳ ಹತ್ತು ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಮ
ಒಂದು ಕೆರೆ ಹತ್ತು ಕೊಳಗಳಿಗೆ ಸಮ
ಒಬ್ಬ ಮಗ ಹತ್ತು ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಮ
ಒಂದು ಮರ ಹತ್ತು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಮ'

ಎಂಬ ಗಾದೆಯಂತೆ, ಬಾವಿಗಳನ್ನು ತೋಡಲು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಅದು ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳಗಳು ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಭೂರಚನೆ ಮಣ್ಣಿನ ಗುಣ ಜಲ ಹುಟ್ಟುವ ಅಗೆಯಬೇಕಾದ ಆಳ ಗ್ರಾಮಗಳ ಆಗ್ನೇಯ ಮತ್ತು ವಾಯವ್ಯ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ದಿಕ್ಕುಗಳಾದ ಪೂರ್ವ, ಪಶ್ಚಿಮ, ಉತ್ತರ, ದಕ್ಷಿಣ ಮತ್ತು ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಚಾವುಂಡರಾಯನ ಉದಕಾರ್ಗಳದ ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.[೯]

೧. ಚೌಕಾಕಾರದ ಬಾವಿಗಳು :

ಇಂತಹ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಹಾಗೂ ಅದರ ಅಕ್ಕ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ದೇವಾಲಯದ ದಿನನಿತ್ಯದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಇವು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಮೇಲಿರುವ ಅಕ್ಕ-ತಂಗಿಯರ ಪುಷ್ಕರಿಣಿ, ರಾಜರಕೊಟೆಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಪುಷ್ಕರಿಣಿ, ಕಾಳಬೆಳಗುಂದಿಯ ಬಸವೇಶ್ವರ ಬಾವಿ, ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೨೮ರ ಮದ್ರಕಿಯ ಗಾಮಣ್ಣನ ಬಾವಿ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೪೯ರ ಸಗರ ಬಾವಿ, ಶಿರವಾಳದ ಪಂಚತೀರ್ಥಗಳು, ಸುರಪುರ ಪಟ್ಟಣದ ಬಾವಿಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೪೦ರ ಏವೂರಿನ ಬಸವಣ್ಣನ ಪುಷ್ಕರಣಿ, ಹಗರಟಗಿಯ ಬಾವಿಗಳು, ಮುದನೂರಿನ ಸಪ್ತತೀರ್ಥಗಳು ಚಂಡ್ರಕಿಯ ಪುಷ್ಕರಿಣಿ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳ ಪೂಜೆ–ಪುನಸ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ದಿನನಿತ್ಯದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದು, ಇಂದಿಗೂ ಅವುಗಳ ಅನೇಕ ವಿವಿಧ ಆಚರಣೆಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿವೆ.

೨. ಆಯಾತಕಾರದ ಬಾವಿಗಳು :

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಅರಸರು ಹಾಗೂ ಇತರೆ ಸಾಮಂತ ಅರಸರು ತಮ್ಮ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಬಾವಿಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆಯತಾಕಾರದ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ಪಟ್ಟಣದ ರಾಮಸಮುದ್ರ, ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಬಾವಿ, ಮೈಲಾಪುರದ ಹೆನ್ನಮ್ಮನ ಬಾವಿ, ಯರಗೋಳದ ಬಾವಿ, ಮಹಾದ್ವಾರದ ಕಡೆ ಬಾವಿ, ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಹಾರಣಗೇರಾ ಬಾವಿ, ಹಾಗೂ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಯಾಳಗಿಯ ಬಾವಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೮೨ರ ಹಮ್ಮಡಗಿಯ ಬಾವಿ, ಏವೂರಿನ ಬಾವಿ ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಮುಂತಾದ ಬಾವಿಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

೩. ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಬಾವಿಗಳು :

ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿಗಾಗಿ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಪುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ವಜ್ಜಲ ಗ್ರಾಮದ ಬಾವಿ, ಬಾರಾ ಇಮಾಮ್ ಬಾವಿ, ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಖಾನಾಪುರ ಬಾವಿ, ತಡಿಬಿಡಿ ಬಾವಿ, ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಹೊನ್ನಗೇರಾ ಬಾವಿ, ಕೇಶ್ವಾರದ ಬಾವಿ ಮತ್ತು ಕಾಕಲುವಾರ ಗ್ರಾಮದ ಬಾವಿ ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಅವನತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿದ್ದು, ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ.

ಬಾವಿಗಳ ವಿನ್ಯಾಸ :

* ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳು
* ಕಮಾನುಗಳು
* ಏತದ ಕಟ್ಟೆಗಳು
* ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಳು
* ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳು
* ಸ್ತಂಭಗಳು
* ದೇವಾಲಯಗಳು

೧. ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳು :

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಾವಿಗಳ ಆಕಾರ, ಆಳ, ವಿಸ್ತೀರ್ಣ, ಎತ್ತರದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿ ಮೆಟ್ಟಿಲು ಅಥವಾ ಸೋಪಾನಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಅರಸರು ಬಾವಿಗಳ ಮೆಟ್ಟಿಲು ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ತಂತ್ರಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವು ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಅಂದರೆ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂತವು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಅದರ ಅಕ್ಕ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಏವೂರಿನ ಪುಷ್ಕರಿಣಿ, ಚಂಡ್ರಕಿಯ ಪುಷ್ಕರಿಣಿ, ಕೆಂಭಾವಿಯ ಪುಷ್ಕರಣಿ, ಮುದನೂರಿನ ತೀರ್ಥಗಳು ಶಿರವಾಳದ ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಕೆಲವು ಬಾವಿಗಳಿಗೆ 'ಎಲ್' ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಬಾವಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಬಾವಿಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಗಾಜರಕೋಟೆಯ ಬಾವಿ, ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಕೆಲವು ಬಾವಿಗಳು, ಯಾದಗಿರಿಯ ಗಿರಿದುರ್ಗದ ತ್ರಿಕೂಟ ದೇವಾಲಯದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಬಾವಿ, ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಸಗರ ಬಾವಿ, ದೊರನಹಳ್ಳಿಯ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು.

೨. ಕಮಾನುಗಳು :

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದ ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕಮಾನುಗಳು ಅಲಂಕಾರವಾಗಿ ವೈಭವೀಕರಣದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ದೈವ ಸಾನಿಧ್ಯ ಕಲ್ಪಿಸಲು ಸಹದ್ವಾರ ಕಮಾನುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಇಂತಹ ಬಾವಿಗಳು ಬಿಜಾಪುರದ ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿಗಳು, ಬಹುಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರು ಮತ್ತು ಹೈದ್ರಾಬಾದ್‌ನ ನಿಜಾಮರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿಯ ಚಾಂದ ಬಾವಡಿ, ಗೋಗಿಯ ತಾಜ್ ಬಾವಡಿ, ಸುರಪುರದ ಬಾರಾ ಇಮಾಮ ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

೩. ಏತದ ಕಟ್ಟೆಗಳು :

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರುವ ಅರಸರು ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವು ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಗುವಳಿ ಭೂಮಿಗಿಂತ ಕೆಳಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಜಲದಲ್ಲಿರುವ ನೀರನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಏತ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಬಾವಿಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರ, ಸುರಪುರ ಮತ್ತು ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕುಗಳ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

೪. ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಳು :

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಲವು ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಬಾಗಿಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಮತ್ತು ಮೊಗಸಾಲೆಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಉಪ್ಪರಿಗೆಗಳು ಹಾಗೂ ಗೋಪುರಗಳನ್ನು ಅಂದಿನ ಅರಸರು ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ

ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಾವಿಗೆ ಬರುವ ಜನರು ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರಕೃತಿಯ ನಿಸರ್ಗ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸುವಂತದ್ದು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಇಂತಹದ್ದು ಕೆಂಭಾವಿಯ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಬಾವಿಗಳ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಅಲಂಕಾರಿಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಬಾವಿಗಳ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ರಚನೆ ಮಾಡಿರುವರು. ಶಿರವಾಳ, ಮುದನೂರಿನ ಹಾಗೂ ಏವೂರಿನ ಗ್ರಾಮಗಳ ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

೫. ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳು :

ಅಂದಿನ ಅರಸರು ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ರಾಜಕೀಯ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಆರ್ಥಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜನರು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ರಸ್ತೆಯ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಗೃಹಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ತೋಟಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಗಳಿಸುವ ಮಾರ್ಗವು ಅಂದಿನ ಅರಸರ ಒಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೊಣೆಯಾಗಿತ್ತು. ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿತವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲು ಭಾರತಿಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕುರುಹುಗಳಾದ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಹಾಗೂ ಪಂಚತಂತ್ರ ಕಥೆಗಳಾದ ಶಿವ, ವಿಷ್ಣು, ಗಣೇಶ, ಪಾರ್ವತಿ, ರಾಮ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಅವರ ಆಯುಧಗಳ ಸಂಕೇತಗಳು ಅಥವಾ ಅವರ ವಾಹನಗಳು ಬಾವಿಯ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆತ್ತನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂತಹ ಬಾವಿಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದ ಏವೂರಿನ ಪುಷ್ಕರಿಣಿ ಶಿರವಾಳದ ಬಾವಿಗಳು ಕೆಂಭಾವಿಯ ಪುಷ್ಕರಿಣಿ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

೬. ಸ್ತಂಭಗಳು :

ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸರು ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮತ್ತು ಇತರೆ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಮೂಲಕ ಅಲ್ಲಿ ಮಂಟಪಗಳು ಮತ್ತು ಮೊಗಸಾಲೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವುಗಳ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸೂಕ್ತವಾದ ಸ್ತಂಭಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಗುಲಬರ್ಗಾ ತಾಲೂಕಿನ ಸಂಕನೂರಿನ ಮಳೆಮಸ್ತೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಾವಿಯು ಎರಡು ಅಂತಸ್ತಿನ ಹಂತದ ಕಟ್ಟಡದ ನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಮೇಲಿನ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಿತವಾಗಿ ಕಪ್ಪು ಶಿಲೆಯ ಕಂಬಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕಂಬಗಳ ಮೇಲಿನ ಪುಷ್ಪಬೋದಿಗೆ ರಚನೆಯು ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯ ಮೇಲಿನ ಹಂತದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿನ ರಚನೆಯು ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯ ಮೇಲಿನ ಹಂತದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ೧೦ ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಂಭಾವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಭೋಗೇಶ್ವರ ಬಾವಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಿಕೂಟ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಪೂರ್ವ–ಪಶ್ಚಿಮವಾಗಿ ಎರಡು ಗರ್ಭಗೃಹ ಮತ್ತು ಅಂತರಾಳವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತಲೂ ನೀರು ಆವರಿಸಿದ್ದು, ೨೦ ಕಂಬಗಳ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೂಲದ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ

ಹೋಗಬಹುದಾಗಿದೆ.[೧೦] ಇಂತಹ ಕೆಲವು ಬಾವಿಗಳು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨. ದೇವಾಲಯಗಳು :

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿರುವ ಅನೇಕ ಬಾವಿಗಳು ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತಿದೆ. ದೇವಾಲಯಗಳು ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಜನರಿಗೆ ಹಾಗೂ ದೇವಾಲಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಹುಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಈ ಪರಿಸರದ ಚಂದ್ರಕಿಯ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಾವಿ, ಏವೂರಿನ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಾವಿ, ಕಂಭಾವಿಯ ಭೋಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಾವಿ, ಮೂದನೂರಿನ ರಾಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ, ಕಾಕಲುವಾರದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಬಾವಿ, ಯಾದಗಿರಿ ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಬಾವಿ, ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನ ಬಾವಿಗಳು, ನಿರ್ಮಾಣದ ಹಿಂದೆ ದೇವಾಲಯಗಳ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿವೆ.

೫.೫. ಬಾವಿಗಳ ನೀರು ಬಳಕೆಯ ವಿಧಾನಗಳು :

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಬಾವಿಗಳು ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಮಾನವನು ಜಲದ ಅಮೂಲ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮಾಡಿ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನ ನೀಡಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಭೂಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವ ಅಂತರ್ಜಲವನ್ನು ಬಾವಿಗಳ ಮೂಲಕ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಲು ಅನೇಕ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದು, ಅವುಗಳನ್ನು ನಾವು ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಕಾಣಬಹುದು.

* ತಗ್ಗಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹ
* ಕಪ್ಪಿ ಅಥವಾ ಗಡಗಡೆ
* ಚಕ್ರ (ಗಾಲಿ)
* ತೂಗಾಡುವ ಬುಟ್ಟಿ
* ಮರದ ದೋಣಿ
* ಏತ ಅಥವಾ ಪಿಕೋಟ
* ಕಪಿಲೆ ಅಥವಾ ಮೋಟ್

* **ತಗ್ಗಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹ :** ನೀರಿನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡ ಮನುಷ್ಯನು ಸುಮಾರು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಸಮತಟ್ಟಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೆಲವನ್ನು ಅಗೆದು ತಗ್ಗಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಡ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಾವಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ

ಜಲದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯನು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಗುಡ್ಡ, ತಗ್ಗು, ಏರಿಳಿತ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ತಗ್ಗಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲಿಸುವಂತ ವಿಧಾನಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

* **ಕಪ್ಪಿ ಅಥವಾ ಗಡಗಡೆ :** ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಬಾವಿಗಳಿಗೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕ್ರಮವಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯ ಅಂಚಿನ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಕಲ್ಲಿನ ಕಂಬಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅವುಗಳ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಮಟ್ಟವಾಗಿ ಒಂದು ತೊಲೆಯನ್ನು ಎಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ತೊಲೆಯನ್ನು ಮರ, ಕಲ್ಲು, ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ಭದ್ರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ಕೆಳ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪಿಯನ್ನು ಭದ್ರ ಮಾಡಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪಿಯನ್ನು ಭದ್ರ ಮಾಡಿ ಅದರ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ಸೇದುವ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಆ ಹಗ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಡವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಬಾವಿಯ ಆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಬಿಟ್ಟು ಕೊಡ ತುಂಬಿದ ನಂತರ ಹಗ್ಗದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ನೀರನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಧಾನವು ಇಂದಿಗೂ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

* **ಚಕ್ರ (ಗಾಲಿ) :** ಬಾವಿಗಳ ಗೊಡೆಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕರಿಂದ ಮೂರು ಅಡಿ ಎರಡು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಆ ಎರಡು ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಥವಾ ಮರದ ದಿಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಗಾಲಿ ಅಥವಾ ಚಕ್ರವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ ಅದರ ಮೂಲಕ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಬಿಂದಿಗೆಗೆ ಕಟ್ಟಿ ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವ ಸಾಧನವಾಗಿದ್ದು, ಇಂತಹ ಬಾವಿಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿವೆ.

* **ತೂಗಾಡುವ ಬುಟ್ಟಿ :** ಇದರಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಸುಮಾರು ಐದು ಅಡಿ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಎತ್ತಬಹುದು. ಬುಟ್ಟಿಯನ್ನು ಬಿದಿರಿನಿಂದಲೂ ಹಾಗೂ ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದಲೂ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ಕೊನೆಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಹಗ್ಗಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಒಂದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ಇನ್ನೊಂದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ಹಿಡಿದು ಬುಟ್ಟಿಯನ್ನು ನೀರಿನ ಹೊಂಡದಲ್ಲಿ ತಳ್ಳಿ ನೀರು ತುಂಬಿದ ಮೇಲೆ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುತ್ತಾರೆ. ನಾಲೆಗಳ ಹಾಗೂ ಕಾಲುವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಪದ್ಧತಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

* **ಮರದ ದೋಣಿ :** ಇದನ್ನು ಸುಮಾರು ಮೂರು ಅಡಿ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವುದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ದೋಣಿಯನ್ನು ಲಂಬವಾಗಿ ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಮುಂದಕ್ಕೂ ತಿರುಗುವ ಹಾಗೆ ಜೋಡಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ಒಂದು ಕೊನೆಯು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳಗಿದ್ದಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ತೂಕದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರುತ್ತದೆ. ನೀರಿನ ಹೊಂಡಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಹಾಕಿದ ಮರದ ಹಲಗೆಯ ಮೇಲೆ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯ ನಿಂತು ದೋಣಿಯ ಒಂದು ಕೊನೆಯನ್ನು ನೀರಿನ ಒಳಕ್ಕೆ ಕಾಲಿನಿಂದ ತಳ್ಳಿ ಇನ್ನೊಂದು ಕೊನೆಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುತ್ತಾನೆ. ತೂಕ ಒತ್ತಾಸೆಯಿಂದ ಅದು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ನೀರನ್ನು ನಾಲೆಯೊಳಗೆ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾನೆ.[೨] ಅಲ್ಲಿಂದ

ನೀರು ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪದ್ಧತಿಯು ಕೂಡ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

* **ಏತ ಅಥವಾ ಪಿಕೋಟ :** ಭೂಮಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಿಂದ ಸುಮಾರು ೩೦ ಅಡಿ ಆಳಕ್ಕೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಗೆದು ಸುಮಾರು ೨೦ರಿಂದ ೩೦ ಅಡಿ ಸುತ್ತಳತೆಯ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಅಗಲವಾದ ಬಾವಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಬಾವಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ ಉದ್ದವಾದ ಮರದ ಕಂಬವನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಅದರ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ತುದಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಮರದ ತೊಲೆಯು ಮೇಲಕ್ಕೂ ಕೆಳಕ್ಕೂ ಆಡುವ ಹಾಗೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಉದ್ದವಾದ ಮೊಳೆಗಳಿಂದ ಹೊಂದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ತೊಲೆಯ ಒಂದು ಕಡೆ ಉದ್ದವಾಗಿಯೂ ಎದುರುಗಡೆ ಕಿರಿದಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಉದ್ದವಾಗಿರುವ ತುದಿಗೆ ನೀರಿನ ಬಕೇಟನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದಲೂ, ಚರ್ಮದಿಂದಲೂ ಹಾಗೂ ಬಿದಿರಿನಿಂದಲೂ ಮಾಡಬಹುದು. ತೊಲೆಯ ಕಿರಿದಾಗಿರುವ ತುದಿಗೆ ಕಲ್ಲನ್ನು ಅಥವಾ ಮರಳು ತುಂಬಿದ ಗೋಣಿಚೀಲನನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಬಾವಿಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ನಿಂತು ತನ್ನ ಭಾರ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಬಕೇಟನ್ನು ಬಾವಿಯೊಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿದ ಮೇಲೆ ಎದುರುಗಡೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತುವಿನ ಭಾರದ ಸಹಾಯದಿಂದ ತಾನಾಗಿಯೇ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಳುತ್ತದೆ. ಬಾವಿಯ ಅಂಚಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಅದನ್ನು ನಾಲೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಪದ್ಧತಿಯು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬಳಸುತ್ತಾ ಬರಲಾಗಿದೆ.[೧೩]

* **ಕಪಿಲೆ ಅಥವಾ ಮೋಟ್ :** ಕಪಿಲೆಯನು ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ಕಪಿಲೆ ನಾಲ್ಕರಿಂದ ಆರು ಅಡಿ ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬಾವಿಯ ಪಕ್ಕದ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಕಲ್ಲಿನ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಒಂದು ತೊಲೆಯನ್ನು ಎಳೆದು ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಕಪ್ಪಿಯನ್ನೇ ಜೋಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಪ್ಪಿಯ ಮೇಲೆ ಓಡುವ ಹಗ್ಗದ ಕೆಳಗಣ ಕೊನೆಯನ್ನು ಕಪಿಲೆಗೂ ಇನ್ನೊಂದು ಕೊನೆಯನ್ನು ಮೇಲುಗಡೆ ಒಂದು ನೊಗಕ್ಕೂ ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ ನೊಗಕ್ಕೆ ಎರಡು ಎತ್ತಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ತುಂಬಿದ ಕಪಿಲೆಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವಾಗ ಎತ್ತುಗಳು ಇಳಿಜಾರದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಯುತ್ತವೆ. ಕಪಿಲೆಯು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬಂದ ಒಬ್ಬ ಆಳು ನಾಲೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಪಿಲೆಯಿಂದ ೫೦ರಿಂದ ೬೦ ಅಡಿ ಆಳವಾದ ಬಾವಿಗಳಿಂದಲೂ ನೀರನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ಎತ್ತಬಹುದು. ಇಂತಹ ಬಾವಿಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

೫.೬. ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆ ಮತ್ತು ದುರಸ್ಥಿ :

ವೈಯಕ್ತಿಕ ನಿರ್ವಹಣೆ : ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಅರಸುಮನೆತನಗಳು ಮಾಂಡಳೀಕರು, ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಯನ್ನು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೨೮ರ ಮುದ್ರಕಿಯ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ ಆ ಗ್ರಾಮದ ಗಾಮುಣ್ಣನ ಬಾವಿಯನ್ನು

ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ಶ್ರೀ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲದೇವರು ದುರಸ್ಥಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ದಾಖಲಿಸಿದೆ.[೧೫] ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಕೆರೆ ಬಾವಿಗಳು ನಿರ್ವಹಣೆ ಮಾಡಿರುವುದು ಕೆಲವು ಪ್ರಾಚೀನ ಬಾವಿಗಳು ಇಂದು ತುಂಬಾ ಶಿಥಿಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಅವುಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ.

ದುರಸ್ಥಿ ಕಾರ್ಯ : ಗ್ರಾಮಗಳು ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯ ಸಮಿತಿಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆಲವು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಸೌಲಭ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಪುನರುಜ್ಜೀವನಗೊಳಿಸಿ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ಗ್ರಾಮ ಸಮಿತಿಗಳು ಅಂತರ್ಜಲದ ಮೂಲವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ದೇವಾಲಯ ಸಮಿತಿಗಳು ಬಾವಿ ಹಾಗೂ ಪುಷ್ಕರಣಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಣೆ ದುರಸ್ತಿ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಏವೂರು ಕೆಂಭಾವಿ ಸಮಿತಿಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಚಂದ್ರಕಿ ಮತ್ತು ಗಾಜರಕೋಟೆಯ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಗಳನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ದೇವಾಲಯದ ಸಮಿತಿಗಳು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಸುರಪುರ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯದ ಸಮಿತಿಯು ನಿರ್ವಹಣೆ ಮಾಡುತ್ತಲಿದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಈ ಪರಿಸರದ ಕೆಲವು ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಇದ್ದು ಸ್ಥಳೀಯರು ಅವುಗಳನ್ನು ಅವನತಿಯಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

೫.೭. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಾವಿಗಳು :

ಕರ್ನಾಟಕವನ್ನು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಅರಸುಮನೆತನಗಳಾದ ಮೌರ್ಯರು, ಶಾತವಾಹನರು, ಬಾದಾಮಿ ಚಲುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಳಚೂರರು, ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರು, ಬಹುಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರು, ವಿಜಾಪುರದ ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿಗಳು, ಹೈದ್ರಾಬಾದ್ ನಿಜಾಮರು, ಕಾಕಲುವಾರು ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಸುಮಾರು ೧೦೦ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕ ಬಾವಿಗಳು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

* ಭೂಮಿಯನ್ನು ತೋಡಿ ಅಂತರ್ಜಲದ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು
* ನದಿ ಮತ್ತು ಹಳ್ಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿ ತೋಡಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದ ಬಾವಿಗಳು
* ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಜರಿ ಮೂಲಕ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿರುವ ಹೊಂಡದ ಬಾವಿಗಳು[೧೬]

೫.೭.೧. ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಬಾವಿಗಳು :

* **ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಬಾವಿ ಗಿರಿದುರ್ಗ :** ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೪ರ ಏತಗಿರಿ ಶಾಸನ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೧೭] ಯಾದಗಿರಿ ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಮೇಲಿರುವ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ತ್ರಿಕೂಟ ದೇವಾಲಯದ

ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಬಾವಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ೪೦x೩೦ ಅಡಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಬಾವಿಯ ಆಳದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಬಾವಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ತ್ರಿಕೂಟ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗಗಳು ಮತ್ತು ನಂದಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂದಿನ ತ್ರಿಕೂಟ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಬಾವಿಯು ದಿನನಿತ್ಯದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿತ್ತು. ಇಂದಿಗೂ ಗಿರಿದುರ್ಗ ಮೇಲಿರುವ ಅಂಬಾಭವಾನಿ ದೇವಾಲಯದ ಜಾತ್ರೆ ಮತ್ತು ವಿಜಯ ದಶಮಿಯ ಆಯುಧ ಪೂಜೆಯ ಸಂದರ್ಭದ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

* **ಚಂಡ್ರಕಿ ಬಸವೇಶ್ವರ ಪುಷ್ಕರಿಣಿ** : ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೪೬ ಕಿ.ಮೀ ದೂರದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವಶರಣರ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ ಮತ್ತು ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅವನತಿಯ ನಂತರ, ಕಾಕಲುವಾರದ ದೇಶಮುಖ ಸಂಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿತ್ತು.[೧೮] ಈ ಗ್ರಾಮದ ಅರ್ಧ ಕಿ.ಮೀ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಎಕರೆ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವುಳ್ಳ ಮಣ್ಣಿನ ಕೋಟೆಯ ಒಳಗಡೆ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕಪ್ಪುಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯ ಹನ್ನೊಂದು ಹಂತದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಇಳಿಯಲು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿವೆ. ಅದು ೪೦x೪೦ ಅಡಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯದಾಗಿದ್ದು, ಇದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶಿವಶರಣರ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೮೯ರ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ[೧೯] ಕಾಕಲುವಾರ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಲಿನಾಥ ಪಂಡಿತರು ಎಂಬುವರು ಈ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಅಂದು ಈ ಬಾವಿಯ ಚಂಡ್ರಕಿ ಗ್ರಾಮದ ಜನರಿಗೆ ಕುಡಿಯಲು ನೀರನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಹಾಗೂ ಬಾವಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ದಿನಿತ್ಯದ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ನಡೆಯುವ ಜಾತ್ರೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮವು ಶಿವಶರಣರ ಆಶ್ರಯ ತಾಣವಾಗಿತ್ತು. ಬಾವಿಯು ಇಂದಿಗೂ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ.

* **ರಾಜಕೋಟೆಯ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಪುಷ್ಕರಿಣಿ** : ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೪೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಕೋಟರಕಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯು ೧೨ನೆಯ ಅಥವಾ ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬಹುದು. ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯು ೧೧.೪೨x೧೧.೪೨ ಮೀಟರ್ ಉದ್ದ ಮತ್ತು ಅಗಲವಾಗಿದೆ. ೩೫x೩೫ ಅಡಿಯಾಗಿದೆ, ಪುಷ್ಕರಿಣಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯಿಂದ ಆಯತಾಕಾರದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯ ಆಳದ ಬಗ್ಗೆ ನಿಖರವಾದ ಮಾಹಿತಿ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಬಾವಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಮತ್ತು ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ನಡಯುವ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಜಾತ್ರೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜನರು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಕೆಲವು ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಇದರ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದೆ. ಈ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯ ಕುರಿತು ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಥವಾ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಗ್ರಾಮವು ೧೨ ಅಥವಾ ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಶರಣರ ಹಾಗೂ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಮುಖ್ಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು ಎನ್ನಬಹುದು. ಬಾವಿಯನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಬಾವಿಯು ವಿವಿಧ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ..

* **ಬೆಳಗುಂದಿ ಬಸವಣ್ಣ ಪುಷ್ಕರಿಣಿ :** ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಸುಮಾರು ೪೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಸೈದಾಪುರದ ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ೦೬ ಕಿ.ಮೀ. ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಗ್ರಾಮದ ಊರು ಹೊರಗಿನ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಎದುರಿಗೆ ಇರುವ ಪುಷ್ಕರಿಣಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೪೦ರ ಬೆಳಗುಂದಿಯ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ[೨೦] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಜಯಸಿಂಹನು ಪೊಟ್ಟಲಕೆರೆಯಿಂದ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಹಾಸಾಮಂತರಾದ ಚಟ್ಟರಸರು ಮತ್ತು ಮಹಾಸಾಮಂತ ಬರ್ಮರಸರು ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣದ ದಿನ ಭೀಮರಥಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ತಪೋಧನರಿಗೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಗೌತಮಪಂಡಿತರ ಕಾಲ್ತೊಳೆದು ಬಿಟ್ಟ ಭೂದತ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಗೂ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.೧೦೬೦ರ ಇನ್ನೊಂದು ಬೆಳಗುಂದಿ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ[೨೧] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಮಲ್ಲ ೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಆಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಹಾಸಾಮಂತ ರಾಯಸರು ಬೆಳಗುಂದಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಭೂದತ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿರುವ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ಇದರ ನಿರ್ಮಾಣದ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತವೆ. ೪೫x೪೫ ಅಡಿ ಉದ್ದ ಮತ್ತು ಅಗಲವಾಗಿರುವ ಈ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುಂದಿಯ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ದಿನನಿತ್ಯದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ದೇವಾಲಯದ ಜಾತ್ರೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಬಾವಿಯನ್ನು ವಿವಿಧ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪಡೆದಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಇಂದಿಗೂ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಜರಗುವ ಜಾತ್ರೆ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಬಾವಿಯನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯು ಶಿಥಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ.

* **ಚಾಂದ ಬಾವಡಿ (ಬಾವಿ) :** ಯಾದಗಿರಿ ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಅರ್ಧ ಕಿ.ಮೀ. ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಬಾವಿಯನ್ನು ಚಾಂದ ಬಾವಡಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಚಂದ್ರದಂತೆ ಇರುವ

ಬಾಯಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಈ ಪಟ್ಟಣವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿಗಳು ಮತ್ತು ನಿಜಾಮರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಬಾವಿಯನ್ನು ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ರಜಾಕಾರರು ಯಾದಗಿರಿಯನ್ನು ಉಪ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ರಜಾಕಾರರು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು ಎಂದು ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದ ಮಾಹಿತಿಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ೬೦x೫೦ ಅಡಿ ಅಂದರೆ ೧೭.೧೪ ಮೀಟರ್ ಉದ್ದ, ೧೪.೨೮ ಮೀಟರ್ ಅಗಲ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಬಾವಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿಲಗಳನ್ನು 'ಎಲ್' ಆಕಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯ ಆಳವು ಸುಮಾರು ಅರವತ್ತು ಅಡಿಯಾಗಿರಬಹುದು. ಬಾವಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಲಾಲ್‌ಸಾಬ್ ದರ್ಗದ ಉರುಸು(ಜಾತ್ರೆ) ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಚಾಂದ ಬಾವಡಿಯು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊಹರಂ ಆಚರಣೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಬಾವಿಯ ನೀರಿನಿಂದ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅವನತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿದ್ದು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿದೆ.

* **ಗಂಗಾ ಬಾವಿ ಮೈಲಾಪುರ** : ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೧೮ ಕಿ.ಮೀ. ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಮೈಲಾರಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಬಾವಿಯು ೪೦x೩೦ ಅಡಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಬಾವಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೂನ್ನಕೆರೆ ಮೈಲಾರಲಿಂಗೇಶ್ವರನ ದೀಪಾವಳಿಯ ಜಾತ್ರೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೈಲಾರಲಿಂಗೇಶ್ವರನ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಗಂಗಾಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಿ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗುವಾಗ ದ್ವಾರಬಾಗಿಲು ಹತ್ತಿರದ ಸರಪಳಿಯನ್ನು ಹರಿದು ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಸ್ಥಳೀಯರ ಮಾಹಿತಿಯಂತೆ ಈ ಬಾವಿಯನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ ಮತ್ತು ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅಥವಾ ಕಲ್ಯಾಣ ಕಳಚೂರಿಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರಬಹುದು. ಬಾವಿಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದ್ದು, ಇಂದಿಗೂ ಗ್ರಾಮದ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.

* **ಏಲ್ಹೇರಿಯ ಬಾವಿ** : ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೨೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕ್ರಿಶ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬದುಕಿ ಬಾಳಿದ ಶರಣ ಕೇತಯ್ಯನ ಗ್ರಾಮವಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಪತ್ತೆಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೦ನೆಯ ಶಾಸನದಂತೆ ಮೂಲಸ್ಥಾನದೇವರ ಪೂಜೆ–ಪುನಸ್ಕಾರ, ನೈವೇದ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಕೂಡಲದ ಮಹದೇವ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಭೂದತ್ತಿಯನ್ನು ಗಾವುಂಡನೊಬ್ಬನು ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ವರ್ತಕರು ಸರಕುಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಗ ಹಾಗೂ ಮಾರಿದಾಗ ನೀಡಿದ ದಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[೨೨] ಹಾಗೂ ಕ್ರಿಶ ೧೧೯ರ ಶಾಸನದಂತೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ

ಚಕ್ರವರ್ತಿ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದ ಶಾಸನವು ಹೆಬ್ಬುಲಿಯ ನಾಗಯ್ಯನೆಂಬಾತ ದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತದೆ.[೨೩] ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಬಾವಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಎಲ್ಹೇರಿಯ ಕೇತಯ್ಯನವರು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು ಎಂದು ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ೩೫x೩೫ ಅಡಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳ ಬಾವಿಯು ಸುಮಾರು ೪೦ ಅಡಿ ಆಳವಾಗಿದೆ. ಇದು ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು ಬಾವಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ಉತ್ತರದಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಈ ಬಾವಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು–ಗಾರೆಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಬಾವಿ ಅವನತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ.

* **ಬನದೇಶ್ವರ ಪುಷ್ಕರಣಿ ಕಾಳಬೆಳಗುಂದಿ :** ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಸುಮಾರು ೩೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಶ್ರೀ ಬನದೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಬನ(ಅಡವಿ) ಇತ್ತೆಂಬ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಬನದಲ್ಲಿರುವ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಬನದೇಶ್ವರನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಾಲತವಾಡದ ಬಸಮ್ಮ ಎಂಬುವರು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದರು ಹಾಗೂ ಈ ದೇವಾಲಯದ ಕಾಲಮಾನ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧ರಿಂದ ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ[೨೪] ಈ ದೇವಾಲಯದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ೪೦x೫೦ ಅಡಿ ಸುತ್ತಳತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗಳಿಂದ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ೬ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಶಿವಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ನಡೆಯುವ ಜಾತ್ರೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಾವಿಯು ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಯಾವುದೇ ಶಾಸನಗಳು ಅಥವಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಆಕರಗಳಲ್ಲಿ ಬಾವಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಿಲ್ಲ. ಇಂದಿಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಈ ಬಾವಿಯು ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ.

* **ಮಹಾದ್ವಾರದ ಬಾವಿ :** ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಸುಮಾರು ೪೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಒಂದು ಬಾವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಅರಸ ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲದೇವ ಉಜ್ಜೇರಿಯ ೫೦೦ ಪ್ರಾಂತದ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ವಂಕಸಮುದ್ರ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ದೊರತಿರುವ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಸುತ್ತಲಿನ ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಚದುರಿ ಬಿದ್ದಿವೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ವ್ಯಾಪಕ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಬಾವಿಯು ೫೦ ಅಡಿ ವ್ಯಾಸ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿದ್ದು, ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಗಾರೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿರುವ ಈ ಬಾವಿಯು ಸುಮಾರು ೩೦ ಅಡಿ ಆಳವನ್ನು

ಹೊಂದಿದೆ. ಬಾವಿಗೆ ನೆಲಮಟ್ಟದಿಂದ ಎರಡು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಆವರಣ ಗೋಡೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಇಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹವಿದೆ. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಬಾವಿಯು ಶಿಥಿಲವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದಂತೆ ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಬಾವಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ಏಳು ಹಂತದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಬಾವಿಯು ಇಂದಿಗೂ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಲಿದೆ.

* **ಗುರುಮಿಟ್ಕಲ್‌ದ ಬಾವಿ :** ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೪೦ ಕಿ.ಮೀ. ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಪಟ್ಟಣವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರು, ಕಲ್ಯಾಣದ ಕಳಚೂರ್ಯರು ಮತ್ತು ಕಾಕಲುವಾರು ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಈ ಪಟ್ಟಣದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಬಾವಿಯನ್ನು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಅರಸನಾದ ರಾಜು ಲಕ್ಷಣಪ್ಪ ದೇಶಮುಖ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಕುಡಿಯುವ ನೀರನ್ನು ಈ ಬಾವಿಯಿಂದ ಸರಬರಾಜಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ೪೦x೩೦ ಅಡಿ ಆಯಾತಕಾರವಾಗಿರುವ ಬಾವಿಯನ್ನು ಕಪ್ಪುಕಲ್ಲಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮದಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಬಾವಿಯ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತದ ಕೆಲವು ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಕೆತ್ತನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಬಾವಿಯೂ ಸಂರಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.

೫.೭.೨. ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಬಾವಿಗಳು :

* **ಸಿರಿವಾಳದ ಬಾವಿಗಳು :** ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಈಶ್ಯಾನ್ಯಕ್ಕೆ ೧೦ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಸಗರನಾಡಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಒಳಪಡುತಿತ್ತು ಭೀಮಾ ನದಿಯ ಬಲಗಡೆ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಈ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಶ್ರೀಮದ್ದಕ್ಷಿಣ ವಾರಣಾಸಿ ಧರ್ಮದ ಮನೆಯಾದಿ ಪಟ್ಟಣ 'ಸಿರಿವೂಳಲ' ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಹಾರ ಅಥವಾ ಮಠಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿತೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರಬಹುದು[೨೫] ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೦೮ರಿಂದ ೧೦ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದರು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಮುಖ್ಯ ಪಟ್ಟಣವಾಗಿತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೩೭ರ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದ ಪ್ರಕಾರ[೨೬] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಭೂಲೋಕಮಲ್ಲ ಮೂರನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಮಂತರಾದ ಸೋವಿದೇವರಸರು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿಶ ೧೧೮೭ರ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿದೆ.[೨೭] ಶಿಲಾದಾರರ ನಾಯಕ ಸಿಂಗಿದೇವರಸನು ಇಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ಎಂದು ವಿವರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೪೦ರಿಂದ ೪೫ರಷ್ಟು ಸ್ಮಾರಕಗಳಿದ್ದು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ೦೫ ಬಾವಿಗಳು ಮತ್ತು ೦೭ ಕೋಷ್ಟಾಗಾರಗಳು ಆಗಿವೆ. ೨೪ ದೇವಾಲಯಗಳು ಸೇರಿವೆ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ

ಕೆಲವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಇದ್ದರೆ ಕೆಲವು ಗುಂಪುಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಗ್ರಾಮವು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚತೀರ್ಥ ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಎರಡು ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಹಾಗೂ ಐದು ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಮಾರಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಶಿವ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ. ಜೈನ ಮತ್ತು ವೈಷ್ಣವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕೂಡ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅಂದು ಈ ಧರ್ಮಗಳು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿತ್ತು ಎಂದು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

* **ಬಾವಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ – ಒಂದು** : ಗ್ರಾಮದ ವಾಯವ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಈ ಬಾವಿಯು ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ನುಣುಪಾದ ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಬಾವಿಯು ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ೬೦x೬೦ ಅಡಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ 'ಎಲ್' ಆಕಾರದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿವೆ. ಪ್ರವೇಶ ದಾರಿಯ ಮೇಲಿನ ಭಾಗ ಪಶ್ಚಿಮ–ಪೂರ್ವ ಮುಖವಾಗಿದ್ದರೆ, ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗ ದಕ್ಷಿಣ, ಉತ್ತರ ಮುಖವಾಗಿದೆ. ಬಾವಿ ಮತ್ತು ದಾರಿಯ ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗ ಸರಳವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಮೇಲಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಭಾಗವತದ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಪಂಚತಂತ್ರ ಕಥೆಗಳ ನಿರೂಪಣಾ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಬಾವಿಯ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯು ಆಯತಾಕಾರದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಂಬವಾದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿವೆ. ಎರಡನೆಯ ಹಂತವು ತೊಲೆಯಾಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದು ಅದರ ಮೇಲೆ ಉಬ್ಬಿದ ಪಟ್ಟಿಯಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಕೆತ್ತನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದಿಲ್ಲ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಹಂತವು ಕಪೋತವಾಗಿದ್ದು ಕೂಡು–ಕೀರ್ತಿಮುಖಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತಗೊಂಡಿದೆ. ಕೂಡುವಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಣಿ, ಪಕ್ಷಿ ಮತ್ತು ಹೂವುಗಳ ಅಲಂಕಾರವಿದೆ. ತುದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಹಂತವು ಸರಳವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಇದು ಕೈಪಿಡಿ ಗೋಡೆ ಆಗಿದೆ. ಈ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಇದರ ಕುರಿತ ೧೮೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು[೨೮] ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಬಾವಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಾವಿಯು ಸಂರಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.

* **ಬಾವಿ ಸಂಖ್ಯೆ – ಎರಡು** : ಗ್ರಾಮದ ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಇರುವ ಈ ಬಾವಿಯು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ೪೦x೪೦ ಅಡಿ ಚೌಕಕಾರವಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿರುವ ಉದ್ದವಾದ ಪ್ರವೇಶ ದಾರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಬಾವಿಯು ಅವನತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿದ್ದು ಮುಂಭಾಗವನ್ನು ಚಿಕ್ಕ ಗೋಡೆ ಕಟ್ಟಿ ಮುಚ್ಚಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಗೋಡೆ ಮೇಲೆ ಬಾವಿಯ ಕಡೆಗಿರುವ ಭಾಗದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶಂಖನಿಧಿಯ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಮನಿಧಿಯ ಭಾಗ ಕಾಣೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ನಿಧಿಗಳ ಕೆಳಗಡೆ ಮಲಗಿರುವ ಎರಡು ಆನೆಗಳು ಎರಡೂ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಂತೆ ಇದ್ದು ಬಾವಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ಅನೇಕ ಸಾಲುಗಳ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈಗ ಕೇವಲ ಏಳು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳು ಮಾತ್ರ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದು ಉಳಿದ ಅವಶೇಷಗಳು ಹೂತುಹೋಗಿವೆ. ಬಾವಿಯ ಪ್ರವೇಶ ದಾರಿಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು, ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಲಿನ

ಚೌಕಟ್ಟಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ತೊಲೆ ಕಂಬ ಮತ್ತು ಒಳಮಾಳಿಗೆಗಳನ್ನು ಕಣ ಶಿಲೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ್ದು, ಉಳಿದ ಭಾಗವನ್ನು ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಬಾಗಿಲಿನ ಮೇಲೆ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶಂಖನಿಧಿ ಮತ್ತು ಪದ್ಮನಿಧಿಯರಿದ್ದಾರೆ. ಬಾಗಿಲಿನ ಹಣೆಪಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಬಾಹುಗಳ ಮೇಲೆ ಬಳ್ಳಿ ಹೂವಿನದಳಗಳ ಅಲಂಕಾರವಿದೆ. ಹಣೆ ಪಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ಶಿಲ್ಪ ಇದೆ. ಬಾವಿಯ ಪ್ರವೇಶ ದಾರಿಯ ಪಕ್ಕದ ಗೋಡೆಗಳ ಮತ್ತು ಬಾವಿಯ ನಾಲ್ಕು ಗೋಡೆಗಳ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸರಳವಾದ ಹಂತಗಳಿದ್ದು, ಮೇಲಿನ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ಬಾವಿಯ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಬದಿಗೆ ಒಂದೊಂದರಂತೆ ಗೂಡುಗಳಿವೆ. ಈ ಗೂಡುಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪವಿದ್ದು, ಎರಡು ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಕುಂಭಗಳಿವೆ.[೨೯] ಬಾವಿಯು ಅವನತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿದ್ದು ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ.

* **ಬಾವಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ – ಮೂರು :** ಈ ಬಾವಿಯು ಗ್ರಾಮದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಸಿಂಹಪಾದ. ಕಂಬವಿರುವ ದೇವಾಲಯದ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದು, ಇದನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲಿನ ದಿಮ್ಮೆಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ದಾರಿ ಇದ್ದು, ಬಾವಿಯ ಕೆಳಗಿನ ಹಂತಗಳು ಸರಳವಾಗಿದ್ದು, ಮೇಲಿನ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು ಪಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಎರಡನೆಯದು ತೊಲೆಯಾಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದು ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ಕಪೋತ. ಕಪೋತದ ಸುತ್ತಲೂ ಪುಷ್ಪಾಲಂಕಾರವಿದೆ. ಕೊನೆಯ ಭಾಗವು ಸರಳವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಕೈಪಿಡಿ ಗೋಡೆಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಾಟಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಳವಾದ ಗೂಡುಗಳಿವೆ. ಪಶ್ಚಿಮದ ಗೋಡೆಯ ಎರಡೂ ಕೊನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಗೂಡುಗಳಿವೆ. ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣದ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಗೂಡುಗಳಿವೆ. ಪೂರ್ವದ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಗೂಡು ಇಲ್ಲ. ಬಲಿ–ವಾಮನ ಋಷಿಗಳು, ನಂದಿ ಮತ್ತು ಗಣೇಶ, ಶಿವ ಪಾರ್ವತಿ, ನಾಗನೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುವ ಗರುಡ, ಆನೆಯೊಂದಿಗೆ ಹೋರಾಡುವ ಭೀಮ, ಆನೆ ಸವಾರರು, ನರಿ, ಹುಲಿ ಮತ್ತು ದ್ರಾಕ್ಷಿ ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಈ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.[೩೦] ಬಾಯಿಯು ಸಂರಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.

* **ಬಾವಿ ಸಂಖ್ಯೆ – ನಾಲ್ಕು :** ಈ ಬಾವಿಯು ಮೂರನೆಯ ಬಾವಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಹಾಳಾಗಿರುವ ಬಾವಿಯನ್ನು ದುರಸ್ತಿಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಚೌಕಕಾರದ ಬಾವಿಯಾಗಿದ್ದು ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶದಾರಿಯಿದೆ. ಇದನ್ನು ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ ನುಣುಪಾದ ಉದ್ದನೆಯ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಸರಳವಾಗಿದೆ. ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಪೋತವಿದ್ದು ಇದರ ಕೆಳಗಿನ ಹಂತದಲ್ಲಿ ತೊಲೆಯಂತೆ ಕಾಣುವ ಅಡ್ಡವಾದ ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಪಟ್ಟಿಯಿದೆ. ಕಪೋತಕ್ಕೆ ದುಂಡಾದ ತುದಿಯಿದ್ದು ಇದು ಕೂಡು ಮತ್ತು ಕೀರ್ತಿಮುಖಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿದೆ.

* **ಬಾವಿ ಸಂಖ್ಯೆ – ಐದು :** ಈ ಬಾವಿಯು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಬಾವಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿವೆ. ಇದನ್ನು ಸಹ ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ ಉದ್ದವಾದ, ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ್ದು, ಬಾವಿಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕಪೋತವಿದೆ. ಇದರ ಕೆಳಗೆ ಕಂಠವಿದ್ದು ಇದು ಲಂಬಾಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಪಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಕಪೋತದ ಮೇಲೆ ಕೂಡು ಮತ್ತು ಕೀರ್ತಿಮುಖಗಳ ಅಲಂಕಾರವಿದೆ. ಕೋಡುಗಳ ಮೇಲೆ ಹೂವಿನ ಅಲಂಕಾರವಿದೆ.[೩೧] ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿರುವ ಐದು ಬಾವಿಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ. ೮ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿದ್ದು, ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದ್ದವು. ಅವುಗಳು ಅವನತಿ ಹಂತದಲ್ಲಿದ್ದು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿದೆ.

* **ಮದ್ರಿಕಿಯ ಗಾಮಣ್ಣನ ಬಾವಿ :** ಶಹಾಪುರು ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಸುಮಾರು ೨೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಸುತ್ತಿತ್ತು[೩೨] ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಮದ್ದಿರ್ಕೆ ಮರ್ದ್ದಿರುಕೆ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ ೧೦೨೮ರ ಮದ್ರಿಕೆ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದ ಪ್ರಕಾರ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ಶ್ರೀ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲದೇವರು ಯಾದಗಿರಿಯಿಂದ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಾಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರನಾದ ರೇವಸರು ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಸರ್ವ್ವದೇವರಭಟ್ಟರ್ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಗಾಮಣ್ಣನ ಬಾವಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ದಾನವನ್ನು ನೀಡಿದರು ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಬಾವಿಯನ್ನು ರೇವರಸರ ಮಾಂಡಳಿಕರಾದ ಕಭೇರುಣ್ಣ ಮತ್ತು ಪರಾಯಣರಪ್ಪ ಹಾಗೂ ಗ್ರಾಮದ ಮಾಹಾಜನರು ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದರು ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ.[೩೩] ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾಸನವು ಬಾವಿಯ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಬಾವಿಯನ್ನು ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ 'ಎಲ್' ಆಕಾರವಾಗಿ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಬಾವಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಗಾರೆ ಬಳಸಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದು, ಇದರ ಅಕ್ಕ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೆ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಾವಿಯು ಇಂದಿಗೂ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವಾಲಯದ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಇದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಮೇಲೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಮದ್ರಿಕಿಯು ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿದೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಬಾವಿಯು ಗ್ರಾಮದ ಅಥವಾ ಅಗ್ರಹಾರದ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಮೇಲೆ ಉಲ್ಲೇಖಿತ ವಿಚಾರದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

* **ಹಾರಣಗೇರಾ ಬಾವಿ** : ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೧೮ ಕಿ.ಮೀ. ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಇರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿದೆ.[೩೪] ಗ್ರಾಮದ ಸುತ್ತಲೂ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು ಸಗರನಾಡು ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಒಳಪಡುತ್ತಿತ್ತು. ನಂತರದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಬಾವಿಯು ತೋಟಕ್ಕಾಗಿ ಇದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದರು ಎಂದು ಶಾಸನ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಬಾವಿಯು ಸುಮಾರು ೨೨.೮೫ ಮೀ ಅಗಲ ಹಾಗೂ ೧೬.೧೪ರಷ್ಟು ಮೀ. ಉದ್ದವಾಗಿದೆ. ಈ ಬಾವಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಚೀನ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಬಾವಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಗ್ರಾಮದ ಕೆಲವು ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯು ಅವನತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿದ್ದು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿದೆ.

* **ತಡಿಬಿಡಿ ಬಾವಿ** : ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಸುಮಾರು ೩೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೦೮ರ ಶಾಸನದಂತೆ ಯಾದವ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಾದ ಸೇವುಣರಾಯ ಪ್ರತಾಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಸಿಂಘಣದೇವರು ಇಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.[೩೫] ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂದುಗಡೆ ಚೌಕಕಾರದಲ್ಲಿ ಬಾವಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಈ ಬಾವಿಯು ೩೪x೩೪ ಅಡಿ ಉದ್ದ ಮತ್ತು ಅಗಲವಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಬಾವಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ವಿರಗಲ್ಲುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇದು ಸುಮಾರು ೧೨ ಮತ್ತು ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬಹುದು. ಅಂದು ದೇವಾಲಯದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಗ್ರಾಮದ ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನಗಳ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬಾವಿಯು ವಿವಿಧ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇಣೆಯಾಗಿದ್ದು ಬಾವಿಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿಶ ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶಿವಶರಣರು ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಭಕ್ತಿಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

* **ಖಾನಾಪುರ ಬಾವಿ** : ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ೨೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಾಗ ಸ್ಥಳೀಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬಾವಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಬಾವಿಯು ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ೧೬.೧೪ ಮೀಟರ್ ಉದ್ದ, ೧೬.೧೪ ಮೀಟರ್ ಅಗಲವಾಗಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಬಾವಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಗ್ರಾಮದ ಜಾತ್ರೆ ಮತ್ತು ಮೈಲಾಪುರದ ಮೈಲಾರಲಿಂಗೇಶ್ವರನ ಜಾತ್ರೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಬಾವಿಯು ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗೆ ಹಾಗೂ ಕೆಲವು ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಿಗೆ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಲಿವೆ. ಬಾವಿಯು ಸಂರಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.

* **ಗೋಗಿಯ ತಾಜ್ ಬಾವಡಿ :** ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೇಂದದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ೨೬ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ದೊರೆ ಶ್ರೀಮತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲದೇವರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೯ರ ಗೋಗಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ತೋಟ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಗ್ರಾಮದ ದರ್ಗಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಈ ಬಾವಿಯನ್ನು ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ರಜಾಕಾರರು ನಿರ್ಮಿಸಿದರೆಂದು ಸ್ಥಳೀಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಪರಿಸರವು ಬಿಜಾಪುರದ ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ತಾಜ್ ಬಾವಡಿಯನ್ನು ಅವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರಬಹುದು. ೬೦x೫೦ ಅಡಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವುಳ್ಳ ಬಾವಿಯು ೧೭.೧೪ ಮೀಟರ್ ಉದ್ದ, ೧೪.೨೮ ಮೀಟರ್ ಅಗಲವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಬಾವಿಯ ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಯಲು ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಜರುಗುವ ದರ್ಗದ ಜಾತ್ರೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಚರಣೆಗೆ ಬಾವಿಯು ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ.

* **ಸಗರ ಬಾವಿ :** ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ೨೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಪ್ರಾಚೀನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಗರನಾಡು ಪ್ರದೇಶದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳಿವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೮೯ರ ಸಗರ ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದ ಪ್ರಕಾರ ಮಹಾ ಪಟ್ಟಣ. ರಾಯಹರ ಗಣಿಗರ ಮಠದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾಸೆಟ್ಟಿಯರ ಸುಪುತ್ರ ಯೆಲಸೆಟಿ ಅವರು ಬಾವಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುವ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೩೬] ಈಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಇರುವ ಬಾವಿಯನ್ನು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸರಾದ ಶ್ರೀ ಮದ್ಭದೇವಮಲ್ಲದೇವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು, ೬೦x೫೦ ಅಡಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಲ್ಲಿ ಆಯಾತಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ಕಪ್ಪು ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಬಾವಿಯ ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಯಲು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ 'ಎಲ್' ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಶಿವ-ಪಾರ್ವತಿ, ಆಮೆ ಮುಂತಾದ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಈ ಬಾವಿಯು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೮೯ರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೧ರಲ್ಲಿ ಈ ಪರಿಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಶಾಸನ ದಾಖಲಿಸಿದೆ. ಹಾಗೂ ದೇವಾಲಯ ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಬಾವಿಯನ್ನು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬಹುದು. ನಂತರ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೮೯ರಲ್ಲಿ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವಾಗಿರಬಹುದು. ಈ ಬಾವಿಯು ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯದ ದಿನನಿತ್ಯದ ಪೂಜಾ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಇಂದಿಗೂ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಬಾವಿಯನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಬಾವಿಯು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ.

* **ಗುರುಸಣಗಿ ಬಾವಿ :** ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೇಂದದಿಂದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ೩೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧರ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೭೭ರ ಗುರುಸಣಗಿಯ ಶಾಸನ ಉಲ್ಲೇಖದ ಪ್ರಕಾರ[೩೭] ಕಳಚೂರಿಯ ಅರಸ ಸಿಂಗಣದೇವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ. ಹಾಗೂ ಕಳಚೂರಿ ಅರಸರ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನ ರಾಣಿ ಸುಗ್ಗಲಾದೇವಿಯು ಗುರುಸಣಗಿಯ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರನಾಥ ದೇವರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಆಚಾರ್ಯರಾದ ಕೇಶವ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ದಾನವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದರ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಇರುವ ಬಾವಿಯು ೩೦x೪೦ ಅಡಿ ಅಗಲ ಮತ್ತು ಉದ್ದ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿವೆ. ಬಾವಿಯ ಗೋಡೆಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಗಾರೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅಂದು ದೇವಾಲಯದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿತ್ತು. ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಬಾವಿಯು ಶಿಥಿಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ.

* **ವಡಗೇರಾ ಬಾವಿ :** ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ೩೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣ ದೇವಾಲಯದ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಬಾವಿ ಸ್ಥಳೀಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ್ದು. ಇದು ಅನೇಕ ವೈಶಿಷ್ಟತೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿ ೪೦x೪೦ ಅಡಿ ಅಗಲ ಮತ್ತು ಉದ್ದ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶ ದಾರಿಯಿದ್ದು, ದಾರಿಯ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ 'ಎಲ್' ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಚಾಚಿ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಬಾವಿಯ ನೀರಿನ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಬಾವಿಯ ತಳಭಾಗವನ್ನು ನೈಸರ್ಗಿಕ ಕಲ್ಲಿನಿಂದಲೇ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಮೇಲಿನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಸುಂದರವಾದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂದಿನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಕುಡಿಯುವ ನೀರನ್ನು ಈ ಬಾವಿ ಒದಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಬಾವಿಯ ಶಿಥಿಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ.

* **ದೊರನಹಳ್ಳಿ ಬಾವಿ :** ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೩೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಸಗರನಾಡು ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಒಳಪಡುತ್ತಿತ್ತು. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೧೭ರ ಶಾಸನದ ಪ್ರಸ್ತಾಪದಂತೆ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಶ್ರೀ ಮಜ್ಜಗದೇಕಮಲ್ಲದೇವರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೩೮] ಈ ಗ್ರಾಮದ ಆಂಜನೇಯ ದೇವಾಲಯದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಬಾವಿಯು ಆಯತಾಕಾರವಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಗಾರೆಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಜಗಲಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಹುಶಃ ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯದ ಪೂಜೆ ಹಾಗೂ

ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿಗಾಗಿ ಈ ಬಾವಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರಬಹುದು. ಇದರ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಚ್ಯ ಅವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಾವಿಯು ಅವನತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿದ್ದು, ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾವಿಯು ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಚರಣೆಗೆ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಲಿವೆ. ಇಂದಿಗೂ ವಿವಿಧ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಬಾವಿಗಳು :

*** ಕೆಂಭಾವಿಯ ಬಾವಿಗಳು :**

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ವಾಯವ್ಯಕ್ಕೆ ೩೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಂಭಾವಿ ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೪ರ ಕೆಂಭಾವಿಯ ಶಾಸನದ ಪ್ರಸ್ತಾಪದಂತೆ[೫೯] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಿವಶರಣ ಭೋಗಣ್ಣನ ಹುಟ್ಟೂರಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೂ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶೈವ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳು ಮತ್ತು ಎರಡು ಪರ್ಶಿಯನ್ ಶಾಸನಗಳು ದೊರಕಿದೆ. ರೇವಣಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಆವರಣದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸನವು ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಒಂದನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರನಾದ ರೇವರಸನ ರಾಣಿಯಾದ ಮಾಳಿಯಬ್ಬರಸಿಯು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೪ರಲ್ಲಿ ಮಾಳಿಭೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಇದರ ಪೂಜಾವಿಧಿಗೆ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿನ ಮಠದಲ್ಲಿ ಓದುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ತಪೋಧನರಿಗೆ ರಾಜಧಾನಿ ಕೆಂಭಾವಿಯ ಮೂಡಲ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ೧೦೦೦ ಮತ್ತರು ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಿಷಯ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ.[೬೦] ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿರುವ ಮಾಳಿಭೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಇಂದಿನ ರೇವಣಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದೆ. ಇದು ಚತುಷ್ಕೂಟ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದ್ದು, ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗರ್ಭಗೃಹ ಮತ್ತು ತೆರೆದ ಅಂತರಾಳಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ ಹಾಗೂ ಮೂರು ಗರ್ಭಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಿವಲಿಂಗಗಳಿದ್ದು, ಒಂದು ಮಾತ್ರ ಇತ್ತೀಚಿನ ಲಿಂಗವಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ಒಂದನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರಾದ ಹೈಹಯ ವಂಶದ ರೇವರಸನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿತ್ತು. ಸಗರನಾಡು ೩೦೦ರ ಪ್ರದೇಶದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಒಳಪಡುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಾಚೀನ ಬಾವಿಗಳಿವೆ.

*** ಭೋಗೇಶ್ವರ ಬಾವಿ :** ಇದು ಗ್ರಾಮದ ಹೊರಗಡೆ ಸುರಪುರ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಬಾವಿಯ ಒಳಗಡೆ ಭೋಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಭೋಗೇಶ್ವರ ಬಾವಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದು ದ್ವಿಕೂಟ ದೇವಾಲಯವಾಗಿದ್ದು, ಪೂರ್ವ-ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹ ತೆರೆದ ಅಂತರಾಳಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ದೇವಾಲಯದ ಬಾಗಿಲುಗಳು ೧೧ ಮತ್ತು ೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ್ದಾಗಿದೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ.[೬೧] ಗರ್ಭಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ

ಶಿವಲಿಂಗಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಲು ಸೇತುವೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಬಾವಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯ ಪಶ್ಚಿಮ ಮತ್ತು ಉತ್ತರದ ಬದಿಗಳು ಹಾಳಾಗುವ ಹಂತದಲ್ಲಿದೆ. ೮೦x೮೦ ಅಡಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿರುವ ಈ ಬಾವಿಯನ್ನು ಇಳಿಯಲು ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯು ಶಿಥಿಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯವು ೧೧–೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ್ದಾಗಿದೆ. ಐದು ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಶಿವಶರಣ ಭೋಗಣ್ಣನ ಐಕ್ಯ ಸ್ಥಳವೆಂದು ನಂಬಿಕೆಯಾಗಿದೆ.[೪೨] ಈ ಬಾವಿಯು ಅಂದು ದೇವಾಲಯದ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಹಾಗೂ ವಿವಿಧ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಚರಣೆಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿತ್ತು. ಇಂದಿಗೂ ಅಂತಹ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.

* **ದರ್ವಂತರ ಬಾವಿ :** ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಈ ಬಾವಿಯ ಹೆಸರು ಧರ್ಮದವರ ಬಾವಿ, ನಂತರದಲ್ಲಿ ದರ್ವಂತರ ಬಾವಿ ಎಂದು ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡಿದೆ. ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿರುವ ಬಾವಿಯನ್ನು ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪಶ್ಚಿಮದ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ನೀರೆತ್ತುವ ಮೂರು ಜಗಲಿಗಳಿವೆ. ಹಾಗೂ ಉತ್ತರದ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ನೀರೆತ್ತುವ ಒಂದು ಜಗಲಿ ಇದೆ. ಬಾವಿಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಸುಣ್ಣದ ಗಾರೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ್ದು ಸಣ್ಣ ತೊಟ್ಟಿಯಿದೆ. ಈ ತೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಕ ದೊಡ್ಡ ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಜೋಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ದೊಡ್ಡ ತೊಟ್ಟಿಯ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಬದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದು ಗೂಡುಗಳಿವೆ. ಇವು ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ನಿಂತು ನೀರು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವಾಗಿವೆ. ಬಾವಿಯ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಒಂದು ಉದ್ದವಾದ ನೀರಿನ ತೊಟ್ಟಿ (ದೋಣಿ) ಇದ್ದು, ಅದು ಅನೇಕ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈಗ ಅದು ನೆಲದಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿ ಹೋಗಿದೆ. ಈ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಶಾಸನಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳು ತಲಾ ಒಂದು ಅರೇಬಿಕ್, ಪರ್ಶಿಯನ್ ಮತ್ತು ನಾಗರಿಲಿಪಿಯ ಶಾಸನಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಕಪ್ಪು ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಕೆತ್ತನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಭೋಗೇಶ್ವರ ಬಾವಿಯನ್ನು ಅಂದಿನ ಅರಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯದ ಪೂಜಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಜನರು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು ಎಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಇಂದಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ದರ್ವಂತರ ಬಾವಿಯು ದೇವಾಲಯದ ತೋಟಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಬಾವಿಯು ಇಂದಿಗೂ ವಿವಿಧ ಸಾಮಾಜಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದ್ದು ಬಾವಿಯು ಇಂದಿಗೂ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ.[೪೩]

* **ಯಾಳಗಿ ಬಾವಿ :** ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಂಭಾವಿಯಿಂದ ೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಳಗಿಯನ್ನು ಏಳಿಗೆ, ಯಾಳಗಿ ಎಂದು

ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ.[೪೪] ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೬೫ರ ಯಾಳಗಿಯ ಶಾಸನದ ಪ್ರಕಾರ ಯಾದವ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮಹದೇವರಾಯನು ಏಳಗಿಯ ಚನ್ನಕೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಭೂದತ್ತಿ ತೋಟ ನಿವೇಶನ ಮತ್ತು ಗಾಣದಲ್ಲಿಯ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ದತ್ತಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತದೆ.[೪೫] ಯಾದವ ದೊರೆ ಮಹದೇವರಾಯನು ಚನ್ನಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ದಿನನಿತ್ಯದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕಾಗಿ ಬಾವಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ದೇವಾಲಯದ ಪೂಜೆ–ಪುನಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ತೋಟವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು ಎಂದು ಶಾಸನ ದಾಖಲಿಸಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಬಾವಿಯು ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿ ಸುಮಾರು ೪೫x೪೫ ಅಡಿ ಅಗಲ ಮತ್ತು ಉದ್ದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ 'ಎಲ್' ಆಕಾರವಾಗಿ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಗೋಡೆಯನ್ನು ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಗಾರೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದ್ದು, ಗ್ರಾಮದ ಚನ್ನಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಜಾತ್ರೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಾವಿಯನ್ನು ಅನೇಕ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಬಾವಿ ಇಂದಿಗೂ ಸುರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ.

* **ಬಸವಣ್ಣ ಬಾವಿ ಏವೂರು :** ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ವಾಯವ್ಯಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ೨೭ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೧೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಶಾಸನಗಳ ಕೆತ್ತನೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೪೦ರ ಏವೂರು ಶಾಸನದ ಉಲ್ಲೇಖದಂತೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಎರಡನೆಯ ಜಯಸಿಂಹನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೈಹಯ ವಂಶದ ಚಂದಭೂಪಾಲನ ಮಗ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ರೇವರಸನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕುರಿತ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿದೆ.[೪೬] ಬಾವಿಯ ಕುರಿತಂತೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೪೦ರ ಶಾಸನ ಹಾಗೂ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೭ರ ಶಾಸನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ. ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತನೆ ಮಾಡಲಾಗಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೭೭ರ ಶಾಸನವು ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದ್ದಾಗಿದ್ದು, ಬಸವಣ್ಣನ ಬಾವಿಯ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೪೭] ಈ ದೇವಾಲಯದ ಆವರಣದ ಸುತ್ತ ಪ್ರಾಕಾರವಿದ್ದು, ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಮಹಾದ್ವಾರವಿದೆ. ಈ ಮಹಾದ್ವಾರವನ್ನು ದಾಟಿದ ಕೂಡಲೇ ಬಾವಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಬಾವಿಯ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಬಸವಣ್ಣ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಬಾವಿ ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ದೇವಾಲಯದ ದ್ವಾರವು ಬಾವಿಯ ಕಡೆಗೆ ಮುಖ ಮಾಡಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಮುಖಮಂಟಪದ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳನ್ನು ಕಕ್ಷಾಸನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದ್ದು, ಬಾವಿಯನ್ನು ಆಯತಾಕಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವ, ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಉದ್ದವಾದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳ ದಾರಿಗಳಿವೆ. ಈ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ಎರಡನೆಯ ಅಂತಸ್ತಿಗೆ ಹೋಗಲು ಅನೇಕ ಕಡೆ ಕೆಲವು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿವೆ. ಈ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳ ಪೂರ್ವ, ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು

ಕಡೆಗಿದ್ದರೆ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಕಡೆಗಳಿವೆ. ಬಾವಿಯ ಅನೇಕ ಅಂತಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ತುದಿಯ ಅಂತಸ್ತು ಎಂಟು ಹಂತಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ.

೧. ಕಕ್ಷಾಸನದ ಒರಗು ಆಸನ

೨. ಕೆತ್ತನೆರಹಿತ ಕೂಡು ಹಾಗೂ ಉಬ್ಬಗಳಿರುವ ಕಪೋತ

೩. ಚೌಕಾಕಾರದ ಮತ್ತು ವಜ್ರಾಕಾರದ ಹೂವುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿರುವ ಸಮತಟ್ಟಾದ ಹಂತ

೪. ಸರಳವಾದ ಸಮತಟ್ಟಾದ ಹಂತ

೫. ಚೌಕಾಕಾರದ ಮತ್ತು ವಜ್ರಾಕಾರದ ಹೂವುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಉದ್ದವಾದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಲಂಬವಾದ ಹಂತ

೬. ಎತ್ತರವಾದ ಪದ್ಮ

೭. ಸರಳ ಸಮತಟ್ಟಾದ ಹಂತ

೮. ಸರಳ ಸಮತಟ್ಟಾದ ಹಂತ[೪೪]

ಎರಡನೆಯ ಅಂತಸ್ತು ಐದು ಹಂತಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದ್ದು, ಈ ಐದು ಹಂತಗಳು ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿವೆ. ಮೂರನೆಯ ಅಂತಸ್ತಿನ ನಾಲ್ಕು ಹಂತಗಳು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಐದನೆಯ ಅಂತಸ್ತುಗಳು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡರೂ ಅವುಗಳ ವಿವರ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಾವಿಯ ಕಡೆಗಿರುವ ಕಕ್ಷಾಸನದ ಒರಗು ಆಸನದ ಮೇಲೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸ್ತ್ರೀ ಮತ್ತು ಪುರುಷರ ಪ್ರಣಯ ದೃಶ್ಯಗಳು, ಆನೆ, ನವಿಲು, ಆಮೆ, ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಕೆತ್ತನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಾರೆ ಸುಮಾರು ೧೪೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಅಂದು ಈ ದೇವಾಲಯವು ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಹಾಗೂ ಇಂದಿಗೂ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಬಾವಿಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದೆ.

* **ಮುದನೂರು ತೀರ್ಥಗಳು (ಬಾವಿಗಳು) :** ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ವಾಯವ್ಯಕ್ಕೆ ೩೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತು. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೪೬ರ ಮುದನೂರು ಶಾಸನವು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೪೫] ಹಾಗೂ ಇದು ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅಭಿನವ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಮೂಲ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಅವಕಾಶವಿತ್ತು ಎಂದು ಈ ಶಾಸನವು ಖಚಿತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮವು ಬಸವಪೂರ್ವಯುಗದ ವಚನಕಾರರಾದ ಜೇಡರ ದಾಸಿಮಯ್ಯನ ಜನ್ಮಸ್ಥಳವಾಗಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಮುದನೂರು ಹಾಗೂ ಹಿರೇಮುದನೂರು

ಇದ್ದು ಇವು ಅಗ್ರಹಾರಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಈ ಗ್ರಾಮವು ಮುದಿನೀರು ಎಂದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೯೪ರ ಶಾಸನವು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.[೫೦] ಈ ಗ್ರಾಮವು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ, ಇಮ್ಮಡಿ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಹಾಗೂ ಕಳಚೂರಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಬಿಜ್ಜಳ ಯಾದವ ಅರಸ, ಸಿಂಘಣದೇವ ಮತ್ತು ಹೈಹಯ ವಂಶದ ಮಹಾಮಂಡಳೇಶ್ವರ ಕಾಲದ ಸುಮಾರು ೨೫ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿಯವರು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜೇಡರ ದಾಸಿಮಯ್ಯ ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಮನಾಥ ದೇವಾಲಯವು ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿದ್ದು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಕಲಚೂರಿ ಅರಸರ ಕಾಲದ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಈ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿವೆ. ದೇವಾಲಯದ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಏಳು ತೀರ್ಥಗಳು ಇದ್ದು ರಾಮತೀರ್ಥ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ ತೀರ್ಥ, ಹಾಲುತೀರ್ಥ, ಸಂಗಮತೀರ್ಥ, ಪಾಂಡುತೀರ್ಥ, ಮರುಳತೀರ್ಥ ಸಕ್ಕರೆ ತೀರ್ಥಗಳೆಂಬ[೫೧] ಬಾವಿಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ರಾಮತೀರ್ಥ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ ತೀರ್ಥ, ಹಾಲುತೀರ್ಥ, ಸಕ್ಕರೆ ತೀರ್ಥಗಳು ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ರಾಮತೀರ್ಥನನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

* **ರಾಮತೀರ್ಥ ಬಾವಿ :** ಈ ಬಾವಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೯೪ರ ಶಾಸನ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಇದು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಾಲದ ಶಾಸನವಾಗಿದ್ದು, ಐದು ಮಹಾಜನರು ಸೇರಿ ರಾಮೇಶ್ವರ ತೀರ್ಥ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣ ತೀರ್ಥವನ್ನು ರಾಮನಾಥ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೫೨] ಈ ದೊಡ್ಡ ಬಾವಿಯನ್ನು ನುಣುಪಾದ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಆಯತಾಕಾರವಾಗಿ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಬಾವಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ನಿರ್ಮಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳಿವೆ. ಒಳಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಂಬಗಳು ತೋರಣವಿರುವ ಹಣೆಪಟ್ಟಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮತ್ತು ಹಾರುತ್ತಿರುವ ಗಂಧರ್ವರಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರಗಿನ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲಿದ್ದ ಬಾವಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಕೂಡ ಮಕರತೋರಣವಾಗಿದ್ದು, ಮಕರಗಳ ಮೇಲೆ ಸವಾರರಿದ್ದಾರೆ. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮತ್ತು ಹೂವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕುಬ್ಜ ಮನುಷ್ಯರಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗುಡಿಯಿದ್ದು, ಇದರಲ್ಲಿ ಭಗ್ನಗೊಂಡ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಬಾವಿಯ ಗೋಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಗೂಡುಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಗೂಡುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಲಾಗಿದ್ದು ಉಳಿದವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಬಾವಿಯು ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಜಗಲಿಯಿದೆ. ಈ ಜಗಲಿಯನ್ನು ದುಂಡಗಿರುವ ಮೂರು ಕಂಬಗಳು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿವೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಕಂಬ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಬಾವಿಯ ತುದಿ ಕಪೋತವಾಗಿದ್ದು, ಇದರ ಹೊರ ಮತ್ತು ಒಳ ಬದಿಗಳ ಹಲ್ಲಿನಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿವೆ. ಕಪೋತದ ಕೆಳಗೆ ಕಂಠವಿದ್ದು ಇದರ ಕೆಳಗೆ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಂಠ ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಈ ಕಂಠದ ಮೇಲೆ ಸುತ್ತಲೂ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಕಥೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಹಾಗೂ ಸೂರ್ಯ, ಕಿರಾತಾರ್ಜುನೀಯರ

ಮತ್ತು ಗಣೇಶ ಮುಂತಾದ ೬೫ಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳಿವೆ. ಈ ಹಂತದ ಕೆಳಗೆ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ದಪ್ಪವಾದ ಗೋಡೆ ಇದ್ದು, ನೀರು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಸಪ್ತ ತೀರ್ಥಗಳಾದ ನಂತರ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೯೯ರ ಶಾಸನವು ಜನ್ನದ ಬಾವಿಯ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಜನ್ನ ಬಾವಿಯಿಂದ ತೆಂಗಿನ ತೋಟಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿವೆ.[೫೩] ಆದರೆ ಈ ಹೆಸರಿನ ಬಾವಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಈ ಹೆಸರು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಜನರ ಬಾಯಿಂದ ಮಾಯವಾಗಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಹಿಂದೆ ಸಪ್ತ ತೀರ್ಥಗಳಿದ್ದವು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ರಾಮತೀರ್ಥ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣ ತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ಜನ್ನದ ಬಾವಿಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎನ್ನಬಹುದು. ಈ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಸುಣ್ಣದ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಹಾಗೂ ಗಾರೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕಲ್ಲಿನ ಸ್ತರಗಳು ಇಳುಕು ಮತ್ತು ಸುಂದರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಉತ್ತಮ ಜಲಧಾರೆಗಳಾಗಿವೆ. ರಾಮೇಶ್ವರ ತೀರ್ಥ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮಣ ತೀರ್ಥ ಸದಾ ನೀರನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ನೀರು ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹರಿದು ಬರುವಂತೆ ಬಾವಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಹೊರ ಹೋದ ನೀರನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ.[೫೪]

ಈ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಅಂದಿನ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ದೇವಾಲಯದ ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದ್ದು, ಇಂದಿಗೂ ಅನೇಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಲಿವೆ. ಈ ಬಾವಿಯನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕ ಭೂ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಇಲಾಖೆಯ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸರ್ಕಾರ ಇವುಗಳನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡರೆ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಉಳಿದುಬರುತ್ತವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಅನೇಕ ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬಾವಿಗಳು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ.

* **ವಜ್ಜಲ ವೃತ್ತಾಕಾರದ ಬಾವಿ :** ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೩೨ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨-೧೩ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಬಾವಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ರಾಮಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಬಾವಿಯು ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿರುವುದು. ಸುಮಾರು ೮೭ ಮೀಟರ್ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಲ್ಲಿದೆ. ಅಂತರ್ಜಲದ ಮೂಲಕ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮಾಡುವಂತಹ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರಬಹುದು ಎಂದು ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯರಿಂದ ಮಾಹಿತಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಗಾರೆಯನ್ನು ಬಳಸಿ ಬಾವಿಯ ಗೋಡೆಯನ್ನು ವೃತ್ತಾಕಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಮಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿಗಾಗಿ ಇದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಇಂದಿಗೂ ಗ್ರಾಮದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು

ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ದೇವಾಲಯದ ಜಾತ್ರೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಾವಿಯು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಬಾವಿಯು ಇಂದಿಗೂ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ.

* **ಛಾಯಾಭಗವತಿ ತೀರ್ಥಗಳು ನಾರಾಯಣಪುರ :** ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ನೈರುತ್ಯಕ್ಕೆ ೬೦ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ನಾರಾಯಣಪುರ ಗ್ರಾಮದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾ ನದಿಯ ಎಡ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಪ್ರದೇಶ ಇದಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಛಾಯಾ ಭಗವತಿಯ ಸುಂದರವಾದ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಸೂರ್ಯನ ಪತ್ನಿ ಛಾಯ ಸೂರ್ಯನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದು ಇದನ್ನು ಪುಣ್ಯಭೂಮಿ ನಾರಾಯಣಪುರ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಈ ಸ್ಥಳವು ಸುಮಾರು ೨೦೦ ಅಡಿ ಆಳವಾಗಿದ್ದು, ಕಣಿವೆಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿಸರ್ಗ ಗವಿಯನ್ನು ಛಾಯಾಭಗವತಿ ದೇವಾಲಯ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಗರ್ಭಗೃಹ ಹಾಗೂ ಅರ್ಧ ಮಂಟಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ ದೇವಿಯ ಪಾದಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದ್ದು, ಬ್ರಹ್ಮ-ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾದಗಳು ಹಾಗೂ ಶಿವಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತನೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದೆ ಇರುವ ಹೊಂಡ ತೀರ್ಥನನ್ನು ಛಾಯಾಭಗವತಿ ತೀರ್ಥ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂದಿಗೂ ವಿವಿಧ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ.

* **ಹಗರಟಗಿಯ ಬಾವಿ :** ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ದೋಣಿ ನದಿಯ ಪರಿಸರದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೨೬ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಸಗರನಾಡು ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಒಳಪಡುತ್ತಿದ್ದು, ಹಗರಟಗಿಯ ೩೦೦ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೨೩ರ ಶಾಸನ ಉಲ್ಲೇಖ ಪ್ರಕಾರ[೫೫] ಈ ಸ್ಥಳವು ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು.[೫೬] ಇದನ್ನು ಪಾಂಡದತ್ತಿ ಸರ್ವನಮಸ್ಯದ ಅಗ್ರಹಾರ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ಇದು ಸೇವುಣರ ಪ್ರಮುಖ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಮನೆತನದ ಯಾದವ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಇಮ್ಮಡಿಸಿಂಘಣದೇವನು ಇಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ಎಂದು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೨೦ರ ಹಗರಟಗಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ.[೫೭] ಹಗರಟಗಿಯ ಮಹಾಜನರು ಸೇರಿ ಕೇಶವ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಭೂದತ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಿದರು ಎಂದು ದಾಖಲಿಸಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೪೪ರ ಶಾಸನವು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದಂತೆ[೫೮] ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಇಮ್ಮಡಿ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಕಲ್ಯಾಣ ನಗರದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಹಗರಟಗಿಯ ೫೦೦ ಮಹಾಜನರು ಮತ್ತು ಆಯ್ಯವೊಳೆಯ ೫೦೦ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಗವರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ ಭೂದತ್ತಿಯ ಹಾಗೂ ಬೋವನ್ನ ಬಾವಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು ಎಂದು ದಾಖಲಾಗಿದೆ ಮತ್ತು

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೨೯ರ ಹಗರಟಗಿಯ ಶಾಸನವು ಯಾದವ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಇಮ್ಮಡಿಸಿಂಘಣದೇವನ ಕಾಲವಾಗಿದೆ. ಎಂಟು ಗಾಮುಂಡರು ಸೇರಿ ರಾಮನಾಥ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಿಡಿಲು ಬಾವಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೫೯] ರಾಮನಾಥ ದೇವಾಲಯದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಬಾವಿಯ ೫೦x೪೦ ಅಡಿ ಆಯತಾಕಾರವಾಗಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಬಾವಿಗೆ ಇಳಿಯಲು ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯಿಂದ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಾವಿಯನ್ನು ಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಗಾರೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅಂದು ದೇವಾಲಯದ ದಿನನಿತ್ಯದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಈ ಬಾವಿಯು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದ್ದು, ಬಾವಿಯ ಶಿಥಿಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ.

* **ಸುಪುರದ ಬಾವಿಗಳು** : ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನವು ಕೃಷ್ಣಾ ಮತ್ತು ಭೀಮಾ ಮಧ್ಯದ ಸ್ಥಳವಾಗಿದ್ದು, ಸಗರನಾಡು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಗೋಸಾಲ ವಂಶದ ರಾಜರು ಸುರಪುರನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೫೬–೧೮೫೮ರವರೆಗೆ ಸುಮಾರು ೨೦೨ ವರ್ಷ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಾರ್ವಭೌಮರಾಗಿ ಸಂಸ್ಥಾನದ ೧೩ ರಾಜರಗಳು ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದರು. ಸುರಪುರವನ್ನು ದೇವತೆಗಳ ಪಟ್ಟಣ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಕಲ್ಯಾಣ ಕಳಚೂರಿಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಕ್ರಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣರಾದ ಹರಳಯ್ಯ ಹಾಗೂ ಶರಣ ಕಲ್ಯಾಣಮ್ಮ ಸುರಪುರದವರಾಗಿದ್ದು, ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತವನ್ನು ಬರೆದು ಕರ್ನಾಟಕದ ಕವಿಚೂತವನ ಚೈತ್ರ ಎಂದು ಬಿರುದನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದು ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ ದೇವಪುರದವರೆನ್ನುವುದು ಸಾಕ್ಷಾಧಾರಗಳಿಂದ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾಗಿದೆ.[೬೦] ಈ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಸುರಪುರ ಅರಸರು ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಡುಗೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಿ ಅನೇಕ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದ್ದು, ಅವುಗಳು ಜನಸಮುದಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಸುರಪುರ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿಗಾಗಿ ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಸುಮಾರು ೭ ಬಾವಿಗಳು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುವುದು ಕಾಣಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಹೊಸಬಾವಿ ಪಟ್ಟಣದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಇದ್ದು, ಈ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಕುಡಿಯುವ ನೀರನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಬಾವಿಯು ಚೌಕಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು, ಸುಮಾರು ೮೦x೮೦ ಅಡಿ ಅಗಲ ಮತ್ತು ಉದ್ದವಿದ್ದು, ಇಳಿಯಲು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುರಪುರ ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಕುಡಿಯುವ ನೀರನ್ನು ಈ ಬಾವಿ ಒದಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೂ ವೇಣುಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯದ ಪೂಜೆ–ಪುನಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿತ್ತು. ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು

ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿತ್ತು. ಈ ಬಾವಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಜಟಾಯು ಪಕ್ಷಿಯ ಆಕೃತಿಯ ಕಲ್ಲು ಬಂಡೆಯು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪಾತ್ರವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಪಟ್ಟಣದ ಕೆಲವು ಬಾವಿಗಳ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಒತ್ತುವರಿಯಾಗಿದ್ದು, ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಈ ಪಟ್ಟಣ ಪರಿಸರದ ಸುತ್ತಲೂ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಿಂದ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಐದು ಕೆರೆಗಳು ಹಾಗೂ ಕೆಲವು ಕೆರೆಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬಾವಿಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಕಡ್ಲಪ್ಪನ ಕೆರೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹೊಸಬಾವಿ, ಅಗಸರ ಬಾವಿ, ನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಓಣಿಯ ಬಾವಿಗಳು, ದೇವರ ಕೆರೆಯಿಂದ ದೇವರ ಬಾವಿ, ನಾಯಕರ ಬಾವಿ, ಬಹರಿ ಬಾವಿ, ದರಬಾರ ಆವರಣದಲ್ಲಿರುವ ಚಮನ್ ಬಾವಿ ಕೆರೆಯಿಂದ ನೀರು ಬರುತ್ತಿತ್ತು ಹಾಗೂ ಶಿವಪ್ಪನ ಕೆರೆ, ಶಿವಪ್ಪನ ಬಾವಿ, ಮುದ್ದಪ್ಪನ ಕೆರೆಯಂಚಿಗಿರುವ ಹಾಲವರ್ತಿ ಬಾವಿ, ಪಟ್ಟಣದ ವಾಯವ್ಯಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಪ್ಪನ ಬಾವಿ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕೆರೆ ಮತ್ತು ಬಾವಿಗಳು ಸುರಪುರ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದ್ದು, ಅಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಜನರಿಗೆ ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿಗಾಗಿ ಹಾಗೂ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಕೆಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಬಾವಿಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಪಟ್ಟಣದ ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದುವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳ ಕುರಿತು ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧ್ಯಯನದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದ್ದು, ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುಮಾರು ೧೦೦ಕ್ಕೂ ಅಧಿಕ ಪ್ರಾಚೀನ ಬಾವಿಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಜನಪರ ಆಚರಣೆಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿವೆ.

೫.೮. ಬಾವಿಗಳ ಇಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿ-ಗತಿಗಳು :

ಕರ್ನಾಟಕದ ನೀರಿನ ಮೂಲಗಳು ಕ್ರಮೇಣವಾಗಿ ಬತ್ತಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದು, ಸುಮಾರು ೨೫ ವರ್ಷಗಳ ಜಲದ ಮೂಲಗಳು ಈಗ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪಾರವಾಗಿ ಅಂತರ್ಜಲದ ಶೋಷಣೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ಅತಿ ಹೆಚ್ಚು ಆದಾಯದತ್ತ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿರುವ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಅಂತರ್ಜಲದ ಶೋಷಣೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಜಲ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಅಂದು ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ಇಂದಿನ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಮಹಾ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಈಗಿನ ಸರಕಾರಗಳು ಜಲ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಕೈಗೊಂಡ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಜನರು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು. ಪ್ರಾಚೀನ ಬಾವಿಗಳು ಹಾಳಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಆದ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಆದರೆ ಇಂದಿನ ಜನರು ಆಧುನಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಮಾರುಹೋಗಿ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅಂತರ್ಜಲದ ಕೊರತೆಯುಂಟಾಗಬಹುದು ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಬಾವಿಗಳು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು, ನಂತರದಲ್ಲಿ ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರು, ಬಿಜಾಪುರದ ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿಗಳು, ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರು, ಸುರಪುರ ಹಾಗೂ ಕಾಕಲುವಾರು ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಂದಿನವರು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಇಂದಿನವರು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ನೀರಿಗಾಗಿ ಅಂದಿನವರು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುವ ಬಾವಿಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರತಿ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನಾಡಿಗಳಾಗಿವೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿದ್ದು ನದಿ, ಹಳ್ಳ, ಕೊಳ್ಳ, ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟೆ, ಕುಂಟೆ ಹಾಗೂ ಬಾವಿಗಳು ಆವೃತ್ತವಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಬತ್ತಿಸುವ ಕ್ರಮಗಳು ಭರದಿಂದ ಸಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಾವಿ ಇತ್ತು ಆ ನೀರನ್ನೇ ಜನರು ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುದನ್ನು ನಂಬಲಾರದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದಿದೆ. ಇಂದಿನ ಜನರು ಜಲಮೂಲಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ಜಲವು ದಿನದಿಂದ ದಿನಕ್ಕೆ ಕುಗ್ಗುತ್ತಾ ಇದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಪಟ್ಟಣದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಇರುವ ಕೆರೆಯು ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಅಂತರ್ಜಲವಾಗಿ ನೀರನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೂ ಸುರಪುರ ನಗರದ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯ ಕೆರೆಗಳಾದ ಪೂರ್ವದ ಕಡ್ಲೆಪ್ಪನ ಕೆರೆ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ದೇವರ ಕೆರೆ, ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಶಿವಪ್ಪನ ಕೆರೆ, ವಾಯವ್ಯಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಗಳು, ಸುರಪುರ ಪಟ್ಟಣದ ಬಾವಿಗಳಾದ ಹೊಸ ಬಾವಿ, ಅಗಸರ ಬಾವಿ, ದೇವರ ಬಾವಿ, ನಾಯಕರ ಬಾವಿ, ಯಲ್ಲಪ್ಪನ ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಈ ಕೆರೆಗಳಿಂದ ಅಂತರ್ಜಲದ ಮೂಲಕ ನೀರು ಸಂಗ್ರಹವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಮುದನೂರಿನ ರಾಮತೀರ್ಥ, ಲಕ್ಷ್ಮಣತೀರ್ಥ, ಪಾಂಡುತೀರ್ಥ, ಹಾಲುತೀರ್ಥ, ಸಕ್ಕರೆತೀರ್ಥ, ಮರಳುತೀರ್ಥ, ಸಪ್ತತೀರ್ಥಗಳು ಅವನತಿಯಾಗಿದ್ದು, ಜನರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ. ಹಾಗೂ ಕೆಂಭಾವಿಯ ಭೋಗೇಶ್ವರ ಬಾವಿಯು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತಾ ಸಾಗುತ್ತಿದೆ. ಏವೂರಿನ ಬಸವಣ್ಣನ ಬಾವಿಯು ಶಿಥಿಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಅವಶ್ಯವಿದೆ.

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಿರವಾರ ಗ್ರಾಮದ ಪಂಚತೀರ್ಥಗಳು ಅವನತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ರಕ್ಷಣೆಯು ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ. ಹೀಗೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳು, ಬಾವಿಗಳು ಇಂದು ಅವನತಿಯ ಹಂತದಲ್ಲಿದ್ದು, ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಜಲಾನಯನ ಮತ್ತು ಸಣ್ಣ ನೀರಾವರಿ ಇಲಾಖೆಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಇವುಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಗಮನಿಸಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮುಂದಿನ ಜನರಿಗೆ ನೀರಿನ ಅಭಾವ ಆಗದಂತೆ ತಡೆಯಬಹುದು.

೫.೯. ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ವಿಧಾನಗಳು :

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಇಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೋರ್‌ವೆಲ್‌ಗಳು ವರದಾನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ನೀರನ್ನು ಮಿತವಾಗಿ ಬಳಕೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಇಂದಿನ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುಳ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಬತ್ತಿ ಹೋಗುತ್ತಾ ಇದ್ದು, ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಲದೆ ಕೊಳವೆ ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಅಂತರ್ಜಲವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕುಸಿಯುತ್ತಾ ಇದ್ದು ನೀರಿಗಾಗಿ ಭಗೀರಥ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವಂತಾಗಿದೆ. ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಹೂಳನ್ನು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಅವುಗಳ ಪೂರ್ವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ತರುವಂತ ಪ್ರಯತ್ನ ಸರಕಾರಗಳು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದು, ಬಾವಿಯ ನೀರನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ಕೆಲವು ವಿಧಾನಗಳು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮಳೆ ಬೀಳುವಾಗ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಹೊರ ಹೋಗದಂತೆ ನೀರು ಬೀಳುವ ಸ್ಥಳ ಇಳಿಜಾರು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಕೆಳಗಿನ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಅವಳಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

* ಮಳೆ ಬೀಳುವಾಗ ಎಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಹೊರ ಹರಿಯುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುವುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಟ್ಟಿನಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ತಟ್ಟೆಗೆ ನೀರು ಬೀಳುವ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಇಂಗು ಗುಂಡಿಯನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದು.
* ಮಳೆಗಾಲಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಛಾವಣಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗುಡಿಸಿ, ಒರೆಸಿ ಶುಚಿಮಾಡಬೇಕು. ಮಳೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕೆಳ ಬರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಹೆಚ್ಚು ಇರುತ್ತದೆ.
* ಛಾವಣಿಯ ಹರಿ ನಾಳಿಗೆಯಿಂದ ಹೊರ ಬೀಳುವ ನೀರನ್ನು ಹೊಸ ಫೈಪು ಹಾಕಿ ಇಂಗು ಗುಂಡಿ ಬಾವಿ ಅಥವಾ ಬೋರವೆಲ್‌ಗೆ ನೀರು ಬಿಡುವುದು.
* ಬಾವಿಯ ಬಳಿ ಮೂರು ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ಚೌಕಾಕಾರವಾದ ಒಂದು ಹೊಂಡ ತೆಗೆಯುವುದು.
* ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ನದಿಗಳಿಂದ ಸೋಸುವ ಹೊಂಡಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಪೈಪು ಸಂಪರ್ಕ ಮಾಡಬೇಕು.
* ಅಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದ ಲವಣಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಳೆ ಮೂಲದ ಮೇಲ್ಮೈ ನೀರು ಅಧಿಕ ಲವಣ ಭರಿತ ಅಂತರ್ಜಲದೊಂದಿಗೆ ಅದನ್ನು ಶುಚಿಗೊಳಿಸಬೇಕು.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ಬೆಟ್ಟ-ಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಅಂತರ್ಜಲ ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಈ ವಿಧಾನಗಳು ಅಳವಡಿಸಬಹುದು. ಇಂದರಿಂದ ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಶೇಖರಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಕೊನೆಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೦೧. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಎಚ್., ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲವು ಪುರಾತನ ಬಾವಿಗಳು ಅವಲೋಕನ, ೨೦೦೧, ಪು.೧೯೧

೦೨. ಸದಾಶಿವ ಜಿ.ಸಿ., ಮಧ್ಯಕಾಲಿನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಾಳಿಗೆ ಬಾವಿಗಳು, ೨೦೦೧, ಪು.೧೧೩

೦೩. ಧ್ರುವನಾರಾಯಣ ಎಂ. (ಅನು.), ಕೊಟ್ರಯ್ಯ ಸಿ.ಟಿ.ಎಂ. (ಮೂಲ.), ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ೨೦೦೧, ಪು.೧೦೨

೦೪. ಹರಿಹರ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್, ಚಾವುಂಡರಾಯನ ಲೋಕೋಪಕಾರದಲ್ಲಿ ಜಲ ವಿಜ್ಞಾನ-ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ, ೨೦೧೦, ಪು.೬೩

೦೫. ವಿನೋದಾ ಪಾಟೀಲ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಾಚೀನ ಬಾವಿಗಳು, ೨೦೦೬, ಪು.೨೪

೦೬. ಸದಾಶಿವ ಜಿ.ಸಿ., ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೧, ಪು.೫೬

೦೭. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು, ೧೯೯೫, ಪು.೧೧೧-೧೧೩

೦೮. ಹರಿಹರ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೧೦, ಪು.೬೫

೦೯. ಅದೇ,

೧೦. ವಿನೋದಾ ಪಾಟೀಲ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೬, ಪು.೧೧೬

೧೧. ಕಪನೀತ ಭಟ್ಟ, ನೀರಾವರಿ, ೧೯೯೬, ಪು.೨೦

೧೨. ಅದೇ, ಪು.೨೧

೧೩. ಅದೇ, ಪು.೨೨

೧೪. ಅದೇ, ಪು.೨೩

೧೫. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಕಲಬುರ್ಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು, ೧೯೯೬, ಪು.೪೧೯

೧೬. ರೇವ್ಯಾ ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ್, ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪುರಾತನ ಬಾವಿಗಳು, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ಸಂಪುಟ ೩೨, ೨೦೧೭, ಪು.೫೧೨

೧೭. ರೇವ್ಯಾ ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ್, ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ (ಎಂ.ಫಿಲ್. ಪ್ರಬಂಧ ಅಪ್ರಕಟಿತ), ೨೦೦೯, ಪು.೬೭

೧೮. ವಿಶ್ವನಾಥ ರೆಡ್ಡಿ ಎಂ., ಕಾಕಲುವಾರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಇತಿಹಾಸ, ೨೦೧೧, ಪು.೨೪

೧೯. ಅದೇ, ಪು.೫೧

೨೦. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಅನುಶಾಸನ ಸಂಪುಟ-೧, ೨೦೦೨, ಪು.೨೭೬-೨೭೭

೨೧. ಅದೇ, ಪು.೨೮೦

೨೨. ಗೋಪಾಲ ಆರ್. (ಸಂ), ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ, ೨೦೦೭, ಪು.೧೩

೨೩. ಅದೇ, ಪು.೧೪

೨೪. ವೆಂಕಣ್ಣ ದೊಣ್ಣೆಗೌಡ್ರು ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಕಲಾಲ, ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು, ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಇತರ ಲೇಖನಗಳು, ೨೦೦೧, ಪು.೧೪-೧೫

೨೫. ಗೋಪಾಲ ಆರ್. (ಸಂ), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೭, ಪು.೧೧೩

೨೬. ವಿನೋದಾ ಪಾಟೀಲ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೬, ಪು.೧೦೨-೧೦೩

೨೭. ಅದೇ, ಪು.೧೦೩

೨೮. ಅದೇ, ಪು.೧೦೩-೧೦೪

೨೯. ಅದೇ, ಪು.೧೦೫-೧೦೬

೩೦. ಅದೇ, ಪು.೧೦೯

೩೧. ಗೋಪಾಲ ಆರ್. (ಸಂ), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೭, ಪು.೧೩೨

೩೨. ಅದೇ, ಪು.೧೧೨

೩೩. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೧೯೯೬, ಪು.೪೧೬-೪೧೭

೩೪. ಅದೇ, ಪು.೪೫೭

೩೫. ಅದೇ, ಪು.೩೯೯

೩೬. ಅದೇ, ಪು.೪೩೬

೩೭. ಗೋಪಾಲ ಆರ್. (ಸಂ), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೭, ಪು.೧೧೧

೩೮. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೧೯೯೫, ಪು.೬೮-೬೯

೩೯. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೧೯೯೬, ಪು.೪೦೬-೪೦೭

೪೦. ವಿನೋದಾ ಪಾಟೀಲ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೬, ಪು.೭೭-೭೮

೪೧. ಅದೇ, ಪು.೭೮

೪೨. ಗೋಪಾಲ ಆರ್. (ಸಂ), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೭, ಪು.೭೮

೪೩. ರೇವ್ಯಾ ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೧೭, ಪು.೫೧೩

೪೪. ಗೋಪಾಲ ಆರ್. (ಸಂ), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೭, ಪು.೧೧೩

೪೫. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೧೯೯೫, ಪು.೧೫೪-೧೫೫

೪೬. ಅದೇ, ಪು.೦೭

೪೭. ಅದೇ, ಪು.೨೭

೪೮. ವಿನೋದಾ ಪಾಟೀಲ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೬, ಪು.೧೧೦

೪೯. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೧೯೯೫, ಪು.೧೧೮

೫೦. ಅದೇ, ಪು.೧೧೧

೫೧. ಗೋಪಾಲ ಆರ್. (ಸಂ), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೭, ಪು.೧೧೮

೫೨. ರೇವ್ಯಾ ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೧೭, ಪು.೫೧೩

೫೩. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೧೯೯೫, ಪು.೧೧೩

೫೪. ರೇವ್ಯಾ ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೧೭, ಪು.೫೧೩

೫೫. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೧೯೯೫, ಪು.೧೬೯-೧೮೭

೫೬. ಗೋಪಾಲ ಆರ್. (ಸಂ), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೭, ಪು.೧೧೪

೫೭. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೧೯೯೫, ಪು.೧೮೫-೧೮೭

೫೮. ಅದೇ, ಪು.೧೭೮

೫೯. ಅದೇ, ಪು.೧೮೯-೧೯೧

೬೦. ಗೋಪಾಲ ಆರ್. (ಸಂ), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೭, ಪು.೯೧

ಅಧ್ಯಾಯ – ೬ : ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳು

೬.೧ ನಂಬಿಕೆಗಳು

೬.೧.೧ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳು

೬.೧.೨ ವೈಯಕ್ತಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳು

೬.೧.೩ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳು

೬.೧.೪ ಬಾವಿಯ ಇರುವ ನಂಬಿಕೆಗಳು

೬.೨ ಆಚರಣೆಗಳು

೬.೨.೧ ಗಂಗಾಸ್ನಾನ

೬.೨.೨ ಗಂಗಾಪೂಜೆ

೬.೨.೩ ಕರಗ ಮತ್ತು ಕಳಸ

೬.೨.೪ ಗಡಿಗೆ, ಮಡಿಕೆ ಮತ್ತು ಹರಿವೆ

೬.೨.೫ ಇತರೆ ಆಚರಣೆಗಳು

೬.೩ ಜಲ ಸಂಬಂಧಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

ಅಧ್ಯಾಯ – ಆರು

ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳು

ಮಾನವನು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವನು. ಕ್ರಮೇಣವಾಗಿ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಹೊಸ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಅವನ ಮಾನಸಿಕ ನೆಮ್ಮದಿಗಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವಂತದ್ದು. ನಂಬಿಕೆಯ ಭೌತಿಕ ರೂಪವೆ ಆಚರಣೆ[೧] ಎನ್ನಬಹುದು ಆಚರಣೆಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿ ಮಾನವ ಕುಲಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯ, ನೀತಿ, ಧರ್ಮ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದೇ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಕಲೆ, ಸಂಗೀತ, ನಂಬಿಕೆಯ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಜಾತ್ರೆ ಉತ್ಸವ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸಮಾವೇಶಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಜನಾಂಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ನಿರ್ಧರಿತ ಅಂಶಗಳಿವೆ. ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎಂದಿಗೂ ನಿಂತ ನೀರಲ್ಲ ನಿರಂತರ ಬೆಳವಣಿಗೆಯೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಿಶೇಷತೆ.[೨]

ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳು ಮಾನವನ ಜೀವನವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಪ್ರಬಲ ಶಕ್ತಿಗಳಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದು ಜನಪದರ ತಮ್ಮ ದಿನನಿತ್ಯದ ಬದುಕಿಗೂ ನಿಕಟವಾಗಿದೆ ನಂಟಿದೆ. ಅದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವೆನ್ನುವಷ್ಟು ಗಾಢವಾಗಿ ಅವು ಒಂದನ್ನೊಂದು ತಬ್ಬಿ ನಿಂತಿವೆ. ಜನಪದರ ಆಂತರಿಕ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಹಾಗೂ ಅವರ ಮೂಲ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಸಾಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುವ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳು ಮುಖ್ಯ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ನಂಬಿಕೆಗಳ ಉಗಮ, ವಾಕ್ಯ, ವಿಕಾಸ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯು ಮಾನವನ ಉಗಮ ಮತ್ತು ವಿಕಾಸದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದಲ್ಲಾ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವಾಗಲೇ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಉಗಮಗೊಂಡವು. ಅವನು ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿ ಬದಲಾವಣೆಗೊಂಡಂತೆ ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳು ವಿಕಾಸಗೊಂಡವು.[೩]

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತೆ ನಮ್ಮದೇ ಆದ ಜಲಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದೇವೆ. ಜಲ ದೈವತ್ವದ ಸ್ವರೂಪವಿದ್ದು ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಒಂದಾಗಿದೆ. ಮಾನವನಿಗೂ ಸಕಲ ಜೀವಕೋಶಗಳಿಗೆ ನೀರು ಅತ್ಯವಶ್ಯಕ ನೀರಿಲ್ಲದೆ ಬದುಕಿಲ್ಲ. ಜೀವಜಲ ಅಂದು ನೀರನ್ನು ಜಲದೇವತೆಯೆಂದು ಆರಾಧಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.[೪] ನಮ್ಮ ದೈನಂದಿನ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ನಂಬಿಕೆ ಆಚರಣೆ ಹಾಗೂ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದೇವೆ. ನಾವು ಕಾಲಮಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಆಹಾರ ಪಾನೀಯ ಬಟ್ಟೆ ಹಾಗೂ ವಸತಿಗಳನ್ನು ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ : ದೇವರು ಇದ್ದಾನೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ದೇವರು ಇದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಬಹುತೇಕರು ನಂಬಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದಲ್ಲಾ ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ನಂಬಿಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಸಹಜವಾಗಿ ನಾವು ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ನಂಬಿ ಮೋಸ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಹಾಗಂತ ನಂಬದೇ ಇರಲು ಅಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ದಾಸರು ನಂಬಿ ಕೆಟ್ಟವರಿಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಹಾಡಿರುವುದು ಸತ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ.[೫] ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿ ಕಾರ್ಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ಆರ್ಥಿಕಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಪೂರಕವಾದರೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮಹೋನ್ನತಿಯ ಉದ್ದೇಶಗಳು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದವು. ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟೆ, ಕಾಲುವೆಗಳು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡರೆ ಅದು ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಅಂದಿನಿಂದಲೂ ಜನರಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ.[೬] ಆದುದರಿಂದ ಜನರು ಈ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಧರ್ಮದ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಜನರು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಅವರಿಗೆ ಅರಿವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಕೆಲವು ಆಚರಣೆಗಳು ಅವರ ದೈನಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿವೆ. ಅಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಜೀವನದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ಅನೇಕ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅನೇಕ ಆಚರಣೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ.

ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆಚರಣೆಗಳು ಅವುಗಳ ಕಟ್ಟುವ ಪೂರ್ವದಿಂದಲೇ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ. ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವಾಗ ಮದುವೆ ಇತರೆ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಪದ್ಧತಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಆಚರಣೆಗಳ ಪ್ರಾರಂಭದ ಕೆಲವು ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಮುಂದುವರಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವುದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದವುಗಳು ನಂಬಿಕೆ ಆಚರಣೆ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಹಾಗೂ ಉತ್ಸವಗಳಾಗಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದು ಅವಶ್ಯಕತೆಯಾಗಿದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸು ಮನೆತನಗಳು ಸುಮಾರು ೪೩ ಸಾವಿರ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ೩೨೬ಕ್ಕೂ ಅಧಿಕ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ಹಿಂದೆ ಇತಿಹಾಸವಿದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಉದ್ದೇಶ ಜೀವಸಂಕುಲವನ್ನೇ ರಕ್ಷಿಸುವುದಾಗಿದೆ. 'ನೀರು ನಿಂತರೆ ಹೊಲ ಹಾಳು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕೆರೆ ಹಾಳು' ಎಂಬ ಗಾದೆಯ ಮಾತಿನಂತೆ ಕೆರೆಯ ದಡದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಪರಿಸರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅವುಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೈಲಾಪುರ, ಅರಕೇರಾ ಕೆ., ಚಂದ್ರಕಿ, ಕಾಕಲೂವಾರು, ಖಾನಪುರ, ನಾಯ್ಕಲ್, ಶಹಾಪುರ ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ನಿಯಮಗಳು ಇವತ್ತು ಇಲ್ಲ. ಅವುಗಳು ಒತ್ತುವರಿಯಾಗಿ ಆಯುಷ್ಯ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಸರಕಾರಗಳು ಹಲವಾರು ಮೂಲಗಳಿಂದ ಕೆರೆಗಳ ಪುನರುಜ್ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯಕತೆಯಾಗಿದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಮಳೆಯ ಆಧಾರಿತ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ, ಹೊರ ಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಅಪಾರ ಪ್ರಮಾಣದ ಹೂಳು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಪುನರುಜ್ಜೀವನ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಾಗಿದೆ.

ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಜನಪದರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಆಚಾರ, ವಿಚಾರ ಮತ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯ ಪದ್ಧತಿಗಳು ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿವೆ. ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳು ಬಹುತೇಕ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಪ್ರಕೃತಿ ಮೂಲದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿವೆ. ಅಂತಹ ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ಹಲವು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಒಂದನೆಯದಾಗಿ ಮಾನವನ ಶರೀರ ಮತ್ತು ಜನಪದರ ವೈದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವು. ನಂತರ ಜೀವನ ಚಕ್ರ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ.[೭] ನಂಬಿಕೆಗಳು ಜನಪದರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದು, ಊರಿಗೊಂದು ಕೆರೆ, ನೀರಿಗೊಂದು ಬಾವಿ ಎಂಬಂತೆ ಪ್ರತಿ ಹಳ್ಳಿಗೊಂದು ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದು ಕಾಣಬಹುದು. ಕೆರೆಗಳು ಗ್ರಾಮೀಣ ಜನರ ಜೀವಾಳ ಹಾಗೂ ಹಳ್ಳಿಯ ಸ್ವತ್ತು ಕೂಡ ಹೌದು ಕೆರೆಯ ಹೊನ್ನಮ್ಮ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಆ ವರ್ಷ ಕೆರೆ ತುಂಬಿದರೆ ಈ ಗ್ರಾಮವು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಂತಸರ ಕೆರೆಗಳು ತುಂಬಿದರೆ ನಮಗೆ ಬರವಿಲ್ಲ. ಕೆರೆಯು ತುಂಬಲಿಲ್ಲಾ ಅಂದರೆ ನಮ್ಮಗೆ ಬರ ಬಂದಂತೆ. ಎಂಬುದೊಂದು ಜನಪದರ ಅನುಭವದ ನುಡಿಮುತ್ತು ಇಂದಿಗೂ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಂಬಿಕೆಗಳು ವೇದಗಳ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇದ್ದು ಅಗ್ನಿಪುರಾಣದ ೬೪ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವರುಣದೇವರನ್ನು ಜಲದೇವನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.[೮] ಹಾಗೂ ಪುರಾತನ ಸಾಂಖ್ಯಾಯನ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಾವಿ ಮತ್ತು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದಂತೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ.

ಅಂದರೆ ಬಾವಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಕೊಳವನ್ನು ಬಳಸುವ ಮುನ್ನ ವೈದಿಕ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿ ಋಗ್ವೇದದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಮಳೆಯ ಆದಿದೇವತೆಯಾದ ವರುಣನನ್ನು ಮತ್ತು ಇತರೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿಸಿದ ನಂತರದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಳ ಮತ್ತು ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಂಬುವುದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತದ ಪ್ರಕಾರ ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಹಸುಗಳು, ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಮನುಷ್ಯರು ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದು ತೃಪ್ತರಾಗುತ್ತಾರೋ ಅವರು ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗದ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ‌ಯನ್ನು ಅಂದಿನ ಮಾನವರು ಹೊಂದಿದ್ದರು.

ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಅದನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಾಚೀನರು ಒಳ್ಳೆಯ ದಿನ ಮುಹೂರ್ತಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಶಾಸನಗಳು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ. ಕ್ರಿಶ ೧೩೬೯ರಲ್ಲಿ ಒಂದನೆಯ ಬುಕ್ಕರಾಯನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲದ ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರ ಕಡಪ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪೊರುಮಾಮಿಲ್ಲ ಕೆರೆಯನ್ನು ರಾಜಕುಮಾರ ಭವ ದೊರೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಈ ಶಾಸನವು ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಶುಭ ಮುಹೂರ್ತವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಶಕವರ್ಷ ೧೨೯೧ರ ಸೌಮ್ಯ ಸಂವತ್ಸರ ಕಾರ್ತಿಕ ಶುದ್ಧ ೧೪ನೆಯ ದಿನ ಗುರುವಾರದ ಪುಷ್ಯ ಕರ್ಕಾಟಕ ಲಗ್ನದ ದಿನದಂದು ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಹಗಳು ಅನುಕೂಲವಾದ ದಿನದಂದು ಈ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಯಿತು ಎಂದು ಶಾಸನವು[೧೦] ವಿವರಿಸಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಕ್ರಿಶ ೧೩೯೪ರ ಎರಡನೆಯ ಹರಿಹರನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸನವು ತೂಬನ್ನು ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಇರುಗಪ್ಪ ದಂಡನಾಯಕರು ಕಟ್ಟಿಸಿದರೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಈ ಕೆರೆಯ ತೂಬಿನ ಕಲ್ಲನ್ನು ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಲಗ್ನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಯಿತು ಅದರ ವಿವರ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿವೆ. ಶಕ ವರ್ಷ ೧೩೧೬ರ ಭಾವನಾಮ ಸಂವತ್ಸರದ ಭಾದ್ರಪದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದ ಮೊದಲ ದಿನದಂದು ಸೂರ್ಯೋದಯ ಏಳು ಸ್ಫುಟಕ ಸಮಯದ ನಂತರ ಧನುರ್ ಲಗ್ನದಲ್ಲಿ ತೂಬನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಯಿತು.[೧೧] ಇಂತಹ ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವಾಗ, ಬುನಾದಿ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಾಕುವಾಗ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ನೀರು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಹಾಕುವಾಗ ಕೆರೆಗಳ ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವಾಗ ಇಂತಹ ಹಲವಾರು ಆಚರಣೆಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅನೇಕ ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಈ ಮೇಲಿನಂತೆ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಜನಪದ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಪಾರಂಪರಿಕವಾದ ಒಂದು ಪರಿಕಲ್ಪನೆ. ಹೀಗೆ ಅಂಗೀಕೃತವಾಗುವಲ್ಲಿ ಪುನರಾವರ್ತನೆ ಹಾಗೂ ಸಾಮೂಹಿಕ ನಿರೀಕ್ಷೆಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ನಂಬಿಕೆಗಳು ಜನಪದರ ಜೀವನಾನುಭವದ ಉತ್ಸವಗಳು ಸೂಚನೆ, ನಿಯಮ, ವಿಧಿ, ನಿಷೇಧ, ನಿದರ್ಶನ, ಅಗ್ರಹ, ಆದೇಶ, ಆಲೋಚನೆ, ರೂಢಿ, ಜೀವನಕ್ರಮ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಆಚರಣೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಮೂಲಭೂತವಾಗಿ ನಂಬಿಕೆಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದವು. ಇವುಗಳು ಅಂತರಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಆ ಮೂಲಕ

ಕ್ರಿಯಾರೂಪ ತಾಳುತ್ತವೆ. ಅದು ಜನಪದರ ಪುರಾಣ, ಗಾದೆ, ಐತಿಹ್ಯ, ಜನಪದರ ಧರ್ಮ ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಒಳಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಸಂಕೀರ್ಣದ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ.[೧೨]

ಮರಿಯಾ ಲೀಚ್‌ರವರ ಪ್ರಕಾರ–ಪುನರಾವೃತವಾಗುವ ಸಾಮೂಹಿಕ ವೀಕ್ಷಣೆಯ ಫಲವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಭೂತ, ವರ್ತಮಾನ, ಭವಿಷ್ಯತ್ತುಗಳೊಂದಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿರುವ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಸ್ವೀಕೃತ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯೇ ಜನಪದ ನಂಬಿಕೆ. ಆರ್ ಬಾಗ್ಸ್‌ರವರು ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಭಾವನೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ದೇಜಗೌ ಅವರ ಪ್ರಕಾರ ದೇಶ ಕಾಲಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ಜ್ಞಾನ ದೀರ್ಘ ಅನುಭವ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಆಲೋಚನೆ ಹಾಗೂ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರದ ಫಲವಾಗಿ ಮೂಡಿದ ಶ್ರದ್ಧೆಯೇ ನಂಬಿಕೆ[೧೩] ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಕೃತಿಯ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಭೇದಿಸಲು ಆದಿ ಮಾನವನು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ. ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ಶಕ್ತಿ, ಭಯ, ಆತಂಕ ಭೀತಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು ವೇದಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಾತಿ, ಧರ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದವು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದ ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ಮೂರು ವಿಧಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದನೆಯದಾಗಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ವೈಯಕ್ತಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಹಾಗೂ ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿ ಚರ್ಚೆಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

೬.೧.೧. ಧಾರ್ಮಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳು :

ಮನುಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸಿನ ಭಯ ಮತ್ತು ಆತಂಕಗಳು ಧಾರ್ಮಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳ ಮೂಲ ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯ ರೂಪವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವುಗಳೇ ದೇವರು ಮತ್ತು ದೆವ್ವಗಳು. ಆಗ ದೇವರ ಸ್ವರೂಪ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಹಲವಾರು ನಂಬಿಕೆಗಳು ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿದ ಅಮೂರ್ತ ದೇವರನ್ನು ವಾಸ್ತವ ಜಗತ್ತಿನ ವಸ್ತು ವಿಷಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಮೀಕರಿಸಿ ಪೂಜಿಸತೊಡಗಿದ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ನಂಬಿಕೆಗಳಿದ್ದು ಉದಾ: ಮಕ್ಕಣ್ಣ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲನ್ನು ತುಳಿಯಬಾರದು. ಅದು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಹಾಗೂ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯನ್ನು ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ತುಳಿಯಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಇದರ ಉದ್ದೇಶ ಕಾಲನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು ಹಾಗೂ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಸದೊಂದಿಗೆ ವಸ್ತುಗಳು ಹೋಗಬಹುದು ಎನ್ನುವುದು ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವರಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಜಲಗಳಿಗೆ(ನೀರಿಗೆ) ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಹಲವಾರು ನಂಬಿಕೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ನೀರನ್ನು ಗಂಗಾ ದೇವತೆ ಎಂದು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಜಗತ್ತಿನ ಸಕಲ ಮೈಲಿಗೆಯನ್ನು ತೊಳೆಯುವವಳು ಗಂಗೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಕಲ ಕ್ರಿಯಾವಿಧಿಗಳನ್ನು

ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಪೂಜಾ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನೀರಿನಿಂದಲೆ ತೊಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಯಾವುದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಕ್ರಿಯಾವಿಧಿ ನಡೆಯಬೇಕಿದ್ದರೆ, ಮೊದಲಿಗೆ ಗಂಗಾ ದೇವಿಯನ್ನು ಪೂಜೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಜನಪದ ಸಮಾಜಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಳೆ ಪೂಜೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಗ್ರಾಮದ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ನದಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹಳ್ಳ ಅಥವಾ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಲೋಟ ನೀರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಮಿಕಿಸಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವೇಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಯುಗಾದಿ ಹಬ್ಬದ ದಿನ ನದಿಯಿಂದ ನೀರನ್ನು ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಇಂದಿಗೂ ರೂಢಿಯಿದೆ.

ಎಲ್ಲಾ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ನೀರು ಪವಿತ್ರವಾಗಿದ್ದು ಬಹುಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಜರಗುವ ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಇತರೆ ಕಾರ್ಯಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿರುವುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಅದು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇಂದಿಗೂ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿದೆ.

೬.೧.೨. ವೈಯಕ್ತಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳು :

ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಉದ್ಭವವಾಗಿರುವ ನಂಬಿಕೆಗಳೆ ವೈಯಕ್ತಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ : ಶನಿವಾರ ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆ ಉಡಬಾರದು. ಮೂರು ಮೂಲೆಯ ಮನೆ ಹೊಂದಿರಬಾರದು ಅದು ಅಶುಭ. ಶುಕ್ರವಾರ ಅಥವಾ ಮಂಗಳವಾರ ಮದುಮಗಳನ್ನು ತಂದೆಯ ಮನೆಯಿಂದ ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಲಾರದು. ಹಿಂದೂ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ ಧರಿಸಬಾರದು[೧೪] ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳು ಜನರ ಭಾವನೆಯಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಗಳಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗಿದೆ. ಜಾನಪದ ಬದುಕಲ್ಲಿ ಜಲ ಎನ್ನುವುದು ಸಮೃದ್ಧಿಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ನೀರನ್ನು ಗಂಗೆ, ತಾಯಿ, ಮಾತೆ ಎಂದು ಪೂಜೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮಳೆಯ ಮೂಲಕ ಬರುವ ನೀರು ಹಳ್ಳ-ಕೊಳ್ಳಗಳು ತುಂಬಿ ಹರಿಯುತ್ತವೆ. ಭಾರತೀಯರ ಪ್ರಾಚೀನದಿಂದ ಇಂದಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯವರಿಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಳ್ಳ ಕೊಳ್ಳಗಳು ಪವಿತ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಹರಿಯುವ ನದಿ, ಹಳ್ಳಗಳು ಶೀಲ ಹಾಗೂ ಪರಿಶುದ್ಧತೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಪಾಪ ಕಳಚಿ ಹೋಗಿ ಪುಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇಂದಿಗೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. 'ಗಂಗಾ ಸ್ನಾನ ತುಂಗಾ ಪಾನ' ಎಂಬ ಗಾದೆ ನೀರಿನ ಮಹತ್ವ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೀಮಾ, ಕೃಷ್ಣ ಹಾಗೂ ದೋಣಿ ನದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನಗಳ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಇಂದಿಗೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ನಂಬಿಕೆ ಇವತ್ತಿಗೂ ನಂಬಿಕೆ, ಆಚರಣೆಯಂತಹ ಪದ್ಧತಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗಿದೆ.

ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು ಜನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿ ಬಯಲುಸೀಮೆಯವರ ಬದುಕಿಗೆ ಜೀವನಾಧಾರವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳು ಅವರಿಗೆ ಪವಿತ್ರವಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಅವರು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸುಮನೆತನದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಊರಿನ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ ಗುರುತಿಸಿ ಕೆರೆ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜನಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು ಪ್ರಸ್ತುತ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ. ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು ತಮ್ಮ ವಚನದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಇದೆ.

"ತನುವೆಂಬ ಏರಿಗೆ ಮನವೆಂಬ ಕಟ್ಟೆ
ಆಚಾರವೆಂಬ ಸೋಪಾನ ಪರಮಾನಂದವೆಂಬ ಜಲವ ತುಂಬಿ
ಕೆರೆಯ ಕಟ್ಟಬಲ್ಲವನಾರನೂ ಕಾಣೆ
ನಾ ಕಟ್ಟಿದ ಕೆರೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರ"[೫]

ಎಂದು ಭೂಮಿಯ ಕೆರೆಯೊಂದಿಗೆ, ಮನದೊಳಗೆ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟುವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾನವನ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಚರಿತ್ರೆ ಬಹಳ ದೀರ್ಘಕಾಲಕ್ಕೆ ಕೊಂಡುಹೋಗಲಾಗಿದೆ.

ಜಾನಪದ ವಿದ್ವಾಂಸರ ದಾಖಲೆಯಂತೆ ನೀರಿಗೆ ಬಲಿಕೊಡುವ ಆಚರಣೆಗಳು ಕೇವಲ ಭಾರತ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ ವಿಶ್ವದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನರು ಕೆರೆ ಕಟ್ಟುವಾಗ(ಕೆರೆಗೆ-ಹಾರ) ಬಲಿ ಕೊಡುವ ವಿಧಿ ವಿಧಾನಗಳು ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದವು ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದು ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಬೇಕಾದರೆ, ನರಬಲಿಕೊಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಇತ್ತು ಎಂದು ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು ಹೊರತು ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಯಾವುದೇ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಪದ್ಧತಿ ಕುರಿತಂತೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧ್ಯಯನ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಯಾವುದೇ ಮಾಹಿತಿ ನಮಗೆ ಸಿಗದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಕುರಿತು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಉಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗೂ ಕೆರೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿದರೂ ಕೆರೆಯ ಒಡ್ಡು ಒಡೆಯುವುದು ಅಥವಾ ನೀರು ಇದರುವುದನ್ನು ನೀರು ಬಂದರೆ ಭೂಮಿ ಹಿಗ್ಗುವುದು ಕೆರೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿದವನ ಮನೆಯ ಹೆಣ್ಣೊಂದು ಗಂಗೆ ಪೂಜೆಗೆ ಅಂದರೆ ಕೆರೆಯ ಕಟ್ಟಗೆ ಬಲಿ ಕೊಡುವಂತದ್ದು ಹೆಣ್ಣಿನ ಬಲಿಯ ನಂತರ ನೀರು ಬರುತ್ತದೆ. ಕಟ್ಟೆ ಒಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುವುದು ಅಂದಿನ ಮನುಷ್ಯನ ನಂಬಿಕೆಯು ಆಚರಣೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅದು ಇಂದಿಗೂ ಬಲಿಕೊಟ್ಟವ

ಹೆಣ್ಣು ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ದೇವತೆಯಾಗಿ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಟ್ಟಿರುವುದು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು. ಕೆರೆಗೆ ಹಾರವಾದಂತಹ ಕಥನಗೀತೆಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸುಮಾರು ಸ್ತ್ರೀ ಹೆಸರಿನ ಕೆರೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

೬.೧.೩. ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳು :

ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸರು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಅನೇಕ ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಎಂಬುದು ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಹುಟ್ಟಿನ ಬಗೆಗೆ ಕುತೂಹಲ ಆದರೆ ಸಾವಿನ ಕುರಿತಂತೆ ಭಯ ತನ್ನ ಬದುಕನ್ನು ರೂಪಿಸಿದ ಋತುಮಾನಗಳ ಚಲನೆಗಳು ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ರೂಢಿಸಿದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಇದ್ದು ಮದುವೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಅಕ್ಷತೆಯಾಗಿ ಹಾಕಿದರೆ ಅವನು ಮುಂದೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುವುದು ಒಂದು ನಂಬಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಶಿವ ಶರಣರು ರಾಗ ಅಥವಾ ಹಾಡು ಹಾಡಿದರೆ ಮಳೆಯು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬುವುದು ಮತ್ತು ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ತಿಂದರೆ ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆರತಿಯ ದೀಪ ಆರಿದರೆ ಅಪಶಕುನ ಉತ್ತರಾಯಣದಲ್ಲಿ ಮರಣ ಹೊಂದಿದರೆ ಅವನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗ ಸಿಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಆಷಾಢದಲ್ಲಿ ಅತ್ತೆ-ಸೊಸೆ ಒಂದೇ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಓಡಾಡಬಾರದು ಎಂಬುದು ಇಂದಿಗೂ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮಳೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅನೇಕ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದು ನೀರು ಜನಜೀವನದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗ. ಮಾನವನು ನೆಲೆ ನದಿದಂಡೆ, ಸರೋವರಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ಬೆಳೆದುಬಂದಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣ ಜನ ಮತ್ತು ಜಾನುವಾರುಗಳು ನೀರು ಅವಶ್ಯಕತೆ ಎಂದು ಅರಿತು ನಾಗರೀಕತೆ ಬೆಳೆಸಿದಂತೆ ಜಲವನ್ನು ಬೇಕಾದ ಕಡೆಗೆ ಹೊಸೆದು ಜೀವನ ನಡೆಸುವ ವಿಧಾನ ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಅದೇ ರೀತಿ ನದಿಗಳಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಜಲಾಶಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ನೀರನ್ನು ಕಾಲುವೆಯ ಮುಖಾಂತರ ಹರಿಸಿ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಗೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಕೆರೆ ಕಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ರೂಢಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಜಲ ಸಂಗ್ರಹಾರಗಳು ಮತ್ತು ಬಳಕೆಯ ವಿಧಾನಗಳಿಗೂ ಮಳೆಯೇ ಮೂಲಾಧಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜನಪದರು ಮಳೆ ಆಗು-ಹೋಗುಗಳಿಗೆ ವರುಣ, ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯ ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿರುವುದು ಇಂದಿಗೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿನ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ನಂಬಿಕೆ ಆಚಾರ ವಿಚಾರ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿದ ಸರ್ವಜ್ಞ ಕವಿಯ ಮಳೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

'ಕೆರೆ ಕಟ್ಟೆ ಕಾಲುವೆ ಹರಿಯಲ್ಲಿ
ಬಾವೀಲಿ ಸಿಹಿ ನೀರು ಉಕ್ಕಲಿ

ದೇವ ನಿನ್ನ ಹಬ್ಬ ಹೆಚ್ಚಲಿ
ಹೋದ ಜೀವವು ಕೂಡಿಕೊಂಡೇಳಲಿ
ಸ್ವಾತಿಯ ಮಳೆ ಬಂದು ಸೀತೆಯ ಕೆರೆ ತುಂಬಿ
ಜೋತಾಡುತ್ತೈತೆ ಕುಣಿಗಲು ಕುಚ್ಚಿನ್ ಮೀನು
ಮುಂಗೈಯ ನೋಡಿ ನಗುತ್ತೈತಿ।[೧೭]

ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲವು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಾದ ಯಾದಗಿರಿ, ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಳೆರಾಯನ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ಹಲಗೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಕುಂಕುಮ, ಅರಿಶಿಣ, ಹೂವುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಓರ್ವ ಬಾಲಕನನ್ನು ಬೆತ್ತಲೆ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವನು ಈ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹುಡುಗರೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಮಳೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾ, ಮನೆ ಮನೆ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಮನೆಯ ಹೆಂಗಸರು ಮಳೆರಾಯನ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ದವಸ, ಧಾನ್ಯ ಅಥವಾ ಹಣವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಆಚರಣೆಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು.

ಮಳೆಯ ನೀರಿನ ಪ್ರಕೃತಿಯ ರೂಪ ಇದಕ್ಕೆ ಜನಪದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಸ್ಥಾನವಿದ್ದು ಮೋಡ ಕರಗಿ ನೆಲ ಸೇರುವ ಮುನ್ನ ಸುರಿಯುವ ನೀರನ್ನು ಮಳೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ನೆಲ ಸೇರಿದ ನಂತರ ಬೇರೆಯದೇ ರೂಪ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮಳೆಯು ಸಮೃದ್ಧಿಯ ಫಲವಂತಿಕೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಮಳೆ ಇಲ್ಲದೆ ಮನುಷ್ಯ ಪಟ್ಟಿರುವ ಪಾಡುಗಳು ಜನಪದರ ಹಾಡು ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯವಸಾಯ ನಿಂತಿರುವುದೇ ಮಳೆಯಾಧಾರದ ಮೇಲೆ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯಾಗದೇ ಹೋದರೆ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಜನರು ಹೆದರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಡುಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ.

‘ಮೋಡದ ಕಡೆಯಿಂದ ಮಿಂಚಿನ ಸುಳಿಯಿಂದ
ಧಳ ಧಳ ಹೊಳೆಯುತ ಬರುತ್ತಾಳೆ
ಗುಡುಗು ಗೂಡಾಗಿ ಸಿಡಿದಳೋ ಜಲ ಜಲ
ಗಂಗಮ್ಮ ತಾಯಿ ಬರುತ್ತಾಳೆ ಧರಗೆ
ಅಂಬರದಲ್ಲಿ ನಿಂತೋ ಮಳೆರಾಯ
ಅಪ್ಪ ನೀ ನಿಲ್ಲದೆ ಸೊಪಾದೋ ಈ ಭೂಮಿ
ಸಪ್ಪೆ ದಂಟಾದೋ ದನಕರ ದೇವಿಂದ್ರರಾಯ
ಕಂಚಿನ ಹಣವಾಗಿ ಸುರಿಬಾರೋ[೧೮]

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುತೇಕವಾದ ಕೆರೆಗಳು ಮಳೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿವೆ. ಗ್ರಾಮಕ್ಕೊಂದು ಕೆರೆ ನೀರಿಗೊಂದು ಬಾವಿ ಎಂಬಂತೆ ಪ್ರತಿ ಹಳ್ಳಿಗೊಂದು ಕೆರೆ ಬಾವಿಗಳು ಇದ್ದು ಗ್ರಾಮೀಣ ಜನರ ಜೀವನಾಡಿಯಾಗಿವೆ. ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ವಾಡಿಕೆಯಂತೆ ಮಳೆ ಬಾರದೆ ಹೋದರೆ ರೈತರು ಅನೇಕ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಬಂದ ಮಳೆಗಿಂತ ಸಾಯಂಕಾಲ ಬರುವ ಮಳೆಯೇ ರೈತರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಅನುಕೂಲ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಮುಂಜಾನೆ ಬಂದರೆ ಮಳೆಯಲ್ಲ ಸಾಯಂಕಾಲ ಬಂದರೆ ಅಳಿಯನಲ್ಲ' ಎಂಬ ಗಾದೆ ಮಾತನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವುದು[೧೮] ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮಳೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸಾವಿರಾರು ನಂಬಿಕೆಗಳು ಆಚರಣೆಗಳು ಇರುವುದು ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಳೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ಆಚರಣೆ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಬಾರೊ ಬಾರೊ ಮಳೆರಾಯ
ಭತ್ತದ ಗದ್ದೆಗೆ ನೀರಿನ
ಜೋಳದ ಹೊಲಕ್ಕೆ ನೀರಿನ
ಬಾರೊ ಬಾರೊ ಮಳೆರಾಯ
ಬಾಳೆ ತೋಟಕ್ಕೆ ನೀರಿನ
ತೆಂಗಿನ ತೋಟಕ್ಕೆ ನೀರಿನ
ಬಾರೊ ಬಾರೊ ಮಳೆರಾಯ

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪೆಗಳ ಮದುವೆ ಮಾಡಿ ಕತ್ತೆಯ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಮೂಲಕ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿರುವ ಪದ್ಧತಿ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿದೆ. ಹಾಗೂ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ದನಗಳ ಹಿಂಡು ಕಾಣಿಸಿದರೆ ಕಲ್ಲಡಿ ಕಪ್ಪೆಗಳು ಕೂಗಿದರೆ ಕತ್ತೆಗಳು ಆಕಾಶ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಮಳೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇರುವುದು.[೧೮] ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಳೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ವಿವಿಧ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಜನರಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

೬.೧.೪. ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಇರುವ ನಂಬಿಕೆಗಳು :

ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟುವನು ಸ್ವಜನ ಅನ್ನದಾತ ಸಮುದಾಯಗಳ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಪುಣ್ಯದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಭಾಗವಾಗಿ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ಬಳಕೆ ಮತ್ತು ಸಂಪನ್ಮೂಲದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಹಾಗೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಜನಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಆಹಾರ ಉತ್ಪಾದಿಸಲು ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸರು ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕೃತಕ ಜಲಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಮೂಲ್ಯ ವಸ್ತುಗಳು ಅಡಕವಾಗಿದ್ದು ವಜ್ರ, ಕಬ್ಬಿಣ ಅನೇಕ ಖನಿಜಗಳು ಭೂಗರ್ಭದಲ್ಲಿದ್ದು ಅದೇ ರೀತಿ ಜನವೂ ಇದ್ದು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಮೂರು ನದಿಗಳು ಅನೇಕ ಹಳ್ಳ-ಕೊಳ್ಳಗಳು ಮತ್ತು ಸುಮಾರು

೬.೨. ಆಚರಣೆಗಳು :

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಜಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಆಚರಣೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವ ಗೌರಿ ಗಣೇಶನ ಹಬ್ಬ ಹಾಗೂ ಮೊಹರಂ ಆಚರಣೆಗಳು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿವೆ. ಗೌರಿ ದೇವತೆ ನೀರನ್ನು ಸಂಕೇತಿಸುವ ದೇವತೆ ಹಾಗೂ ಗಣಪತಿಯ ತಾಯಿಯು ಕೂಡ ಹೌದು. ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಗಣೇಶನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ಪುನಃ ನೀರಿಗೆ ಬಿಡುವುದು. ನೀರು ಮತ್ತು ಭೂಮಿಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗೆ ಆಹಾರ ಒದಗಿಸುವಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನ ಮತ್ತು ನೀರಿನ ಪಾತ್ರ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೆಲ, ಗಾಳಿ, ಜಲ, ಅಗ್ನಿ, ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಪಂಚಭೂತಗಳೆಂದು ಪೂಜಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಔಷಧೀ ಗುಣವಿದ್ದು ಸರ್ವ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರವೆಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಿಂದಲೂ ಮಾನವನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಮಾಟ, ಮಂತ್ರ, ತಂತ್ರಗಾರಿಕೆಗೆ ಜಲವನ್ನೇ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮಾನವನ ಹೊರ ಮತ್ತು ಒಳಭಾಗಗಳನ್ನು ಶುಭ್ರಗೊಳಿಸುವ ಹಾಗೂ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ನೀಡುವ ಗುಣವಿದೆ. ಗ್ರೀಕ್ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಮದುವೆಗೆ ಮುನ್ನ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸಿ ಏಳುವ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ಕನ್ಯತ್ವವನ್ನು ನದಿದೇವತೆಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕರುಣಿಸುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಆಚರಣೆಯ ಪದ್ಧತಿ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ.

೬.೨.೧. ಗಂಗಾ ಸ್ನಾನ :

ಜನಪದರ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಗೆ ಕೇವಲ ನೀರನ್ನು ಸಂಕೇತಿಸುವ ಜಲದೇವತೆಯಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸ್ತ್ರೀ ರೂಪದ ದೇವತೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಿನವರು ಹೆಣ್ಣುಗಳೇ ಈ ಎಲ್ಲಾ ದೇವರುಗಳ ಆದಿದೇವತೆ ಗಂಗೆ. ಗ್ರಾಮಗಳ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ದುರ್ಗಾ, ಯಲ್ಲಮ್ಮ, ಬಂಗಾರಮ್ಮ, ಮಶ್ಯಮ್ಮ ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳ ಪೂಜೆ ಆರಂಭಗೊಳ್ಳುವುದೇ ಗಂಗೆ ಪೂಜೆಯಿಂದ[೨೨] ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ನಡೆಯುವ ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮ ದೇವರುಗಳು ಕೆಲವು ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಗಂಗಾ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ದೇವರುಗಳಿಗೆ ಸಮೀಪದ ಜಲವೊಂದರ ಬಳಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಪೂಜಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ವೈದಿಕ ದೇವರುಗಳಾದ ಕೃಷ್ಣ, ಶಿವ, ರಾಮ ಮುಂತಾದ ದೇವರುಗಳ ವಿಧಿಗಳು ಆರಂಭವಾಗುವುದು ಗಂಗಾ ಸ್ನಾನದಿಂದ. ಇಂತಹ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ತಂದು ಆರಾಧಕರು ಭಕ್ತಿ ಭಾವದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಅಮೃತ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಗಂಧ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಆಚರಣೆಗಳು ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಹೋಮ ಹವನಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ನೈವೇದ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಇಡುತ್ತಾರೆ. ನಾನು ಈ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಾಗ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಯುಗಾದಿ ಹಬ್ಬ

ಮತ್ತು ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಸ್ವಾಮಿಯ ಕಾರ್ತಿಕೋತ್ಸವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗಳನ್ನು ಗಂಗಾ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸುವುದು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಮೈಲಾರಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ಸಂಕ್ರಮಣ ಮತ್ತು ದೀಪಾವಳಿಯ ಜಾತ್ರೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ಪರಿವಾರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೊನ್ನ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಜನವರಿ ೧೪ ಮಕರ ಸಂಕ್ರಮಣದ ದಿನ ಈ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುವ ಪದ್ಧತಿ ಇಂದಿಗೂ ಜಾರಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಹಬ್ಬಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಗಂಗಾಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೂರು ತಾಲೂಕುಗಳ ಜನರು ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಮಳೆ, ಬೆಳೆ, ಸಮೃದ್ಧಿಯಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗ್ರಾಮದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡು ಬಾರಿ ನದಿ, ಕೆರೆ, ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಗಾ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿರುವ ಪದ್ಧತಿಯು ಇಂದಿಗೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ.

೬.೨.೨. ಗಂಗಾ ಪೂಜೆ :

ಯಾವುದೇ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯ ಅಥವಾ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವಾಗ ಜಲದಿಂದ ಶುದ್ಧೀಕರಣ ಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯಹವಾಚನವೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಪದ್ಧತಿ, ಋಷಿ, ಪಂಚಮಿ ಮತ್ತು ಇತರೆ ಕೆಲವು ವ್ರತಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಂಗಾಪೂಜೆ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವೈಶಾಖ ಮಾಸದ ಶುದ್ಧ ಸಪ್ತಮಿ ದಿನವನ್ನು ಗಂಗಾ ಸಪ್ತಮಿಯೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು ಅವನು ಒಂದು ವ್ರತದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸಂಕ್ರಮಣದ ದಿನ ಯುಗಾದಿಯ ದಿನ ಕೃಷ್ಣ, ಭೀಮಾ ಮತ್ತು ದೋಣಿ ನದಿಗಳಿಂದ ನೀರು ತಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ದೇವರುಗಳನ್ನು ತೊಳೆದು ಗಂಗಾಪೂಜೆ ಮಾಡುವ ಪರಂಪರೆ ಇಂತಹ ಆಚರಣೆಯು ಇಂದಿಗೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಜಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ಕಥೆಗಳು ಭಾರತದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಕಾಣುತ್ತವೆ.

ಮಹಾಭಾರತದ ಗಂಗೆ ಹಿಮವತ್ ರಾಜನ ಮಗಳು ಶಂತನ ಮಹಾರಾಜನ ಪತ್ನಿಯಾಗಿ ಭೀಷ್ಮನನ್ನು ಮಗನಾಗಿ ಪಡೆದಳು ಆದ್ದರಿಂದ ಭೀಷ್ಮನಿಗೆ ಗಂಗೆಯ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತ್ತು. ಗಂಗಾನದಿಯ ಉಗಮ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಗಂಗೋತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಸಣ್ಣ ಕಲಶದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಮೊಹರು ಮಾಡಿ ಮಾರಾಟ ಮಾಡುವಂತಹ ಪದ್ಧತಿಯಿದೆ. ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಜಲಗಿಂತ ಪವಿತ್ರವಾದದ್ದು ಯಾವುದು ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಜನರಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ.[೨೩]

ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಋಷಿಯ ಕೋಪಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾದ ಭಗೀರಥ ತನ್ನ ಪೂರ್ವ ಜನರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ ದೊರಕಿಸಲು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಅವರ ಭಸ್ಮದ ಮೇಲೆ ಹರಿಸಲು ಆಕೆಯನ್ನು ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ತರಿಸಿದನೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಿದ್ದು, ಗಂಗೆಯ

ರಭಸವನ್ನು ತಡೆಯಲು ಶಿವ ಆಕೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಜಟೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರಿಸಿದ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗಂಗೆ ಶಿವನ ಜಟೆಯಿಂದ ಸಪ್ತನದಿಗಳಾಗಿ ಹರಿದಳೆಂಬುದು ಪೌರಾಣಿಕ ಪ್ರತೀತಿ.[೨೪] ಇದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಫಲವಂತಿಕೆ ಎಂದು ಪೂಜಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಕೊಡದಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿಟ್ಟು ಅದಕ್ಕೆ ಹರಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ದೇವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಿದರೆ ಅದು ಆ ದೇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಗೆಯ ಪೂಜೆಯು ಪ್ರಮುಖ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿದೆ. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೆರೆ ತುಂಬಿದಾಗ ಗಂಗಾ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಬಾಗಿನ ಅರ್ಪಿಸಿ ಕೆರೆಗಳ ಏರಿಯ ಮೇಲಿರುವ ದೇವತೆಗೆ ಕುರಿ, ಕೋಳಿ, ಅರ್ಪಿಸಿ ತೂಬನ್ನು ಎತ್ತುವಂತಹ ಆಚರಣೆಯು ಇಂದಿಗೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಮೈಲಾಪುರದ ಹೊನ್ನಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳ ಇಲ್ಲದವರು, ಹೊಸದಾಗಿ ಮದುವೆಯಾದವರು ರವಿವಾರ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಕೆಲವೇ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾಗದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಜನಾಂಗದವರಿಗೂ ಸೇರಿದೆ. ರಾಮಸಮುದ್ರ ಗ್ರಾಮದ ಕೆರೆಯು ತುಂಬಿದಾಗ ಕೆರೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ದೇವಮ್ಮನ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಮದ ಜನರು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕರೆಸಿ ಗಂಗೆಯ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿಸಿ ಸಿರಿಯನ್ನು ಕೊಡುವಂತ ಆಚರಣೆ ಇಂದಿಗೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಶ್ರಾವಣ ಮಾಸದ ಕೊನೆಯ ಸೋಮವಾರ ಯಾದಗಿರಿ ಭೀಮಾ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆ ಜಾತ್ರೆ ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡು ಗಂಗೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಖಾನಪುರ ಗ್ರಾಮದ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಮಕರ ಸಂಕ್ರಮಣ ದಿನ ಕೆರೆಗೆ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ಕೆರೆಯ ನೀರನ್ನು ತಂದು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಜನರು ಹಬ್ಬವನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಹೀಗೆ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕಾರ್ತಿಕೋತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಜನರು ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಆಚರಣೆಗಳು ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳು ತುಂಬಿದಾಗ ಅಥವಾ ಹಬ್ಬಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುವುದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿದೆ.

೬.೨.೩. ಕರಗ ಮತ್ತು ಕಳಸ :

ಕರಗವು ಹಸಿ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಡಿಗೆ. ಇದನ್ನು ಬೆಂಕಿಯಾಗಲಿ ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಒಣಗಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ನಿಯಮ. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಶಕ್ತಿಯುತ ದೇವತೆ ಈ ಆಚರಣೆಯು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಮತ್ತು ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಆಚರಣೆಯು ಮಾತೃದೇವತೆಯ ಪಂಥದ ಬಲಿಷ್ಠ ಗುರುತುಗಳು ಉತ್ಸವ ಕೋಲಾರ ಮತ್ತು ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.[೨೫] ಕಳಸ ಉತ್ಸವವನ್ನು ಕುಂಭ ಕಳಸ ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವ ತಾಮ್ರದ ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ ಇದರ ಮೇಲೆ ಎಲೆ ಜೋಡಿಸಿ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಇಟ್ಟು ಪೂಜೆ ಮಾಡುವ ವಿಧಾನ ಕಳಸವು ಜಲ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿ ಪರಂಪರೆಯ ಸಮನ್ವಯದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಕುಂಭವು ಜಲ ಸಹಿತವಾಗಿಯೇ ಗರ್ಭದ ಮತ್ತು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕಳಸವನ್ನು ವಿವಾಹ ಪೂಜೆ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರ ಶುಭ ಕಾರ್ಯದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುವುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಇಂತಹ ಆಚರಣೆಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ (ಬಂಜಾರ) ಸಂಸ್ಕೃತಿಯವರು ದೀಪಾವಳಿ ಮತ್ತು ತಿಜ ಆಚರಣೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡು ಗಂಗೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.

೬.೨.೪. ಗಡಗೆ, ಮಡಕೆ, ಹರಿವೆ :

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಆಚರಣೆಯು ಶುಭ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸಾವು, ತಿಥಿ, ಜಾತ್ರೆ ಹಲವಾರು ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದೇವರನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಹೊಸ ಗಡುಗೆಗಳನ್ನು ಜಲಮೂಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ತೊಳೆದು ನೀರು ತುಂಬಿ ದೇವರೆಂದು ತಂದು ಪೂಜಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯು ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೆಳವರ್ಗದವರು ಮಾತ್ರ ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶವ ಸಂಸ್ಕಾರ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಗದವರು ಈ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಆಚರಣೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮರಣದ ನಂತರವೂ ಮತ್ತೆ ಬದುಕಿ ಬರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿದೆ.

೬.೨.೫. ಇತರೆ ಆಚರಣೆಗಳು :

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ತುಂಬಿದಾಗ ಕೆಲವು ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ತೆಪ್ಪೋತ್ಸವ ಒಂದು. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಕ್ರಿ.ಶ ೧೧೪೩ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಸಂಗಮ ಶಾಸನವು ಈ ಉತ್ಸವವನ್ನು ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ.[೬] ಈ ಆಚರಣೆ ಇಂದಿಗೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ಹತ್ತಿರ ನಾಗರಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಹೋದರೆ ನಾಗರದೋಷ ಪರಿಹಾರ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಾಗರ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಆಶನಾಳ ಗ್ರಾಮದ ಬೂಚನಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಬೂತಪನ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯ ಹೊನ್ನಮ್ಮ, ಮಶ್ಯಮ್ಮ, ದುರ್ಗಮ್ಮ ಮುಂತಾದ ಹೆಣ್ಣು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಕೆರೆ ತುಂಬಿದಾಗ ವಿವಿಧ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಮೇಲಿರುವ ದೇವ ಕನ್ಯೆಯರಿಗೆ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಯ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀ ಮತ್ತು ಪುರುಷ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕೃಷಿ ಸಮುದಾಯದ ಜನಕ್ಕೆ ನೀರು ಅವಶ್ಯಕತೆವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನೀರಿನ ಆದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಉದಾ : ರಾಮಸಮುದ್ರ ಕೆರೆಯ ದೇವಮ್ಮ ಬಳಿ ಚಕ್ರಕೆರೆಯ ಮಶ್ಯಮ್ಮ ಮೈಲಾಪುರ ಕೆರೆಯ ಗಂಗಮ್ಮ, ಯರಗೋಳ ಕೆರೆಯ ದುರ್ಗಮ್ಮ ಹೀಗೆ ವಿವಿಧ ಮಾದರಿಯ ನಾಮವಳಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ತ್ರೀ ದೇವತೆಗಳು ಜಲದೇವತೆಯಾಗಿ

ಅನೇಕ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಜಾತ್ರೆ ಉತ್ಸವಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಸಂದಾಯ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಾರಕ ರೋಗಗಳು ಬಂದು ಜನ ಮರಣ ಹೊಂದಿದರೆ ಹಾಗೂ ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಕಾಯಿಲೆ ಬಂದರೆ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ನೀರಿನಿಂದ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗೆ ತೊಳೆದು ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಹಲವಾರು ನಂಬಿಕೆ, ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ರೋಗಗಳು ಮುಕ್ತಾಯವಾಗಬಹುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ.

೬.೪. ಜಲ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು :

ಐತಿಹ್ಯ ಎಂಬುದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥಳವೊಂದರ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು ಪ್ರಾಸ್ತಾವಿಕ ಘಟನೆಯೊಂದರ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಅಂಶವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿರುವ ಪರಂಪರಾಗತವಾದ ಜನಪದರು ನಂಬಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ವಕ್ತೃಗಳು ಅವು ವಾಸ್ತವಿಕ ಘಟನೆಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರೂಪಿತವಾಗಿವೆ. ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಕೇಳುಗರಲ್ಲಿ ಉಂಟು ಮಾಡಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಅರಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವು ನಾಡಿನ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತವೆ.[೨೭]

ಐತಿಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿವಿಧ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಐತಿಹ್ಯ ಎಂದು ನಾವು ಯಾವುದನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತೇವೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಂಶ ಮಸುಕಾಗಿದ್ದು, ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಅಂಶವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ನೇರವಾಗಿ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು, ಎಂದಾದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಂಶ ತೀರ ಕಡಿಮೆ. ಚರಿತ್ರೆಯು ಬಹುತೇಕ ಅಂಶ ವಿರೂಪಗೊಂಡಿರುವುದೇ ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಚರಿತ್ರೆಗೂ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೂ ಏನೇನು ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಂಡುಬರುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಚರಿತ್ರೆಗಾರರಿಗೆ, ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ, ಸಮಾಜವಿಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಬೇರೆಡೆ ದೊರಕದ ಅಮೂಲ್ಯ ಆಧಾರಗಳು ಅಡಗಿರುತ್ತವೆ. ಇಂದು ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವ ಅನೇಕ ನಂಬಿಕೆ ವಿಚಾರಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ನಮಗೆ ಯಾವ ಚರಿತ್ರೆಯ ಪುಸ್ತಕಗಳೂ ತಿಳಿಸಲಾರವು. ಆದರೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಂತಹ ಪ್ರಮುಖ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಅವು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡುಬರುತ್ತದೆ.[೨೮]

ಜನಪದ ಗದ್ಯ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಒಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಕಾರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತೀರಾ ಸರಳವಾಗಿದ್ದು, ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ಥಳ ಅಥವಾ ಘಟನೆಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಕತೆಗಳನ್ನು ಐತಿಹ್ಯ ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಐತಿಹ್ಯ ಒಂದು ನಾಣ್ಯದ ಎರಡು ಮುಖಗಳಿದ್ದಂತೆ ಎರಡು ಒಂದೇ ಮೂಲದ ಪದಗಳು. ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಈಗಿನ ಚರಿತ್ರೆ ಎಂಬ ಪದ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿದೆ. ಇತಿಹಾಸ ವಾಸ್ತವ ಅಂಶಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಜನಪದರು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನಡೆದವೆಂದು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ

ಯಾವುದೋ ಲಿಖಿತ ಆಧಾರಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಇವು ಕಂಠಸ್ಥ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ. ಇತಿಹಾಸ ಒಂದು ಘಟನೆ ಖಚಿತವಾಗಿ ನಡೆದದ್ದು ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರೂಪಿತವಾಗುವ ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಎಲ್ಲಾ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಂಶ ಹಾಗೂ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯಿಂದ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.[೨೯]

ಇಂತಹ ಬಗೆಯ ಕತೆ ಮತ್ತು ನಂಬಿಕೆಗಳು ಇದ್ದವು ಅವುಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದು ಜನಪದ ಗೀತೆಗಳಾಗಿ ಇಂದಿಗೂ ಮೌಖಿಕ ಆಕರಗಳಾಗಿವೆ. ಕೆಲವು ಪ್ರಬಲ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಗಳು, ವಿಧಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳು, ಆಚರಣೆ ಮುಂತಾದವು ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಅವು ಜನಪದರ ಆಶಯಗಳಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬರುತ್ತವೆ. ಅಂತ ಆಶಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗೆ ಹಾರವೂ ಒಂದು. ಕೆರೆಗಳ ವಿಷಯಗಳಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಕೆರೆ-ಕಟ್ಟೆಯ ಸ್ಥಿರತೆಗೆ ಬಲಿಯಾದ ಜನಪದರನ್ನು ಕನ್ನಡ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ನೋಡಬಹುದು. ಕಲ್ಲನಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲನಗೌಡನೆಂಬುವರು ಒಂದು ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ. ಆದರೆ ಆ ಕೆರೆಯ ಒಡ್ಡು(ಏರಿ) ಒಡೆದು ಹೋದಾಗ, ಅಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಯನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಅವನು ಕೆರೆಯು ನರಬಲಿಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದಾಗ, ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಊರ ಜನರು ಯಾರು ಮುಂದೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗ ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ಹಿತರಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಮಲ್ಲನಗೌಡರು ನನ್ನ ಕಿರಿಯ ಸೊಸೆ ಭಾಗೀರಥಿ ಕೆರೆಗೆ ಆಹಾರವಾಗುತ್ತಾಳೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯ ಏರಿಯೂ ಭದ್ರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಜನರು ಕೆರೆಗೆ ಆಹುತಿಯಾದ ಭಾಗೀರಥಿಗೆ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕೆರೆಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಅವಳ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.[೩೦] ಇಂತಹ ಕೆಲವು ಘಟನೆಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವಾಗ ಕೆರೆಗೆ ಬಲಿ ಕೊಡುವ ಸಂದರ್ಭಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಗಂಗೆಗೆ ಕೊಡುವ ಬಲಿದಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಲಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರಕರಣಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗಂಗಾದೇವಿಯೂ ಹೆಣ್ಣಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೆಣ್ಣು ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾಳೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೊದಲು ನೀರಿಗೆ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಬಲಿ ಅಥವಾ ಹಾರಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು. ಆಗಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಒಂದು ಆದಿಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ ಎನ್ನುವ ನಂಬಿಕೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಬಲಿಗಳ ಹಿಂದೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿರುವ ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಉತ್ತರವಿದೆ. ಗಂಗೆ ನೀರು ಶಕ್ತಿಯ ಸಮೀಕರಣವೂ ನೀರು ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣನ್ನೇ ಒಂದು ಮೂಲ ಶಕ್ತಿಯ ಎರಡು ರೂಪಗಳಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಎದುರು ಪದೇ, ಪದೇ ಮಣ್ಣು ಮುಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದರು ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಯತ್ನ ಮುಂದುವರಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಹೆಣ್ಣಿನ ಬಲಿ ಆಚರಣೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು

ಬಳಸುವ ತಂತ್ರಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಈ ಆಚರಣೆ ಧ್ವನಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ, ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಕೊಲ್ಲದೆ ಜೀವಂತವಾಗಿ ಸಮಾಧಿ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಕೆರೆ ಕಟ್ಟೆಗಳ ಕುರಿತಾಗಿ ಇರುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ[೩೧] ಇಂದಿಗೂ ಕೆಲವು ಕೆರೆಯ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಏರಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಶಕ್ತಿದೇವತೆಗಳ ಮತ್ತು ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳು ಇರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕೆರೆ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಬಾರದು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕೆರೆ ಏರಿಗೆ ಹೆಂಗಸಿನ ಬಲಿ ಇಡಬೇಕು, ತುಂಬಿದ ಕೆರೆ ಕೂಗುತ್ತದೆ ಮುಂತಾದ ಕೆರೆ ನೀರನ್ನು ಕುರಿತು ಜನಪದರಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಈ ವಿಚಾರದ ಅರಿವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿವೆ, 'ಮೂರು ಸಾವಿರ ಒಡ್ಡರ ಕರ್ಸಿ ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಕುಡಗೋಲ ತರ್ಸಿ ಕಲ್ಲು ಕಲ್ಲಿಗೂ ಕಿರಿಯ ಕಡಿಸಿಯೋ.....। ನಾ..... ನಿಲ್ಲುವಳಲ್ಲ...... ನಾ ನಿಲ್ಲುವಳಲ್ಲ.....। ಈ ಹಾಡಿನ ಸಾಲುಗಳು ಮನುಷ್ಯನ ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಯತ್ನಗಳ ನಿಷ್ಫತೆಯನ್ನು ಸಾರುವ ಗಂಗೆಯ ಬಗೆಗಿನ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಕೆರೆಗಳ ಕುರಿತು ಅನೇಕ ದೇವತೆಗಳ ಬಗೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕೆರೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಗಳು ತುಂಬಿ ಕೋಡಿ ಬಿದ್ದಾಗ ನೀರ್ಗಂಟಿಗಳು ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮದ ಜನರು ಸೇರಿ ಗಂಗಮ್ಮನ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ತೂಬುಗಳನ್ನು ಎತ್ತುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಏರಿಯ ಮೇಲಿರುವ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣಿ ಬಲಿ ಕೊಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಮತ್ತು ಕೆರೆಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ದೇವಾಲಯ ಕುರಿತು ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು ವಿವಿಧ ವದಂತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳ ಕುರುಹಾಗಿ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಮಳೆಗಾಲದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ತುಂಬಿ ಏರಿ ಅಥವಾ ಕೋಡಿ ಒಡೆದು ಹೋದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಗಂಟಿ ಆತ್ಮಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತುಂಬ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ರಾಮಸಮುದ್ರ ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯ ಇದ್ದು ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ರಾಮಸಮುದ್ರದ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ವಾಸುಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ತನ್ನ ಗೋವುಗಳು ಮತ್ತು ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಬಾಣದಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಹೊಡೆದನು ಅಲ್ಲಿ ನೀರು ಸಂಗ್ರಹಣೆಯಾಯಿತು. ಅದುವೆ ಕೆರೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ರಾಮಸಮುದ್ರ ಬರಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಕೆರೆಯಿಂದ ಸ್ಥಳನಾಮ ಬಂತು ಎಂದು ಐತಿಹ್ಯ ಇದು ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ.

ಜನಪದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಿಸುವುದು ಸ್ವಜನ ಅನ್ನದಾನ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾವಲಂಬಿತನವಾದ ಮೂಲವಾಗಿಯೇ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಸಮುದಾಯದ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಪುಣ್ಯದ ಕಾರ್ಯದ ಭಾಗವಾಗಿ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ನಡೆದದ್ದು ಇಂದಿಗೂ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಬಳಕೆ ಹಾಗೂ ಸಂಪನ್ಮೂಲದ

ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಇಂತಹ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆದಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಜನಸಂಖ್ಯೆಯ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಆಹಾರವನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸಲು ವಿಜಯನಗರದ ಕೃಷಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೃಷಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿದರು. ಇವುಗಳಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಪೂರೈಸಲು ಕೃತಕ ಸಂಗ್ರಹಗಳಾದ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತ್ಯಾಗ ಬಲಿದಾನಗಳ ಕಥೆಗಳಾಗಿ ಈಗಾಗಲೇ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿರುವ ಲಾವಣಿಗಳು ನೀರಿನ ಮೂಲ ಹಾಗೂ ಅದರ ಸಮೃದ್ಧಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಬಲಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀ ಬಲಿಯ ಹಿಂದಿರುವ ಉದ್ದೇಶ ಪುರುಷ ಸ್ವಾರ್ಥದ ವಿವರಗಳೊಂದಿಗೆ ಪುರುಷ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕೃತಿಯ ನಡುವಣ ನಿರಂತರ ಹೋರಾಟವನ್ನೇ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮನೆತನದ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಮದ ಒಳಿತನಕ್ಕೆ ಜಲಮೂಲಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗಿರುವ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ದೇವತೆಯಾಗಿಸುವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮೇಲಿನ ಮನುಷ್ಯನ ಅಸಹಜ ಅತಿಕ್ರಮಣವನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಕೆರೆ-ಬಾವಿ ತೋಡುವ ಮೂಲಕ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಯಂತ್ರಣ ಸಾಧಿಸಿ ಹೊರಡುವ ಮನುಷ್ಯ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಯು ನೀರು ಬಾರದಿರುವ ಮೂಲಕ, ಬಿತ್ತುವ ಮೂಲಕ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟೆ ಒಡೆದು ಹಾಗೂ ಹರಿದು ಹೋಗುವ ಮೂಲಕ ಪ್ರತಿಭಟಿಸುತ್ತದೆ. ನೀರು ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯನ ನಡುವಿನ ಈ ಹೋರಾಟವೇ ವಿಸ್ಮಯವಾದದ್ದು. ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೌಖಿಕ ಸಾಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇವೆಲ್ಲ ಜನಪದ ಇತಿಹಾಸವಾಗಿದ್ದು ತ್ಯಾಗ ಬಲಿದಾನದಂತಹ ಸತಿಯರ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಬಲಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಲೋಕೋಪಕಾರಿಯಾಗಿ ಬಾಳಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಂತಹವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ಆಚರಣೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಮಕರ ಸಂಕ್ರಮಣದ ದಿನದಂದು ಹೊನ್ನಕೆರೆಯ ಆಚರಣೆಯು ವಿಶಿಷ್ಟ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಮೇಲಿರುವ ಅಕ್ಕ ತಂಗಿಯರ ಬಾವಿಯು ಆಯುಧ ಪೂಜೆಯ ದಿನದಂದು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಚಂಡ್ರಕಿ ಹಾಗೂ ಗಾಜರಕೋಟೆ ಗ್ರಾಮದ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರಗಳು ಇಂದಿಗೂ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಖಾನಪುರದ ಕೆರೆಯು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ. ಇಂತಹ ಸುಮಾರು ಆಚರಣೆಗಳು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ಜರುಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ.

ಕೊನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಸೋಮೇಶ ಎಂ, ಡಣ್ಣಾಯಕನ ಕೆರೆ, ೨೦೧೧, ಪು.೪೫

೨. ಮಹದೇವ ಸಿ. (ಸಂ), ತೊಣ್ಣೂರು ೨೦೦೯, ಪು.೧೮೭

೩. ವೆಂಕಟಪ್ಪ ಕೂಡ್ಲೂರು, ಸ್ಥಳನಾಮ ವೀರರು, ೨೦೦೭, ಪು.೧೭

೪. ನಾಯಕ್ ಡಿ.ಬಿ(ಸಂ), ಜಾನಪದ ಲೇಖನಗಳು, ೨೦೦೫, ಪು.೧೧೫

೫. ವೆಂಕಟಪ್ಪ ಕೂಡ್ಲೂರು, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೭, ಪು.೧೭

೬. ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್, ಹಂಪಿ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳು, ೨೦೦೧, ಪು.೮೭

೭. ವೆಂಕಟಪ್ಪ ಕೂಡ್ಲೂರು, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೭, ಪು.೧೭

೮. ಸೋಮೇಶ ಎಂ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೧೧, ಪು.೪೫

೯. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂ, ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ೧೯೭೬, ಪು. ೪೪೯

೧೦. ಐ.ಇ ಸಂ xiv ಪು.೧೦೮

೧೧. ಎಂ.ಎ.ಆರ್, ಪು–೩೩ ಹಾಗೂ ಧ್ರುವನಾರಾಯಣ(ಅನು) ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ೧೯೯೧, ಪು.೧೩೭

೧೨. ನಾವಡ ಎ.ಬಿ, ಜನಪದ ನಂಬಿಕೆಗಳ ತಾತ್ವಿಕತೆ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ದರ್ಶನ ಭಾಗ ೨೩, ೧೯೨೨, ಪು.೧೬

೧೩. ಅದೇ, ಪು.೧೬–೧೭

೧೪. ಅದೇ, ಪು.೧೮

೧೫. ನಾಯಕ್ ಡಿ.ಬಿ. (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೫, ಪು.೧೨೨

೧೬. ಸಿದ್ದರಾಮಯ್ಯ ಜಿ.ಎಸ್, ಉಷಾಕಿರಣ, ಸುಸ್ಥಿರ ಕೃಷಿ ೨೦೦೬, ಪು.೪೨

೧೭. ಪದ್ಮ ಬಿ.ಎಸ್, ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳು (ಪುರಾತತ್ವ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಅಪ್ರಕಟಿತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ), ೨೦೧೭ ಪು.೨೩೭

೧೮. ಬಸವರಾಜ ಸಬರದ, ಜಾನಪದ ಆಯಾಮಗಳು, ೨೦೧೦, ಪು.೧೯

೧೯. ರಮೇಶ ಸ.ಚಿ., ನೀರು (ಒಂದು ಜಾನಪದ ನೋಟ), ೨೦೦೫, ಪು.೧೨

೨೦. ಲಕ್ಷ್ಮಣ ತೆಲಗಾವಿ (ಸಂ.), ಹರತಿಸಿರಿ, ೧೯೮೭, ಪು.೮೦೩

೨೧. ಅದೇ, ಪು.೮೦೩

೨೨. ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ ಕೆ.ವೈ, ನೀರ ದೀವಿಗೆ, ೨೦೦೦, ಪು.೧೩೭

೨೩. ಸಿದ್ದರಾಮಯ್ಯ ಜಿ.ಎಸ್, ಉಷಾಕಿರಣ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೬, ಪು.೪೦

೨೪. ಅದೇ, ಪು.೪೦

೨೫. ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ ಕೆ.ವೈ, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೦೦, ಪು.೧೮೦

೨೬. ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಕಲಬುರ್ಗಿ ಶಾಸನಗಳು, ೧೯೯೬, ಪು.೪೫೪

೨೭. ಸೋಮೇಶ ಎಂ, ಡಣ್ಣಾಯಕನ ಕೆರೆ, ೨೦೧೧, ಪು.೩೬

೨೮. ಲಕ್ಷ್ಮಣ ತೆಲಗಾವಿ (ಸಂ.), ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೧೯೮೭, ಪು.೮೦೩

೨೯. ಅದೇ ಪುಟ-೮೦೦

೩೦. ಧ್ರುವನಾರಾಯಣ(ಅನು) ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಪು.೧೩೭

೩೧. ಪದ್ಮ ಬಿ.ಎಸ್, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ೨೦೧೭, ಪು.೧೮೫

ಅಧ್ಯಾಯ–೭ : ಸಮಾರೋಪ

೭.೧. ಅಧ್ಯಯನದ ಫಲಿತಗಳು

೭.೨. ಅನುಬಂಧಗಳು

* ಗ್ರಂಥಋಣ
* ಸಂಕ್ಷೇಪ ಸೂಚಿ
* ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಕೋಶ
* ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಕೆರೆಗಳ ಪಟ್ಟಿ
* ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಬಾವಿಗಳ ಪಟ್ಟಿ
* ನಕ್ಷೆಗಳು
* ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳು

ಅಧ್ಯಾಯ – ಏಳು
ಸಮಾರೋಪ

ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನವು "ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳು: ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ" ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ಚರಿತ್ರೆ ಹಾಗೂ ತಾಂತ್ರಿಕ ರೂಪ ರಚನೆ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ದಾಖಲಿಸಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಮಾನವನು ಜಲ ಸಿಗುವ ಸ್ಥಳಗಳಾದ ಸರೋವರ, ನದಿಗಳು, ಹಳ್ಳ–ಕೊಳ್ಳಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ನೆಲೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಂತರ ನಾಗರಿಕತೆ ಬೆಳೆದಂತೆ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಕೃತಕ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟೆ, ಕುಂಟೆ ಮತ್ತು ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿವಿಧ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ನೀರಾವರಿಯನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಸುಮಾರು ೩೨೬ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಸಣ್ಣ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಸುಮಾರು ೧೦೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಚೀನ ಬಾವಿಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಯನದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ಉಗಮದಿಂದ ಹಿಡಿದು ವಿವಿಧ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾದ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ಹಿಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ನಂಬಿಕೆಗಳು, ಆಚರಣೆಗಳು, ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಕುರಿತಂತೆ ತಿಳಿಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪರಿಸರವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಷ್ಣವಲಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಕೃಷ್ಣಾ

ಭೀಮಾ ಮತ್ತು ದೋಣಿ ಮೂರು ನದಿಗಳು ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಹಳ್ಳಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತವೆ. ಈ ಹಳ್ಳಗಳು ಮತ್ತು ನದಿಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎಷ್ಟೋ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಜಲಮೂಲಗಳಾಗಿವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಲು ಸಾಲು ಬೆಟ್ಟಗಳು, ವಿವಿಧ ಖನಿಜ ಸಂಪತ್ತುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ನದಿ, ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಿಂದ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಯ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಹಾಗೂ ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಕಲಚೂರಿಗಳು, ದೇವಗಿರಿಯ ಯಾದವರು, ಬಹಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರು, ಬಿಜಾಪುರದ ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿಗಳು, ಹೈದ್ರಾಬಾದ್ ನಿಜಾಮರು, ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಮತ್ತು ಮಾಂಡಳಿಕರು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು, ಅವರುಗಳು ನೀರಾವರಿಗೆ ನೀಡಿರುವ ಆದ್ಯತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ರಾಜ್ಯದ ಈಶಾನ್ಯ ಬಯಲು ಸೀಮೆಯ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದು, ಜಲ ಸಂಪನ್ಮೂಲದ ಕೊರತೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಕೃತಕವಾದ ಮಳೆ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸರು ಪ್ರತಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಕನಿಷ್ಠ ಒಂದರಂತೆ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಕೆರೆ ನೀರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕುಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಕೆಯಾಗದಿದ್ದಾಗ ಬಾವಿಯ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಭಾವದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ ಸಮಾಧಿಗಳು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಹುಣಸಗಿ, ರಾಜನಕೋಳೂರು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನಿಗೆ ವಾಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಜಲ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿತ್ತು. ಇಂತಹ ಪ್ರದೇಶವು ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಾಗಿದ್ದು, ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವರು ಈ ಪರಿಸರದ ಕೃಷ್ಣಾ ಮತ್ತು ಭೀಮಾ ನದಿಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರು ಎನ್ನಬಹುದು. ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಬಳಿ ಚಕ್ರ ಗ್ರಾಮದ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು ಮಾನವನ ವಾಸಸ್ಥಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಮೌರ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಶಾತವಾಹನರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸನ್ನತಿಯು ಕೇವಲ ೧೮ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವರಿಂದ ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕು ಅಂದು ಇವರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು ಹಾಗೂ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಂದ ಹಿಡಿದು ನಿಜಾಮರವರೆಗೆ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಸಿರವಾಳ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಮತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಪಂಚತೀರ್ಥಗಳು ಎಂಬ ಬಾವಿಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿವೆ. ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಿಂದ ಅಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಚರಣೆಗಳು ಕುರಿತಂತೆ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಲಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕೆರೆಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ರಚನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎಲ್ಲಾ ಕೆರೆಗಳು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹುತೇಕ ಕೆರೆಗಳು ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಾಕೃತಿ, ಆಯತಾಕೃತಿ, ವೃತ್ತಾಕಾರ ಮತ್ತು ಚೌಕಾಕಾರ ಕೆರೆಗಳಾಗಿವೆ. ಉತ್ತಮ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶದ ಗುಡ್ಡ, ಕಾಡುಗಳು ಹಾಗೂ ದಿನ್ನೆ ಹತ್ತಿರವೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಸರಣಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಏರಿಯು ಒಡೆಯದಂತೆ ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿ ಬಹುತೇಕ ಕೆರೆಗಳು ತಾಂತ್ರಿಕತೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿವೆ.

ಈ ಪರಿಸರದ ಏರಿಯ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು, ಇದು ಒಡೆಯದಂತೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಡೆ ಏರಿಯನ್ನು ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಳಮೈಯನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯ ಹೊರಮೈಯನ್ನು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ರಾಮಸಮುದ್ರ ಕೆರೆ, ಮೈಲಾಪುರ ಕೆರೆ, ಅನಪುರ ಕೆರೆ, ಯರಗೋಳ ಕೆರೆ, ಧರಿಯಾಪುರ ಕೆರೆ, ಅಣಬಿ ಕೆರೆ, ಹಾವಿನಹಾಳ ಕೆರೆ, ಕಕ್ಕೇರಿ ಕೆರೆ, ಯಾಳಗಿ ಕೆರೆ ಹೀಗೆ ಮುಂತಾದ ಏರಿಯ ಕೌಶಲ್ಯವನ್ನು ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಅಂದಿನವರು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮಡಿಲಲ್ಲೇ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುವರು.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಎರಡು ತೂಬು, ಎರಡು ಕಾಲುವೆ, ಒಂದು ಕೋಡಿ ಇರುವುದು ಸಹಜ. ಆದರೆ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಬಹುತೇಕ ಕೆರೆಗಳಾದ ರಾಮಸಮುದ್ರ ಕೆರೆ, ಯಾದಗಿರಿ ಕೆರೆ ಯರಗೋಳ ಕೆರೆ, ಅನಪುರ ಕೆರೆ, ಎಲ್ಹೇರಿ ಕೆರೆ, ಬೆಳಗುಂದಿ ಕೆರೆ, ಬಳಿಚಕ್ರ ಕೆರೆ, ಗಾಜರಕೋಟೆ ಕೆರೆ, ತಡಿಬಿಡಿ ಕೆರೆ, ಖಾನಾಪುರ ಕೆರೆ, ವಡಗೇರಾ ಕೆರೆ, ಸಗರ ಕೆರೆ, ಸಂಗಮ ಕೆರೆ, ಏವೂರ ಕೆರೆ, ಕಕ್ಕೆರಿ ಕೆರೆ, ಯಾಳಗಿ ಕೆರೆ ಹಗರಟಗಿ ಕೆರೆ, ಬದಲಾಪುರ ಕೆರೆ ಕೋಡೆಕಲ್ ಕೆರೆ, ದೇವರಗೋನಾಳ ಕೆರೆ, ಹಾವಿನಹಾಳ ಕೆರೆ ಮುಂತಾದ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಮೂರು ತೂಬು ಹಾಗೂ ಮೂರು ಕಾಲುವೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಅರಸರು, ರಾಣಿಯರು, ಮಂತ್ರಿಗಳು, ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಹಾಗೂ ವರ್ತಕರು ಕಟ್ಟಿದ ಕೆರೆಗಳು ಅವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ಶಾಸನಗಳು, ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಆಕರಗಳಾಗಿ ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಪರಿಸರದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೆರೆಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆರೆಗಳು ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದವು ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಶಾಸನಾಧಾರಗಳಿಂದ ಅರಿಯಲಾಗಿದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳ ವಿವಿಧ ಮೂಲವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು, ಸಮುದ್ರ, ಸಾಗರ ಸ್ತ್ರೀ ಮೂಲದ ಕೆರೆಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಸಿಕ್ಕಿವೆ. ದೇವರ ಹೆಸರಿನ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ರಾಮತೀರ್ಥ,

ಸಂಗಮತೀರ್ಥ, ಪಂಚತೀರ್ಥ ಎಂಬ ಮಾಹಿತಿಗಳು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ನಿಗುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಹೊಲಗೆರೆ, ಬಣಜಿಗೆರೆ, ಹೊನ್ನಕೆರೆ, ಕುಂಬಾರ ಕೆರೆಯು ಕುರಿತು ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಜೊತೆಗೆ ಅರಸರ ಬಿರುದುಗಳು ಸೂಚಿಸುವ ಹೆಸರಿನ ಕೆರೆಗಳು, ಜಾತಿ ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿ ಆಧಾರಿತ ಕೆರೆಗಳು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಕಾಣಬಹುದು. ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣಿ ಮತ್ತು ಸಸ್ಯ ಮೂಲದ ಹೆಸರಿರುವ ಕೆರೆಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಹಾರಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಅಗ್ರಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಜೀವನೋಪಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೃಷಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದತ್ತಿ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ದೇವಾಲಯಗಳು ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವು ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವು ಪುಣ್ಯದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯದ ನಿರ್ಮಾಣದ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೆರೆ ಜಮೀನುಗಳನ್ನು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ದತ್ತಿ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆರೆಯ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಕ್ತ ಮತ್ತು ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಮೈಲಾಪುರ ಕೆರೆ, ಬಳಿಚಕ್ರ ಕೆರೆ, ಕಾಕಲೂವಾರು ಕೆರೆ, ಗಾಜರಕೋಟೆಯ ಕೆರೆ, ಯಾದಗಿರಿ ಕೆರೆ, ರಾಮಸಮುದ್ರ ಕೆರೆ, ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಸಿರವಾಳ ಕೆರೆ, ಖಾನಾಪುರ ಕೆರೆ, ಅಣಬಿ ಕೆರೆ, ಹಾರಣಗೇರಾ ಕೆರೆ, ಗೋಗಿ ಕೆರೆ, ಸಗರ ಕೆರೆ, ಸಂಗಮ ಕೆರೆ ಹಾಗೂ ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ದೇವಿ ಕೆರೆ, ಯಾಳಗಿ ಕೆರೆ ಮುದನೂರು ಕೆರೆ, ಏವೂರು ಕೆರೆ, ಅರಕೆರೆ, ಹಗರಟಗಿ ಕೆರೆ, ಕೆಂಭಾವಿ ಕೆರೆ ಇಂತಹ ಮುಂತಾದ ಕೆರೆಗಳು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ದತ್ತಿ ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ಕುರಿತು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿವೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಹೈದ್ರಾಬಾದ್ ನಿಜಾಮ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಅಂದು ೧೯೪೭ರಲ್ಲಿ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬಂದರೂ ಈ ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನಿಜಾಮರ ಆಡಳಿತ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ರಜಾಕಾರರ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಗೆ ತುತ್ತಾಗಿದ್ದಾಗ ಇದನ್ನು ಅರಿತ ಸರ್ದಾರ್ ವಲ್ಲಭಾಯಿ ಪಟೇಲ ಮಿಲಟರಿ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ ೧೯೪೮ರಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಒಕ್ಕೂಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಲು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾದ ನೀರನ್ನು ತೂಬುಗಳ ಮೂಲಕ ಆಯಕಟ್ಟಿನ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹಾಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗಳ ಗಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಒಂದು, ಎರಡು, ಮೂರು ತೂಬುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ತೂಬುಗಳು ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಇತ್ತೀಚೀನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಹಳೆಯ ತೂಬುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಹೊಸ ತೂಬುಗಳನ್ನು

ಏರಿಗಳಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಹೊಸ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದಿಂದ ಏರಿಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಿಂತ ಅಪಾಯವೇ ಹೆಚ್ಚು. ಇದರಿಂದ ಕೆರೆಗಳ ಆಯಸ್ಸು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಕೆರೆಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೆಲವು ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಕೋಡಿಗಳಿದ್ದರೆ ಬಹುತೇಕ ಈ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಕೋಡಿ ಮಾತ್ರ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಳ ಕಾಲುವೆಯ ಮೂಲಕ ಕೆರೆಗೆ ಹೆಚ್ಚುವರಿಯಾಗಿ ಬಂದ ನೀರು ಕೋಡಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೆರೆಯ ಏರಿಯು ಒಡೆಯದಂತೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ಕೋಡಿಯು ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ದೇಸಾಯಿಗಳು, ದೇಶಮುಖರು, ಜಲಸೂತ್ರದಾರರು, ಶಾನುಭೋಗರು, ನೀರ್ಗಂಟಿಗಳು, ತಳವಾರರು, ಪಂಚಾಯತಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂದಿಗೂ ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಲವು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪದ್ಧತಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಜನರು ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಅದರ ರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಣೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ನೀತಿ-ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಆ ಕಾಲದ ತೆರಿಗೆ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆರೆ ಕಟ್ಟುವನಿಗೆ ಕಟ್ಟುಮಾನ್ಯ, ಕಟ್ಟಕೊಡುಗೆ, ಒತ್ತುವಟ್ಟು, ದಸವಂದ ಹಾಗೂ ಇತರೆ ತೆರಿಗೆಗಳಿಂದ ವಿನಾಯತಿಗೊಳಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗೆ ವಿಶೇಷ ಸವಲತ್ತುಗಳು ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೂ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಹೂಳನ್ನು ತೆಗೆಯುವವನಿಗೆ ಕೆರೆ ಬಂಡಿಗಳನ್ನು ಸಹ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂತಹ ಪದ್ಧತಿಯು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗುತ್ತವೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳ ಕುರಿತಂತೆ ಕೆಲವು ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಒಂದು ಕೆರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಡಚಣೆಗಳು ಆದಾಗ ನರಬಲಿ, ಪ್ರಾಣಿಬಲಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದು ಜನಪದ ಕಥೆಯಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದೆ. ಹಾಗೂ ಯುಗಾದಿ, ದಸರಾ, ದೀಪಾವಳಿ ಮುಂತಾದ ಹಬ್ಬಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳೊಂದಿಗಿನ ಆಚರಣೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಭೂಮಿಗೆ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತುವಾಗ ಕೆರೆಯ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳು ಹಾಗೂ ಏರಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ಬಿತ್ತುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವಂತಹ ಪದ್ಧತಿ ಇಂದಿಗೂ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಉತ್ಸವಗಳು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಸ್ವರೂಪ ಪಡೆದಿದ್ದು, ಯಾವುದೇ ರಾಜಕೀಯ ಅಥವಾ ಸಾಮಾಜಿಕ ಉತ್ಸವಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದಾಖಲೆಗಳು ಇಲ್ಲವಾದರೂ ದೇವಾಲಯಗಳ ಮೂಲಕ ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದಾಖಲೆಗಳು ಶಾಸನಗಳ ಮೂಲಕ ದೊರೆತಿವೆ.

ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕೆಲವು ನಂಬಿಕೆಗಳು, ಆಚರಣೆಗಳಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗಿದ್ದು, ಮದುವೆ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದೆ. ನವ ದಂಪತಿಗಳು ಮದುವೆಯಾದ ನಂತರ ಬಾವಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ ಏಳು ಬಗೆಯ ಮೊಳಕೆ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಭಿತ್ತುವ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಇಂದಿಗೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ವಧು-ವರರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುವ ಧಾನ್ಯಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ಮೊಳಕೆ ಮೂಡಿದರೆ ಅವರ ವಂಶೋದ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ನಂಬಿಕೆ. ಕಂಡುಗದಷ್ಟು ಪಾಪ ಮಾಡಿದರೆ ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾರಿ ಮುಳುಗಿದರೆ ಪಾಪ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಅನೇಕ ನಂಬಿಕೆಗಳು, ಆಚರಣೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳು ಮೀನುಗಳ ಸಾಕಾಣಿಕೆಗೆ, ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಜಾನುವಾರಗಳಿಗೆ ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿಗಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯ ನೀರು ಕಡಿಮೆಯಾದಾಗ ಇದರ ಮಣ್ಣನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಜನಪದರು ಇಟ್ಟಿಗೆ ತಯಾರಿಸುವ ಅಂಶವು ಈ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವದಿಂದ ಗ್ರಾಮಗಳು ತೀವ್ರ ಬರಗಾಲದಿಂದ ಪಾರಾಗಿವೆ. ಹಾಗೂ ಇವುಗಳಿಂದ ಅಂತರ್ಜಲದ ಮಟ್ಟವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದು, ಬಾವಿ, ಕೊಳ ಮತ್ತು ಕೊಳವೆ ಬಾವಿಗಳ ನೀರಿನ ಮೂಲವು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಕಂಡುಕೊಂಡಿರುವ ಅಂಶವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಈ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಳೆಗೆ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದ್ದು, ಇತ್ತಿಚೀನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಹೂಳು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಅವನತಿಯತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಿದೆ. ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಕೆರೆಗಳು ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಸರಕಾರ ಮತ್ತು ಸ್ಥಳೀಯರಿಂದ ಅವುಗಳ ರಕ್ಷಣೆಯು ಶೂನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆಧುನೀಕರಣ ಮತ್ತು ಜಾಗತೀಕರಣದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕೆರೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿವೆ.

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಕೆಂಭಾವಿಯ ದರ್ವಂತರ ಬಾವಿಯನ್ನು ಜನರು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದು ಉಲ್ಲೇಖವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಸಿರವಾಳದ ಪಂಚತೀರ್ಥಗಳು ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂಬುವುದು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಏವೂರಿನ ಬಸವಣ್ಣನ ಬಾವಿಯು ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿದ್ದು, ಇಂದಿಗೂ ವಿವಿಧ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಮುದನೂರಿನ ಸಪ್ತತೀರ್ಥಗಳು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಬಾವಿಗಳು ಅಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಚರಣೆಯ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದುಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ೩೨೬ ಕೆರೆಗಳು, ೧೦೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಪುನರ್ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಗುರುತಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

*** ಅಧ್ಯಯನದ ಫಲಿತಗಳು :**

"ಪ್ರಸ್ತುತ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನ" ಶೀರ್ಷಿಕೆಯ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಕಂಡುಕೊಂಡ ಫಲಿತಗಳು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ.

* ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರವು ವಿಶಾಲವಾದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿ ಭೀಮಾ, ಕೃಷ್ಣಾ ಮತ್ತು ದೋಣಿ ನದಿಗಳು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತವೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ಹಳ್ಳ–ಕೊಳ್ಳಗಳು, ಅನೇಕ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಜಲಮೂಲಗಳಾಗಿವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯು ಈಶಾನ್ಯ ಭಾಗದ ಬಯಲು ಸೀಮೆ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿ ವಾರ್ಷಿಕವಾಗಿ ಬೀಳುವ ಮಳೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆ. ಹಾಗಾಗಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ, ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿಗಾಗಿ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲಕರವಾಗುವಲ್ಲಿ ಮಳೆ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಈ ಪರಿಸರದ ಪ್ರತಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಕನಿಷ್ಟ ಒಂದರಂತೆ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕೆರೆಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ತೋಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆ ನೀರು ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಬಾವಿಯ ನೀರು ಕುಡಿಯುವ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಪರಿಸರದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

* ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೂರು ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಸಮೀಕ್ಷಾತ್ಮಕ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ೩೨೬ ಕೆರೆಗಳು, ೯೭ ಬಾವಿಗಳು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದ ಅನ್ವಯ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ೫೬, ಸುರಪುರ ೪೩, ಶಹಾಪುರ ೨೯ ಕೆರೆಗಳು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಯಾದಗಿರಿ ೧೬, ಶಹಾಪುರ ೧೮, ಸುರಪುರ ೩೪ ಬಾವಿಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದು, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ೪೩ ಶಾಸನಗಳ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಭೂದಾನ ನೀಡಿರುವ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಗದ್ದೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು, ಗದ್ದೆಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನೀರಾವರಿ ಸೌಲಭ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಭೂಮಿಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಇವುಗಳು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಶಾಸನೋಕ್ತ ಭೂದಾನಗಳು ನೀರಾವರಿ ಮತ್ತು ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಇದ್ದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

* ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳ ಉಗಮ, ಪ್ರಾಚೀನತೆ, ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರವನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದ್ದು, ಈ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳು ಮೂರು ರೀತಿಯಾಗಿವೆ. ಮಳೆ ಆಶ್ರಿತ ಕೆರೆಗಳು, ನದಿ ಆಶ್ರಿತ ಕೆರೆಗಳು, ಮಾನವ ಆಶ್ರಿತ ಕೆರೆಗಳು ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಗಳ ಮೂಲಗಳಾದ ಪ್ರಭುತ್ವ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಾಧು–ಸಂತರ, ಸ್ತ್ರೀ ಮೂಲದ ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರಿನೊಂದಿಗೆ

ಬೆರೆತ ಕೆರೆಗಳು, ಸಸ್ಯಮೂಲದ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರ, ಸಮುದ್ರ–ಸಾಗರ ಮತ್ತು ಗಾತ್ರ ಆಕೃತಿಯ ವಿವಿಧ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

* ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ತಾಲೂಕುಗಳು ಬಯಲು ಸೀಮೆಯ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿರುವ ನದಿಗಳು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳು ಮಾತ್ರ ಹರಿಯುತ್ತವೆ. ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳು ನೀರಿನ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳಾಗಿದ್ದು, ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಅರಸರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಕೃಷಿ ನೀರಾವರಿಗೆ ಅದ್ಯತೆ ನೀಡಿರುವುದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕವು ಇವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಯುಗ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಯರಗೋಳ, ಅನಪುರ, ಹೆಡಗಮದ್ರಿ, ಮೈಲಾಪುರ, ರಾಮಸಮುದ್ರ, ಬೆಳಗುಂದಿ, ಇಡ್ಲೂರು, ರಾಜರಕೋಟೆ, ಶಹಾಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಅಣಬಿ, ಧರಿಯಾಪುರ, ರಸ್ತಪುರ, ಸಿರವಾಳ, ದೋರನಹಳ್ಳಿ, ತಡಿಬಿಡಿ, ಖಾನಾಪುರ, ಹಾರಣಗೇರಾ ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಅರಕೆರೆ, ಹಾವಿನಾಳ, ಏವೂರ, ಮುದನೂರು, ಕಕ್ಕೇರಿ, ಹಗರಟಗಿ, ಯಾಗಳಿ, ಕೆಂಭಾವಿ, ದೇವಿಕೆರೆ, ದೇವರಗೋನಾಳ ಕೆರೆಗಳು ಶಾಸನಗಳಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿವೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ಮನಗಾಣಬಹುದು.

* ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಣೆಯು ಭರದಿಂದ ಸಾಗಿದ್ದು, ಅವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಭೌಗೋಳಿಕ, ನೈಸರ್ಗಿಕ ಸಂಪನ್ಮೂಲವು ಹೇರಳವಾಗಿ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆರೆಗಳ ರಚನೆಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ ಏರಿಯ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅವಶೇಷಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳು ಬಹುತೇಕವಾಗಿ ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರಕಾರವಾಗಿ ಹಾಗೂ ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಕೆಲವು ಕೆರೆಗಳು ದುಂಡಾಕಾರವಾಗಿ, ಆಯತಾಕಾರವಾಗಿ, ಅಧಿಕ ಕೋನಾಕೃತಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ಏರಿಯ ನಿರ್ಮಾಣವು ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು, ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತೂಬುಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಕೆರೆಗಳು ಭೌಗೋಳಿಕವಾಗಿ ಬೆಟ್ಟ–ಗುಡ್ಡ ಇಳಿಜಾರು ಹಾಗೂ ನೀರಿನ ಮೂಲವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದು, ಅವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

* ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸುರಪುರ ಪಟ್ಟಣದ ಜಲ ಸಂಗ್ರಹಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಬಳಕೆಯ ವಿಧಾನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಮಳೆ ನೀರು ಒಳ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಈ ಕಂದಕದ ಸುತ್ತಲೂ ನಿಂತ ನೀರು ಕೋಟೆಗೆ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಆ ನೀರು ಪಟ್ಟಣದ ಕೆರೆಗಳಾದ ದೇವರ ಕೆರೆ, ಶಿವಪ್ಪನ

ಕೆರೆ, ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆ ಹಾಗೂ ಕಡ್ಲೆಪ್ಪನ ಕೆರೆಗೆ ಸಂಗ್ರಹಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕೆರೆಗಳ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಕಡ್ಲಪ್ಪನ ಕೆರೆಯು ಹೊಸಬಾವಿ, ಅಗಸರ ಬಾವಿ, ನರಸಿಂಹ ದೇವರ ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಜಲವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ದೇವರಕೆರೆಯ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ದೇವರ ಬಾವಿ, ನಾಯಕರ ಬಾವಿ, ಬಹರಿ ಬಾವಿ ಹಾಗೂ ಪಟ್ಟಣದ ದರಬಾರ ಆವರಣದ ಚಮನ್ ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಅಂತರ್ಜಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶಿವಪ್ಪನ ಕೆರೆಯಿಂದ ಶಿವಪ್ಪನ ಬಾವಿ, ಮದಪ್ಪನ ಬಾವಿ ಹಾಲವರ್ತಿ ಬಾವಿ ಪಟ್ಟಣದ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಜಲವನ್ನು ಒದಗಿಸುವಂತಹ ಅಂತರ್ಜಲದ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅಂದಿನ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು ಎಂಬುವುದು ವಿಶಿಷ್ಟ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಪ್ರಾಯಶಃ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ರೂಪಿತವಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವು ಯಾದಗಿರಿ ಪಟ್ಟಣದ ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಕೋಟೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಕೆರೆ ಹಾಗೂ ಪಟ್ಟಣದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಕೆರೆ, ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನ ಕೆರೆಗೆ ಅಳವಡಿಸಿದಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ಕೆಲವು ಕೋಟೆಯೊಳಗಿನ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಣೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಅಂದಿನ ಅರಸರು ಅರಿತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುವುದು ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದ ಮೂಲಕ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

* ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ತಾಂತ್ರಿಕ ಅಂಶಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕೆರೆಗಳು ವಾಸ್ತು ಎಂದೇ ಕರೆಯುವ ರಚನಾ ವಿನ್ಯಾಸದ ಭಾಗಗಳಾದ ಏರಿ, ತೂಬು, ಕೋಡಿ, ಕಾಲುವೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏರಿಯನ್ನು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ಸಿಗುವ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲುಗಳು ಹಾಗೂ ಜೇಡಿ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿ ಹಾವಿನ ಸಡುಗೆಯಂತೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ತೂಬುಗಳು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಏರಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ಏರಿಯ ಒಳಗಡೆ ಒಂದು ರಂಧ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಏರಿಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸರಳಿನಿಂದ ತೂಬನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೋಡಿಗಳು ಆಯಾ ಕೆರೆಗೆ ನೀರಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಅವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು, ಮೂರು ಮೀಟರ್ ಎತ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜಲ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಕಾಲುವೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೫೯ರ ಯರಗೋಳ ಶಾಸನ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೩೩ರ ಹೆಡಗಮದ್ರಿ ಶಾಸನ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೩೪ರ ಅಣಬಿ ಶಾಸನ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೫ರ ಧರಿಯಾಪುರ ಶಾಸನ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೬೫ರ ಯಾಳಗಿ ಶಾಸನ, ೧೦೫೪ರ ಕೆಂಭಾವಿ ಶಾಸನ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೩೩ರ ಅರಕೇರಿ ಶಾಸನ, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನದ ದೇವಿಕೆರೆ ಶಾಸನಗಳು ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದಾನ–ದತ್ತಿಗಳ ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿದ್ದು, ಇವುಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಮತ್ತು ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದ ಮೂಲಕ ಅಧ್ಯಯನ ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಗಳು ಮತ್ತು ಜನಸಮುದಾಯಗಳು ಅವರ ಆಚರಣೆ ಮತ್ತು ನಂಬಿಕೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಗುರುತಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

* ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ, ಅವುಗಳ ತಾಂತ್ರಿಕ ರೂಪ ಮತ್ತು ವಿನ್ಯಾಸ ರಚನೆಯ ಭಾಗಗಳ ಕುರಿತು ವಿವೇಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಬಾವಿಗಳು ವೃತ್ತಾಕಾರ, ಚೌಕಾಕಾರ, ಆಯತಾಕಾರ, ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳ ಬಾವಿ ಹೀಗೆ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಬಾವಿಗಳು ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದು, ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಚಂದ್ರಕಿ ಬಾವಿ, ರಜಗಾಕೋಟೆಯ ಬಾವಿ, ಗಿರಿದುರ್ಗದ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಬಾವಿ, ಹಾರಣಗೇರಾ ಬಾವಿ, ಶಿರವಾರ ಬಾವಿಗಳು. ಮತ್ತು ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಬಾವಿಗಳು ಏವೂರು ಬಾವಿ, ಮುದನೂರು ಬಾವಿ, ಯಾಳಗಿಯ ಬಾವಿ, ಹೆಮ್ಮಡಗಿ ಬಾವಿ, ಕೆಂಭಾವಿಯ ಬಾವಿ ಸುರಪುರ ಪಟ್ಟಣದ ಬಾವಿಗಳು. ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಬಾವಿಗಳು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದ್ದು, ವಾಸ್ತು ನಿರ್ಮಾಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗಮನಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಬಾವಿಗಳ ರಚನೆ, ವಿನ್ಯಾಸ, ನಿರ್ಮಾಣ, ವಸ್ತುಗಳು, ವಾಸ್ತು ಭಾಗಗಳು, ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಮಂಟಪಗಳು ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಅಂಶಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಒಂದು ಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕ ವಿದಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

* ಕೆಂಭಾವಿಯಲ್ಲಿರುವ ದರ್ವಂತರ ಬಾವಿಯನ್ನು ಜನರ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಸುಮಾರು ೩೦ ಬಿಘಾ ಭಮಯ ಆದಾಯ ಬಾವಿಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸೇವಕರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಅಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿಶ. ೧೦೫೪ರ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿದೆ. ಈ ಬಾವಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿರುವ ಭೋಗೇಶ್ವರ ದ್ವಿಕೂಟ ದೇವಾಲಯವು ನೋಡಲು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ, ಈ ಪರಿಸರದ ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ನಿರ್ವಹಣೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಶಾಸನಗಳ ಮೂಲಕ ಗುರುತಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

* ಈ ಪರಿಸರದ ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯ, ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳು ವೈವಿಧ್ಯಮಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಜಲದ ಮೂಲವಾದ ಕೆರೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಬಾವಿಗಳ ಪವಿತ್ರತೆಯ ನೀರಿನ ಬಳಕೆಯ ಕುರಿತಾಗಿ ಹಲವಾರು ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿವೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾವಿಗಳ ಬಳಕೆಯು ತಪ್ಪಿದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ನಂಬಿಕೆ, ಆಚರಣೆ ಮತ್ತು ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿ ಜಲಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಿದರು ಎಂಬುವುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಸಾಯುವ ತನಕ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಜಲತೀರ್ಥವಾಗಿ, ಗಂಗೆಯಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿದ್ದು, ಅವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹಣಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ನೀರು ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತಲೇ ಬಂದಿರುವುದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಕೆಲವು ಸಂಶೋಧನೆಗಳು ಈ ಪರಿಸರವನ್ನು ಕುರಿತು ನಡೆದಿದ್ದು ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಜಲಕ್ಕೆ

ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅಲ್ಪವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಸಂಶೋಧನೆಗಳನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದ ಮೂಲಕ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅಧ್ಯಯನ ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡು ಇದು ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

* ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಮುಸ್ಲಿಂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳಾದ ಬಹುಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರು, ಬಿಜಾಪುರ ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿಗಳು ಮತ್ತು ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರ ಕಾಲದ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಮೋತಿ ತಲಾಭ, ಚಾಂದ ಬಾವಡಿ, ತಾಜ್ ಬಾವಡಿ, ಜುಮಾ ಬಾವಡಿಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರನ್ನು ಗೋನಾಳ ಕೆರೆ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿದ್ದು ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

* ಈ ಪರಿಸರದ ಯಾದಗಿರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಮೈಲಾಪುರದ ಹೊನ್ನಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳು ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಮಕರ ಸಂಕ್ರಮಣ ದಿನದಂದು ಮೈಲಾರಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಚಿನ್ನದ ಕುದುರೆಯು ಗಿರಿದುರ್ಗದಿಂದ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿ ಹೊನ್ನಕೆರೆಗೆ ಗಂಗಾ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು ಅಲ್ಲಿ ಜಲಕ್ಕೆ ಹಮ್ಮಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ವಿವಿಧ ಪ್ರಮುಖ ಆಚರಣೆಗಳು ವಿಶೇಷವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ಒಂದಲ್ಲಾ ಒಂದು ಕೆರೆಗಳಿಗೆ, ಜಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಭಿನ್ನ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಐತಿಹ್ಯ, ನಂಬಿಕೆ, ಆಚರಣೆಗಳ ಮೂಲಕ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನದ ಜೊತೆಗೆ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅನ್ಯೋನ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನಗಳು, ಜಾತ್ರೆ, ಉತ್ಸವಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಯುಗಾದಿ, ದಸರಾ, ದೀಪಾವಳಿ, ಶಿವರಾತ್ರಿ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಜಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆಚರಣೆಗಳ ಕುರಿತು ಅಧ್ಯಯನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

* ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಾಗಿತಿಹಾಸ ಕಾಲದಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ನಡೆದ ಸಂಶೋಧನೆಗಳು ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಯನಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡಿದ್ದು, ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆದಿ, ಮಧ್ಯ, ಅಂತ್ಯ, ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ನೂತನ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜಲಮೂಲಗಳಾದ ಅಗತೀರ್ಥ, ಹುಣಸಿಗಿ ಕೋಳ, ಬೈಚುಬಾಳ ಕಣಿವೆ, ದೋಣಿ ನದಿ, ಭೀಮಾ ನದಿ, ಕೃಷ್ಣಾ ನದಿ ಈ ಮೂಲಕ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಪರಿಸರದ ಜಲಮೂಲಗಳನ್ನು ಗುರತಿಸಲಾಗಿದೆ.

* ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೌಗೋಳಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳಾದ ಅರಣ್ಯ ಸಂಪತ್ತು, ಭೂ ಸಂಪತ್ತು, ಜಲ ಸಂಪತ್ತು, ಖನಿಜ ಸಂಪತ್ತು, ಪ್ರಾಣಿ ಸಂಪತ್ತು, ಸಸ್ಯ ಸಂಪತ್ತು ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪೂರ್ವ ಮಾಹಿತಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿರುವ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರವನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

* ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅನೇಕ ನೆಲೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಪುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಹುಣಸಗಿ, ರಾಜನಕೌಳೂರು, ಬೈಚುಬಾಳು ಹಾಗೂ ಕನಕನೂರು. ಯಾದಗಿರಿಯ ಯಡ್ಡಳ್ಳಿ, ಲಿಂಗದಹಳ್ಳಿ, ಹಾವಿನಾಳ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಶಾಸನಗಳು ಹಾಗೂ ಮೌಖಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೂಲಕ ಗುರುತಿಸಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

* ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಕಳಚೂರಿಗಳು ಹಾಗೂ ಯಾದವರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಮಂಡಳಛಶ್ವರ, ಬಹಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರು, ಸುರಪುರ ಅರಸರು ಮತ್ತು ಹೈದ್ರಾಬಾದ್ ನಿಜಾಮರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ದೇಶಮುಖರ ವಂಶಾವಳಿಗಳು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

* ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳು ಮತ್ತು ಅವರ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ಕೆ. ಪದ್ದಯ್ಯನವರು ಪತ್ತೆ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಪರಿಸರದ ಕೆಲವು ಗ್ರಾಮಗಳು ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜನವಸತಿ ಪ್ರದೇಶದ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು ಕಾಣಬಹುದು. ಆದರೆ ಇವು ಮನುಷ್ಯನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾದುವಲ್ಲ. ಕೃತಕವಾಗಿ ರಚನೆಯಾದ ಕೋಳ, ಕಟ್ಟೆಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಹುಣಸಗಿ ಮತ್ತು ರಾಜನಕೌಳೂರು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಲಾಯುಗ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಮಾದಿಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಮೂರು ತಾಲೂಕುಗಳ ಬೆಟ್ಟ, ದಿನ್ನೆ, ಹಳ್ಳ-ಕೊಳ್ಳಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಜನರು ನೈಸರ್ಗಿಕ ನೀರನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಗೂ ಅನಾಗರಿಕತೆಯಿಂದ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಕಡೆಗೆ ಸಾಗುವಂತ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮಡಕೆ ಚೂರುಗಳು, ಕೈಗೋಡಲಿಗಳು ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಈ ಮೂಲಕ ಈ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನು ನೀರನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

* ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಮಾಡಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡಿರುವ ಮೌರ್ಯರು, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಕಳಚೂರ ಅರಸರು, ದೇವಗಿರಿ ಯಾದವರು, ಬಹಮನಿ ಸುಲ್ತಾನರು, ಬಿಜಾಪುರ ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿಗಳು, ಹೈದ್ರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರು, ಸುರಪುರ ಮತ್ತು ಕಾಕಲುವಾರ ಸಂಸ್ಥಾನಿಕರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ನೀರಿನ ಮೂಲಗಳಾದ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು.

* ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಅರಸರು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಆರ್ಥಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಅನುಭವದ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ರಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಇವುಗಳ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾವು ಅರಿಯದೆ ಇದ್ದಾಗ ಹೊಸ

ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಅಳವಡಿಸಿ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಪಾರಂಪರಿಕವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷ ಮಾಡದೆ ನಾವು ಇಂದಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗೂ ನಮ್ಮ ಆರ್ಥಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಬೇಕು. ಸರಕಾರಗಳು ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಹಲವು ಕಾಯ್ದೆಗಳನ್ನು ತಂದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳು ಕೇವಲ ಕಾನೂನುಗಳಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯದೇ ಕಠಿಣ ನಿಯಮಗಳಾಗಿ ಅಸ್ಥಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು. ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಕೆರೆ–ಬಾವಿಗಳು ಸದಾ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಬದುಕಿನ ಆಸರೆಯಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುವುದು ಈ ಅಧ್ಯಯನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅನುಬಂಧಗಳು

ಅನುಬಂಧಗಳು

ಗ್ರಂಥಸೂಚಿ

ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಆಕರಗಳು :

ಆನ್ಯುಯಲ್ ರಿಪೋರ್ಟ್ಸ್ ಅನ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಎಪಿಗ್ರಾಫಿ

ಆನ್ಯುಯಲ್ ರಿಪೋರ್ಟ್ಸ್ ಅನ್ ಸೌಥ ಇಂಡಿಯನ್ ಎಪಿಗ್ರಾಫಿ

ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಕರ್ನಾಟಿಕ (ಹಳೆಯ) ಸಂ.೦೧ರಿಂದ ೧೦

ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಕರ್ನಾಟಿಕ (ಹೊಸ) ಸಂಪುಟಗಳು

ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಇಂಡಿಕಾ ಸಂಪುಟಗಳು

ಇಂಡಿಯನ್ ಆಂಟಿಕ್ವೆರಿ

ಕರ್ನಾಟಕ ಇನ್ಸ್ಕ್ರಿಪ್ಷನ್ಸ್ ಸಂ ಪನ್ಸ್

ಸೌಥ ಇಂಡಿಯನ್ ಇನ್ಸ್ಕ್ರಿಪ್ಷನ್ಸ್ ಸಂ ಪನ್ಸ್

ಆನುಷಂಗಿಕ ಆಕರಗಳು:

ಅರ್ಕಸಾಲಿ ವೃಷಭೇಂದ್ರಚಾರ್ಯ, ಮಳೆರಾಜ ಪರಂಪರೆ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೧೦

ಅಪ್ಪಾದೊರೆ ಎಂ., ಎಕಾನಾಮಿಕ್ ಕಂಡಿಷನ್ ಇನ್ ಸೌಥ ಇಂಡಿಯಾ, ಮದ್ರಾಸ್, ೧೯೫೦

ಅಮರೇಶ ನುಗಡೋಣಿ, ರಾಯಚೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೈದ್ರಾಬಾದ್ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಮೋಚನಾ ಚಳುವಳಿ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೭

ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಪಣ, ೨೦೧೬-ಮಾರ್ಚ್೨೦೧೮, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೧೬

ಕನ್ನಡ ವಿಷಯ ವಿಶ್ವಕೋಶ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ ಮೈಸೂರು, ೧೯೭೬

ಕಲಬುರ್ಗಿ. ಎಂ.ಎಂ. (ಸಂ.), ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಆಡಳಿತ ವಿಭಾಗಗಳು, ಭಾಗ-೧, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೯

ಕಾಮತ್ ಸೂರ್ಯನಾಥ, ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗ್ಯಾಜಿಟಿಯರ್ ಭಾಗ-೧, ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೮

ಕುಂಚೂರು ಬಸವರಾಜು, ನಮ್ಮೂರ ಕೆರೆಗಳು, ಪ್ರಕಾಶಕರು, ಶ್ರೀಚಕ್ರ ಪ್ರಕಾಶನ ಕುಂಚೂರು, ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕು, ದಾವಣಗೇರಿ ಜಿಲ್ಲೆ, ೨೦೦೯

ಕೊಟ್ರಯ್ಯ ಸಿ.ಟಿ.ಎಂ., ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯ ಅಣೆಕಟ್ಟುಗಳು, ಹಂಪಿ ಸಂಪುಟ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೬

ಗಾಯಕ್ವಾಡ್ ವಿಠಲರಾವ್ (ಕನ್ನಡ ಅನು), ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್ ಡೇರೆ (ಮೂಲ), ಶಿಖರ ಸಿಂಗಣಾಪುರದ ಶ್ರೀ ಶಂಭು ಮಹಾದೇವ, ಲಿಂಗಾಯತ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಗದಗ, ೨೦೧೨,

ಗೋಪಾಲ್ ರಾವ್. ಎಚ್.ಎಸ್., ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪ್ರಾಚ್ಯವಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯಗಳ ನಿರ್ದೇಶನಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೯೩,

ಗೋಪಾಲ್ ಆರ್. (ಸಂ.), ಗುಲಬರ್ಗಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ, ಪ್ರಾಚ್ಯ ವಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯಗಳ ನಿರ್ದೇಶನಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೨೦೦೭

ಗೋವಿಂದಯ್ಯ.ಟಿ., ಕರ್ನಾಟಕ ನೀರಾವರಿ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಸಮಾಜ ವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಶೋಧನಾ ಸಂಸ್ಥೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೪

ಗೋವಿಂದಯ್ಯ.ಟಿ., ಅಂತರ್ಜಲ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೪

ಚಂದ್ರ ಪೂಜಾರಿ.ಎಂ.(ಸಂ.), ೨ಸಮುದಾಯ ಮತ್ತು ಸಹಭಾಗಿತ್ವ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೨

ಚನ್ನಬಸಪ್ಪ ಎಸ್. ಪಾಟೀಲ್, ಕರ್ನಾಟಕ ಕೋಟೆಗಳು, ಸಂಪುಟ.೦೧, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೬

ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ.ಎಂ., ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಸ್ವಪ್ನ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೭೯

ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ.ಎಂ., ಹೊಸತು ಹೊಸತು, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೩

ಜಯಮ್ಮ ಕರಿಯಣ್ಣ.ಎಚ್., ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ದಾನದತ್ತಿಗಳು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೧೦

ಲಕ್ಷಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಸ್ಥಳೀಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೩

ಲಕ್ಷಣ್ ತೆಲಗಾವಿ, ಮೌರ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾತವಾಹನ ಯುಗ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೪

ಧನವಂತ ಹಾಜವಗೋಳ, ಮುಳಗುಂದ ನಾಡು ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೯೬

ದಿವಾಕರ್.ಆರ್.ಆರ್., ಕರ್ನಾಟಕ ಪರಂಪರೆ, ಸಂ.೦೨ ಮಧ್ಯಕಾಲ ಮತ್ತು ಆಧುನಿಕ ಕಾಲ, ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೬

ದಿಬ್ಬದ ಶಾಂತಿನಾಥ, ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಕಾಲುವೆಗಳು, ಸಂ–೦೫, ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾರತಿ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೯೫

ದುರ್ಗದಮಠ ಎಂ.ಬಿ. ಮತ್ತು ಒಡೆಯರ್ ಎಂ.ಕೆ., ಭೂ ಅಂತರ್ಜಲ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಅರಿವು ಕನ್ನಡ ಭಾರತಿ, ಸಂ–೦೩, ಸಂ–೦೨, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ,೧೯೯೦

ಧ್ರುವನಾರಾಯಣ (ಅನು.), ಕೊಟ್ರಯ್ಯ.ಸಿ.ಟಿ.ಎಂ. (ಮೂಲ), ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ನೀರಾವರಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೧,

ದೇವರಕೊಂಡಾರೆಡ್ಡಿ (ಸಂ.), ಹಂಪಿ ಸಂಪುಟ (ಕಲೆ, ಕ್ರೀಡೆ ಮತ್ತು ಕೌಶಲ), ಪ್ರಸಾರಾಂಗ. ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೬

ನರಹರಿ.ಈ.ಡಿ., ನೀರು, ಕಲಾ ಕುಟೀರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕಾಸರಗೋಡು, ೧೯೯೯

ನಾಗರಾಜ.ಡಿ.ಎಂ., ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯ ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಶಾಸನಗಳ: ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಗೌತಮ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು, ೨೦೧೨

ನಾರಾಯಣ.ಕೆ.ವಿ., ಸ್ಥಳನಾಮಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೯

ನಾಗರಾಜು.ಟಿ.ವಿ, ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿ ಜನನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೮

ನಾಗಯ್ಯ.ಜೆ.ಎಂ., ಆರನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಶಾಸನಗಳು: ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ, ವೀರಶೈವ ಅಧ್ಯಯನ ಅಕಾಡೆಮಿ, ನಾಗನೂರು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಮಠ, ಬೆಳಗಾವಿ, ೧೯೯೨

ನಾಗಭೂಷಣಯ್ಯ.ಎಚ್,ಎಸ್., ಅಂತರ್ಜಲ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ,ಮೈಸೂರು, ೧೯೯೪

ನೀಲತ್ತಹಳ್ಳಿ ಕಸ್ತೂರಿ (ಅನು) ದಿಕ್ಷೀತ್ ಜಿ.ಎಸ್. ಮತ್ತು ಇತರರು (ಮೂಲ), ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೦

ಪಾಟೀಲ ವಿನೋದ, ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಚೀನ ಬಾವಿಗಳು, ಪ್ರಾಚ್ಯ ವಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯಗಳ ನಿರ್ದೇಶನಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೨೦೦೬

ಪಾಟೀಲ ಎಂ.ಬಿ. (ಸಂ), ಗುಲಬರ್ಗ ಗ್ಯಾಜೆಟಿಯರ್ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೭೬

ಪಾಟೀಲ.ಬಿ.ಪಿ., ಗ್ರಾಮ ದೇವತೆಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೯೬

ಪಾಟೀಲ.ಬಿ.ಪಿ. (ಸಂ.), ನೇಗಿನಾಳ.ಎಂ.ಬಿ. (ಪ್ರಸಂ.), ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ದರ್ಶನ, ಭಾಗ.೨೩, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೯೯

ಪಾವಟೆ ಚೆನ್ನಕ್ಕ, ಕೆರೆ, ಗ್ರಾಮ ನಾಮ ವಿವೇಚನೆ, ಶಾಸನ ಸಂಜೀವಿನಿ, ಚೆನ್ನ ಗಂಗಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ, ೨೦೦೩

ಪೂಜಾರಹಳ್ಳಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ, ಚರಿತ್ರೆ ಅಧ್ಯಯನ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೮

ಪೂಜಾರಹಳ್ಳಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ, ಜಲಸಂಬಂಧಿ ಚಳವಳಿಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೧

ಬಸವರಾಜ ಸಬರದ, ಹೈದ್ರಾಬಾದ್ ಕರ್ನಾಟಕದ ತತ್ವಪದಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಗುಲಬರ್ಗಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಕಲಬುರ್ಗಿ, ೨೦೦೦

ಭಟ್‌ಸೂರಿ. ಕೆ.ಜಿ., ಕರ್ನಾಟಕ ಶಾಸನ ಸಂಶೋಧನೆ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೯

ಭಟ್.ಎಸ್.ಆರ್., ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಜನಜೀವನ, ನವ ಕರ್ನಾಟಕ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್ಸ್. ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೪

ಭಟ್‌ಸೂರಿ. ಕೆ.ಜಿ., ಶಾಸನ ಅಧ್ಯಯನ, ಸಂಪುಟ.೦೩, ಸಂಚಿಕೆ.೦೨, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೬

ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟಿ, ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ಕಾವ್ಯ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೫

ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟಿ, ಏಳುಕೋಟೆ, ಏಳುಕೋಟೆ, ಗೀತಾಂಜಲಿ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಕಾಶನ, ಶಿವಮೊಗ್ಗ, ೨೦೧೫

ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರಪ್ಪ.ಬಿ.ಸಿ., ಹೈದ್ರಾಬಾದ್ ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿಮೋಚನಾ ಚಳಿವಳಿ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಗುಲಬರ್ಗಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಕಲಬುರ್ಗಿ, ೨೦೦೫

ಮುದೇನೂರು ನಿಂಗಪ್ಪ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ದರ್ಶನ, ಸೂರ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ೨೦೦೫

ಮುನಿರಾಜಪ್ಪ(ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ಅಧ್ಯಯನ, ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪ್ರವಾಸೋದ್ಯಮ ವಿಭಾಗ, ಕನಕಪುರ, ೨೦೦೯

ಮೂರ್ತಿ.ಎನ್.ಎನ್., ನೀರಾವರಿ ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೭೬

ಮೋಹನ್‌ಕೃಷ್ಣ ರೈ.ಕೆ. (ಸಂ.), ಚರಿತ್ರೆ ಅಧ್ಯಯನ, ಸಂಪುಟ.೦೩, ಸಂಚಿಕೆ.೦೨, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೮

ರಮೇಶ ಎಚ್ ಮತ್ತು ಇತರರು (ಸಂ), ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಹಲವು ಮುಖಗಳು ಅನ್ನದಾನಿ ಭೈರವ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೧೭

ರಂಜಾನ ದರ್ಗಾ, ವಿಚಾರ ಕಾಂತ್ರಿ ಬಸವಣ್ಣನ ಚಳುವಳಿಗಳು, ಪ್ರಕಾಶಕರು, ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು ಪಾಟೀಲ್ ನೆಲೋಗಿ, ೨೦೦೩

ರಾಜಪ್ಪ.ಟಿ.ಎಸ್. (ಸಂ.), ಕೆರೆ ಹೊನ್ನಮ್ಮ ಮತ್ತು ಇತರ ಲಾವಣಿಗಳು, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೭೪

ರಾಜಾರಾಮ ಹೆಗಡೆ (ಸಂ), ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ನಿರ್ವಹಣೆ–ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೨

ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಜಿ. (ಸಂ.), ಹೊಸತು, ಮಾಸ ಪತ್ರಿಕೆ, ನವ ಕರ್ನಾಟಕ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್ಸ್ ಪ್ರೈಟ್ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೧೦

ಶ್ರೀನಿವಾಸ ರಿತ್ತಿ (ಸಂ), ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಆಡಳಿತ ಪರಿಭಾಷಾಷಿಕ ಕೋಶ, ಪ್ರಾಚ್ಯವಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯಗಳ ನಿರ್ದೇಶನಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೨೦೦೦

ಲಲಿತಾಂಬ ಎನ್.ಆರ್., ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಚಲನ. ಡಾ.ಎಂ.ಭೈರೇಗೌಡ, ಮುದ್ದಶ್ರೀ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೧೦

ವಸು ಕೆ.ಜಿ., ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕತೆ, ವೆಂಕಟರೆಡ್ಡಿ ಎಂ. (ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಹಾಗೂ ಸಂಧಿಗ್ದತೆಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೭

ವಾಸುದೇವನ್ ಸಿ.ಎಸ್., ಹಂಪಿ ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೧

ವೆಂಕಟರಾವ್.ಡಿ., ಕೃಷಿ ಬೆಳವಣಿಗೆ, ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಗದಗ, ೨೦೧೩

ವೆಂಕಟರತ್ನ.ಎಂ.ವಿ., ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳೀಯ ಸರ್ಕಾರ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೯೮

ವೆಂಕಟರಾವ್.ಡಿ., ಕೃಷಿ ಬೆಳವಣಿಗೆ, ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಗದಗ, ೨೦೧೩

ಶಿವತಾರಕ್ ಕೆ.ಬಿ., ಕರ್ನಾಟಕದ ಪುರಾತತ್ವ ನೆಲೆಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೧

ಶ್ರೀಕಾಂತ.ಎಂ.ಪಿ., ಬಾವಿ ಬಾವಿಗೂ ಅಂತರ, ಆಯ್.ಬಿ.ಎಚ್.ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೮

ಶ್ರೀಕಾಂತ ಎಂ.ಪಿ., ಅಂತರ್ಜಲ ಅನ್ವೇಷಣೇಯ ವಿಧಾನಗಳು, ಕೋಮಲ್ ಎಂಟರ್‌ಪ್ರೈಸಸ್, ರಾಮರಾವ್ ಲೇಔಟ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೯

ಶ್ರೀಧರ, ತುಮಕೂರು ಪರಿಸರದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕೆರೆಗಳ ಒಂದು ಅವಲೋಕನ, ಯುವ ಸಂಶೋಧನೆ, ಸುವರ್ಣ ಕರ್ನಾಟಕ ಮಾಲೆ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೮

ಶ್ರೀಕಾಂತ.ಎನ್.ಪಿ., ಅಂತರ್ಜಲದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಅರಿವು, ಅಯ್.ಬಿ.ಎಚ್. ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೪

ಶೇಷನಾರಾಯಣ, ನಮ್ಮ ನದಿಗಳು ಮತ್ತು ಸಮಸ್ಯೆಗಳು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೬

ಸುಂದರ ಅ., ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ ಸಂಪುಟ.೦೧, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೭

ಸತ್ಯನಾಥ ಟಿ.ಎನ್., ನರಬಲಿ ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ವಿಕಾಸ ಮಾಲೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೭೯

ಸಿದ್ಧರಾಮಯ್ಯ.ಬಿ.ಎಸ್., ಸಾವಯವ ಕೃಷಿ–ಒಂದು ಅವಲೋಕನ, ಸ್ವಪ್ನ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೯

ಸೋಮೇಶ.ಎಂ., ಢಣಾಯಕನ ಕೆರೆ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೧೧

ಸುಭಾಷ್ಚಂದ್ರ ಕೌಲಗಿ, ಕೂಡಲೂರು ಬಸವಲಿಂಗ ಶರಣರು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಗುಲಬರ್ಗಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಕಲಬುರ್ಗಿ, ೨೦೦೦

ಸಂಗಮೇಶ ತಮ್ಮನಗೌಡರ, ಗ್ರಾಮನಾಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ನೀಲಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಗುಜಮಾಗಡಿ, ೨೦೧೧

ಷೇಕ್ ಅಲಿ ಮತ್ತು ಸುಂದರ ಅ. (ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆ ಸಂಪುಟ.೦೬, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೮೨

ಹರಿಹರ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ರಾವ್, ಚಾವುಂಡರಾಯನ ಲೋಕೋಪಕಾರದಲ್ಲಿ ಜಲವಿಜ್ಞಾನ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೧೦

ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಅನು ಶಾಸನ ಸಂಪುಟ–೦೧ ಮಹಿಳಾ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕಾ, ಪ್ರಕಾಶನ ನವನಗರಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ೨೦೦೨

ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, ಸುರಪುರ ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು ಮಹಿಳಾ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕಾ, ಪ್ರಕಾಶನ ನವನಗರಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ೧೯೯೫

ಹನುಮಾಕ್ಷಿ ಗೋಗಿ, (ಸಂ.) ಕಲ್ಬುರ್ಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು ಶಿವಚಂದ್ರ ಪ್ರಕಾಶನ ನವನಗರಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ೧೯೯೬

ಹಾಜವಗೋಳ ಧನವಂತ, ಮುಳಗುಂದ ನಾಡು: ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ, ಮಾಧವಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಧಾರವಾಡ, ೨೦೦೪

ಹಾವನೂರ ಶ್ರೀನಿವಾಸ, ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಮುಕ್ತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೨೦೦೮

ಹೊಸಪಾಳ್ಯ ಮಲ್ಲಕಾರ್ಜುನ, ಕೃಷಿ ಆಚರಣೆ, ಕನ್ನಡ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ ಸಂ.೦೫, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೮

ಲೇಖನಗಳು:

ಉಷಾರಾಣಿ.ಎಚ್.ಎಸ್., ಹೊಯ್ಸಳರ ಕಾಲದ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ಒಂದು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ಸಂ.೧೮, ನಾಗರಾಜು.ಎಂ.ಜಿ. ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ. ಪಿ.ವಿ. (ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೨

ಉಷಾರಾಣಿ.ಎಚ್.ಎಸ್., ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜರ ಕಾಲದ ಕೆರೆಗಳು, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ಸಂ.೨೦, ನಾಗರಾಜು.ಎಂ.ಜಿ. ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ. ಪಿ.ವಿ. (ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೫

ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ.ಪಿ.ವಿ., ಬೆಂಗಳೂರು ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಸರದ ಶಾಸನೋಕ್ತ ಕೆರೆಗಳು, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ಸಂ.೨೧, ನಾಗರಾಜು.ಎಂ.ಜಿ. ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ. ಪಿ.ವಿ. (ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೬

ಪಾಟೀಲ, ಎಸ್.ಎಸ್., ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡಂತೆ ವಿಜಯನಗರ ಪಟ್ಟಣದ ನೀರಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ವಿಜಯನಗರ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂ.೦೪, ಪ್ರಾಚ್ಯ ವಸ್ತು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯ ಮತ್ತು ನಿರ್ದೇಶನಾಲಯ, ಮೈಸೂರು.

ಬಸವರಾಧ್ಯ ಎನ್., ಕೆರೆಯ ಪದ್ಮರಸ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ ಪತ್ರಿಕೆ, ಸಂ.೬೨, ಸಂಚಿಕೆ.೦೧, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೭೮

ಭವಾನಿಶಂಕರ.ಎಸ್., ಕೆರೆಗಳ ಜಲಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳು ಮತ್ತು ಜನರು ಪಾಲ್ಗೋಳ್ಳುವಿಕೆ, ವಿಶೇಷ ಸಂಚಿಕೆ, ಹೊಸತು ಪತ್ರಿಕೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೨

ಮಲಶೆಟ್ಟಿ ಬಸವರಾಜ, ಕೆರೆಗೆ ಹಾರ, ಆಶಯದ ಜಾನಪದ ಹಾಡುಗಳು, ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾರತೀಯ ಸಂಪುಟ.೦೬, ಸಂಚಿಕೆ.೦೩, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೬೪

ಮುಂದಿನಮನಿ.ಪಿ.ಎಸ್., ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿ ಪ್ರಗತಿ, ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾರತಿ, ಸಂ.೧೫, ಸಂಚಿಕೆ.೩೪, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೯೧

ಮೇಲಿನಮನಿ ಹನುಮಂತ, ಹಂಪಿಯ ಶಾಸನೋಕ್ತ ಬಾವಿಗಳು, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಸಂ ೨೧, ನಾಗರಾಜ ಎಂ.ಜಿ ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪಿ.ವಿ. (ಸಂ.) ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೬

ಮೋಹನ.ಎಸ್.ಕೆ., ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆರೆ ಪುರಾತನ ಕೆರೆಗಳು, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ಸಂ.೦೭, ನಾಗರಾಜ.ಎಂ.ಜಿ. ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ. ಪಿ.ವಿ (ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೨

ದಳವಾಯಿ ರಾಜಣ್ಣ, ನೀರು ನೀರೆಂದರೆ, ಅಭಿಮನ್ಯು ಮಾಸ ಪತ್ರಿಕೆ. ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೧೨

ದುರುಗಪ್ಪ ಎಂ.ಕೆ., ಕನಕಗಿರಿಯ ಕಲಾತ್ಮಕ ಬಾವಿಗಳು, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ಸಂ.೨೦, ನಾಗರಾಜ.ಎಂ.ಜಿ. ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಪಿ.ವಿ. (ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೫

ದಿಬ್ಬದ ಶಾಂತಿನಾಥ, ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಕಾಲುವೆಗಳು, ಕನ್ನಡ ಭಾರತಿ ಸಂ.೨೩, ಸಂಚಿಕೆ. ೦೩, ೦೪, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೯೧

ದ್ಯಾಮನಗೌಡ್ರವಿ.ಕೆ., ಡಂಬಳದ ಜನಪದ ಬಾವಿಗಳು, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ಸಂ.೧೯, ನಾಗರಾಜ.ಎಂ.ಜಿ. ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ. ಪಿ.ವಿ (ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೪

ನಾಗರಾಜ .ಟಿ.ವಿ., ಟ್ಯಾಂಕ್ ಪಂಚಾಯಿತಿ ಕಾಯ್ದೆ ಒಂದು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ, ಸಂ.೧೮, ನಾಗರಾಜ.ಎಂ.ಜಿ. ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ. ಪಿ.ವಿ (ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೩

ಚಂದ್ರಶೇಖರ್.ಎಚ್., ಕರ್ನಾಟಕ ಜಲಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ನೀರಾವರಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಕನ್ನಡ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೨

ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಎಚ್., ಕರ್ನಾಟಕ ಕೆರೆ ಪುರಾತನ ಬಾವಿಗಳು ಅವಲೋಕನ, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ಸಂ.೧೬, ನಾಗರಾಜ.ಎಂ.ಜಿ. ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ. ಪಿ.ವಿ (ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೧

ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಎಚ್., ಚಂದನ ಕೆರೆ ಒಂದು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ಸಂ.೧೯, ನಾಗರಾಜ.ಎಂ.ಜಿ. ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ. ಪಿ.ವಿ (ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೯

ವಸಂತಮಾಧವ.ಕೆ.ಜಿ., ಕರ್ನಾಟಕ ಕರಾವಳಿಯ ನೀರಾವರಿ ಇತಿಹಾಸ, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ಸಂ.೦೬, ನಾಗರಾಜ.ಎಂ.ಜಿ. ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ. ಪಿ.ವಿ (ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೧

ಹರಿಹರ ಎಚ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ್., ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಜಲ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ಸಂ.೧೬, ನಾಗರಾಜ.ಎಂ.ಜಿ. ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ. ಪಿ.ವಿ (ಸಂ), ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೧

ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಎಫ್.ಟಿ., ಕೆರೆಯ ಪದ್ಮರಸ ಮತ್ತು ಆತನ ವಂಶಜರು: ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ, ವಿಕಾಸ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕಮಲಾಪುರ, ೧೯೯೬

ಹಂಪ ನಾಗರಾಜಯ್ಯ (ಪ್ರಸಂ.), ಜನಪದದಲ್ಲಿ ಮಳೆರಾಯನ ಮುನಿಸು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೧

ಹಾಜವಗೋಳ ಧನವಂತ., ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಜನಗಳು, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ಸಂ.೨೧, ನಾಗರಾಜ.ಎಂ.ಜಿ. ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ. ಪಿ.ವಿ (ಸಂ.), ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೬

ಎಂ.ಫಿಲ್ ಮತ್ತು ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧಗಳು:

ಆನಂದಕುಮಾರ.ಡಿ.ಎನ್., ಮಂಡ್ಯ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ ನೀರಾವರಿ ಪದ್ಧತಿ: ಒಂದು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೮

ಉಮಾದೇವಿ ಹಂಚಿನಮನಿ, ಜಮಖಂಡಿಯ ಕೆರೆಗಳು, ಎಂ.ಫಿಲ್ ಪ್ರಬಂಧ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೯

ಗೊಂದಿ ಮಹಾನಂದ, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತಿ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೧೦

ಜಯಮ್ಮ.ಎಚ್, ನೊಳಂಬರ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೭

ಧನಂಜಯ.ಸಿ., ತುಮಕೂರು ಪರಿಸರದ ಕೆರೆಗಳು, ಎಂ.ಫಿಲ್ ಪ್ರಬಂಧ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೧೦

ನೇಗಿನಹಾಳ ಎಂ.ಬಿ., ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಭಾಷಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೮೩

ಪದ್ಮ ಬಿ.ಎಸ್., ತುರುವಕೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕೆರೆಗಳು: ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಎಂ.ಫಿಲ್ ಪ್ರಬಂಧ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೧೦

ಪದ್ಮ ಬಿ.ಎಸ್., ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೧೭

ಭೀಮಾರಾಯ ಲಿಂಗೇರಿ, ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ- ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಗುಲಬುರ್ಗಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ ಕಲಬುರ್ಗಿ, ೨೦೦೭

ಮಾದಳ್ಳಿ ಸೋಮೇಶ, ಢಣಾಯಕನ ಕೆರೆ, ಎಂ.ಫಿಲ್. ಪ್ರಬಂಧ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೯

ರಮೇಶ ನಾಯಕ, ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೧೦

ರೇವ್ಯಾ ಗೋವಿಂದ ನಾಯಕ್, ಯಾದಗಿರಿ ಪರಿಸರದ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ, ಎಂ.ಫಿಲ್ ಪ್ರಬಂಧ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೯

ವೆಂಕಟೇಶ.ಎಂ., ನೀರಾವರಿ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಘಗಳ ಪಾತ್ರ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೭

ಶಂಕರಪ್ಪ ಮೌನೇಶ್ವರ ಬಡಿಗೇರ, ಗದಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಚಾರಿತ್ರಿಕ (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಅಧ್ಯಯನ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೧೪

ಶಿವಸ್ವಾಮಿ.ಡಿ, ಕಾವೇರಿ ಸೀಮೆಯ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗಳ ಅಧ್ಯಯನ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಮಾನಸ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೭

ಶಾರದಾ ಪಾಟೀಲ್, ಕೊಪ್ಪಳ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ ಬಾವಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನ, (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೧೭

ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಗ್ರಂಥಗಳು :

Appadorai A., 1936, Economic Conditions in south India – 2 Vols, Madras.

Babu C. N. Shivamurthy S. and Others., 2002 Technical Manual Vol.-1 Jala Samvardhane Yojana Sangha Dept. of water Resources (Minor Irrigation) Bangalore

Chaturvedi B.V., 1968, "The origin and Development of Tank Irrigation in Peninsular India" Deccan Geographer, Vol VI.

Desayar M., 1990 Irrigation in Medieval Tamilnadu LXXXI Vol-81,No.-3-4

Dikshit D., 1986, Agriculture, Irrigation and Horticulture in ancient Srilanka Delhi.

Dikshit G.S., 1993, Tank Irrigation in Kuppuswamy g.r. Karnataka.

Mohan S.K., Historical Survey, Bangalore.

Dikshitar V.R.R., 1945, History of Irrigation in south India in Journal of Indian Culture, Calcutta.

Diwakar R.R. (Ed)., 1968, Karnataka Through the Ages Banglaore.

Dominic J Davision Jenking., 1997, Irrigation and Water Supply Systems of Vijayanagar, American Institute of Indian Studies, New Delhi.

Ellenti, Subbannababu., 1995, Indian Prescription on Wates QJMS, Jan to Mar Vol LXVI. Bangalore.

Gopal B.R.(Ed)., 1995, Vijayanagar Vol-III Directorate of Archaeology and Museum.Mysore.

John R Wood., 2007, The Politics of Water Resources Development in India New Delhi.

Kotraiah C.T.M., 1999 'Irrigation Systems Under Vijayanagar Empir Directorate of Archaeology and Museums, Mysore.

Krishnamurthy., Rural Development Challenges and Opportunities, Rawat Publication, Jaipur and Delhi

Kulkarni R.P. "Irrigation Engineering in India" Indian Journal of History of Science 17(1),Calcutta.

Kuppuswamy G.R. 1982 "Irrigation System –Reasons for their Desertion" JKU Social Sciences, Karnatak University, Dharwad.

Kuppuswamy G.R. 1983 Irrigation Facilities Provided by Feudatory Families in South Karnataka Quarterly Journal of Mythic Society (QJMS),LXXIV, No.1

ಸಂಕ್ಷೇಪ ಸೂಚಿ

ಎ.ಕ.	–	ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಕರ್ನಾಟಿಕ
ಎ.ಇ.	–	ಎಪಿಗ್ರಾಫಿಯ ಇಂಡಿಕಾ
ಎಸ್.ಐ.ಐ.	–	ಸೌತ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಇನ್‌ಸ್ಕ್ರಿಪ್ಷನ್ಸ್
ಕ್ಯೂಜೆ.ಎಂ.ಎಸ್.	–	ಕ್ವಾರ್ಟನರಿ ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಮಿಥಿಕ್ ಸೊಸೈಟಿ
ಎಂ.ಎ.ಆರ್	–	ಮೈಸೂರು ಅರ್ಕಿಯಲಾಜಿಕಲ್ ರಿಪೋರ್ಟ್
ಎಂ.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.	–	ಮಿಲಿಯನ್ ಕ್ಯೂಬಿಕ್ ಫೀಟ್
ಟಿ.ಎಂ.ಸಿ.	–	ತೌಜಂಡ್ ಮಿಲಿಯನ್ ಕ್ಯೂಸೆಸ್

ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಕೋಶ

ಅಣೆಕಟ್ಟು	–	ನದಿ ಹಳ್ಳ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ನೀರನ್ನು ತಡೆಯಲು ಹಾಕಿರುವ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟೆ, ಅಡ್ಡಗೋಡೆ
ಅಮಾನಿ	–	ಸರ್ಕಾರಿ ಅಧೀಕಾರಿಗಳ ನೇರ ಉಸ್ತುವಾರಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಭೂಮಿ ಅಥವಾ ಇತರ ಕಂದಾಯ ಮೂಲ.
ಆಯಕಟ್ಟು	–	ನೀರಾವರಿ ಸೌಲಭ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕೃಷಿ ಭೂಮಿ, ಜಮೀನು, ಗದ್ದೆ.
ಊಟೆ ಕಾಲುವೆ	–	ಊಟೆ ನೀರಿನ ಕಾಲುವೆ.
ಏರಿ	–	ಕೆರೆ, ಕೆರೆಯಕಟ್ಟೆ.
ಕಟ್ಟುಕೋಡುಗೆ, ಕಟ್ಟುಗೊಡುಗೆ	–	ಕೆರೆ ಉಸ್ತುವಾರಿ ಮತ್ತು ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನೀಡಿದ ಮಾನ್ಯ (ಗದ್ದೆ)
ಕಟ್ಟು ಮಾನ್ಯ	–	ಕೆರೆ ಉಸ್ತುವಾರಿ ಮತ್ತು ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ನೀಡಿದ ಮಾನ್ಯ (ಗದ್ದೆ)
ಕೂರಿಗೆ	–	ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ, ಜಮೀನುಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಜ ಬಿತ್ತಲು ಬಳಸುವ ಉಪಕರಣ.
ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟೆ, ಕುಂಟೆ, ಕೊಳ	–	ಏರಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ನೀರು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಜಲಾಶಯ.

ಕೆರೆ ಬಂಡಿ	–	ಕೆರೆ ಏರಿಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿ
ಕೆರೆ ಬಂಡಿ	–	ಕೆಗೆ ಏರಿಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಎತ್ತಿ ಬಂಡಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಾಗಿ ಸ್ಥಳೀಯವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತೆರಿಗೆ
ಕೋಡಿ	–	ಕೆರೆ ಕಟ್ಟೆಗಳ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗಲು ಮಾಡಿದ ದಾರಿ
ಖುಷ್ಕಿ	–	ಮಳೆ ನೀರಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಬೇಸಾಯ.
ಖಂಡುಗ	–	ಭೂಮಿಯ ಆಳತೆ ೧೦ ಸಾವಿರ ಚದರ ಗಜ ಗದ್ದೆ ಹಾಗೂ ತೋಟ ಮತ್ತು ೬೪ ಚದರ ಗಜ ಒಣಭೂಮಿ, ಧಾನ್ಯದ ಅಳತೆ ೪ ಬುಷಲ್ ಅಥವಾ ೧೨–೮ ಪಿಂಟೆಗಳು
ಗದ್ದೆ	–	ತರಿ ಜಮೀನು ಭತ್ತ ಕಬ್ಬು, ಮುಂತಾದ ನೀರಾವರಿ ಪೈರುಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ.
ಚಕ್ಕಡಿ	–	ಒಂದು ಎತ್ತಿನ ಗಾಡಿ
ಆಲಸೂತ್ರ ಧಾರಿ	–	ನೀರಾವರಿ ಕಾಮಗಾರಿಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ/ತಂತ್ರಜ್ಞ,
ತರಿ	–	ನೀರಾವರಿ ಭೂಮಿ, ಗದ್ದೆ
ತಳಾರಿ, ತಳಾರ, ತಳವಾರ	–	ಹಳ್ಳಿಯ ಕಾವಲುಗಾರ, ಅಧೀಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುವುದು ಇವನ ಕರ್ತವ್ಯ
ತೂಬು	–	ನೀರನ್ನು ಕೆರೆಯಿಂದ ಹಾಯಿಸುವ ಭಾಗ.
ದಶವಂದ, ದಶವಂಧ, ದಶವಂದ ಭೂಮಿ	–	ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮತ್ತು ಉಸ್ತುವಾರಿ ದಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದ ಭೂಮಿ
ದೇವದಾನ	–	ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಉಂಬಳಿ
ದೇವಮಾತೃಕೆ	–	ಮಳೆಯ ನೀರಿನಿಂದಲೇ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡುವ ಜಮೀನು
ನದಿಮಾತೃಕೆ	–	ನದಿ ನೀರಿನ ಕಾಲುವೆ ಮೂಲಕ ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡುವ ಜಮೀನು

ನದಿ ತಟಾಕ	–	ನದಿ ನೀರನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕೆರೆ
ನೀರ್ಗಂಟಿ (ನೀರುಗಂಟಿ)	–	ಕೆರೆ ನೀರು ಸರಬರಾಜು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ನಿರ್ವಾಹಕ ತಂತ್ರಪಾಲ
ಪಟ್ಟಣಸ್ವಾಮಿ	–	ಶೆಟ್ಟಿಗೆ ಎರಡನೆಯವನಾದ ನಗರ ಪ್ರಮುಖನಿಗೆ ನೀಡಿದ ಬಿರುದು, ಶೆಟ್ಟಿ ನಗರಾಧ್ಯಕ್ಷನಾದರೆ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿ–ಅಲ್ಡರ್‌ಮನ್ (ದ್ವಿತೀಯ ಪ್ರಮುಖ)
ಮತ್ತರು	–	ಭೂ ಅಳತೆ
ಮತ್ತರು	–	ಭೂಮಿ ಅಳತೆ, ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ಅಥವಾ ಐದು ಎಕರೆಗೆ ಸಮ
ಮಾನ್ಯ	–	ತೆರಿಗೆ ವಿನಾಯಿತಿ
ವಿಲೇವಾರಿ	–	ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವ ಗುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಬಂದ ಹಣ
ಸಲುಗೆ, ಸಲಗ	–	ಗಾತ್ರದ ಅಳತೆ, ಖಂಡುಗ ೧೬೦ ಸೇರು.
ಸಮುದ್ರ, ಸರೋವರ	–	ವಿಶಾಲ ನೀರಿನ ಹರಿವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೆರೆ
ಸರ್ವಮಾನ್ಯ	–	ಪೂರಾ ಮುಫತ್ತಾಗಿ ನೀಡಲಾದ ಜಮೀನು
ಕ್ಯೂಸೆಕ್ಸ್	–	ಒಂದು ಕ್ಯೂಸೆಲ್ ಅಂದರೆ ಪ್ರತಿ ಎಕರೆ ಇಂಚು ಎಕರೆ ಅಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೆಕೆಂಡಿಗೆ ಒಂದು ಘನ ಅಡಿ ಹರಿಯುವ ನೀರಿನ ಪ್ರಮಾಣ ಒಂದು ಘನ ನೀರು ೬೨.೪ ಪೌಂಡು ತೂಕದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಘಂಟೆಯವರೆಗೆ ಒಂದು ಕ್ಯೂಸೆಕ್ಸ್‌ನಂತೆ ಹರಿದರೆ ಅದರೆ ಪ್ರಮಾಣವು (೬೨೬೦೬೦) ೨,೨೪,೬೪೦ ಪೌಂಡುಗಳಾಷ್ಟಾಗುತ್ತದೆ. ಎಕರೆ ಇಂಚು ಅಂದರೆ ಎಕರೆ ಮೇಲಿ ಒಂದು ಇಂಚು ಅಳದವರೆಗೆ ನಿಲ್ಲಬಲ್ಲ ನೀರಿನ ಪ್ರಮಾಣ

*** ಬಾವಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ**

ಅರಬಾವಿ	– ಧರ್ಮದ ಬಾವಿ
ಅಂತರ ಗಣಗೆ	– ಅಂತರ್ಜಲ ಊಟೆ
ಊಟೆ ಕಾಲುವೆ	– ಊಟೆ ನೀರಿನ ಕಾಲುವೆ
ಏತ ಏತಂ	– ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತುವ ಸಾಧನ
ಒಕ್ಕರಣೆ	– ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪುಷ್ಕರಣಿ
ಒರತೆಯ ಕೆರೆ	– ಊಟಿ ನೀರು ಸೇಖರಿಸುವ ಕೆರೆ
ಕಪಿಲೆ ಕಪ್ಪಲಿ	– ಎತ್ತುಗಳ ಮೂಲಕ ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರೆತ್ತುವ ಸಾಧನ
ಕೊನೇರಿ	– ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿರುವ ಕೊಳ ಜಲಾಶಯ
ಗುಂಡು	– ಚಿಕ್ಕ ಜಲಾಶಯ ಅಥವಾ ಜಲ ಸಂಗ್ರಹಗೊಂಡ ಸ್ಥಳ
ಚಿಲುಮೆ	– ನೀರಿನ ಬಾವಿ
ಜಲಯಂತ್ರ	– ನೀರೆತ್ತುವ ತಾಂತ್ರಿಕ ಸಾಧನ
ಜಲಪರಿಗೆ ತಲಪರಿಗೆ	– ಚಿಲುಮೆ ಬಾವಿ ಊಟಿ ನೀರಿನ ಬಾವಿ
ದೇವದಾನ	– ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಉಂಬಳಿ
ದೋಣಿ ದೋಣೆ	– ಕಲ್ಲಾಸರೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಉಂಟಾದ ಜಲ ಸಂಗ್ರಹ ಹಾಗೂ ನೀರಾವರಿಗೂ ಉಪಯೋಗವಾದ ಬಾವಿ
ಬಾವಿ ಮಾನ್ಯ	– ಬಾವಿ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ತೆರಿಗೆ ರಹಿತ ಉಂಬಳಿ ಜಮೀನು ಬಿತ್ತುವಟ್ಟ ಕೆರೆ ಬಿತ್ತುವಟ್ಟು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಳತೆಯ ಜಮೀನು ಅಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಲು ಬೇಕಾಗುವ ಬೀಜದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅಳೆಯಲಾಗುವುದು
ರಹಟ್ಟಡಿಗೆ ರಾಟಿ ಗಡಿಗೆ	– ಚಕ್ರ ಮಡಿಕೆ ಹಗ್ಗ ಸರಪಳಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೀರೆತ್ತುವ ಸಾಧನ

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಕೆರೆಗಳ ಪಟ್ಟಿ

ಕ್ರಸಂ.	ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು	ಅರಸ/ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ	ಶಾಸನ	ತಾಲೂಕು	ಕೆರೆಯ ಇಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿ
೧	ಯಾದಗಿರಿ ಕೆರೆ	೨ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ	೧೦೧೪ ಏತಗಿರಿ	ಯಾದಗಿರಿ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೨	ಬೆಳಗುಂದಿ ಕೆರೆ	೨ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ	೧೦೧೪ ಏತಗಿರಿ	ಯಾದಗಿರಿ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೩	ಹೆಡಗಮದ್ರಿ ಕೆರೆ	ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವ	೧೦೩೩ ಹೆಡಗಮದ್ರಿ	ಯಾದಗಿರಿ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೪	ಯರಗೋಳ ಕೆರೆ	೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ	೧೦೫೪ ಯರಗೋಳ	ಯಾದಗಿರಿ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೫	ಎಲ್ಹೇರಿ ಕೆರೆ	೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ	೧೧೦೦ ಎಲ್ಹೇರಿ	ಯಾದಗಿರಿ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೬	ಅನಪುರ ಕೆರೆ	೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ	೧೧೦೭ ಅನಪುರ	ಯಾದಗಿರಿ	ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ
೭	ಇಡ್ಲೂರು ಕೆರೆ	೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ	೧೧೧೫ ಇಡ್ಲೂರು	ಯಾದಗಿರಿ	ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ
೮	ಮೈಲಾಪುರ ಕೆರೆ	೩ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ	೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನ	ಯಾದಗಿರಿ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೯	ರಾಮಸಮುದ್ರ ಕೆರೆ	೩ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ	೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನ	ಯಾದಗಿರಿ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೧೦	ಮಹಾದ್ವಾ ಕೆರೆ	೩ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ	೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ	ಯಾದಗಿರಿ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೧೧	ಕಾಳಬೆಳಗುಂದಿ ಕೆರೆ	೩ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ	೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ	ಯಾದಗಿರಿ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೧೨	ಬಳಿಚಕ್ರ ಕೆರೆ	೩ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ	೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ	ಯಾದಗಿರಿ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೧೩	ಗಾಜರಕೋಟೆ ಕೆರೆ	೩ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ	೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ	ಯಾದಗಿರಿ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೧೪	ಅರಕೆರಾ ಕೆರೆ	೩ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ	೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ	ಯಾದಗಿರಿ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೧೫	ಚಂಡ್ರಕಿ ಕೆರೆ	೩ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ	೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ	ಯಾದಗಿರಿ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೧೬	ಚಿಂತನಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆ	೩ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ	೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ	ಯಾದಗಿರಿ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೧೭	ದೊರನಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆ	ಶ್ರೀಮದ್ಭದೇವ ಮಲ್ಲದೇವರು	೧೦೧೭ ದೊರನಹಳ್ಳಿ	ಶಹಾಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೧೮	ಅಣಬಿ ಕೆರೆ	ಶ್ರೀಮದ್ಭದೇವ ಮಲ್ಲದೇವರು	೧೦೩೪ ಅಣಬಿ	ಶಹಾಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೧೯	ಮುಡಬುಳ ಕೆರೆ	ಶ್ರೀಮದ್ಭದೇವ ಮಲ್ಲದೇವರು	೧೦೬೭ ಮುಡಬುಳ	ಶಹಾಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೨೦	ಸಂಗಮ ಕೆರೆ	ಶ್ರೀಮದ್ಭದೇವ ಮಲ್ಲದೇವರು	೧೦೬೭ ಸಂಗಮ	ಶಹಾಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೨೧	ಧರಿಯಾಪುರ ಕೆರೆ	ಶ್ರೀಮದ್ಭದೇವ ಮಲ್ಲದೇವರು	೧೧೦೫ ಧರಿಯಾಪುರ	ಶಹಾಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೨೨	ಗೋಗಿ ಕೆರೆ	೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ	೧೧೧೯ ಗೋಗಿ	ಶಹಾಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೨೩	ಸಗರ ಕೆರೆ	ಶ್ರೀಮದ್ಭದೇವ ಮಲ್ಲದೇವರು	೧೦೭೧ ಸಗರ	ಶಹಾಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೨೪	ಹೊತ್ತಕಲ್ ಕೆರೆ	ಸಿಂಗದೇವರು	೧೧೭೫ ಹೊತ್ತಕಲ್	ಶಹಾಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೨೫	ಸಿರವಾಳ ಕೆರೆ	ಶ್ರೀಮದ್ಭದೇವ ಮಲ್ಲದೇವರು	೧೧೭೮ ಸಿರವಾಳ	ಶಹಾಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೨೬	ಹುಲಿಕಲ್ ಕೆರೆ	ನಿಕ್ಯಾಂಕಮಲ್ಲ ಶಂಕರ ದೇವರು	೧೭೮೯ ಹುಲಿಕಲ್	ಶಹಾಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೨೭	ಮದ್ರಿಕಿ ಕೆರೆ	ಶ್ರೀಮದ್ಭದೇವ ಮಲ್ಲದೇವರು	೧೦೧೭ ಮದ್ರಿಕಿ	ಶಹಾಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೨೮	ಹಾರಗೇರಾ ಕೆರೆ	ಶ್ರೀಮದ್ಭದೇವ ಮಲ್ಲದೇವರು	೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ	ಶಹಾಪುರ	ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ
೨೯	ರಸ್ತಾಪುರ ಕೆರೆ	ಸುರಪುರ ಅರಸರು	೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನ	ಶಹಾಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೩೦	ಮಲ್ಲಾ (ಬಿ) ಕೆರೆ	ತೈಲಪ್ಪ ನಾಯಕ	೧೦೧೪ ಮಲ್ಲಾ (ಬಿ)	ಸುರಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೩೧	ಅರಕೇರಿ ಕೆರೆ	೨ನೆಯ ಜಯಸಿಂಹ	೧೦೩೩ ಅರಕೇರಿ	ಸುರಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೩೨	ಕೆಂಭಾವಿ ಕೆರೆ	೧ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ	೧೦೫೪ ಕೆಂಭಾವಿ	ಸುರಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೩೩	ಏವೂರು ಕೆರೆ	೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ	೧೦೭೭ ಏವೂರು	ಸುರಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೩೪	ರಾಜನಕೋಳುರು ಕೆರೆ	೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ	೧೦೯೧ ರಾಜನಕೋಳುರು	ಸುರಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೩೫	ಕೋಡೆಕಲ್ ಕೆರೆ	೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ	೧೦೯೬ ಕೋಡೆಕಲ್	ಸುರಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೩೬	ಮುದನೂರು ಕೆರೆ	೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ	೧೦೯೯ ಮುದನೂರು	ಸುರಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೩೭	ಹೆಮ್ಮಡಗಿ ಕೆರೆ	ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ	೧೦೮೧ ಹೆಮ್ಮಡಗಿ	ಸುರಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೩೮	ದೇವರಗೋನಾಳ ಕೆರೆ	ರೇವರಸನು	೧೧೦೬ ದೇವರಗೋನಾಳ	ಸುರಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೩೯	ಹಗರಟಗಿ ಕೆರೆ	೨ನೆಯ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ	೧೧೧೪ ಹಗರಟಗಿ	ಸುರಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ

೪೦	ಹುಣಸಗಿ ಕೆರೆ	೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ	೧೧೨೦ ಹುಣಸಗಿ	ಸುರಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೪೧	ಕಕ್ಕೆರಾ ಕೆರೆ	೩ನೆಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ	೧೧೨೭ ಕಕ್ಕೆರಾ	ಸುರಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೪೨	ಹಾವಿನಹಾಳ ಕೆರೆ	೬ನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ	೧೧೫೮ ಹಾವಿನಹಾಳ	ಸುರಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೪೩	ಯಾಳಗಿ ಕೆರೆ	ಮಹಾದೇವರಾಯ	೧೨೬೫ ಯಾಳಗಿ	ಸುರಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೪೪	ಬದಲಾಪುರ ಕೆರೆ	ಮಹಾದೇವರಾಯ	೧೨ನೆಯ ಶತಮಾನ	ಸುರಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೪೫	ದೇವಿ ಕೆರೆ	ರಾಮಣಪ್ಪ ನಾಯಕ	೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನ	ಸುರಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೪೬	ವಾಗಣಗೇರಾ ಕೆರೆ	ರಾಮಣಪ್ಪ ನಾಯಕ	೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನ	ಸುರಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೪೭	ಬೋನ್ಹಾಳ ಕೆರೆ	ರಾಘವ ನಾಯಕ	೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನ	ಸುರಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೪೮	ಕಾಕಲುವಾರು ಕೆರೆ	ರಾಘವ ಪಾಮನಾಯಕ	೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನ	ಯಾದಗಿರಿ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೪೯	ಹತ್ತಿಕುಣಿ ಕೆರೆ	ರಾಘವ ಪಾಮನಾಯಕ	೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನ	ಯಾದಗಿರಿ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೫೦	ಆನಗಾಳ ಕೆರೆ	ರಾಘವ ಪಾಮನಾಯಕ	೧೮ನೆಯ ಶತಮಾನ	ಯಾದಗಿರಿ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ
೫೧	ತಡಿಬಡಿ ಕೆರೆ	ಸಿಂಘನದೇವ	೧೨೦೮ ತಡಿಬಡಿ	ಶಹಾಪುರ	ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಜಲಾವೃತ ಮತ್ತು ತೂಬುಗಳ ಪಟ್ಟಿ

ಕ್ರ.ಸಂ.	ಕೆರೆಗಳು	ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು ಪ್ರದೇಶ	ಆಲಾವೃತ ಪ್ರದೇಶ	ತೂಬುಗಳು	ತಾಲೂಕು
೧	ಯಾದಗಿರಿ ಕೆರೆ	೧೧೦೭.೬೭ (ಹೆ)	೩೦೯.೫೮ (ಹೆ)	ಮೂರು	ಯಾದಗಿರಿ
೨	ಯರಗೋಳ ಕೆರೆ	೧೬೭೮.೦೦	೪೦೯.೦೦	ಮೂರು	ಯಾದಗಿರಿ
೩	ಅನಪುರ ಕೆರೆ	೧೧೦೮.೦೦	೩೦೯.೦೦	ಮೂರು	ಯಾದಗಿರಿ
೪	ಮೈಲಾಪುರ ಕೆರೆ	೧೨೭೯.೦೦	೨೯೮.೦೦	ಎರಡು	ಯಾದಗಿರಿ
೫	ಹೆಡಗಮದ್ರಿ ಕೆರೆ	೪೭೪.೦೦	೨೬೩.೦೦	ಎರಡು	ಯಾದಗಿರಿ
೬	ರಾಮಸಮುದ್ರ ಕೆರೆ	೪೬೪.೦೦	೨೩೮.೦೦	ಮೂರು	ಯಾದಗಿರಿ
೭	ಇಡ್ಲೂರು ಕೆರೆ	೧೦೫.೦೦	೧೦೨.೫೫	ಎರಡು	ಯಾದಗಿರಿ
೮	ಏಲ್ಹೇರಿ ಕೆರೆ	೭೮೬.೦೦	೬೦೩.೦೦	ಮೂರು	ಯಾದಗಿರಿ
೯	ಮಹಾದ್ವಾರ ಕೆರೆ	೪೭೫.೦೦	೩೪೯.೭೩	ಎರಡು	ಯಾದಗಿರಿ
೧೦	ಬೆಳಗುಂದಿ ಕೆರೆ	೪೯೮.೦೦	೧೫೯.೯೮	ಮೂರು	ಯಾದಗಿರಿ
೧೧	ಕಾಳಬೆಳಗುಂದಿ ಕೆರೆ	೮೨೩.೦೦	೧೦೮.೦೦	ಎರಡು	ಯಾದಗಿರಿ
೧೨	ಬಳಿಚಕ್ರ ಕೆರೆ	೨೮೦.೪೩	೧೧೮.೩೮	ಮೂರು	ಯಾದಗಿರಿ
೧೩	ರಾಜರಕೋಟೆ ಕೆರೆ	೫೦೯.೩೩	೨೩೧.೪೮	ಮೂರು	ಯಾದಗಿರಿ
೧೪	ಅರಕೇರಾ ಕೆ. ಕೆರೆ	೨೧೨.೦೦	೧೦೯.೪೭	ಎರಡು	ಯಾದಗಿರಿ
೧೫	ಚಂಡ್ರಕಿ ಕೆರೆ	೧೦೯೭.೦೦	೬೩೦.೦೮	ಎರಡು	ಯಾದಗಿರಿ
೧೬	ಕಾಕಲುವಾರು ಕೆರೆ	೧೧೨೮.೦೦	೪೫೨.೦೦	ಎರಡು	ಯಾದಗಿರಿ
೧೭	ಆನನಾಳ ಕೆರೆ	೧೦೭೮.೦೦	೫೦೪೩.೦೦	ಮೂರು	ಯಾದಗಿರಿ
೧೮	ಚಿಂತನಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆ	೧೦೦೯.೦೦	೧೭೩.೦೦	ಎರಡು	ಯಾದಗಿರಿ
೧೯	ಮದ್ನಾಳ ಕೆರೆ	೧೫೯.೦೦	೭೦.೦೦	ಎರಡು	ಯಾದಗಿರಿ
೨೦	ಹತ್ತಿಕುಣಿ ಕೆರೆ	೦೧೯.೦೦	೯೭.೦೦	ಎರಡು	ಯಾದಗಿರಿ
೨೧	ಅಣಬಿ ಕೆರೆ	೧೫೯.೦೦	೭೮.೦೦	ಎರಡು	ಶಹಾಪುರ
೨೨	ತಡಿಬಡಿ ಕೆರೆ	೨೩೫.೮೭	೧೦೩.೦೦	ಮೂರು	ಶಹಾಪುರ
೨೩	ಸಿರವಾಳ ಕೆರೆ	೧೦೯.೦೦	೫೪.೦೦	ಎರಡು	ಶಹಾಪುರ
೨೪	ಖಾನಾಪುರ ಕೆರೆ	೧೭೩.೦೦	೫೮.೦೦	ಮೂರು	ಶಹಾಪುರ
೨೫	ಹಾರಣಗೇರಾ ಕೆರೆ	೧೦೯.೦೦	೫೭.೮೪	ಮೂರು	ಶಹಾಪುರ

೨೬	ಧರಿಯಾಪುರ ಕೆರೆ	೧೨೭.೦೦	೯೮.೧೯	ಎರಡು	ಶಹಾಪುರ
೨೭	ವಡಗೇರಾ ಕೆರೆ	೧೨೮.೦೦	೯೭.೦೦	ಮೂರು	ಶಹಾಪುರ
೨೮	ಮದ್ರಿಕೆ ಕೆರೆ	೧೪೦.೯೮	೮೯.೫೧	ಎರಡು	ಶಹಾಪುರ
೨೯	ದೋರನಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆ	೨೦೯.೪೩	೧೬೮.೦೩	ಎರಡು	ಶಹಾಪುರ
೩೦	ಗೋಗಿ ಕೆರೆ	೯೮.೦೦	೧೦೧.೦೩	ಎರಡು	ಶಹಾಪುರ
೩೧	ರಸ್ತಾಪುರ ಕೆರೆ	೨೩೭.೦೦	೧೯೭.೫೧	ಎರಡು	ಶಹಾಪುರ
೩೨	ಕನ್ಯಾಕೌಳೂರು ಕೆರೆ	೨೯೭.೦೦	೧೮೯.೦೩	ಎರಡು	ಶಹಾಪುರ
೩೩	ಹೊಸಕೆರೆ	೨೦೧.೦೦	೧೩೩.೦೩	ಎರಡು	ಶಹಾಪುರ
೩೪	ಮುಡಬುಳ ಕೆರೆ	೧೫೯.೦೦	೮೯.೦೪	ಎರಡು	ಶಹಾಪುರ
೩೫	ಸಗರ ಕೆರೆ	೧೩೪.೧೬	೧೦೧.೦೦	ಮೂರು	ಶಹಾಪುರ
೩೬	ಹೊತಕಲ್ ಕೆರೆ	೧೧೧.೨೪	೮೭.೯೪	ಎರಡು	ಶಹಾಪುರ
೩೭	ಹುಲಿಕಲ್ ಕೆರೆ	೧೨೭.೮೧	೯೪.೦೧	ಎರಡು	ಶಹಾಪುರ
೩೮	ಕೊಂಕಲ್ ಕೆರೆ	೧೩೨.೧೭	೯೮.೫೧	ಎರಡು	ಶಹಾಪುರ
೩೯	ಸಂಗಮ ಕೆರೆ	೧೩೯.೫೫	೭೭.೨೬	ಮೂರು	ಶಹಾಪುರ
೪೦	ಐವೂರು ಕೆರೆ	೨೬೯.೦೦	೧೩೮.೦೪	ಮೂರು	ಸುರಪುರ
೪೧	ಕಕ್ಕೆರಾ ಕೆರೆ	೧೮೭.೫೧	೧೨೭.೦೫	ಎರಡು	ಸುರಪುರ
೪೨	ಯಾಳಗಿ ಕೆರೆ	೧೨೬.೮೬	೫೦.೪೭	ಎರಡು	ಸುರಪುರ
೪೩	ಹಗರಟಗಿ ಕೆರೆ	೨೩೦.೨೨	೧೨೧.೦೦	ಮೂರು	ಸುರಪುರ
೪೪	ಬೋನ್ಹಂ ಕೆರೆ	೨೭೨.೦೦	೧೦೯.೧೦	ಎರಡು	ಸುರಪುರ
೪೫	ಕೆಂಭಾವಿ ಕೆರೆ	೨೨೨.೦೦	೯೮.೦೭	ಮೂರು	ಸುರಪುರ
೪೬	ವಾಗನಗೇರಾ ಕೆರೆ	೧೮೯.೦೫	೯೭.೦೪	ಎರಡು	ಸುರಪುರ
೪೭	ಮುದನೂರು ಕೆರೆ	೨೧೯.೦೦	೧೮೧.೦೬	ಎರಡು	ಸುರಪುರ
೪೮	ರಾಜಕೋಳೂರು ಕೆರೆ	೨೪೦.೦೦	೧೨೦.೦೦	ಎರಡು	ಸುರಪುರ
೪೯	ಅರಕೇರಾ ಕೆರೆ	೧೫೬.೦೭	೭೪.೦೯	ಎರಡು	ಸುರಪುರ
೫೦	ಬೈಚಬಾಳ ಕೆರೆ	೧೮೬.೦೦	೯೭.೦೦	ಎರಡು	ಸುರಪುರ
೫೧	ದೇವಿಕೆರೆ	೧೭೩.೦೦	೯೮.೦೦	ಎರಡು	ಸುರಪುರ
೫೨	ಬದಲಾಪುರ	೧೮೨.೦೦	೯೯.೦೦	ಮೂರು	ಸುರಪುರ
೫೩	ಹುಣಸಗಿ ಕೆರೆ	೨೧೯.೦೬	೧೦೪.೦೦	ಎರಡು	ಸುರಪುರ
೫೪	ಕೋಡೆಕಲ್ ಕೆರೆ	೨೬೮.೦೦	೧೯೦.೦೦	ಮೂರು	ಸುರಪುರ
೫೫	ಹೆಮ್ಮಡಗಿ ಕೆರೆ	೧೫೬.೦೦	೭೯.೬೧	ಎರಡು	ಸುರಪುರ
೫೬	ದೇವರಗೋನಾಳ ಕೆರೆ	೨೧೯.೦೦	೧೦೮.೦೭	ಮೂರು	ಸುರಪುರ
೫೭	ಹಾವಿನಾಳ ಕೆರೆ	೨೫೯.೧೦	೯೯.೧೦	ಎರಡು	ಸುರಪುರ

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆಗಳ ಜಲಾನಯನ ಪ್ರದೇಶ, ನೀರಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಆಕೃತಿ ಕೋಡಿ ಪಟ್ಟಿ

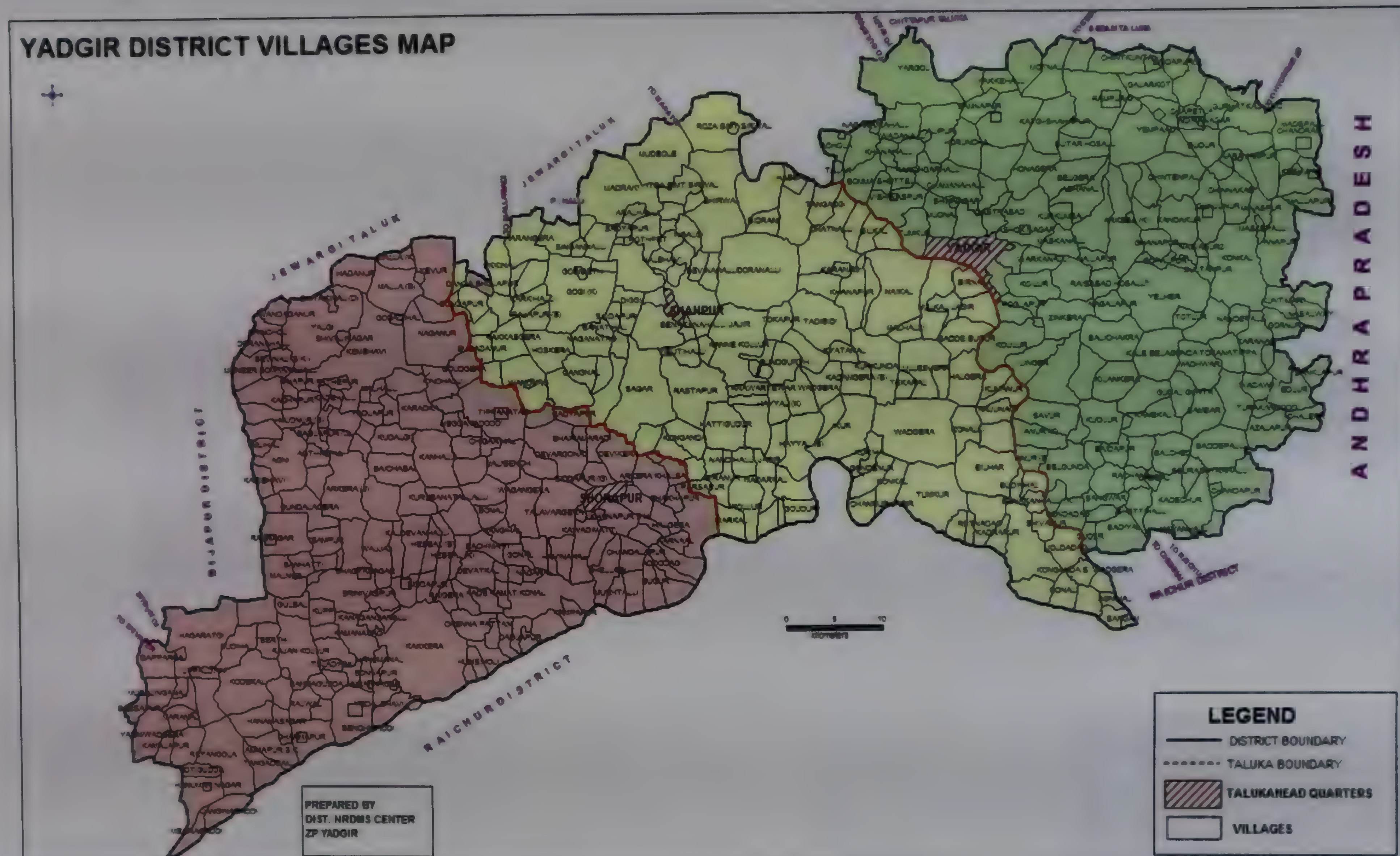
ಕ್ರಸಂ.	ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು	ಜ.ಪ್ರ.ಚ.ಕಿ.ಮೀ.	ಕೆ.ನೀ.ಸಾ. ಎಮ್.ಸಿ.ಎಫ್.ಟಿ.	ಕೆ. ಆಕೃತಿ	ತಾಲೂಕು
೧	ಯಾದಗಿರಿ ಕೆರೆ	೧೦೯.೫೨	೯೬೪೦	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೨	ಯರಗೋಳ ಕೆರೆ	೩೬೩.೦೦	೪೦೯.೦೦	ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೩	ಅನಪುರ ಕೆರೆ	೨೬೩.೦೦	೪೫೮.೦೦	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೪	ಮೈಲಾಪುರ ಕೆರೆ	೩೮೬.೦೦	೪೩೯.೦೦	ದುಂಡಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೫	ಹೆಡಗಮದ್ರಿ ಕೆರೆ	೧೦೯.೦೦	೨೬.೦೦	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೬	ರಾಮಸಮುದ್ರ ಕೆರೆ	೧೬೮.೦೦	೧೭೮.೦೦	ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೭	ಇಡ್ಲೂರು ಕೆರೆ	೯೮.೫೪	೭೬.೦೦	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೮	ಏಲ್ಹೇರಿ ಕೆರೆ	೨೭೩.೫೪	೬೯.೦೦	ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೯	ಮಹಾದ್ವಾರ ಕೆರೆ	೨೦೮.೩೮	೧೦೮.೫೯	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೧೦	ಬೆಳಗುಂದಿ ಕೆರೆ	೩೮.೪೯	೯೮.೫೪	ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೧೧	ಕಾಳಬೆಳಗುಂದಿ ಕೆರೆ	೩೪೯.೦೦	೧೦೫.೨೨	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೧೨	ಬಳಿಚಕ್ರ ಕೆರೆ	೧೯೯೮.೫೩	೬೩.೪೯	ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೧೩	ರಾಜರಕೋಟೆ ಕೆರೆ	೨೦೮.೦೦	೧೩೪	ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೧೪	ಅರಕೇರಾ ಕೆ. ಕೆರೆ	೧೦೮.೦೦	೬೮.೦೦	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೧೫	ಚಂಡ್ರಕಿ ಕೆರೆ	೪೨೭.೦೦	೧೦೩.೦೦	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೧೬	ಕಾಕಲುವಾರು ಕೆರೆ	೭೪೮.೦೦	೧೯೭.೦೦	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೧೭	ಆನನಾಳ ಕೆರೆ	೪೪೮.೦೦	೧೦೨.೫೪	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೧೮	ಚಿಂತನಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆ	೧೭೮.೭೭	೧೯೬	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೧೯	ಮದ್ನಾಳ ಕೆರೆ	೧೮.೬೭	೨೫.೦೯	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೨೦	ಹತ್ತಿಕುಣಿ ಕೆರೆ	೮೯.೦೦	೩೮.೦೦	ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕಾರ	ಯಾದಗಿರಿ
೨೧	ಅಣಬಿ ಕೆರೆ	೧೧೯.೦೦	೧೦೫.೦೦	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ
೨೨	ತಡಿಬಡಿ ಕೆರೆ	೯೮.೦೦	೧೦೧.೫೭	ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ
೨೩	ಸಿರವಾಳ ಕೆರೆ	೧೬೮.೦೦	೬೯.೭೧	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ
೨೪	ಖಾನಾಪುರ ಕೆರೆ	೧೨೮.೦೦	೬೭.೫೩	ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ
೨೫	ಹಾರಣಗೇರಾ ಕೆರೆ	೯೮.೧೯	೫೭.೮೪	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ
೨೬	ಧರಿಯಾಪುರ ಕೆರೆ	೧೦೫.೦೩	೭೮.೦೩	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ
೨೭	ವಡಗೇರಾ ಕೆರೆ	೧೦೫.೦೦	೬೮.೧೩	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ
೨೮	ಮದ್ರಿಕೆ ಕೆರೆ	೭೯.೦೧	೫೬.೦೦	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ
೨೯	ದೋರನಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆ	೪೩.೦೦	೮೭.೦೮	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ
೩೦	ಗೋಗಿ ಕೆರೆ	೭೯.೦೦	೬೩.೦೭	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ
೩೧	ರಸ್ತಾಪುರ ಕೆರೆ	೧೦೮.೦೦	೯೯.೬೩	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ
೩೨	ಕನ್ಯಾಕೌಳೂರು ಕೆರೆ	೧೩೯.೫೧	೯೪.೭೧	ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ
೩೩	ಹೊಸಕೆರೆ	೧೦೭.೦೩	೯೭.೦೪	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ
೩೪	ಮುಡಬುಳ ಕೆರೆ	೬೦.೦೦	೬೭.೦೮	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ
೩೫	ಸಗರ ಕೆರೆ	೧೦೮.೧೭	೮೭.೫೮	ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ
೩೬	ಹೊತಕಲ್ ಕೆರೆ	೬೬.೩೧	೬೮.೦೦	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ
೩೭	ಹುಲಿಕಲ್ ಕೆರೆ	೭೩.೯೧	೭೧.೦೬	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ
೩೮	ಕೊಂಕಲ್ ಕೆರೆ	೧೦೭.೦೦	೮೨.೫೩	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ
೩೯	ಸಂಗಮ ಕೆರೆ	೧೦೮.೦೫	೮೮.೦೭	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಶಹಾಪುರ

೪೦	ಐವೂರು ಕೆರೆ	೯೮.೫೧	೭೯.೫೫	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಸುರಪುರ
೪೧	ಕಕ್ಕೆರಾ ಕೆರೆ	೧೬೪.೦೦	೭೧.೮೩	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಸುರಪುರ
೪೨	ಯಾಳಗಿ ಕೆರೆ	೪೦.೦೦	೬೩.೦೫	ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕಾರ	ಸುರಪುರ
೪೩	ಹಗರಟಗಿ ಕೆರೆ	೧೦೭.೦೦	೮೨.೫೩	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಸುರಪುರ
೪೪	ಬೋನ್ಹಳ ಕೆರೆ	೯೮.೦೧	೯೭.೦೦	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಸುರಪುರ
೪೫	ಕೆಂಭಾವಿ ಕೆರೆ	೭೪.೦೦	೮೮.೫೧	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಸುರಪುರ
೪೬	ವಾಗಣಗೇರಾ ಕೆರೆ	೮೦.೦೦	೬೪.೦೭	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಸುರಪುರ
೪೭	ಮುದನೂರು ಕೆರೆ	೧೮೪.೦೦	೧೮೧.೦೬	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಸುರಪುರ
೪೮	ರಾಜಕೋಳೂರು ಕೆರೆ	೮೮.೦೭	೯೭.೦೦	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಸುರಪುರ
೪೯	ಅರಕೇರಾ ಕೆರೆ	೮೬.೦೦	೬೯.೦೦	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಸುರಪುರ
೫೦	ಬೈಚಬಾಳ ಕೆರೆ	೭೮.೦೬	೬೨.೦೮	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಸುರಪುರ
೫೧	ದೇವಿಕೆರೆ	೧೦೫.೦೦	೬೮.೦೯	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಸುರಪುರ
೫೨	ಬದಲಾಪುರ ಕೆರೆ	೧೦೮.೦೦	೮೭.೦೭	ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕಾರ	ಸುರಪುರ
೫೩	ಹುಣಸಗಿ ಕೆರೆ	೧೦೮.೦೯	೯೭.೦೫	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಸುರಪುರ
೫೪	ಕೋಡೆಕಲ್ ಕೆರೆ	೧೦೬.೦೦	೧೮೮.೦೦	ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕಾರ	ಸುರಪುರ
೫೫	ಹೆಮ್ಮಡಗಿ ಕೆರೆ	೯೮.೦೯	೮೧.೦೩	ಅರ್ಧಚಂದ್ರಾಕಾರ	ಸುರಪುರ

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆ

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆ

YADGIR DISTRICT VILLAGES MAP
ANDHRA PRADESH
JEWARGI TALUK
BIJAPUR DISTRICT
RAICHUR DISTRICT
SHORAPUR
LEGEND
DISTRICT BOUNDARY
TALUKA BOUNDARY
TALUKAHEAD QUARTERS
VILLAGES
PREPARED BY
DIST. NRDMS CENTER
ZP YADGIR

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೂರು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳು

ಯಾದಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳ ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳು

ಹೊನ್ನಕೆರೆ ಮೈಲಾಪುರ

ಯಾದಗಿರಿ ಪಟ್ಟಣದ ಕೆರೆ

ಚಂಡ್ರಿಕಿ ಕೆರೆ

ಪಕ್ಷಿಧಾಮ ಬೋನ್ಹಾಳ ಕೆರೆ

ರಾಮಸಮುದ್ರ ಕೆರೆ

ಬೋನ್ಹಾಳ ಕೆರೆ ತೂಬು

ಖಾನಾಪುರ ಕೆರೆ ತೂಬು

ಗಾಜರಕೋಟೆ ಕೆರೆ ತೂಬು

ದೋರನಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆ ತೂಬು

ವಾಗಣಗೇರಿ ಕೆರೆ ಕೋಡಿ

ಯರಗೋಳ ಕೆರೆ ಕೋಡಿ

ಯಾದಗಿರಿ ಕೆರೆ ಕೋಡಿ

ಹತ್ತಿಕುಣಿ ಕೆರೆ ಕೋಡಿ

ಆಸನಾಳ ಕೆರೆ ತೂಬಿನ ತೊಟ್ಟಿ

ಯಾದಗಿರಿ ಕೆರೆ ತೂಬಿನ ತೊಟ್ಟಿ

ಏವೂರಿನ ಪುಷ್ಕರಣಿ

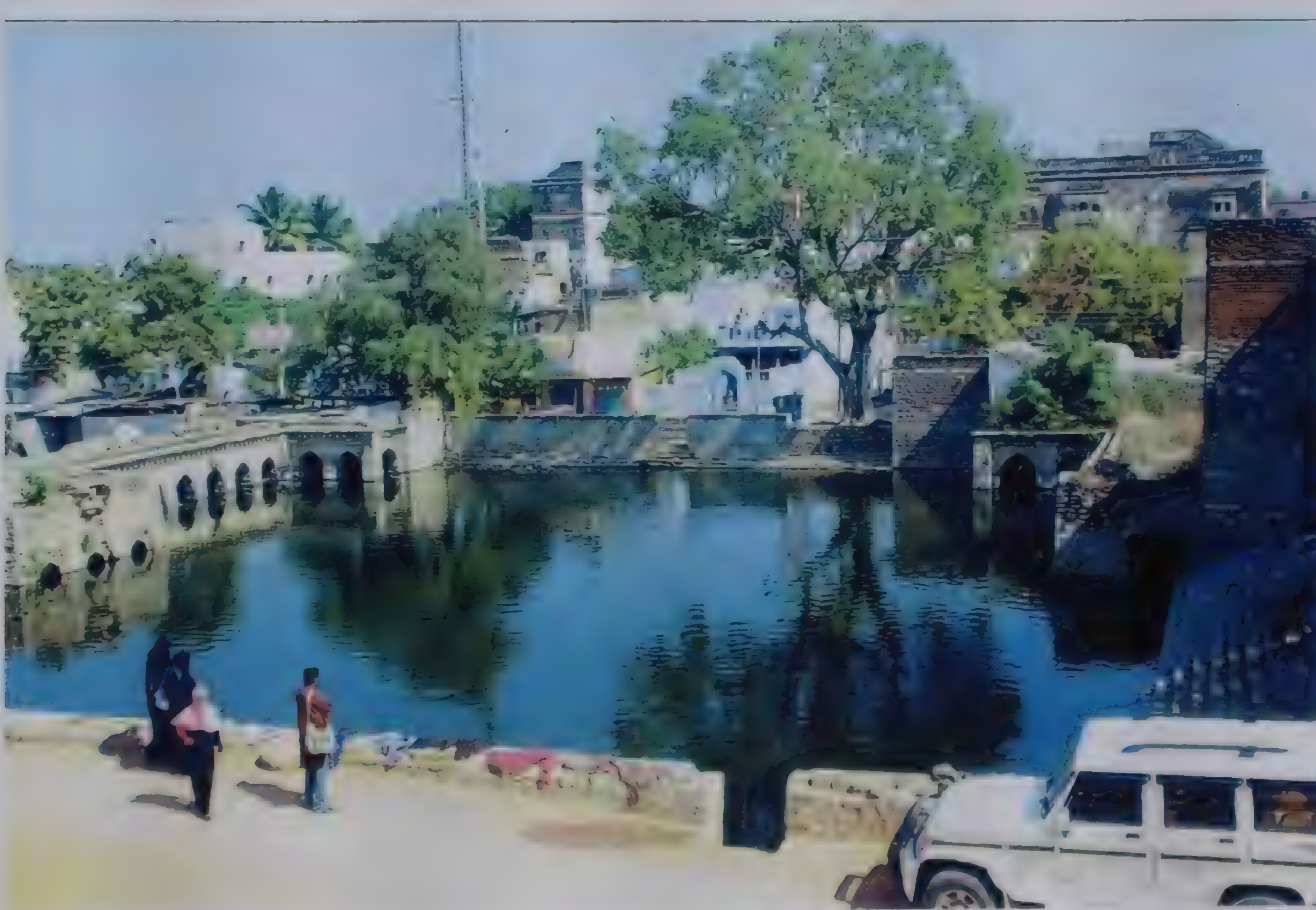
ಭೋಗೇಶ್ವರ ಪುಷ್ಕರಣಿ, ಕೆಂಭಾವಿ

ಭೋಗೇಶ್ವರ ಪುಷ್ಕರಣಿಯ ಮೇಲ್ಸೇತುವೆ

ದೇವರ ಬಾವಿ ರೂಕ್ಮಪುರ

ವೇಣುಗೋಪಾಲ ಸ್ವಾಮಿ ಪುಷ್ಕರಣಿ ಸುರಪುರ

ಬೈರಿ ಬಾವಿ, ಸುರಪುರ

ದೊಡ್ಡ ಬಾವಿ, ರಂಗಂಪೇಟೆ

ಹೊಸ ಬಾವಿ, ಸುರಪುರ

ಐವೂರಿನ ಬಾವಿಯ ಗೋಡೆ ಮೇಲಿರುವ ಸಮುದ್ರಮಂಥನ ಶಿಲ್ಪ

ಶಿರವಾಳ ಬಾವಿ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ ರಾಮಾಯಣ ಶಿಲ್ಪ

ಯರಗೋಳ ಕೆರೆಯ ಏರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಟೀಕಾಚಾರ್ಯ ಮಠ

ರಾಮಸಮುದ್ರ ಏರಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಬಂಗಾರಮ್ಮ ದೇವಾಲಯ

ಮುದ್ನಾಳ ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಶಿಲ್ಪ

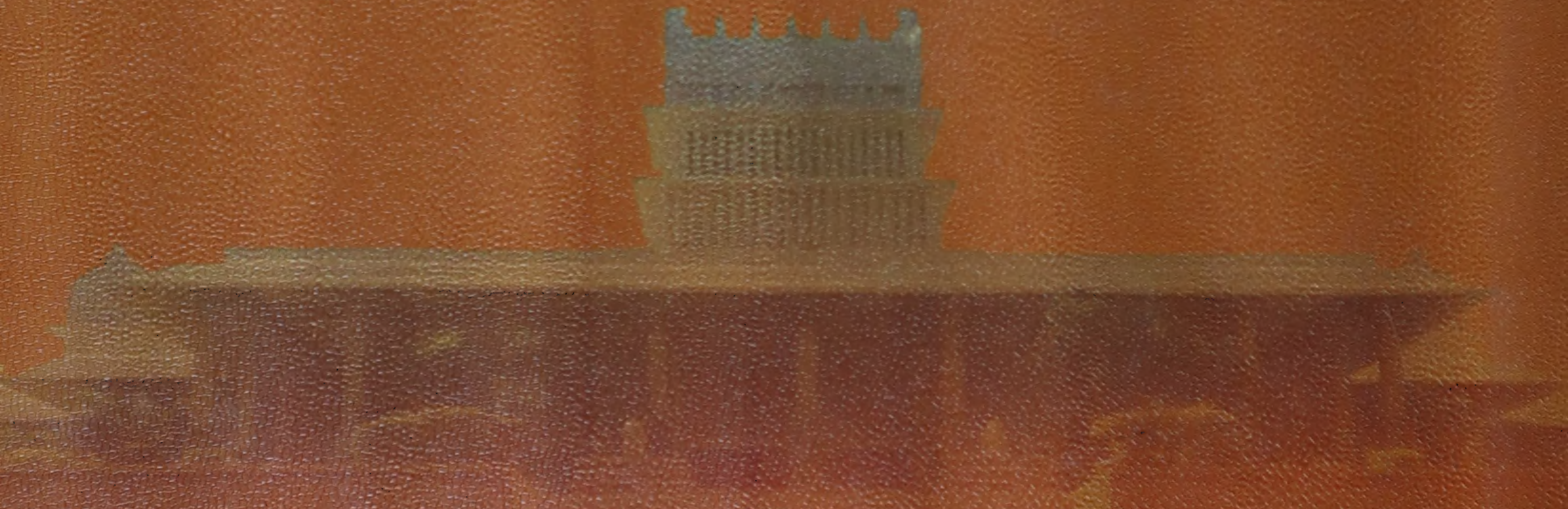

ಸಂಗಂ ಕೆರೆಯ ಏರಿ ಮೇಲಿರುವ ದ್ಯಾವಮ್ಮ ದೇವಾಲಯ

ದೇವರ ಬಾವಿ, ಸುರಪುರ

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಮಾತೆಂಬುದು ಜ್ಯೋತಿರ್ಲಿಂಗ

[illegible] ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾತತ್ವ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ